

פרק כיצד מברכין

דף ל"ה ע"א

א. מתני' שעל היין הוא אומר בורא פה"ג. וכתב הריטב"א דבגמ' מוכח שאם בירך בורא פה"ע יצא ובדף מ' ע"ב הוכיח כן מהא דכשבירך שהכל יצא. אך בגלגש"ס לעיל דף י"ב א' הוכיח מתוס' שם שאם בירך בופה"ע לא יצא וכ"כ המ"א סי' ר"ח ס"ק כ"א בשם ר"י הלוי. ותמה הרעק"א מ"ש משהכל דיצא. וציין לגינת ורדים סי' כ"ט דיצא ועי' יד אפרים על המ"א שם. ועי' ח"י רא"ל מאלין סי' ב'- ג' מש"כ בזה.

ב. גמ' קדש הלולים לה' מלמד שטעונים ברכה לפניהם ולאחריהם, עי' ריטב"א דהא דנקט לאחריו לאו דוקא דבשבעת המינים לא ילפינן לאחריו מהכא אלא מואכלת ושבעת וברכת ובשאר מינים אי"צ ברכה לאחריהם ואף בורא נפשות הוא רק רשות. ועוד הוכיח כן מר"ע דקאי לפניה כדקאמר אסור לטעום עד שיברך. אמנם רבינו יונה כתב להדיא דמשני הלולים יליף ב' ברכות אלא שכתב דאסמכתא היא דלפניה ודאי אינו מה"ת. ובגמ' להלן דמקשינן ואי נמי יליף ג"ש אשכחן לאחריו לפניו מנין וכו' משמע דסוגיין קאי גם על לאחריו. והריטב"א נדחק שם דקושיית הגמ' דליכא למילף לפניו דלמא קרא קמ"ל דאף יין חייב ברכה ולא רק ענבים [והרשב"א כתב להיפך] או דאין הפסוק מיותר כלל עי"ש. ועי' להלן במסקנת הגמ' דסברא הוא.

ג. מכאן אמר ר"ע אסור לאדם שיטעום כלום קודם שיברך. צ"ב מה הוסיף ר"ע. ועי' צלי"ח ואמרי נועם להגר"א דר"ע הוסיף דאפי' כ"ש אסור לטעום קודם שיברך. ועי"ש בצלי"ח דמשו"ה נקט ר"ע ברכה לפניה אף דלהלן משמע דעיקר הילפותא אלאחריה ולפניה נלמד מק"ו אלא דקמ"ל דאפי' כ"ש אסור בלא ברכה ומק"ו ליכא למילף אלא בשיעור ולזה קמ"ל ר"ע דאפי' כ"ש צריך לברך. ואף דע"ז ליכא ק"ו כתב שם דר"ע קאי כמסקנא דמסברא הוא וקרא אסמכתא בעלמא הוא וכע"ז בהגר"א שם ועי' ראש יוסף. ולהו"א משמע דהוא ילפותא מדאורייתא הוא וכ"כ התוס' ד"ה אלא. אמנם כתב הצלי"ח וכן ציין לכס"מ פ"ג הי"ב דבכ"ש גם להו"א חייב רק מדרבנן שמה יאכל כשיעור. ולפי"ז צ"ב מאי **מכאן** אמר ר"ע, [והעירו דלדברי האחרונים אין ראוי מר"ע דסוגיין מיירי רק בברכה לפניה וזה דלא כהריטב"א הנ"ל, וצלי"ע].

ד. גמ' אשכחן לאחריו ופרש"י כדאשכחן בברהמ"ז דכתיב וכו' וברכת ולהלן אמרינן הכי בשבעת המינים. ועי' להלן דף מ"ד דפליגי ר"ג וחכמים אי חייב ג' ברכות או אחת מעין שלוש, ונחלקו הראשונים לדעת רבנן אי הוי חיוב דאורייתא, הרשב"א שם וכן בסוגיין והרא"ש סי' ט"ז כתבו דהוי דאורייתא וכ"כ הטור סי' ר"ט [ומה"ט בספק חוזר] וכ"כ הסמ"ג בשם בה"ג הו"ד בב"י שם, אולם הסמ"ג פליג דהוא מדרבנן ועי' כס"מ פ"ח הי"ב דכ"מ דעת הרמב"ם וכ"כ בשו"ע סי' ר"ט ס"ג דמה"ט בספק אין מברך. ובדעת רבינו יונה מצינו סתירה דהכא כתב דהוא מה"ת ולהלן דף מ"ד כתב דהוא מדרבנן ועי' פרי"ח סי' ר"ט, והראש יוסף תי' דמה"ת סגי בברכה אחת ואי"צ מעין ג' אלא מדרבנן.

ובתוס' רא"ש להלן דף מ"ד הוכיח מסוגיין דמשמע דאף בז' מינים חיוב ברכה מה"ת כדאמרינן דיליף משבעת המינים. וקשה על הפוסקים דהוא מדרבנן וכ"ה הלח"מ פ"ב הי"ד, ועי' ביהגר"א סי' ר"ט ס"ג דאדרבה מתחילת הסוגיא דילפינן מקודש הלולים משמע דוברכת לא קאי אלא אלחם וכ"כ הפרי"ח שם ומזה הכרח דגם למסקנא דלא ילפינן מז' מינים הדרין לסברא הפשוטה דוברכת לא קאי אלא אלחם. ובחי' הגר"א פי' דסוגיין קיימא אליבא דר"ג דחייב ג' ברכות. ובעיקר דבריהם דמדבעינן לילפותא מהלולים משמע דוברכת לא קאי על ז' מינים כבר עמדו בזה הרשב"א והריטב"א עי"ש.

ה. גמ' לפניו מנין וכו' ק"ו כשהוא שבע מברך כשהוא רעב לא כ"ש ובתוס' כתבו דלאו ק"ו גמור הוא דא"כ תהא ברכה דלפניה מדאורייתא. אכן בהגהות אנ"ש על המרדכי סי' קפ"ה הביא בשם האגודה דבברכת המוציא בספק מברך ובי' במלוא הרועים שם דס"ל דק"ו דאורייתא הוא, אך כתב דלא קי"ל הכי.

ו. גמ' אלא סברא הוא אסור לאדם שיהנה מעוה"ז בלא ברכה. ויש לדון אי הסברא קיימא גם על לאחריה או רק לפניה וזה תלוי במחלוקת לעיל אי נידון הסוגיא הוא גם על לאחריה וא"כ למסקנא זה נלמד מסברא וכ"כ הרשב"א וכ"מ ברא"ש סי' א', אבל למש"כ הריטב"א לעיל דקיימין על לפניה א"כ גם הסברא קיימא רק על לפניה וכ"כ הריטב"א להדיא. ולשון רש"י כיון שנהנה צריך להודות משמע קצת דקאי גם על לאחריה וצלי"ע. ועי' להלן בדעת התוס' דף ל"ט.

ז. התוס' ד"ה לפני הוכיחו מהגמ' דף כ"א דברכה לפני מדרבנן הוא. ולכאורה אי ילפינן מסברא הוי דאורייתא וכ"ה הפנ"י והוכיח כן מדאמרין בש"ס למה לי קרא סברא הוא. אמנם הצ"ח כתב דאף דסברא הוא לא הוי דאורייתא ורק בדינים שייך כן משא"כ במצוות לא ילפינן מסברא שהיא מצוה דאורייתא אלא דמשו"ה ראו רבנן לתקן ברכה.

חייב ברכה אי הוי מצוה או איסור בלא ברכה

ח. ת"ר אסור להנות מהעולם הזה בלא ברכה וכל הנהנה מהעוה"ז בלא ברכה מעל. והנה חקרו האחרונים אם דין ברכה חייב בעלמא הוא או איסור לאכול בלא ברכה. ונפ"מ באופן שאינו יכול לברך אם מותר לו לאכול. ועי' מרומי שדה דשרי, אך בבאור"ל סי' ס"ב ס"ד למד מסוגיין דאסור לאכול, וכדמשמע לשון הגמ' דאיסור גמור הוא וכן מדהוי מעילה כגזל, וכ"כ בחפץ ה' למהר"ל. וכ"מ בריטב"א דאין רשות לאכול מהעוה"ז אלא ע"י ברכה. אמנם בלשון רש"י לעיל ד"ה אלא סברא הוא דכיון שנהנה צריך להודות, משמע דאי"ז איסור אלא חייב גרידא וכ"כ רש"י בע"ב בהא דחשיב שגזול את הקב"ה דהוא משום שגזול את הברכה אכן המהרש"א בחי' אגדות בע"ב פ"י דגזול את המאכל. [ולדברי המהרש"א יתכן דתרוויהו איתנהו דמשום הסברא אינו אלא חייב הודאה כרש"י אבל מקרא דילפינן דהוי של שמים וחשיב מעילה נלמד דאיכא איסור. ולפי"ז לענין ברכה לאחריה אף אם נלמד מסברא מ"מ מסתבר דליכא מעילה ולא הוי איסור, ועי' להלן בשם הכל בו].

וידועים דברי המהרש"א בפסחים דף ק"ב דל"ש לומר ברכות אין מעכבות אלא בברכת המצוות אבל בברכת הנהנין אסור לאכול בלא ברכה דכאילו מעל, ולפי"ז כתב בהא דפליגי שם רבנן ור"י בבני חבורה שיוצאין למקו"א דלרבנן אי"צ לברך, הוי קולא דיכולים לאכול בלא ברכה משא"כ לר"י, וזה כהרשב"ם שם ודלא כמהרש"ל דכתב דלר"י הוי קולא דיכול לברך ולא חיישין לברכה לבטלה. ובפשוטו פליגי בהנ"ל דהמהרש"א ס"ל דהוי איסור [וא"ש לשיטתו דפי' דגזול את המאכל] ולמהרש"ל הוי רק חייב ברכה ולכן גם לר"י אין איסור לאכול אלא דאיכא חייב ברכה והוי קולא דיכולים לברך. ועי' קרני ראם שם שהוכיח כהמהרש"א מהגמ' להלן דף ס' לענין קונה כלים חדשים וחזר וקנה אם צריך לברך שהחיינו דמבואר שם דהוי כחא דאיסורא אם צריך לברך. [ומשמע דס"ל דבזה נמי הוי כנהנה בלא ברכה וצ"ע].

ט. ולדברי המהרש"א בברכה"נ ל"ש ספק ברכות להקל כיון דהוי איסור, אולם הקשה הקה"י דאף אי איכא איסור הוי ספק דרבנן עיי"ש מש"כ בזה ואולי זו דעת המהרש"ל. ולדעת מהרש"א לכאורה אין יכול לברך דהוי ברכה לבטלה ורק דאסור לאכול בלא ברכה, אכן עי' גלהש"ס לרעק"א דף י"ב שכתב עפ"י המהרש"א דיכול גם לברך דכיון דאסור לאכול בלא ברכה יכול לברך וביאר בזה דברי התוס' שם דבספק אם בירך כראוי יברך שוב, וכן הביא מהאבהע"ז סי' רי"ד. [ועיי"ש שציין לתוס' דף מ"ט ד"ה ור"מ דנסתפקו בשיעור ברכה בשתיהו וכתבו שיברך מספק גם במלוא לוגמיו, ובגלהש"ס דף מ"ט הניח בצ"ע ולא ניחא ליה בתי' הנ"ל כיון דהוי ברכה לאחריה ובזה לא הוי איסור וכדלהלן בשם הכל בו, אמנם בנמוקי הגר"י דף מ"ט תי' כן גם בברכה לאחריה]. אך הסברא צ"ב איך אפשר לברך, וכן נקט הריטב"א בשבת דף כ"ג מסברא דאין יכול לברך רק שאסור לו לאכול [מיהו לדינא נקט דיכול לאכול אלא שנתקשה בסברא]. ואפשר דכוונת הרעק"א דברכה לבטלה הוי רק כעין ברכה שאי"צ והכא הוי צורך וצ"ע.

אכן בחי' רעק"א לשו"ע סי' ר"ט מבואר דבאמת אסור לברך ורק דאינו יכול לאכול אלא רק בגוונא דבירך כבר וספק אם בירך כהוגן דאם לא יאכל הוי מה שיברך ודאי ברכה לבטלה ובין כך איכא ברכה לבטלה לכן ומרים לו שיברך שוב ויאכל וצ"ב מה ירויח דאכתי ישאר בודאי ברכה לבטלה. ועי"ע בנשמ"א כלל ה' ועי' קה"י סי' ה'.

ועיקר דברי המהרש"א ורעק"א מפורש בכל בו סוף הל' ברכת הפירות וכעיי"ז בארחות חיים הובא בנשמ"א כלל ה' [הובא בקה"י שם] דבספק ברכת המוציא צריך לברך כיון דהוי איסור מעילה אבל לאחריו אי"צ לברך והיינו דלאחריו הוי רק חייב בעלמא ולא איסור ומבואר דאיכא ב' דינים ודו"ק. מיהו להלכה קי"ל דבספק ברכות דרבנן אי"צ לברך כנ"ל מהשו"ע סי' ר"ט ס"ג, ומשמע דיכול לאכול וזה דלא כמהרש"א. וכן הוכיחו הקה"י שם ובמנחת שלמה סי' י"ח. ובמנח"ש שם הקשה על המהרש"א דהא קי"ל דאונן אין מברך ומותר לאכול בלא ברכה ואי הוי איסור הרי אונן נמי אסור לעבור איסורים, [וכן הוכיח האבנ"ז סי' ל"ז ח']. וכן מצינו דבע"ק אין מברך לפניו ומותר לאכול בלא ברכה ומוכח דאין זה איסור אלא מצוה, ורק אחר דחייב ברכה י"ל דהוי איסור וצ"ע. אכן בכל בו הלי' אבל כתב דאונן מברך כיון דאסור לאכול בלא ברכה וא"ש לשיטתו, אמנם להלכה לא קי"ל הכי.

י. גמ' מאי תקנתיה וכו' הא עבד איסורא. עי' ש"י הגריש"א שהקשה לשיטת הראב"ד [הובא ברשב"א דף נ"א ובמ"א סי' קס"ז ובשעה"צ שם ס"ק מ"ו] שגם אחר שאכל יכול לברך אי"כ מאי קושית הגמ'. ות"י דכשמברך אחריה אין מתקן את איסור המעילה אלא

רק דיוצא ידי חיוב ברכה [והיינו דאיכא ב' דינים כנ"ל] וכ"כ סברא זו בסי' עמק ברכה ולפי"ז כתב לדון באכל פחות מכשיעור דכל חיובו משום האיסור [ע"י להלן שכן משמע ברבינו יונה] ואף לראב"ד לא יוכל לברך לאחר שאכל.

י"א. שם ילך אצל חכם וכו' ע"י ברבינו יונה ובריטב"א דאפי' לא ידע אלא ברכת שהכל יצא ידי מעילה אלא דלכתחילה צריך ללמוד כל הברכות. [ובסי' ברכת מרדכי ברכות סי' ד' הוכיח מזה דהזכרת ברכה המבוררת למין זה היא רק מדין חיוב ברכה ולא משום האיסור ויל"ד דכל זה בדיעבד וע"י ח"י רא"ל]. וע"י רא"ש סי' ג' ומעדני יו"ט שם אות ה'. והביאו מהאבודרהם דמשום מעילה צריך לברך הברכה הראויה.

י"ב. התוס' דף ל"ט א' (ד"ה בצר) כתבו דבברכה לאחריו צריך שיעור אבל לפניו מברך אף בפחות מכשיעור כיון דאסור ליהנות מהעוה"ז בלא ברכה. וכ"כ הר"ף שם. [ולעיל נתבאר מהאחרונים דזהו חידושו דר"ע]. ומבואר מדבריהם, א. דסברת הגמ' דאסור ליהנות בלא ברכה [ולא רק המעילה אלא גם הסברא] אינו דין חיוב ברכה גרידא אלא הוי איסור, ולכן אף בפחות מכשיעור דליכא מצוה צריך לברך. ב. הסברא קיימא רק על לפניה ולא לאחריה. ולפי"ז צ"ב מנלן חיוב לאחריה, וע"י לעיל מהריטב"א דבז' מינים נלמד מוברת ובשאר מינים פטור או דהוי רשות, [והיינו דלהלן דף מ"ד פליגי בירקות או מים אי מברך לאחריה. ולפי"ז מבואר דליכא סברא על לאחריה]. אמנם לפשטות הסוגיא וכמש"כ הרשב"א דהשו"ט גם על ברכה לאחריה צ"ב לדברי הר"ף והתוס' מנלן חיוב ברכה לאחריה. ושו"ר דהרשב"א גופיה כתב להדיא בסוגיין דשאר מינים [חוץ מז' מינים] אין טעונים ברכה לפניהם ולאחריהם אלא מסברא ובדף ל"ט כתב כתוס' דלפניה בכ"ש משום דאסור ליהנות בלא ברכה וצ"ע.

י"ג. וע"ע בתלמידי רבינו יונה שם דבפחות מכזית יברך שהכל כדי שלא יהנה בלא ברכה וצ"ב אמאי לא יברך ברכתו הראויה. ומשמע דמשום האיסור ליהנות בלא ברכה סגי לכתחילה בברכת שהכל [ובפחות מכשיעור חיובו רק משום האיסור בלא ברכה כנ"ל] והא דבעינן ברכה הראויה הוא רק משום חיוב ברכה. וע"י לעיל אות י"א. וא"כ מבואר להדיא דאיכא ב' דינים בברכה. אמנם בעיקר דברי רבינו יונה ע"י ב"י סי' ר"י דמדברי הראשונים לא משמע כן וצריך לברך ברכתו הראויה וכ"כ הרשב"א להדיא. ומבואר לפי"ז דאף משום האיסור צריך ברכה הראויה ולא סגי בברכה כוללת. וע"י דרישה שם שרצה להגיה גם ברברי הר"י, וע"י לעיל אות י"א מש"כ [בשם הברכ"מ] לדייק מרבינו יונה ריש פירקין. ובסי' אשר לשלמה כתב דביסוד הדין כו"ע מודו לזה אלא דלאחר שתיקנו מטבע ברכה יש לו לברך כן אף על בפחות מכשיעור. וע"י עוד שו"ע סי' ר"יב סי"ג ברמ"א ובט"ז שם.

ובעיקר היסוד דאיכא ב' דינים לברכה צ"ב מקור לד"ז, וע"י עמק ברכה וכן באשר לשלמה דילפינן לה מק"י אם לאחריו מברך לפניו לא כ"ש.¹ ועצ"ע.

י"ד. לעיל הובאו דברי הביאור"ל סי' ס"ב דבמרחץ שאינו יכול לברך אסור לשתות משום דאיכא איסורא. והעירו דבמ"ב שם הביא דברי הט"ז דחולה או אנוס מותר לאכול ואי"צ לברך. ואפשר דיש לחלק בין אנוס שבגופו לאנוס ד"א וצ"ע.

ט"ו. ע"י להלן נ' ב' בגמ' בדין מי שהכניס משקין לפיו דיבלע ולא יברך כיון שאין יכול לפלוט וע"י רש"י שם שאם יפלוט יפסידן. וקשה אי נימא דהוי איסור לאכול בלא ברכה איך הותר לעבור איסור, וע"י פסקי ריא"ז דכיון שהוא דרבנן התיירו ובפסקי הר"ד כתב דכיון שאין האוכלין ראויים בטל הוויתן וכ"כ הרא"ש בשם ר"ח וע"י בשו"ע וחכמ"ש שם ודו"ק.²

ט"ז. בגמ' פסחים דף ז' איתא דכל המצוות מברך עליהן עובר לעשייתן וכתבו הרמב"ן ורבינו דוד דבברכת הנהנין אי"צ לומר דמברך עובר לעשייתן דכיון דאסור ליהנות בלא ברכה ודאי צריך לברך קודם שיאכל, אולם רבינו יונה דף נ"א כתב דבעינן עובר לעשייתן וכ"מ בגמ' שם דאי לאו סברא דדיחוי בדלא בירך לפניה יכול לברך לאחריה. וע"י עמק ברכה דהתם משום חיוב ברכה אבל מלבד זאת איכא איסור [ולפי"ז י"ל דכוונת הרמב"ן דמשום האיסור בעינן שיברך מיד אף בלא דין עובר לעשייתן].

¹ אך צ"ע דהא בגמ' משמע דבלא סברא ליכא חיוב ברכה לפניה ואי משום דחיוב לאחריה נמי לא ידעינן וכמש"כ הריטב"א א"כ הדק"ל. ורק בז' מינים י"ל דאיכא נמי חיוב מק"י. וכ"מ בדברי הרשב"א דליכא חיוב אלא משום סברא. וי"ל כמש"כ הצ"ח דכל השו"ט רק מלשון המשנה כיצד מברכין דמשמע דמילתא דפשיטה היא וזה או משום דיליף מקרא או מסברא דאי מדרבנן הו"ל לאשמעינן קודם דחייב. [וכ"כ הגר"א בא"נ]. אבל לדינא י"ל דלאחריו איכא תקנה וממילא ילפינן לפניה מק"י. הרב א"ע אולמן שליט"א. ולשון הרשב"א דחוק לפי"ז ועצ"ע. והראוני לרא"ש סי' ט"ז לענין פחות מכשיעור וצ"ת. שו"ר שמפורש בתוס' וברא"ש דף ל"ט דבורא נפשות תקנה כנגד על הגפן.

² [והנה לדברי הר"ח אף אם יכול לברך אין לברך כיון דאיבדו חשיבותן אך משמעות הגמ' דרק משום שאין יכול לסלקן מותר לבלוע ומה"ט באוכלין הנמאסין מסלקן לצדדים ומברך בעודן בפיו ומשמע אף אם לעסן כבר דנמאסו ושו"ר בשו"ת משכנות יעקב או"ח סי' צ"ג שעמד בזה. ואולי רק לענין איסור דהוי כמעילה מהני סברא הנ"ל דבטלה הוויית החפץ אבל מ"מ הגברא נהנה באכילתו וחייב ברכה כל שיכול לסלקן ודו"ק].

י"ז. עי מאירי ב"ק דף צ"ד בעיסה גזולה דאין לברך ברכת המצוות דאין זה מברך אלא מנאץ, אבל ברכת הנהנין צריך לברך ברכת המוציא וברכהמ"ז דאסור ליהנות בלא ברכה. ויש חולקין ולכאורה תלוי אי הוי איסור או מצוה אמנם לפי"ז משמע דאף לאחריה איכא איסור. וצל"ע. הר"מ הוכברגר.

דף ל"ה ע"ב

ברכת היין

א. גמ' מאי שנא יין אילימא משום דאישתני לעילויא וכו' עי' פנ"י שפי' דשאני משאר פירות דכשחטן ירדו ממעלתן. [וברבינו יונה משמע דעילויא הוא דסעיד וצ"ב דבגמ' משמע דלס"ד אי"צ לזה ועי' הל' הריטב"א פ"א ה"ב דמפורש דתרתני נינהו]. ובגמ' מקשינן והרי שמן דאשתני לעילויא ולא אשתני לברכה, והקשה הרעק"א דנימא דשאני שמן דאין ראוי לאכילה בלא אניגרון שהרי להלן אמרינן דהוי ס"ד דלא יהא טעון ברכה כלל. ובאמת הפמ"ג סי' ר"ב בא"א כתב דלמסקנא דשמן מזיק אי"צ לטעמא דיין סעיד ובוזה פי' דברי רש"י במתני' דיין מתוך חשיבותו קבעו לו ברכה לעצמו והיינו משום דאית ליה עלויא, ולא פי' כמסקנת הגמ' משום דסעיד, ולהנ"ל א"ש. ועי' רבינו מנוח פ"ח ה"ב מברכות. אמנם למש"כ רבינו יונה דיין חשוב משום דסעיד יל"פ כן גם ברש"י וכ"כ המאירי שו"ר שכ"כ הפמ"ג בסו"ד עפ"י התירו"ט.

ב. שם, אלא חמרא סעיד משחא לא סעיד. וביאר רש"י דסעיד הוא יותר מזיין וביאר הריטב"א דזיין היינו רק שמסלק הרעב אבל סעיד מחזק את הגוף, והצל"ח הקשה אמאי לא סגי לגמ' לפרש דחמרא זיין משא"כ שמן. עי"ש.

עי' הל' הריטב"א פ"א ה"כ דבעינן לתרתני גם דאישתני לעילויא וגם דסעיד. והנה הטור סי' ר"ב הביא פלוגתא ביין מבושל אם ברכתו בפה"ג [ועי' שו"ע סי' רע"ב שהביא פלוגתא לענין קידוש והכא סתם עי' ביהגר"א] ועי' תוס' ב"ב צ"ו בשם רש"י דברכתו שהכל דנשתנה לגרעיותא וביאר הפמ"ג שם דרש"י לשיטתו דהטעם משום דנשתנה לעילויא ולא משום דסעיד. והראשונים דסברי דמבושל ברכתו בפה"ג סברי דלמסקנא הטעם רק משום דסעיד וה"נ במבושל, עוד כתב דס"ל דמבושל נמי אישתני לעילויא וכ"כ הרא"ש ב"ב צ"ו וכ"כ הבי"י סי' רע"ב ובהג"מ בפ"ח ה"ב. אולם מש"כ הפמ"ג דלמסקנא סגי בטעמא דסעיד הראוני דבדף נ' ע"ב מבואר דבעינן אישתני לעילויא ומה"ט פליגי תנאי ביין חי אי מברך בפה"ג אי חשיב דאישתני לעילויא עי"ש ברש"י ותוס', ומוכח כהריטב"א דבעינן תרוויהו. ועי"כ כפי' ב' דמבושל נמי אשתני לעילויא.

ג. עוד שם ברבינו יונה דתמרים אע"פ שהם מזון מ"מ כיון דלא נשתנו לעילויא אין להם ברכה בפ"ע. ולכאורה הול"ל דתמרים לא סעיד אלא רק מזין, ומשמע דתמרים נמי סועדים וכ"כ המאירי, אמנם עי' רבינו יונה לעיל י"ב [לענין אם יוצא בברהמ"ז] דיין זיין טפי ולכאורה ר"ל משום דסעיד ותמרי לא סעדי וכ"כ הבי"ח סי' ר"ח סי"א ועי' צל"ח. ויל"ע לענין קידוש במקום במקום סעודה אי מהני על תמרים ועי' פמ"ג ותו"ש סי' רע"ג.

ד. ופשטא דגמ' דאי"צ משמח בשביל הברכה אלא לבאר קרא דיין ישמח וכו' וכ"כ הצל"ח לדייק מדברי רש"י, אבל הריטב"א הוסיף גם דטעמא משום דיין משמח וכ"כ רבינו יונה, וכ"כ בשו"ע הגר"ז ולכאורה יין מגתו אינו משמח ואעפ"כ מברך בופה"ג. וצ"ל דהמין משמח. ועי' מנח"ש ח"א סי' ד'.

ה. גמ' אלא מעתה נברך עליה ג' ברכות, ומסקינן דלא קבעי סעודתייהו עלייה. ובמלא הרועים וחזו"א סי' ל"ד ב' הקשו דבדף מ"ח מבואר דבז' מינים אי"צ ג' ברכות משום דארץ הפסיק הענין. והחזו"א תי' דקושית הגמ' דמדברנן הו"ל לתקן ברהמ"ז כיון דסעיד. ועי' שו"ת נחל"ד. ועי' ריטב"א שהקשה דאף בפת אם אין צורתו נכרת אין מברכין בברהמ"ז, ותי' דשאני הכא דאישתני לעילויא והיינו דחשיבותו משום דאישתני לעילויא. ועצ"ע.

ו. בשו"ע סי' ר"ח כתב דבדיעבד אם בירך ג' ברכות יצא. ובביה"ל שם הקשה דלכאורה כ"ז בשתה פורתא דסעיד אבל שתה טובא דגריר אמאי יברך בהמ"ז, ותי' דאפשר דהמעט ששתה מתחילה סעיד, ובחזו"א סי' ל"ד ו' תמה דמ"מ לא בירך על מה ששתה אח"כ עי"ש.

ועיקר הדין דיצא בברהמ"ז כ"כ רבינו יונה בדף י"ב והוכיח כן מדבתמרי דזייני יצא בדיעבד בברהמ"ז ומדלא מקשינן בתמרי אמאי לא מברך לכתחילה ברהמ"ז ע"כ דיין זיין טפי מתמרי וכיון דבתמרי יצא בדיעבד כ"ש יין. אמנם הרמב"ן והר"ן פי' ערבי פסחים ס"ל דברה"מ אין פוטר יין. וצ"ע מהא דתמרי. ועי' מרומי שדה, ויש שתי' להריטב"א דביין איכא תרתני דאישתני לעילויא וגם סעיד ולכך

מקשינן דיברך ברהמ"ז משא"כ בתמרי דלא אשתני לעילויא ולפ"ז איכל"מ דתמרי סעיד טפי אלא דלא סגי בזה. ולפ"ז לתי' הגמ' דאין רגילות לקבוע על יין ולכך אין לו מעלה דמזון יתכן דגם בדיעבד לא מהני ברהמ"ז משא"כ בתמרי סעדי טפי וחשיבי מזון בעצם. ועצ"ע.

ברכת השמן

האם בשמן יש הנאה

א. גמ' שמן זית מברכים עליו בורא פה"ע היכי דמי אי דשתי ליה אוזוקי מזיק ליה ופירש"י דמזיק לגופיה ואין זו אכילה הטעונה ברכה, והראשונים פי' דמזיק לשמן משום דאין נהנה באכילתו ואין זו אכילה. ולכאורה הכי משמע מהא דמדמי לתרומה דפי' רש"י דכתיב כי יאכל פרט למזיק.

וכדברי הראשונים דטעמא משום דאין נהנה מבואר ברמב"ם פ"ח ה"ב דאין נהנה בטעמו. אולם לרש"י דהוצרך להא דמזיקו משמע דנהנה מהאכילה אלא דמ"מ כיון דמזיק לא חשיבא אכילה³, [אמנם במ"מ סי' ר"ב ס"ק כ"ז כתב דמזיקו ולא נהנה ממנו ועי' דברי דוד לבעל הנחל"ד וצל"ע]. ואולי גם לרש"י ליכא הנאת גרון אלא הנאת מעיו אלא דהראשונים סברי דהנאת מעיו לא חשיבא הנאה ורש"י ס"ל דסגי בזה אלא דכיון דמזיק לא חשיב הנאת אכילה וזהו דילפינן מתרומה וצ"ע. ועי' רעק"א שתמה על רש"י דמתרומה ליכא למילף דלא חשיב אכילה [עי' להלן] ומפרש דהילפותא מתרומה רק דהשמן מזיק ומסברא נקטינן דאין חיוב ברכה על דבר המזיק ומשמעות דבריו דיש סיבה לברך אלא דכשמזיקו לא תיקנו לשבח להשי"ת, וע"כ משום דאיכא הנאה [כנ"ל ברש"י]. ועי' לבוש דכיון שמזיקו לא שייך לברך ע"ז דהיה עדיף שלא היה שותהו ומשמע כהרעק"א, וזה דלא כהראשונים דליכא הנאה. ולדברי הראשונים צ"ל דילפינן מתרומה דלא חשיב אכילה בלי הנאת גרון ולא סגי בהנאת מעיו. ועי' לשון הריטב"א דילפינן מתרומה דלא חשיבא הנאה כלל ובהמשך דבריו נראה דהחסרון דלא הוי כדרך הנאתו.

חיוב ברכה אם תלוי בהנאת גרון או בהנאת מעיו

ב. והנה הרמב"ם כתב דמברכין עליה שהכל והראשונים פליגי דאין מברכין כלל וכ"כ השו"ע סי' ר"ב ס"ד, ופי' הב"ח דעת הרמב"ם דמ"מ האיכא הנאה בשעת שתיה, וצ"ב שהרי כתב הרמב"ם דאין הנאה מטעמו וצ"ל כנ"ל דמ"מ איכא הנאת מעיו וכ"כ האבנ"ז סי' קכ"ד. [וצל"ע בלשון הב"ח]. ולדעת שא"ר י"ל דס"ל דאין הנאה כלל וכן משמע במאירי, אך לפי"ז צ"ע מאי בעינן לילפותא מתרומה, ובאבנ"ז כתב דס"ל דאין מברכין על הנאת מעיו אלא על הנאת גרונו. [ולנהני"ל דגם לרש"י ליכא הנאת גרון אלא רק הנאת מעיו נמצא דס"ל דהנאת מעיו מחייבת ברכה גמורה יותר מהרמב"ם ורק משום דמזיקו לא חשיב הנאת אכילה].

ומדברי רש"י דאין זו אכילה דטעונה ברכה משמע דאין מברכין עליו כלל ואף שנהנה [כדהוכחנו מהא דהוצרך לטעם שמזיקו] ודלא כהרמב"ם, אלא דלרש"י אין הטעם משום דלא חשיב הנאה אלא דכיון שמזיקו אין מברכין עליו⁴. ובדעת הרמב"ם דמברך וכן לשא"ר דמפרשים משום דאין נהנה ולא פי' דאין מברך משום דמזיקו יתכן דסברי דהשמן אין מזיק את גופו אבל אם מזיקו מודו דאין מברך. אמנם הב"ח נקט דלכו"ע מזיקו ואעפ"כ להרמב"ם מברך שהכל. וצ"ע דלא הוזכר זה ברמב"ם ועי' הל' תרומות פ"י ה"ח דהביא אופנים

³ ועי' בראשונים בשם רב האי גאון דבחול אם שותה עם אניגרון ע"כ דעתו על אניגרון אבל בשבת יתכן דדעתו על השמן ושותה האניגרון להתיר איסור רפואה בשבת, ומבואר דבשותה לרפואה אי"צ את האניגרון ליתן טעם וע"כ דהשמן טעמו טוב, ואולי יל"ד דלרפואה עדיף שמן בלא אניגרון ולכך כתב דאי דעתו על השמן לרפואה היה לו לשתותו ללא אניגרון וצ"ע. ועי' ערוה"ש דנתקשה דמשמע בסוגיין דבשמן איכא טעם ובשמן שבזמנינו אינו כן. ולכאורה כוונתו מהא דלרמב"ם מברך שהכל או לפרש"י דבעינן לטעם דמזיק אך יש לדחות דאיכא הנאת מעיו. ואולי כוונתו מהא דע"י אניגרון מברך ע"כ דנהנין גם מטעם השמן וצל"ע.

⁴ [והנה מש"כ רש"י דגבי ברכה ואכלת כתיב צ"ב דהרי מקור הדין ברכה לפנייה הוא משום האיסור ליהנות בלא ברכה כדלעיל בע"א. ואמנם עי' ראש יוסף דלרש"י בז' מינים חייב לפנייה משום הק"ו מ"מ האיכא נמי להאיסור ולא כתיב ביה אכילה, וכן מצינו בפחות משיעור דאע"ג דליכא אכילה חייב לברך משום האיסור ואולי י"ל דלרש"י בפחות משיעור מברכין שהכל כדעת ר"י וה"נ בשמן מברך שהכל מדין דאסור ליהנות בלא ברכה ורק דאין מצוות ברכה ולכן אין מברך בופה"ע ולפ"ז ס"ל כהרמב"ם. אמנם ברעק"א מוכח דס"ל לרש"י דפטור לגמרי ושור"ד דכ"מ בביהגר"א סי' ר"ב ס"ד. אכן למש"כ הגרש"ז דהאיסור מחמת החיוב ברכה וכ"מ מדברי רש"י דפי' לעיל דגזול את ברכתו. יל"פ דמסברא ילפינן דאיכא נמי חיוב ברכה בשאר רברים דומיא דד' מינים ולכך אין חיוב אלא באכילה אך צ"ב מ"ש מפחות משיעור ואפשר דהתם החפצא שייך בו אכילה ודוק].

דמזיק את עצמו ואין משלם את החומש ואח"כ בה"א הביא דשותה את השמן אי"צ לברך ואל כתב דמזיק את עצמו עיי"ש ומשמע דשמן אין מזיק וצל"ע.

ג. והב"ח הוכיח כהרמב"ם מהא דלקמן דף ל"ו באוכל קמחא דשערי אע"ג דקשה לקוייני חייב לברך כיון דאית ליה הנאה. ולראשונים דפי' כאן דפטור לגמרי צ"ל דבשמן ליכא הנאה ואף למשנ"ת דאיכא הנאת מעיו מ"מ בעינן הנאת גרון וליכא אבל בקמחא דשערי אית ליה הנאה ורק דמזיק. [ולהנ"ל דלרמב"ם אין השמן מזיק כלל את גופו אי"כ אין זה שייך כלל לקמחא דשערי]. אמנם להנ"ל ברש"י דהנאת מעיו מחייבת ברכה אלא דכשמזיק פטור צ"ע מ"ש מקמחא דשערי, ולכאורה צ"ל דכוונת רש"י דכיון שמזיק לא חשיבא הנאה ונימא דכ"ז רק בהנאת מעיו דאם מזיק לא חשיבא הנאת אכילה אבל התם דאיכא הנאת גרון לא איכפ"ל דמזיק [ואי נימא דרש"י ס"ל כהרמב"ם דמיירי רק בדין ברכת בופה"ע, לק"מ]. ועדיין צ"ע לפי הרעק"א דחשיבא אכילה אלא דאין חיוב ברכה על מה שמזיק. ובדברי דוד ת"י דהכא מזיק לגמרי אבל בקמחא דשערי לא אמרו דמזיק אלא דקשה' לקוייני ולהכי חשיב הנאה ועי' ראש יוסף ועצ"ע.

ג. והנה למבואר נמצא דהרמב"ם והראשונים פליגי אי הנאת מעיו מחייבת ברכה ולראשונים אין חיוב ברכה אלא בדאיכא הנאת גרון, אמנם עי' גמ' דף י"ד דהטועם את התבשיל אין חייב ברכה והב"י סי' ר"י כתב בשם האוהל מועד דאם טעם רביעית אף דלא בלע חייב ברכה אבל הב"י פליג דפטור משום דבעינן הנאת מעיו ולא סגי בהנאת גרון לחוד, וכ"כ המ"א שם סק"ט [וכ"כ המנ"ח מצוה ת"ל דהיכי דכתיב ואכלת בעינן הנאת מעיו]. והכא פסק השו"ע דלא כהרמב"ם. וצ"ל בדעת הראשונים דתרתני בעינן. ולפי"ז ע"כ דבקמחא דשערי איכא נמי הנאת מעיו ואף שמזיקו מ"מ חשיב הנאה, וזה דלא כהנ"ל בדעת רש"י דבשמן אי"צ לברך משום דכשמזיקו אף דאיכא הנאה לא חשיבא הנאה. ואפשר דהיכי דאיכא נמי הנאת גרון חייב על הנאת מעיו ואף דמזיק חשיב אכילה משא"כ בליכא הנאת גרון וצ"ע.⁵ ולמש"כ האחרונים דבקמחא דשערי לא חשיב מזיק כיון שקשה רק לדבר אחד, אי"ש.

ומצינו נמי פלוגתא בחומץ דתנן דף מ' דמברך שהכל והקשו הראשונים דהא ביוהכ"פ פטור על החומץ והרא"ש ת"י דמיירי במזוג או דחושש בשניו ומערבו עם מרק אבל רבינו יונה כתב דאע"ג דפטור ביוהכ"פ ולא חשיב שתיה מ"מ מברך בתחילה משום דלא יתנה בלא ברכה והכי ס"ל להרמב"ם מדסתם ולא פי' דמיירי במזוג. וכתב הב"ח דהרמב"ם הכא אזיל לשיטתו דחייב אף שמזיקו. אמנם מה שמדמה הב"ח שמן לחומץ עי' באגלי טל טוחן סי' ס"ב דמחלק ביניהם דהרי לענין תרומה בחומץ חייב חומש משא"כ בשמן, וע"כ כתב דבשמן איכא הנאת מעיו ולא הנאת גרון אבל בחומץ הוא להיפך דאיכא הנאת גרון מחמת חריפותו אבל ליכא הנאת מעיו. ולפי"ז להרמב"ם ור"י אף בהנאת גרון לחוד חייב, וצ"ע מ"ש ממטעמת דפטור. וצ"ל דשאני מטעמת דליכא אכילה דלא נכנס למעין, ולהרמב"ם גופיה שאני מטעמת דאין כוונתו לשם אכילה אלא לבדוק טעם המאכל.

ד. גמ' דתניא השותה שמן של תרומה משלם את הקרן ואינו משלם את החומש ופרש"י דגבי חומש אכילה כתיב. ומבואר דילפינן מתרומה דלא חשיב אכילה והיינו משום דמזיק. והנה בכוסס את החיטין כתב הרמב"ם תרומות פ"י ה"ז דחייב קרן וחומש והראב"ד שם השיג דק"ל כחכמים דפטור מן החומש ואעפ"י שמברך בופה"א אפשר לענין תרומה חשיב מזיק וצ"ע דהכא מדמינן לה ועי' אבי עזרי ברכות פ"ח ה"ב דאף לרמב"ם קשה מכוסס את השעורין דפטור מחומש, ולענין ברכה משמע בפי"ג ה"ב דס"ל דמברך בפה"א וכמש"כ הלח"מ שם, ועי"ש ובהל' נזקי ממון מה שתי. ועי"ע זכרון שמואל סי' ו' ועמק ברכה. ועי' אבהע"ז סי' ר"ח דזהו מקור דברי האבודרהם דס"ל דאין מברך בכוסס שעורים. ועי"ש מש"כ בדעת הרמב"ם דס"ל דמברך שהכל ודלא כהלח"מ דלרמב"ם מברך בפה"א ועי' א"ר דדברי הרמב"ם דווקא בשלוק אבל בכוסס שעורין חייב מברך שהכל. וכבר עמד בזה בביהגר"א סי' ר"ח ס"ד.

וכע"ז הקשה הרעק"א מהא דמי פירות מברך שהכל אע"ג דהוי שלא כדרך אכילתו עי' פסחים כ"ד ב' ולגבי תרומה כתבו התוס' שם כ"ו דפטור משום דשלא כדרך אכילתו הוא. [מיהו להרמב"ם אי"ש דס"ל דה"נ מברך שהכל והשו"ט רק לענין ברכה הראויה לו]. וכתב הרעק"א דלולי דברי רש"י יל"פ דהרא"י מתרומה רק דהשמן מזיק ומסברא נקטינן דכשמזיק אין לברך. ובעיקר קושית רעק"א עי' אבי עזרי מאכא"ס פ"י הכ"ב שתמה על הרעק"א דבמי פירות כל מה דלא חשיב דרך אכילתו היינו לגבי הפרי דדרך אכילת הפרי לאוכלו כמו שהוא ולא לשתות את מימיו אבל המי פירות מצד עצמם הוי שפיר דרך אכילה ולכך מברך עליהן שהכל, וכע"ז תמה האמרי בינה סי' י"ז, וצ"ע. ועי' צל"ח פסחים כ"ד.

⁵ ובשו"ת חלקת יעקב סי' נ"ב כתב דהנאת גרון לחוד מחייבת בתנאי שאכל כדרך אכילה שנכנס למעיו משא"כ בטעימה. וע"ע שם דכתב דהנאת מעיו לחוד ודאי אין מחייבת ברכה דהא באוכל לרפואה אי"צ לברך. וצ"ע מדברי הרמב"ם דמברך על שמן אע"ג דליכא הנאת גרון.

ה. גמי' אלא דאכיל ליה עיי' אניגרון הוי ליה אניגרון עיקר, ומסקינן דחושש בגרונו, ועיי' בטור דהר"י ס"ל שאם שותה עיי' אניגרון ויש הרבה שמן עיקר דעתו על השמן ומברך בופה"ע אף אם אינו חושש בגרונו והא דאמרינן בחושש בגרונו הוא דמשו"ה נותן שמן הרבה ועיי' ביהגר"א סי' ר"ב ס"ד שדייק כן מרש"י ד"ה החושש בגרונו. [והפמ"ג במשב"ז פי' דברי רש"י באו"א]. אבל בה"ג ועוד ראשונים סברי דחושש בגרונו דווקא והטור ס"ל כהר"י שהרי סו"ס נהנה. ועיי' בב"ח ודרישה שתמהו על הטור דאף שנהנה מ"מ האניגרון עיקר וכדכתב הבה"ג. וצ"ב המחלוקת.

ו. הראשונים כתבו דגם למסקנא דמיירי בחושש בגרונו בעינן להא דאכיל עיי' אניגרון וכ"כ הרמב"ם והטור ושו"ע סי' ר"ב, ועיי' לח"מ דכן מדויק מדלא קאמר אלא דחושש בגרונו. וזה מוכרח לרמב"ם הנ"ל דבלא אניגרון אין הנאת טעם והנאת מעיו לא סגי לחייב ברכה ומה יועיל דשותה לרפואה הרי מצד הרפואה אין לברך אלא משום ההנאה כדלהלן בגמ'. אולם עיי' בפ"י רשב"ץ [בשם הרשב"א ולפנינו ליתא ברשב"א] דלמסקנא בשותה לרפואה אף אם שותה לבד חייב ברכה. ועיי' דס"ל כרש"י דאף בלא אניגרון נמי חשיב דיש הנאה אלא דמזיק ובשותה לרפואה אינו מזיק. ולהראשונים דבעינן שישתה עיי' אניגרון יל"ע אי משום דסברי דאין לו הנאה או דבלא האניגרון מזיק אף בחושש בגרונו.

ז. עיי' לעיל אות ה' פלוגתת הראשונים בשותה עיי' אניגרון שלא לרפואה ויש הרבה שמן אי מברך בופה"ע על השמן או לא, דלבה"ג והרמב"ם אין מברך בופה"ע כיון דהאניגרון עיקר, וכ"כ התורא"ש, והטור ס"ל כהר"י דמברך בפה"ע כיון שנהנה. ועיי' ב"ח ופרישה. ונחלקו המ"א והט"ז בפ"י דבריהם דהמ"א ס"ק י' פי' דשמן הרבה היינו רוב שמן ולדעת הטור והר"י השמן עיקר ולבה"ג והרמב"ם האניגרון עיקר אף דהוי מיעוט [ועיי' להלן]. ולפ"ז אם הרוב אניגרון אף לטור הוי האניגרון עיקר. אבל הט"ז נקט דמיירי כשהאניגרון רוב אלא דנתן שמן הרבה לאפוקי מעט, ולכאורה ס"ל דאם השמן רוב לכ"ע הוי השמן עיקר וצ"ב לפ"ז אליבא דהרמב"ם אמאי לא פירשה הגמ' דמיירי דהשמן רוב [אבל להר"י ל"ק דהא גופא תי' בגמ'] אכן הפמ"ג והגר"ז כתבו דכשהשמן רוב עדיין הוא מזיק ואין מברך עליו. וכ"כ החמד משה שם ס"ק ד' עיי"ש.

והט"ז תמה לפירושו אמאי לא הוי האניגרון עיקר, ועיי"ש שר"ל דמיירי דבירך כבר על האניגרון בפ"ע דכיון דאינו חייב על האניגרון משו"ה מברך על השמן, ולכאורה טעמו משום דהטפל חייב ברכה אלא דנפטר בברכת העיקר והכא דאין מברך על העיקר חייב לברך על הטפל. אמנם לפ"ז צ"ב קושית הגמ' הו"ל אניגרון עיקר הרי כבר בירך על האניגרון וצ"ע. [ושמעתי לפרש דאין כוונת הט"ז דכשביירך קודם על העיקר חייב לברך על הטפל אלא הכא אין השמן טפל רק דהוקשה לו דמ"מ האניגרון שהוא הרוב אינו טפל ולא נפטר בברכת השמן ולזה תי' דכבר בירך עליו ולפ"ז נמצא להיפך דבטפל ממש אף כשא"צ לברך אכשיו על העיקר אין הטפל חייב ברכה, וצ"ע]. ועיי"ש בסו"ד שחזר בו ומיירי בלא בירך על האניגרון ואפ"ה השמן עיקר וצ"ל דתכלית האכילה בשביל השמן.

ח. והנה הבה"ג כתב דמברך בפה"א שזהו ברכת האניגרון אמנם הרמב"ם כתב דמברך שהכל וכ"כ הרמ"א סי' ר"ב ס"ד, ועיי' מג"א שתמה הרי ברכתו בופה"א. ועיי' א"ר וביהגר"א.

והנה הרמב"ם פ"ח ה"ב כתב דבשותה השמן לחוד או שלא היה חושש בגרונו אין מברך אלא שהכל כיון שלא נהנה בטעם השמן. וצ"ב דכששותה עיי' אניגרון הרי נהנה מהשמן אלא דהאניגרון עיקר ומהו שכתב הרמב"ם דאין נהנה מהשמן. ומזה הוכיח הראש יוסף דכוונת הרמב"ם דבאמת השמן הוא העיקר כיון שהוא הרוב אלא דברכת השמן גופיה אעפ"י ששותה עיי' אניגרון מ"מ אין נהנה מטעם השמן ולהכי מברך שהכל. וא"ש לשון הרמב"ם. וכע"ז כתב באבה"ז. אמנם צ"ע דאי אין נהנה ממנו א"כ גם כששותה לרפואה אמאי מברך בופה"ע ועיי' דאיכא הנאה וא"כ גם שלא לרפואה איכא הנאה ואפשר דזהו שמקשה הטור דהא נהנה ממנו ויותר יש לברך כשאוכלו שלא לרפואה מכשאוכלו לרפואה. וצ"ע. ובאבה"ז שם מתבאר דאיכא הנאה אלא דאינה בדרך הנאה וצ"ע.

ולפי' הב"י ברמב"ם דטעמא משום דהאניגרון עיקר צ"ב לשון הרמב"ם. והנה המג"א כתב דבאין חושש בגרונו הו"ל אניגרון עיקר אפי' אם הרוב שמן ומיעוט אניגרון, והאחרונים תמהו אמאי האניגרון עיקר. והשעה"צ שם הביא מאבודרהם דכיון דאין נהנה מהשמן אלא מחמת האניגרון הוי האניגרון עיקר ואף דבעלמא בדבר דאין ראוי לאכילה אלא עיי' מיתוק מהני לברך ברכתו הראוי [עיי' פמ"ג א"א י"א] י"ל דהכא דשותה עיי' אניגרון שיש הנאה בו עצמו והוי מאכל הו"ל האניגרון עיקר. ולפ"ז יל"פ בכוונת הרמב"ם דכיון שהשמן מצד עצמו אין הנאה ממנו אלא מחמת האניגרון ומה"ט הרי כשותהו לחוד אין מברך בופה"ע, משו"ה הו"ל האניגרון עיקר. ובחושש בגרונו אף דהנאת הטעם מחמת האניגרון מ"מ כיון שעיקר דעתו על השמן הוי השמן עיקר.

ט. נחלקו הפוסקים בחושש בגרונו והשמן מועט אי השמן עיקר. דהטור כתב דחושש בגרונו ונותן שמן הרבה, וכ"כ רש"י, והב"ח מחק מהטור תיבת הרבה ופי' דלדעת הר"ר יוסף שבטור דאף באין חושש בגרונו מברך בופה"ע ע"כ הא דנקטה הגמ' דחושש בגרונו הוא משום דבכה"ג אף שמן מועט מברך בפה"ע. אך הטי"ז פי' להיפך דמשו"ה הוא דנקטה הגמ' דחושש בגרונו שבזה רגילות ליתן שמן הרבה וכמבואר ברש"י, וכ"מ בביהגר"א בדעת רש"י [אמנם אי"צ רוב]. והטעם כתב שם דכך הוא עיקר הרפואה וכ"כ הא"ר ועי' פמ"ג משב"ז ב'.

י. למסקנת הגמ' מיירי בחושש בגרונו ומברך על השמן אע"פ ששותהו לרפואה כיון דאית ליה הנאה והתוס' פי' דנהנה מהטעם וכ"כ בשו"ע. אמנם לפי הפמ"ג כפשטות לשון הרמב"ם דבאין חושש בגרונו אף דהשמן עיקר פטור משום דאין נהנה בטעם השמן, ע"כ דבחושש בגרונו חייב משום הנאת הרפואה וההנאה היא במעיו, ולפי"ז אף אם אין טעם אית ליה הנאה. אלא די"ל דבעינן שלא יהא טעמו מר אבל אי"צ שיהא טעם טוב שיהנה מהטעם. וצ"ע.

יא. במסקנת הגמ' מבואר דבשותה השמן לרפואה חייב לברך משום שנהנה מהשמן, ובתוס' משמע דהוא משום שנהנה מהטעם, וכ"ה בשו"ע סי' ר"ד ס"ח. והנה בדף י"ד א' איתא דמטעמת אי"צ לברך כלומר דטועם את התבשיל כדי לידע אם ראוי לאכילה. ונחלקו רבותינו בזה, תוס' בשם ר"ח פי' דמיירי דאינו בולע את המאכל אלא דטועם ופולט, אך הרמב"ם פי' דמיירי דבולע את המאכל ואעפ"כ אי"צ לברך כיון דאין מכוון לאכילה אלא לטעום את התבשיל. ועי' בשו"ע סי' ר"י ס"ב. ומבואר דבעינן כוונה לאכילה ולא סגי במה שנהנה, וקשה מ"ש מרפואה דכל שנהנה בטעמו חייב לברך. ועי"ש בשעה"צ ס"ק ל' שהרגיש בזה. ועי' מנח"ש סי' י"ח אות ה' מש"כ בזה. [וכבר עמד בזה בס' בתי כהונה (בית ועד - לשונות הרמב"ם סוף ה' ברכות דף מ"ז ע"ב) עי"ש דלדעת הרמב"ם חיובו משם הנאת הרפואה. אולם לדעת השו"ע סי' ר"ד ס"ח דבעינן שיהא טעמו טוב א"א ליישב כן]. ועי' עוד דף מ"ד לענין שותה מים דבחנקתיה אומצא כלומר ששותה כדי להוריד המאכל אי"צ לברך. ועי' שו"ע סי' ר"ד ס"ז ובמ"ב שם ס"ק מ"ב כתב דכששותה יין חייב משום שנהנה ולכאורה תלוי בנידון הנ"ל. ולהלן נאריך בזה יותר.

ועי' לשון הראב"י ברכות סי' צ"ט דבמכוון רק לאכילה אי"צ שיהנה אלא שלא יזיק, ורק הכא דמכוון לרפואה בעינן הנאה. וצ"ת.

י"ב. בקושית הגמ' דבחושש בגרונו פשיטא דמברך העץ, עי' תורא"ש דלכאורה איכא חידוש דאין מברכין עליו ברכה בפ"ע ולא דמי ליין וכדאמרינן לעיל דשמן לא אישתיני לעילויא. ותי' דזה כבר שמעינן ממתני' [אע"ג דלעיל מיייתנן לה ממימרא דרב מ"מ באמת זה מבואר במשנה אלא דהיה מקום לומר דמתני' קתני יין והדומה לו, וכ"כ האחרונים].

בתי הגמ' דס"ד דכיון דשתי ליה לרפואה לא לברך עליה וקמ"ל דכיון דנהנה מברכין עליה. עי' תורא"ש עפ"י שיטת הר"ר יוסף הנ"ל דה"ה בשותה שלא לרפואה אי השמן הרבה נמי מברך עליה, אלא דזה לא הוי חידוש ורק בשותה לרפואה איכא חידוש דחייב על ההנאה, והיינו דקמ"ל דחייב לברך אע"ג דלא מכוין להנאה.

הטועם את התבשיל

א. בגמ' דף י"ד ע"א אמרינן מטעמת אי"צ ברכה והשרוי בתענית טועם ואין בכך כלום ועד כמה עד שיעור רביעית. ופי' בתוס' שם בשם ר"ח דטעמא משום דאין בולע ולא חשיבא הנאה ומה"ט גם אי"צ ברכה. אולם לדעת הרמב"ם כתב הטור דלחויב ברכה אף בולע פטור ומשום דאין מתכוון ליהנות, ועי' להלן. [ועי' ח"י הרא"ה דשרי אף בבולע ומשמע דעיקר ההיתר משום דלא אכל כשיעור אלא דבעינן נמי שלא יתכוון לאכילה וצ"ב].

ב. שם בתוס' כתבו דבעינן רק בתענית יחיד דתלוי בקבלתו ומספק"ל אי קביל גם הנאה או לא משא"כ בתענית ציבור דאי"צ קבלה אסור אף הנאה. וכן נפסק בשו"ע סי' תקס"ז ס"א עי"ש אי דווקא ביוהכ"פ ות"ב או גם בשאר תעניות. אולם עי' צל"ח וראש יוסף דלמש"כ ר"ח דלמסקנא לא חשיב הנאה א"כ גם בתענית ציבור מותר, וכתבו דזהו דאמרינן בגמ' טועם ואין בכך כלום ר"ל דלא כהבעינן דנסתפק אי קיבל על עצמו איסור הנאה או רק אכילה אלא אף אי קיבל הנאה מ"מ אין זה הנאה. וכ"כ בשיירי כנה"ג סי' תקכ"ז בשם אחיו [ועי' בצל"ח דאף בטפי מרביעית שאסור הוא רק מספק אי קביל עליה הנאה אבל אי רק אכילה קביל עליה מותר. עי"ש דברים נפלאים]. והראש יוסף הוסיף דהא דפטור מברכה הוא רק משום דלא חשיב הנאה, והא גופא מוכיחה הגמ' מהא דאי"צ ברכה דהתם ע"כ טעמא משום דלא חשיב הנאה. [אולם להרא"ש דלגבי ברכה לא סגי בהנאה אלא בעינן הנאת מעיו [עי' להלן] א"כ אין

ראוי לתענית דשמה חשיב הנאת גרון]. אך זהו דלא כמבואר בשו"ע סי' תקס"ז להלכה דבתע"צ אסור אף טעימה וע"כ דס"ל דאף למסקנא הטעם משום דלא קביל עליה וכ"כ הערוך [ערך רבע], וכ"כ הב"ח המ"א והט"ז שם. ותמה הראש יוסף דלכאורה זה דלא כהר"ח.⁶ ועיי' בשיירי כנה"ג שם שהאריך בזה ומסיק להיפך דמסקנת הגמ' אף לר"ח היא דהנאה לא קביל עליה, והא דאמרין אין בכך כלום היינו דאף דחשיב הנאה לא איכפ"ל. וצ"ע דהא ר"ח כתב דלא חשיב הנאה. ועיי' ס' ברכת ראש.

ובשו"ע יו"ד סי' ק"ח ס"ה אסור לטעום יין נסך אע"פ דאין בולעו והש"ך ציין לריב"ש סי' רפ"ח דאסור בכל האיסורים אמנם שם כתב דאינו אלא מדרבנן וצידד דהוא משום שמא יבלע, אבל בביהגר"א כתב דהמקור מסוגיין דדוקא משום דלא קביל עליה מותר ולכן כתבו התוס' דדוקא תעני יחיד שרי עכ"ד. ומבואר דאין זה איסור מיוחד בתעניות אלא בכל האיסורים וצ"ב הרי בגמ' משמע דאין זה אכילה אלא הנאה וצ"ע.

ג. בגמ' עד שיעור רביעית וצ"ב דכיון דטעימה אינה הנאה כדפי' הר"ח א"כ אף רביעית יהא מותר [ולרא"ה א"ש דעיקר ההיתר משום דלא אכל כשיעור] וכ"ה השואל לרשב"א בתשובה רס"ז, ותי' הרשב"א דרביעית אסור משום דחוששין שמא יבלע ומיירי במחזיק רביעית בפיו בב"א. אבל הרא"ש כתב דברביעית חשיב הנאה וצ"ב ולדבריו י"ל דה"ה שלא בב"א חשיב הנאה ויל"ע בפוסקים סי' תקס"ז.

וכתב הרא"ש דרך לענין תענית אמרו דאסור ברביעית דחשיב הנאה אבל לענין ברכה אף ברביעית אי"צ ברכה דבעינן הנאת מעין, ולפי"ז לאו חד טעמא נינהו דבתענית קמ"ל דלאו הנאה היא [וזה רק בפחות מרביעית] אבל לענין ברכה הטעם משום דבעינן אכילה ובעינן הנאת מעין. [וגם לרשב"א דיותר מרביעית אסור שמא יבלע נראה דא"א לפרש הגמ' לענין ברכה דא"א לחייב ברכה כיון דסו"ס לא בלע ולא חשיב הנאה אך יתכן דמ"מ אסור לאכול שמא יבלע ויהא חייב ברכה].

אמנם עיי' ב"י בשם אוהל מועד וכ"ה בסמ"ג מצוה כ"ז דאף לענין ברכה אסור טעימה אף אם פולט ביותר מרביעית כיון דאיכא הנאת החיך. ועיי' ראש יוסף שלמד כן בדעת התוס' שהשוו תענית לברכה דטעמא משום דלאו הנאה היא [אמנם להרשב"א דטעמא דרביעית שמא יבלע יש לחלק בין תענית לברכה כנ"ל]. והב"י הכריע כהרא"ש כיון דבעינן אכילה. ומבואר דפליגי הראשונים אי חיוב ברכה הוא רק באכילה או גם בהנאה חייב ברכה, דהרא"ש ס"ל [כרש"י בסוגיא דשמן] דחיוב ברכה לפניה מישך שייך לחיוב ברכה לאחריה דילפינן מואכלת [וצ"ע מ"ש מפחות משיעור דחייב לברך] אבל האוהל מועד והתוס' סברי דחיוב ברכה משום דאסור ליהנות בלא ברכה ואף בלא אכילה. [ובעיקר מה שהביא הב"י בשם האוהל מועד הראוני דבאוה"מ שלפנינו מבואר הטעם דא"א שלא יבלע וכהרשב"א וצ"ע].

והנה לענין איסורי אכילה פליגי בחולין דף ק"ג אי סגי בהנאת גרון או בעינן הנאת מעין וקמ"ל כר"י דסגי בהנאת גרון ולפי"ז צ"ב מ"ט הכא כתב הרא"ש דבעינן הנאת מעין, ועיי' פמ"ג יו"ד סי' צ"ח. אמנם י"ל דאף דאי"צ הנאת מעין ממש אבל בעינן מעשה אכילה ובלא שנכנס למעין לא חשיבא מעשה אכילה. ובפמ"ג סי' ר"י בא"א א' ובאגלי טל טוחן סי' ס"ב כתבו דברהמ"ז דכתיב ושבעת בעינן הנאת מעין, ואף דמדרבנן חייב אף בלא שביעה צ"ל דבעינן אכילה שיכול לבוא לידי שביעה וכ"כ בשו"ת פמ"א ח"ב סי' כ"ז.⁷ [וכעני"ז כתב בס' ברכת ראש בסוגיין, ועיי"ש דגם לסוברים דאף אם לא בלע חייב לברך היינו משום דחשיב הנאת אכילה]. ונפ"מ לאיסורי אכילה דאי הנאת גרון לא חשיבא אכילה אלא באיכא מעשה אכילה ה"נ באיסורים אבל אי הכא טעמא משום דבעינן דומיא דושבעת א"כ באיסורים יהא אסור ולפי"ז בתענית ציבור אסור אף אי רק אכילה אסור. ועיי' שו"ת הריב"ש סי' רפ"ז דבאיסורים אסור טעימה מדרבנן אבל בתענית מותר משום דלא נכלל בקבלתו ועיי"ש דחילק בין טעימה לח"ש ודבריו צ"ת. ועיי"ש שם סי' רפ"ח.

שיטת הרמב"ם

ד. הרמב"ם הל' תעניות פ"א הי"ד כתב דדוקא טועם ופולט מותר, אבל בהל' ברכות פ"א ה"ב סתם דהטועם פטור מברכה עד רביעית, ומסתימת דבריו למדו הטור והב"י דלענין ברכה אף אם בלע אין חייב לברך ופי' משום דלא נתכוון ליהנות אלא לטעום. [עיי' ב"י דכיון דכתיב ואכלת בעינן כוונה ועיי' כלי חמדה פר' עקב באו"א]. והא דברביעית חייב ברכה פי' רבינו מנוח דבזה מכוון ליהנות. ועיי' ביהגר"א

⁶ [ולדינא מצינו כדבריו בראב"ה סי' מ"ה דאף בתע"צ מותר אלא דבסי' תקס"א כתב הטעם דהנאה לא קביל עליה ומוכח שם דאף בתע"צ מותר מלבד יוהכ"פ, וצ"ל דס"ל דסברא זו שייכא גם לגבי תע"צ ועיי' ב"י סי' תקס"ז בשם הריב"ש סי' רפ"ז דשאר תע"צ נמי תלוי בקבלת הציבור].

⁷ [ויל"ע דהפמ"ג והפמ"א שם כתבו דבאופן שאכל כדי שביעה אי"צ כדי אכילת פרס ומבואר דאין צריך אכילה וסברתם צ"ב דלכאורה בעינן גם אכילה וגם שביעה ועיי' מנ"ח שי"ג ות"ל. ועכ"פ לדבריו נימא גם להיפך דבאכילה אי"צ שביעה].

סי' ר"י דהרמב"ם ס"ל כהרא"ש דאין חיוב ברכה בלא שבלע [ועי' ברי"ף למס' תענית]. אבל לא ניחא ליה מש"כ הרא"ש דעד רביעית לא קאי על ברכה [ועי' כס"מ דברכה ותענית שוים] ומזה למד דהכא מיירי אף בבולע ופטור מברכה משום דלא נתכוון. [ולפי"ז בטועם ופולט אף ביותר מרביעית אי"צ ברכה וכהרא"ש וכ"כ המ"ב ס"ק ט"ו ובשעה"צ שם ואף דלענין תענית מיירי אף באין בולע לענין ברכה מיירי רק בבולע].

והא דבתענית אסור לבלוע ע"כ דבתענית אי"צ כוונה ליהנות, ולפי"ז הא דשרי טעימה בתענית צ"ל משום דאין זה הנאה כהר"ח [או משום דלא קיבל עליה הנאה אלא אכילה כנ"ל]. ולפי"ז תרתי קאמרינן דבתענית שרי טעימה בלא בליעה משום דאינה הנאה ומטעמת אף בבולע אי"צ ברכה משום דליכא כוונה לאכילה, וכ"ז עד רביעית אבל ברביעית איכא הנאה ואף בפולט ולכך אסור בתענית, וגם דברביעית מכוון ליהנות ולכך אי בולע חייב לברך. ולפי"ז בפולט נמי ביותר מרביעית יהא חייב ברכה אך בביהגר"א מבואר דלרמב"ם נמי פטור כדעת הרא"ש דבעינן הנאת מעיו, וכ"כ המ"ב [דלא כאיזה אחרונים] וצ"ע. וצ"ל דרק לדינא כיילינהו בחדא מחתא אבל תרי טעמי נינהו.

טעימה בכוונה ליהנות

ה. הנה לדעת הר"ח דלא חשיבא הנאה א"כ אף במכוון ליהנות לא חשיבא הנאה. אבל במ"ב ס"ק י"ז כתב דכשפולט שרי משום דאין כוונתו ליהנות. ועי' במ"א סי' קס"ז ס"ו דאם שח קודם שבלע הוי הפסק בין ברכה לאכילה כיון דעיקר הברכה על הבליעה כדמוכח מדינא דמטעמת. [והאחרונים דחו די"ל דמ"מ הוי תחילת אכילה ואכ"מ]. והמ"ב שם בביאור"ל הביא מהאחרונים דהכא שאני דלא נתכוון ליהנות אלא לטעימה בעלמא. וכן הביא מהעו"ת וא"ר סי' ר"י דבלעס לשם אכילה חשיב אכילה אף שלא בלע. ומשמע דהמ"א ס"ל דאף אם כיון ליהנות מותר. ועי' במ"ב סי' ר"י שם דהמ"א נסתפק בעישון הטבק ולכאורה זה רק למ"א לשיטתו דאף בכיוון להנאה שרי טעימה בעלמא שהרי התם כוונתו ליהנות וצ"ע סתימת המ"ב שם דכתב קודם לכן הטעם משום דלא נתכוון ליהנות [ובסי' וזאת הברכה בבירור הלכה כתב דלאו דווקא הוא אך זה נסתר מהמ"ב בסי' קס"ז].

ומ"מ דברי המ"ב צ"ע דכיון דלא חשיבא הנאה אמאי אסור במכוון ליהנות. שו"ר בביה"ל שם דמשמע דלמדו כן מהא דאיירינן רק במטעמת אך הסברא צ"ע, ואפשר דבמכוון להנאה אחשביה להנאה. אך יותר צ"ע לענין תענית אי טעמא משום דהנאה לא קביל עליה וא"כ מה יועיל דמכוון ומשמע דאחשביה לאכילה ובאמת הראביה מתיר ללעוס עצי קנמון בתענית וכ"פ הרמ"א סי' תקכ"ז ס"ג, ואע"ג דנתכוון ליהנות [ואף בתע"צ עי"ש במ"א דפליג בתע"צ]. ועי' מג"א סי' ר"י בשם הרוקח דמוכח מהילקוט שמואל דמטעמת שרי אף במתכוון ליהנות. וגם לדעת הרא"ש דלענין ברכה בעינן הנאת מעיו לכאורה בטעימה אף במכוון ליהנות אי"צ ברכה ודברי המ"ב צ"ע.

ולדעת הרמב"ם יל"ע אי היתר טעימה בלא בליעה הוא כמו בבולע דאין מתכוון ליהנות, אמנם אי נימא דבתענית שרי אף במכוון ליהנות לכאורה כ"ש דאין חייב ברכה ורק אי נימא דבמכוון ליהנות חשיב הנאה י"ל דה"נ לענין ברכה וכסברא הנ"ל דבכוונה אחשביה להנאה. ובביאור"ל סי' קס"ז נסתפק בזה לדעת הרמב"ם דהסוגיא מיירי בבליעה י"ל דבלא בליעה שרי בכל גווני. וכוונתו כנ"ל דרק לר"ח יש הוכחה מדלא מיירי בטעם לשם הנאה ע"כ דבמכוון ליהנות חייב ברכה אבל להרמב"ם איכל"מ דמשום בליעה נקטינן במטעמת אבל בטעימה גרידא אף בכוונה ליהנות לא חשיב הנאה. ולמש"כ הגר"א דדעת הרמב"ם כהרא"ש דבעינן הנאת מעיו א"כ לכאורה פשוט דאף במכוון ליהנות שרי באינו בולע וכנ"ל וכ"ז צ"ע.

ו. הרמב"ם בהל' תעניות כתב טועם ואפי' כדי רביעית, ופי' המפרשים דיותר מרביעית הוא דאסור אבל רביעית מותר, אולם לגבי ברכה אף שיעור רביעית חייב. ולפי"ז לא דמו אהדדי וקשה על הכס"מ וביהגר"א דמשוי להו אהדדי וכה"ק האחרונים. ועי' צל"ח שהכריח מזה דהא דכתב הרמב"ם כדי רביעית היינו פחות מרביעית אבל רביעית אסור דומיא דברכות. ועי' בתי כהונה בית ועד לשונות הרמב"ם סי' ח' שהאריך בזה וצוין ברעק"א בשו"ע סי' ר"י.

אכילת אונס ושותה להעביר האומצא

א. במשנה דף מ"ד ע"א השותה מים לצמאו מברך שהכל ואמרינן בגמ' שם ע"ב דאתי לאפוקי חנקתיה אומצא והיינו משום דאין נהנה מהמים אלא שותה להוריד האומצא. ומבואר דבעינן הנאה מהשתיה ובלא זה אינו מברך, וכן משמעות הגמ' בשותה שמן לרפואה דמברך רק משום שנהנה.

ובתוס' שם כתבו דדוקא שותה מים אי"צ לברך בחנקתיה אומצא אבל בשותה שאר משקין חייב לברך כיון שנהנה וכדמצינו בשותה שמן לרפואה דחייב לברך כיון שנהנה, והיינו דלמדו מהכא דאף דכוונת השתיה לא להנאת אכילה אפי"ה כיון דנהנה מברך. וכ"כ רבינו יונה והרא"ש והרא"י וכ"פ בשו"ע סי' ר"ד ס"ח.

ב. ובאנסוהו לאכול נחלקו רבותינו אם חייב לברך, הרא"ה ריש פ' שלשה שאכלו כתב דאין מברך עליהם והובא ברמ"א סי' ר"ד ס"ט. והרא"ה כתב דדמי לאשה שנאנסה דאע"ג דאיכא הנאה כיון דאנסוהו היא ע"ז לא חשיב רצון. והמ"א והפרי"ח שם הקשו מהא דאנסוהו לאכול מצה דיצא. [והא"ר הובא בשעה"צ שם כתב דאף דחשיב אכילה מ"מ לגבי ברכה כיון דאנוס הוא ל"ש לחייבו ברכה על הנאה שבאה בע"כ]. עוד הוכיחו מהא דהאכול איסור משום סכנה מברך עליו כדכתב השו"ע בס"ט, וכן חולה ביוהכ"פ נמי אנוס הוא וקי"ל דמברך ומבואר דאי"צ רצון. אכן הרא"ה באמת ס"ל דאף באכילת איסור משום סכנה או ביוהכ"פ אין מברך אבל הרמ"א לא כ"כ. והפרי"ח הקשה עוד מהא דחנקתיה אומצא דבשאר משקין מברך אף דאין לך אנוס גדול מזה. וזה קשה גם לרא"ה דבחנקתיה אומצא כתב כתוס' דמברך על שאר משקין. ולדעת הרא"ה והרמ"א י"ל כמש"כ המ"ב בשם האחרונים דהכי דאינו אנוס על עצם המעשה חשיב אכילה מרצון. וגם בחנקתיה אומצא י"ל כן. אבל המ"א ס"ל דאף באנוס גמור חשיב אכילה ועי"ש דכך ס"ל למחבר ולכך השמיט דין זה. וכ"כ הפרי"ח שם.

ג. והנה מבואר מהא דשותה לרפואה או להעביר האומצא או באנסוהו לאכול דמברך ואע"ג דאין כוונתו לשם אכילה. וכבר הובא לעיל להקשות דמ"ש שותה לרפואה ממטעמת דאינו מברך להרמב"ם אף דבולע ומשום דלא היתה כוונתו להנאת אכילה אלא לטעימה. וה"נ בשותה לרפואה או בחנקתיה אומצא אמאי מברך. ובמנח"ש סי' י"ח ה' כתב דהתוס' ע"כ פליגי על הרמב"ם וסברי דבמטעמת אי בלע מברך. ולהרמב"ם איה"נ דבחנקתיה אומצא אינו מברך אף אם נהנה מהטעם. והא שבשותה שמן לרפואה מברך היינו כשמכוון גם ליהנות. ותמוה דבשו"ע בסי' ר"י הביא את שיטת הרמב"ם במטעמת ואפי"ה בסי' ר"ד כתב כתוס' דברפואה אם נהנה חייב לברך ללא חולק. ומשמע אף שאין מכוון להנאה כלל וכ"כ להדיא בשעה"צ סי' ר"י ס"ק ל' ועי"ש שהרגיש בסתירה הנ"ל, דנסתפק שם במטעמת במכוון לטעימה וגם להנאה אם מברך ורצה להוכיח מהא דשותה לרפואה דכתב השו"ע סי' ר"ד ס"ט דאם נהנה מברך אך סיים דאינו ראוי דהתם אף במכוון לרפואה בלבד מברך. וזה דלא כהמנח"ש. אך לא ביאר החילוק. וגם בדינא דחנקתיה אומצא כתבו כל הפוסקים דין התוס' דבשאר משקין דאיכא הנאה מברך ולא הזכירו דלהרמב"ם אינו כן.

ובמנח"ש שם תמה גם על המ"א דבאנסוהו מברך דהרי לא עדיף ממטעמת דלדעת הרמב"ם אי"צ ברכה אף בבולע משום דאין מתכוון ליהנות א"כ כ"ש באנוס דאין כאן כוונה ליהנות. ולכך כתב דהשו"ע השמיט דין זה משום דלא הוצרך לחדש ד"ז כיון דדמי למטעמת. ודבריו צ"ע דדינא דהרמב"ם לא פסיקא להשו"ע.

ובעיקר הקושיא י"ל דמטעמת גרע דשתיתו אינה לצורך גופו כלל אלא לצורך התבשיל ולהכי לא חשיב אכילה. מהגר"מ קופמן שליט"א. וכע"ז במגילת ספר עי"ש שהאריך בזה.

גדרי ההנאה לחיוב ברכה ובדין שתית מים

א. בעיקר הדין דשותה מים שלא לצמאו פטור מברכה ומשמע אף באופן דמרווה את גופו אינו מברך, [ונפ"מ בשותה קודם התענית וכדו'. וכמדומה דנקטינן דאין מברכין וצל"ע]. ולכאורה ה"ט משום דאין חיוב לברך על הנאת מעיו, ולדברי הרמב"ם פ"א ה"ב דאין נהנה מטעם השמן ואפי"ה מברך על השמן לבדו משמע דמברך על הנאת מעיו משום דמזין וכדכתב האבנ"ז. אמנם יש שפ"י דאיכא קצת הנאה מהטעם ע"י אבן האזל ועוד. וצ"ע. שו"ר דבאמת המכתם והרשב"ץ הוכיחו מהא דשותה שלא לצמאו דלא כהרמב"ם [ומוכח דנקטו בדעתו כפשטות לשונו דאין הנאה מהטעם].

אמנם הרא"ה דף מ"ד פי' דמים לא זייני ולא חשיב הנאה, ולפי"ז משמע להיפך דאי איכא הנאת מעיו שפיר מברך אף בלא הנאת גרונו. וא"ש דברי הרמב"ם. והעירו מדברי הביאוו"ל סי' ר"ד ס"ח דכתב הנפ"מ במה דאינו מברך בשלא לצמאו כגון דשותה כדי להצטרף לזימון והו"ל לפרש כגון שותה להרוות גופו ומשמע דבכה"ג חשיב לצמאו, ויל"ד.

ב. ולעיל הבאנו בהא דשותה שמן עם אניגרון לרפואה חייב ברכה משום דנהנה ומשמעות התוס' דנהנה מטעמו וכ"כ בשו"ע דטעמו טוב ומשמע דלא סגי במה דמזין ואיכא הנאת מעיו אלא בעינן הנאת גרון [אמנם ע"י שעה"צ וכ"כ הגר"ז בשם י"א, דאף אם אין טעמו טוב ולא גרוע חייב ברכה אבל לא כתב משום דסגי בהנאת מעיו אלא משום דגם בזה איכא הנאת החיך]. ולכאורה זה דלא כהרמב"ם.

אמנם עיי בראבי"ה ס"י צ"ט דבמכוון לאכילה מברך אף שלא נהנה [היינו הנאת טעם] ורק בשותה לרפואה דאין מכוון לאכילה בעינן שיהא הנאת החיך. וכמו"כ כתב בס"י קכ"ג בשותה מים בחנקתיה אומצא דאין מברך משום דהוי כשותה לרפואה. [ולפי"ז אי"ש טפי לשון הגמ' בדף ל"ו קמ"ל דכיון דאיכא הנאה חייב דהול"ל קמ"ל דאף דלא מכוון אלא לרפואה חייב ומשמע דהכא בעינן הנאה טפי מבעלמא וכן בקמחא דשערי דקשה לקוקיני דמזיק לא חשיב הנאת מעיו לכך בעינן הנאה טפי כדכתב הראב"ה]. ולדבריו גם בשותה שלא לצמא יברך וזה דלא כמש"כ הביאוו"ל עפ"י הרא"ה. ולפי"ז אי"ש גם להרמב"ם דמברך על הנאת מעיו ולא קשה מחנקתיה אומצא. והעירו דאי"כ בשותה שמן לבדו לרפואה לא יברך כלל כיון דשותה לרפואה ובזה בעינן הנאת גרון וצל"ע.

ג. עוד עיי מ"ב ס"י קצ"ז ס"ק כ"ח דבאכילה גסה אם נהנה גרונו חייב לברך אבל אם נפשו קצה אין לו הנאת גרון ואין חייב לברך. ועיי מ"ב הל' פסח באופן ששונאו ליין חייב לשתות ויל"ע איך יברך הרי אינו נהנה. ואולי להרא"ה הנ"ל דבעלמא סגי בהנאת מעיו ורק בשותה לרפואה שלא להנאת מעיו בעינן שיהנה, א"כ בשותה יין כיון דזיין איכא הנאת מעיו ואי"צ הנאת גרון, משא"כ באכילה גסה דאין הנאת מעיו בעינן הנאת גרון. אמנם עיי שו"ת חלקת יעקב ס"י נ"ב דאיכא הנאת מעיו וכ"מ במור וקציעה ס"י קצ"ז עיי"ש.

ד. ויש לעיין אי לגבי כל דיני התורה בעינן נמי שישתה דוקא לצמא או רק לענין ברכה בעינן הנאה אבל ודאי חשיב שתיה אף שלא לצמא וכן הוא הפשטות דביוהכ"פ אף באינו לצמא חייב. ולענין איסורים עיי מל"מ פ"א ממאכא"ס דאף לר"י דהנאת גרון חשיב אכילה אבל מ"מ גם הנאת מעיו חשיבא הנאה. אמנם לראב"ה הכא ליכא הנאת מעיו וצ"ע.

קמחא דחטי

א. עיי בגמ' פלוגתא דאמוראי בקמחא דחטי אי מברך בופה"א או שהכל, ובטעמא דמ"ד דמברך שהכל מבואר בגמ' משום דאשתני ולא דמי לשמן כיון דאית ליה עלויא אחריני וכתב רש"י דיצא מכלל פרי וכ"מ ברא"ש דכתב דלמ"ד דמברך בופה"א ס"ל דפרי הוא ומשמע דלדידה אף דאשתני דמי לשמן דחשיב פרי [ועיי רש"י שכוונת רש"י לדברי הרא"ש].

ויל"ע אי קמחא דחטי אשתני לעילויא. ועיי מהרי"ק שורש מ"ג וכן בצל"ח שהוכיחו מדמקשינן משמן ולא מתרצינן דשמן שאני דאשתני לעילויא משמע דהכא נמי אשתני לעילויא ואעפ"כ אינו מברך ברכתו הראויה. וברש"י כתב דשמן נטעי להו אדעתא דהכי ומשמע דבלא זה הפסיד את ברכתו כיון דאשתני ואף דאשתני לעילויא וכן דייק המהרי"ק שם. ולפי"ז הטעם בקמחא דאית ליה עלויא אחריני אין זה סברא בעצם אלא רק דמשו"ה לא חשיב שזרעו החטין אדעתא דקמחא אלא אדעתא דלחם, וכל דאשתני מבריינו לא חשיב פרי אלא א"כ נטעוהו אדעתא דהכי שעיי"ז נחשב גם זה לעיקר הפרי.

ב. התוס' כתבו דסוגיין מיירי בקמח קלוי דאל"כ לא שייך לברך עליו בפה"א וכוונתם כדכתב הרשב"א דאינו בר אכילה. אולם מהרי"ף משמע דמיירי בקמח רגיל שאינו קלוי אמנם לדינא גם הוא כתב דכיון שאין דרך לאכלו מסתבר טעמא דר"נ דאין מברך בפה"א. [ונמ"מ משמע לדבריו דרק אין דרך לאכלו אבל בר אכילה הוא ולכן לר"י מברך בפה"א ואולי גם הרשב"א נתכוון לזה דאל"כ אף שהכל לא יברך]. ועיי רבינו יונה ורא"ש שתמהו דר"נ גופיה אמר טעם אחר, [וגם דבגמ' משמע דהלכה כר"י כדאמר רבא לר"נ, אמנם הרא"ה כתב דהלכתא כר"נ לגבי ר"ן]. והר"י צידד דס"ל דזו כוונת הגמ' דאית ליה עלויא אחריני היינו דמשו"ה אין דרך לאכלו בעודו קמח, ומדבריו מבואר דההיתר רק בצירוף דאשתני דכיון דאין דרך לאכלו חשיב דנשתנה לגרעוהא בכך. וכעיי"ז כתב הרמב"ן להלן ע"ב. ועיי מש"כ הרא"ש ולכאורה ר"ל דפליגי גם בקמח קלוי וגם באינו קלוי ופליגי בתרתי ור"נ פ"י הטעם בקמח קליות והר"י פ"י טעמו בקמח שאינו קלוי ובזה פסק כר"נ משום דמסתבר טעמו, אבל המעי"ט לא פ"י כן וצל"ח. והרשב"א כתב דהר"י מפרש סוגיין בקמח שאינו קלוי. ומ"מ כתב הרשב"א דלדינא אין נפ"מ בזה דבקמח קלוי מברך בפה"א אי משום דבזה כו"ע מודו אי משום דהלכה כר"י, ובקמח שאינו קלוי מברך שהכל או דכו"ע מודו בזה או דהלכה כר"נ.

ג. ומהא דאמרין דבקמח אית ליה עלויא אחריני בפת, כתב הרשב"א להוכיח כהר"י דמיירי בקמח שאינו קלוי מדאמרין דאית ליה עלויא אחריני בפת ובקלוי אין עושין לחם. ולשיטת התוס' והרא"ש צ"ל דאף דאין עושין ממנו פת מ"מ כיון דרגילות דעיקר השימוש דחטין הוא שעושין ממנו פת לא חשיב הקמח כ"כ, וכ"כ בדברי דוד. ולפי"ז הוכיח דנשתנה לחוד לא גרע ברכתו דהא חזינן דבדייסא מברכין במ"מ ואף דאית ליה עלויא אחריני בפת [ואף דמדייסא אין עושין פת מ"מ גם מקמח קליות אין עושין פת וכנ"ל דכצ"ל לשיטת התוס'] ועיי"כ דרק באין רגילות לאכלו הוי כנשתנה לגרעוהא וכשיטת הר"י.

ד. גמ' והאמר ר"ז וכו' אמר שמואל דקמחא דשערי מברך שהכל מאי לאו דחטי בופה"א וכו', והטעם דקמחא דשערי גרע יל"פ משום דקשה לקוקיני ומהני הך סברא דלא יברך בפה"א, וכ"כ תר"י והרשב"א דמברך שהכל משום דמזיק וקשה לקוקיאני [אלא דמבואר מלשונם דטעמא משום דכיון דמזיק אין דרך בנ"א לאכלו]. וקצ"ע דמשמעות הגמ' דרק אח"כ נתחדש סברא זו. ויש לדון אי טעמא דקשה לקוקיני הוא סברא בפ"ע או רק בצירוף דאשתני ונפ"מ בשעורים שלמות אי גם בזה מברך שהכל. ועי' שו"ע סי' ר"ח ס"ד.

והרעק"א דייק מרש"י דקמחא דחטי חשיב יותר ולהכי בקמח שעורים מברך רק שהכל. ועי' ב"י סי' ר"ח דקמח שעורים הוי מאכל בהמה.

ובדברי הרשב"א מבואר דגם בקמח קלוי דלית ליה עילויא אחריני מ"מ בדשערי מברך שהכל משום דקשה לקוקיני, [ולו"ד היה אפשר לומר דזה רק בצירוף דאית ליה עילויא אחריני והכא בקמח קליות אין ראוי לאפות פת ובזה לא איכפ"ל דקשה לקוקיאני]. והקשה הרעק"א וכ"ה בראש יוסף דהו"ל לגמ' לפרש דאיה"נ דווקא בדשערי מברך שהכל אבל בחטי מברך בופה"א ומיירי בקמח קלוי וצ"ע.

ה. עי' בראשונים לענין ברכה אחרונה בקמחא דחטי אי מברך מעין שלוש כיון דהוי מין שבעה, או דירד מדרגתו כמו דברכה ראשונה מברך בפה"א, ועי' רבינו יונה וסיים דלקמן נאריך בה.

קורא – לא נטעי אדעתא דהכי

עי' טושו"ע סי' ר"ב סעי' ה' – ווס"י ר"ד ס"א

א. גמ' קורא רב יהודה אמר בורא פרי האדמה ושמואל אמר שהכל. והא דלר"י מברך בופה"א ואין מברך בופה"ע פי' רא"ה דהוא עצמו אינו פרי, והוי כגידולי קרקע דהוי פה"א. ובפסקי הרי"ד כתב דהוי כגוף העץ דלא חשיב פרי העץ אלא פרי של האדמה. וכע"ז ברמב"ן בע"ב לענין פלפלין. [ועי' חזו"א סי' ל"ג ד' דאינו עיקר הפרי ולכן אין מברך בופה"ע. וזה ע"ד הרא"ה].

ב. בטעמא דשמואל להו"א משום דסופו להקשות ולמסקנא משום דלא נטעי אדעתא דהכי. וברא"ש מבואר דאף למסקנא בעינן נמי לטעמא דסופו להקשות וכ"כ המרדכי סי' קי"ד הרי"א"ז המכתם והמאירי. וכ"ה בפנ"י. אבל רבינו יונה לא הזכיר טעמא דסופו להקשות, וכ"מ ברשב"א בשו"ת סי' תכ"ח דאף באין סופו להקשות אין לברך. [ובביאור מרדכי למהר"מ בנט פ"ו ה' כתב דהא דסופו להקשות היינו דנטעי על דעת שיתקשה ויאכלו מהאילן אבל אין זה טעם נפרד וזו כוונת המרדכי]. ולכאורה עלין אין סופן להקשות ומדמקשינן דלא נטעי אינשי אדעתא דהכי משמע דאי"צ סופו להקשות וכ"ה הפנ"י ובעוללות אפרים סי' ו'. אכן המאירי כתב דסופן להקשות. אך יל"ע דלכאורה סופן להקשות מגדיר דמתחילה הוי עץ דעומד לכך אבל עלין ודאי דאין עומדים לשמוש שלאחר שיתבשו אלא שאח"כ מתקלקלין וצ"ע.

ג. שם דלא נטעי אדעתא דהכי, כתב הרא"ה דכל זה רק בדבר שאינו הפרי עצמו ומהני הך טעמא דלא יחשב חלק מהפרי אבל בפרי עצמו אף אי לא נטעוהו לאכלו כמו שהוא מברכין עליו. וכן משמע בהל' הריטב"א פ"א הל' ל"ג. ועי' שו"ת הרשב"א ח"א סי' תכ"ח דהשואל הקשה אמאי מברכין על הבוסר בופה"ע מ"ש משקדים המתוקים דכשהם קטנים אין מברכין בופה"ע משום דלא נטעי אדעתא דהכי ותי' הרשב"א דשקדים המתוקים אין נהנה מגוף הפרי אלא מקליפתו אבל בבוסר שהוא גוף הפרי שנוטעים אדעתא דהכי מברכין ויל"פ כוונתו כנ"ל, אך לפי"ז לא הו"ל להוסיף דהוא גוף הפרי דנטעי אדעתא דהכי. ועי' חזו"א סי' ל"ג סק"ד שנסתפק בכוונת הרשב"א.

ובסי' ת' כתב הרשב"א דפלפלי שרגילים לאכלם כשהם יבשים בתורת תבלין ואוכלם כשהם לחים אינו מברך בופה"ע כיון דרובא לא נטעי אדעתא דהכי אבל מ"מ מברך בפה"א כיון דמיעוטא דאנשי נטעי אדעתא דהכי. ומבואר דאי לא נטעי אדעתא דהכי כלל מברך עליהם שהכל אף דזהו עיקר הפרי וחזינן דאף בעיקר הפרי אי לא נטעי אדעתא דהכי אינו מברך בופה"א. ולכאורה זה דלא כהרא"ה ומש"כ בסי' תכ"ח ע"כ דהתם נמי משום דחשיב דנטעי אדעתא דהכי. ועי' להלן.

והנה הגמ' מקשה מהא דפוגלא ומתריצין דצנון נטעי אינשי אדעתא דהכי ולכאורה הול"ל דצנון הוא עיקר הפרי ואפי' אי לא נטעי אדעתא דהכי הוי פרי, ושו"ר שעמד בזה בעוללות אפרים סי' ה' ע"ש.

ד. ה"ז סי' ר"ד סק"ד כתב דשרביטי קטניות שזרעם בגינות דרכם לאכלם חיים ומברך בופה"א אבל בשדות דרכם לאכלם רק כשנתייבשו והאוכלם כשהם רכים מברך שהכל כיון דלא נטעי אדעתא דהכי. וכ"ז אי בגוף הפרי נמי בעינן דנטעי אדעתא דהכי וכדמשמע ברשב"א בתשובה ת' ודלא כפשטות דבריו בתשובה תכ"ח. ועי' אבהעו"ז דפליג על ה"ז עפ"י תשובה תכ"ח, ומדבריו נראה דמפרש דבפרי עצמו נמי בעינן דנטעי אדעתא דהכי אלא דלעולם איכא להך טעמא, דאף שנטעוהו לאכול רק אח"כ לא איכפ"ל כיון שדעתיה לאכול פרי זה וכמו דמברך על בוסר. והא דבפלפלי הוצרך הרשב"א לטעם דמיעוטא נטעי על דעת לאכלם לחים פי' שם דפלפלי שאני דלא נטעי אדעתא דלאכול בברכתן אלא ע"י תערובת ובטלין לשאר מאכלים [וחשיב דדעתיהו לאכול בתורת תבלין ולא בתורת מאכל]. ועי' יד אפרים שם שתמה על סברא זו. ופי' דבלא נטעי אדעתא לאכלו עכשיו דנים עפ"י מה שיהא בסופו ולכך נידון כתבלין. ובפמ"ג כתב דה"נ שייך טעם הרשב"א בפלפלי דכיון דמיעוט אנשים נטעי אדעתא דהכי מברך בופה"א. ועי' מג"א סי' ר"ב ז' אבהעו"ז ויד אפרים שם ועי' עוללות אפרים סי' ה' - ו'.

והפמ"ג הוסיף דקורא שאני [וכנראה ר"ל דלא תקשי דהתם נמי איכא מיעוטא דנטעי וכו'] דהתם האוכלו ממעט האילן וכוונתו לדברי רש"י ד"ה דיקלא, אמנם החזו"א סי' ל"ג ב' הוכיח מהרשב"א דאף אם אין מפסיד האילן חשיב דלא נטעי אדעתא דהכי מדכתב דגרעינן אין מברך עליהם משום דלא נטעי אדעתא דהכי. ומבואר דפליגי בגדר לא נטעי דלפמ"ג רק אם יש סיבה שרוצה שלא לאכול חשיב לא נטעי אבל לחזו"א עפ"י הרשב"א בעינן שיהא דעת חיובית דנטעי על דעת לאכול. ועי' ברכי יוסף לענין מידי דלא נטעי אדעתא דהכי דאין מברך בופה"ע ובאגרו"מ חולק דכל דאינו מזיק לאילן חשיב כנטעי אדעתא דהכי.

עי' תוס' דשקדים כשהם קטנים אין מברך עליהם העץ כיון דלא נטעי אדעתא דהכי, וכ"כ הרשב"א בתשובה הנ"ל דאף דלא בעינן נטעי להו אדעתא דהכי אלא בדבר שאינו גוף הפרי, הכא בקטנותם אוכל את הקליפה [שהיא רכה] ולא נטעי אלא אדעתא דהגרעין כשיגדל והוא הפרי. ולענין שקדים המרים עי' להלן.

ה. גמ' והרי צלף דלא נטעי אדעתא דהכי וכו', הנה המג"א סי' ר"ד סק"ז כתב דשחת מברך עליו שהכל כיון דלא גמר פירי וכמו דבוסר דלא גמר פירי מברך בופה"א דנחית חד דרגא ה"נ בשחת נחית מבופ"א לשהכל. ועי' חיי אדם כלל נ"א ה' דדבר שאינו עיקר הפרי יורד דרגא אחת ע"ש. ובדברי דוד [לנחל"ד] דחה שיטתם דא"כ מאי מקשינן מצלף דמברך בופה"א נימא דמשו"ה נחית חד דרגא ואינו מברך בופה"ע משא"כ בקורא דבלאו הכי אינו מברך בופה"ע כיון דאינו עיקר הפרי וכדאמר ר"י, משו"ה בלא נטעי אדעתא דהכי נחית חד דרגא ומברך שהכל. ועי' דלאו סברא היא, וכן הוכיח מהתוס' דכתבו דבשקדים מברך שהכל אף שעיקר ברכתם בופה"ע ול"א דיורד רק דרגא אחת. [ואחי הרא"י שליט"א העיר דבצלף נמי אין ברכתו בפה"ע כיון דאינו עיקר הפרי ותי' דהא גופא מטעמא דלא נטעי וכו'. וצ"ע].

שם, צלף נטעי אנשי אדעתא דשותא וכו' עי' חיי מהר"מ בנט ודברי דוד שנתקשו במאי פליגי, ותי' דודאי דאין זה מטרת הנטיעה עבור הצלף אלא כוונת הגמ' דלא איכפ"ל לאינשי שיאכלו גם מהצלף ורק בקורא דנטעי אדעתא דלא יטלוה כדי שלא יוכחש האילן לכך לא חשיב פרי. ולחזו"א דאף אם אין מפסיד האילן חשיב לא נטעי צ"ל דצלף חשיב נטעי אף שאין עיקר דעתם ע"ז דמ"מ אחר שגדלים העלים דעתייהו עלייהו.

ו. לעיל הובא דבט"ז כתב דשרביטין מברך שהכל כיון דלא נטעי וכו' והפמ"ג כתב דדמי לפלפלין דכיון דמיעוטא נטעי כו' מברך בופה"א כדכתב הרשב"א, והנה הפמ"ג הוסיף דמנלן דפרי אדמה נשתנה מפרי העץ לענין זה ולכאורה ר"ל דאין לחלק דשאני פלפלין דעיקר ברכתן בופה"ע וירדו לבפה"א משא"כ שרביטין דברכתן בופה"א ירדו לשהכל. והיינו דלא נימא דכיון דרובא לא נטעי נחית דרגא ולכן בפלפלין נמי נחית דרגא ויברך שהכל [וכדמצינו במג"א סי' ר"ד ז' דבלא גמר פרי נחית דרגא], ועי' כתב דאין זו סברא אלא כיון דלא ירד לשהכל ה"נ בפלפלין, אמנם ע"ש שציין לט"ז סי' ר"ה ג' דמחלק לענין נשתנה לגרעיות ואוכלם ע"י בישול ותיקנו בדבש, דבפה"ע לא ירד מדרגתו כלל ובפה"א ירד לברכת שהכל, ומשמע דאין זה משום דנחית דרגא אלא דבפה"ע עדיף.

גדרי פרי למעשר לערלה ולברכה

ז. אמר ר"י וכו' צלף של ערלה בחו"ל זורק את האביונות ואוכל את הקפריסין, ומקשינן מהא דמברכין על הקפריסין בופה"ע ומתריצין דס"ל כר"ע דקפריסין פטורין מן המעשר ודלא כר"א. ומשמע דהברייתא דמברך העץ דלא כרב ולפי"ז לר"ע נמי בקפריסין אין מברך בופה"ע. וכ"כ הר"י ע"י דפסק כר"ע דאינו פרי למעשר ולגבי ערלה וכו' ולכך אין מברך בופה"ע. וכן הביאו הראשונים מהבה"ג דגרס בע"ב דמאחר דלענין ערלה לאו פרי הוא לענין ברכה נמי לאו פרי הוא. אבל הרמב"ן הביא מהראב"ד דהא מילתא [דלענין ברכה נמי לאו פרי הוא] דלא כר"ע ולא כר"א והיינו דלר"ע נמי לענין ברכה מברכין בפה"ע. וע"י ריטב"א בהלכותיו פ"א ה"י דהקפריסין פטור מהערלה ומ"מ ברכתו בפה"ע [ע"י דלענין ברכה הוי שומר לפרי אף שלגבי ערלה כיון דאינו שומר בזמן שיש לו שם פרי] אך צ"ע דזה נסתר מהגמ' דלרב אין מברך בפה"ע וכמו שאין חייב בערלה. וצ"ע.

והנה לפי מה דמדמה הגמ' ברכה למעשר, יל"ע דכיון דהברייתא דלא כר"ע ע"כ כר"א היא ויקשה אמאי על התמורות אומר בופה"א הרי התמורות מתעשרין וא"כ הוי פרי וה"נ נימא לגבי ברכה. וע"י דברי דוד שר"ל דברייתא דלא כר"א אלא תנא שלישי הוא וכ"כ החזו"א מעשרות סי' ב' ו' דדינא דתמורות כר"ע. אך ברמב"ן וברשב"א מבואר דקאי כר"א, וצ"ע. וע"י רמב"ן דגם לר"א חשיב רק כירק ואפי"ה מתעשר [ע"י להלן] וע"י שם להלן ע"ב דהתמורות חשיבי כגופו של אילן ולכך מברכין בופה"א [ע"י לענין פלפלין]. וצ"ל דהוכחת הגמ' היא רק להיפך דאי מברך בופה"ע ע"כ דפרי הוא וודאי חייב בערלה ומתעשר, אבל גם אי מתעשר איכל"מ דלאו פרי הוא.

ח. וכמו"כ נתקשה הרשב"א להיפך דבעלין לר"א אין מתעשרין ואפי"ה מברך בופה"א. ע"י דלענין מעשר לא חשיב אפי' ירק [ומשמע דאף אם גדל בעץ אם דינו כירק חייב במעשר, וע"י מאירי דכיון דמעשר ירק מדרבנן לא גזרו אלא בירק הגדל על הארץ ומבואר דאי הוי דאורייתא גם בגדל על האילן היה חייב במעשר, ומדויק כן גם ברשב"א ע"י] ומ"מ לענין ברכה כיון דנטעי אדעתא דהכי מברך. ובפשוטו י"ל דאף אם אינו פרי מברך בופה"א כגופו של אילן ורק לענין העץ תלינן אי חייב במעשר ושור"ר שכן כתב בא"ר סי' ר"ב י' בכוונת הרשב"א בתי. [וקצ"ע בלשון הרשב"א דמשמע דלענין ברכה הוי ירק ולענין מעשר אינו ירק].

ולפי"ז נמי משמע כנ"ל דאף אם מתעשרין אין רא"י דהוי פרי דאף אם הוי ירק חייב במעשר, ולפי"ז דמיון הגמ' רק דלמ"ד דאין מתעשרין ע"כ אין זה פרי אלא עץ ואין מברכין בופה"ע אבל אי מתעשרין אין רא"י דמברך בופה"ע דדלמא הוי ירק. וע"י בסמוך בשם הרא"ש. וע"י רמב"ן בע"ב לענין קני סוכר דאע"ג דעץ הוא מ"מ לאו פרי הם ולכך מברך בופה"א דומיא דשיתא [כלומר עליו].

ט. כתב הרא"ש בשם בה"ג דבשקדים המרים נטעי להו על דעת שיאכלו בקטנותם דאח"כ הם מרים ולכך בקטנם מברך עליהם בופה"ע. והרא"ש תמה דנקטינן עפ"י הגמ' בחולין דבין קטנים בין גדולים פטורים ממעשר. [ומשי"כ לחלוק על רש"י בחולין ע"י מעיו"ט דאין נפ"מ בזה לענינו אבל בנשמ"א ביאר דאי גדולים חייבים במעשר ממילא גם קטנים חשיבי פרי ע"י]. ולפי"ז אין מברכין עליהם בופה"ע אף בקטנים שהרי הגמ' מדמה מעשר לברכה. ושוב כתב דכמו דעלים פטורים ממעשר ואפי"ה מברך בופה"א, ומשום דאסור ליהנות בלא ברכה [ע"י מעיו"ט שתמה ע"י], ה"נ י"ל לענין שקדים המרים דמברך עליהם בופה"ע אף דפטורים ממעשר. וצ"ע וכדקשה במעיו"ט שהרי בגמ' מדמינן להו וע"י ביהגרי"א ר"ב ס"ה שדברי הרא"ש צ"ע. ובא"ר כתב דרק לענין בופה"ע מדמינן להו דלא חשיב פרי אבל מ"מ חשיב פרי האדמה וכהרשב"א הנ"ל, ועפ"י זה ר"ל דלהרא"ש בשקדים אין מברך בופה"ע ודלא כבה"ג רק כוונתו דמברך בופה"א ולא שהכל. וכ"כ החזו"א מעשרות סי' א' ל"א. אמנם זה דלא כהטור וכדכתב שם. ובביהגרי"א כתב דאף דדברי הרא"ש צ"ע מ"מ הדין אמת דומיא דפוגלא. וצ"ב כוונתו.

ובדברי דוד ת"י דלא ילפינן ממעשר אלא איזה מין חשיב פרי אבל אי"צ חשיבות פרי כמו במעשר וכדחזינן להלן ע"ב דמשויצא פרי חייב ברכה⁸ ולמעשר אינו חייב עד שיגמר הפרי. ושקדים המרים הוו מין פרי רק אין לו חשיבות פרי כיון דהם מרים אבל לענין ברכה כיון דסו"ס פרי הוא מברך בופה"ע. וע"י נשמ"א כלל נ"א ה' שהאריך ביסוד זה. אך לפי"ז צ"ב מה הוכיח הרא"ש מעלין הרי התם לכאורה החסרון במין הפרי ולא משום דלא נגמר וצ"ל דהתם נמי הוי פרי אלא דאין לו חשיבות פרי ולענין זה לא מדמינן ברכה למעשר.

מיהו יל"ק אי נימא דלענין בופה"א אי"צ פרי א"כ דלמא בעלין לא הוי פרי וע"כ משמע דהרא"ש ס"ל דגם לבפה"א בעינן פרי ולכך הוכיח מעלין דאף שאין מתעשר חשיב פרי. אך לכאורה פשיטא דאי"צ פרי לבפה"א שהרי בקפריסין מברך בופה"א לרמב"ם וש"ע דפסקו כר"ע אע"ג דאינו פרי לענין ערלה. וכ"כ הרא"ש להלן בדיון בוסר דדמי לקפריסין דמברך בפה"א וכוונתו לר"ע, [ע"י במעיו"ט].

⁸ [לשיטת התוס' והרא"ש, אמנם ע"י להלן דהוא עצמו פליג ע"י וכדעת הגר"א].

ומעתה צ"ב איך הוכיח הרא"ש מעלין דמצינו דהוי פרי לברכה ואפי"ה אינו פרי לענין מעשר ומשום דאין לו חשיבות פרי הרי מעלין ליכא רא"י דהתם אין מברך בפה"ע אלא בפה"א. וצ"ע.

ויש לדון אי בשקדים המרים הוי פרי לענין ערלה דומיא דברכה או דדמי למעשר ועי' נשמי"א כלל נ"א דחייב בערלה אבל בברכת רא"ש כתב דלהצד דפטור ממעשר ה"נ פטור מערלה.

י. ובעיקר מש"כ הרי"ף דהלכה כר"ע תמהו הראשונים דאין הלכה כר"ע אלא בחו"ל אבל בארץ הוי ערלה וחייב במעשר ודלא כר"ע וה"נ לענין ברכה. ועי' רבינו יונה ד"מ לדעת הרי"ף דאף בארץ ה"ל כר"ע דר"א במקום ר"ע אינה משנה וה"ל כר"ע, אבל ר"י דחה פ"י זה וע"כ פ"י דבחול"ל הלכה כר"ע משום דהוי ספק ובארץ דהוי ערלה כר"א זהו רק לחומרא, ולגבי ברכה אזלינן לקולא דאינו מברך העץ אלא אדמה ויוצא בדיעבד. וכ"כ הרמב"ן [ועי"ש דנראה דעיקר ההלכה כר"ע אלא דבארץ מחמירין כר"א]. אמנם התוס' בע"ב ד"ה והלכתא כתבו דבארץ ודאי הוי פרי ומברכין בופה"ע וממילא ה"ה גם בחו"ל. וכ"ה ברא"ש. ומשמע דסברי דהא דהלכה כהמיקל בחו"ל אין זה משום ספק אלא דכך תיקנו לפסוק כהמיקל. ועי' ברמב"ן שהביא מהראב"ד דמברך בופה"ע ופ"י אע"ג דלענין ערלה מותרין לא דמי ערלה לברכה, והרמב"ן תמה מסוגיין דמשוינן לחו אהדדי מוקמינן לרב כר"ע וע"כ משום דלר"א הוי פרי העץ לענין ברכה וגם לערלה. מיהו לכאורה י"ל דברי הראב"ד כהתוס' דרק בחו"ל לא הוי ערלה אבל מעיקר הדין הוי ערלה ולהכי מברך בופה"ע וכנראה דהרמב"ן לא ניחא ליה בהכי משום דפשיטא ליה דהוי ספק וכנ"ל.

ובביהגרי"א סי' ר"ב וכן בשנות אליהו כתב דהרי"ף והרמב"ם פסקו לגמרי כר"ע ואפי' בארץ וכ"כ הבי"י יו"ד סי' רצ"ד בדעת הרמב"ם דאף בארץ ה"ל כמותו [וכמו שהביאו תר"י ד"מ כן]. וביאר הגרי"א שם דאף דאמרו בגמ' דרב פסק כר"ע רק בחו"ל משום דכל המיקל בארץ וכו' זהו לרב אבל למר ב"ר אשי ס"ל דפסק כר"ע לגמרי ואף בארץ, ועי"ש שהוכיח כן מדמקשינן אמאי לא פסק כב"ש ואי זהו מדין כל המיקל בארץ וכו' הרי ב"ש לא הקילו אלא בחו"ל, [ור"ל דבחול"ל נחתין חד דרגא ועי' להלן מהדר"א] וע"כ דזהו ה"ל נפרדת דאזלינן בתר המיקל ורק דמסקינן דב"ש במקום ב"ה אינה משנה אבל כר"ע נקטינן [ולכאורה מדמקשינן דיאמר כב"ש נראה דזה הלכה דאזלינן בתר המיקל אך צ"ב דא"כ אי"ז אלא בערלה ולא בברכה וצ"ל דלמסקנא קי"ל כר"ע משום דהלכה כמותו וצ"ע]. ובדברי דוד הקשה ע"ז וכתב באו"א קצת דאמנם מתחילה ס"ד דגמ' דפסק כר"ע משום דבחול"ל אזלינן בתר המיקל אבל למסקנא טעמיה משום דהלכה כר"ע ועי"ש שהאריך בזה.

י"א. שם כל המיקל בארץ הלכה כמותו בחו"ל, וכתב רש"י דכיון דאינה מה"ת הלך אחר המיקל. וצ"ע דבקידושין ל"ח נחלקו בזה ולשמאל הוי ה"ל"מ וכ"פ הרמב"ם מאכא"ס פ"י ה"י. ועי' פנ"י דרש"י הכריח כן בסוגיין דמקשינן דנעביד כב"ש. ועי"ש דמסיק דאף לדעת הרמב"ם למאי דמקשינן דנעביד כב"ש ס"ד דבחול"ל מדרבנן הוא ורק למסקנא דפסק לגמרי כר"ע נקטינן דמהל"מ הוא. ועי' דר"א תרומות פ"ב ה"ה בביאור"ל שביאר לדעת הגרי"א דלמ"ד דהוי משום ספק דרבנן אין להקשות דנעביד כב"ש דהוי ס"ס כיון דב"ש עצמם מספק"ל ורק משום דכך נאמרה הלכה דספק מותר מקשינן דאף ס"ס מותר דומיא דס"ט ברה"ר וזה רק למ"ד הל"מ היא.

בפלוגתא דר"א ור"ע בתמורות ובקפריסין

י"ב. בגמ' לעיל לר"א צלף מתעשר גם תמורות וקפריסין ולר"ע רק אביונות מתעשר שהוא פרי, ולר"א לכאורה גם תמורות וקפריסין חשיבי פרי. אולם לענין ברכה משמע דמודה ר"א דתמורות מברך עליהן בופה"א כדכתבו הראשונים דברייתא כוותיה ודלא כהחזו"א הנ"ל. וצ"ב.

וברמב"ן כתב דר"א ור"ע פליגי בתרתי דתמורות לר"א נמי אינם פרי אלא ירק ולכך אין מברך בופה"ע. אבל לענין מעשר סגי בירק אבל לר"ע אינם מתעשרין ופלוגתתם דר"א ס"ל דצלף הוי ספק אילן ספק ירק ור"ע ס"ל דהוי אילן ודאי [וכמדומה דהיינו פלוגתא דב"ש וב"ה ולפ"ז הלכה כר"ע ולא עיינתי כעת]. ובאילן לא נוהג מעשר בירק דידיה עי"ש ובמאירי. ועוד פליגי בקפריסין דלר"א הוי פרי ולר"ע אינו פרי. ולפ"ז א"ש דדוקא בקפריסין מברך בפה"ע לר"א דהוי פרי משא"כ בתמורות. אולם הא גופא צ"ב מנלן דפליגי בתרתי דלמא גם קפריסין לר"א נמי אינו פרי אלא דמתעשר כירק. וצ"ל דכיון דקתני ברייתא דמברך העץ ע"כ כר"א אתיא ולא כר"ע, ומזה למדו דלר"א הוי פרי [וצ"ל דפשיטא לגמ' דלא הוי תנא שלישי ודלא כהחזו"א מעשרות ס"ב ו' ועצ"ע. עוד י"ל [מהראע"א שליט"א] דקפריסין מצ"ע גרעי אף מתמורות ולא חשיבי אף כירק ורק משום דהוי חלק מהפרי נידון כהפרי ועי' להלן [בדין המראנצין] דכ"מ במ"א והט"ז, ולהכי אם מתעשר ע"כ הוי כפרי ולא רק כירק.

ולפייז מה דמדמינן מעשר לברכה הוא רק דאס אינו מתעשר ע"כ אינו כפרי ואין חייב בערלה וכמו"כ אין מברך בופה"ע, אבל לאידך גיסא למ"ד דמתעשר אין רא"י דהוי פרי לענין ערלה ולברכה.

י"ג. ונפ"מ בתמורות דמתעשרין לר"א דלהנ"ל איכל"מ דאין חייבין בערלה דאינס פרי. וכ"כ הרא"ה דודאי פטורין מערלה [ומשמעות דבריו דקאי אף לר"א] וכן מוכח לרמב"ן דמתעשרין כירק וא"כ אין חייבין בערלה דירק אין חייב בערלה [ואף דכתב שם דהוי רק ספק ירק אך להצד דהוי אילן לא הוי פרי אלא כעץ]. אמנם הטור יו"ד סי' רצ"ד כתב דתמורות חייבין בערלה ומבואר דהוי פרי וכנראה שלמד כן מהא דמתעשר אך צ"ב דא"כ גם לענין ברכה יברך בופה"ע. וע"ש בש"ך דהא דמדמינן לברכה היינו רק דאי מברך העץ ע"כ דחשיב פרי גם לערלה אבל יתכן איפכא דלערלה חשיב פרי ומ"מ מברך בופה"א. אך הגר"ז בקו"א לסי' ר"ב תמה מדברי התוס' להלן דלמדו דגרעינין מברך העץ מהא דחייבין בערלה וכדפסק בטוש"ע ס"ב.

דף ל"ו ע"ב

י"ד. בגמ' קליפי אגוזים והגרעינין חייבים בערלה. ובתוס' למדו מזה דאף לענין ברכה חשיבי הגרעינין פרי וכן שאר גרעיני פירות ומברך עליהם העץ. וכ"כ הרא"ש וכ"ה בשו"ע סי' ר"ב ס"ג. אבל הרשב"א פליג על תו' דלא חשיבי פרי ממש אלא רק טפל לפרי אלא דנלמד מריבוי דאעפ"כ חייב בערלה משא"כ לענין ברכה. ועי' אבהעו"ז שם ובשו"ת פמ"א סי' ס"ה דהוכיחו כהרשב"א דהא ברבעי אין הגרעינין אסורים וע"כ דלאו פרי נינהו אלא דנאסרו מרובי דאת וברבעי לא נתרבו. ועוד הוכיח האבהעו"ז מדאין מטמא טו"א ובגמ' דף ל"ז מדמינן טו"א לערלה וע"כ דלא חשיב פרי. אמנם עי' דה"ח בקו"א שחולק ע"ז. ובדעת הרשב"א בפשוטו מברך בפה"א דומיא דעלין וכ"כ האבודרהם והאהעו"ז ומאמ"ר, אמנם הרשב"א הפר"ח והפמ"ג כתבו דס"ל דמברך שהכל. והרעק"א כתב ע"ז 'לא ידעתי למה'.

והנה **המג"א** סי' ר"ב ס"ק י"ז למד מהתוס' גם לקליפין דמברך בופה"ע. אמנם **הט"ז** סי' ר"ד ס"ק ט"ו דייק להיפך מדלא כתבו התוס' כן אלא בגרעינין ש"מ דבקליפין אין מברך בופה"ע וה"ט דרק בגרעינין סברי התוס' דלא נלמד מאת הטפל וכו' אלא מסברא ובזה הוא דמדמינן ברכה לערלה דכל דחשיב פרי לערלה חשיב גם לענין ברכה. אבל קליפין דאינס פרי אלא דילפינן מאת דחייב בערלה כיון דטפל לפרי ודאי דזהו דין מסוים בערלה. ועי' במעיו"ט אות נ' ופנ"י שתמהו כן על המ"א. וכ"מ מהרשב"א דנקט אף לדעת תוס' דמודו בקליפין אמנם עי' במעיו"ט שם דברא"ש בהל' ערלה משמע דגרעינים נמי ילפינן מאת ואפי"ה ס"ל דחשיב פרי ע"י"ש.

קליפי תפוזים [מראנצין]

ט"ו. לפי הנ"ל נחלקו המ"א והט"ז בקליפי תפוזים דלמ"א מברך העץ, ולהט"ז מברך אדמה. והט"ז שם כתב דדמי לקפריסין דהוי קליפין ומברך בפה"א, אך המ"א דחה דבקפריסין אינו אפי' שומר לפרי אבל בתפוזים הוי חלק מהפרי. עוד יל"ד משום דאין ראויין חיים אלא ע"י ריקוח. ע"ש במ"א דהכא הוי כפרי ממש ובזה כל שמרקחו הוי פרי ומברך ברכתו הראויה, והא"ר סי' ק"ג פליג ע"ז ולכך כתב דמברך שהכל.

והט"ז שם הקשה על תוס' דכתבו דמברך בפה"ע על קפריסין והרי מדבעין קרא לחייב על קליפין דהוי שומר ש"מ דבלא זה אינו פרי ומברך בופה"א. אך דבריו צ"ע דהא בקפריסין לאו מטעם שומר הוי פרי דהא הוי פלוגתא דר"א ור"ע ולר"ע מקשה הגמ' דיהא פרי מטעם שומר וע"ז מתרצינן דאינו שומר אבל לר"א הוי פרי אע"ג דאינו שומר ולא מרובי אתינן עלה אלא מסברא דהוא עצמו נחשב פרי. וכן הקשה בפמ"א סי' ס"ה ובדרך החיים בקו"א להל' ברכות. וצ"ע.

והנה גם המ"א מדמה קפריסין לשאר קליפות ע"י"ש דלר"א דקפריסין הוי פרי ה"י שאר קליפות הוי פרי ומברך בופה"ע. ומשמע דס"ל דקפריסין אינו פרי מצד עצמו אלא משום דהוי קליפה וכחלק מהפרי. [אמנם אי"ז מדין שומר אלא דנאכל עמו] ועי' ש"ך יו"ד סי' רצ"ד ס"ה בתי' ב' דלא ילפינן מערלה לברכה אלא במה דהוי טפל לפרי לענין ברכה הוי טפל לפרי לענין ערלה ומבואר דקפריסין מדין טפל לפרי הוא. ועי' עוד ברמב"ן דלר"א קפריסין הוי פרי אבל תמורות לאו מדין פרי הוא אלא מדין ירק וצ"ב דנימא דגם הקליפין הוי ירק ולהנ"ל איכל"מ דע"כ לאו ירק הוא אלא חלק מהפרי ואם אינו פרי גם אינו ירק, וצ"ע.

ט"ז. גמ' מאימתי אין קוצצין את האילנות בשביעית כו' ב"ה אומרים החרובין משישרשו והגפנים משיגרעו [והיינו בוסר ומסקינן דשיעורו כפול הלבן] ושאר כל האילנות משיוציאו. ובתוס' ורא"ש למדו מזה דה"ה לענין ברכה אין מברכין על בוסר קודם שיגיע לפול הלבן אלא בופה"א. וכ"פ בשו"ע סי' ר"ב ס"ב. [וכוונתם נראה משום דבגמ' ילפינן משביעית לערלה ולעיל מבואר דלר"ע דקפריסין דלא חשיבי פרי למעשר ולערלה לא חשיבי פרי לברכה]. ובדברי דוד הקשה דדלמא לא חשיב פרי כלל ומברך שהכל.

ולאידך גיסא משמע מהתוס' דלאחר שיגיעו לכפול הלבן מברך העץ וכ"כ הרא"ש וכ"כ בשו"ע שם דכל האילנות משיוציאו הוי פרי ומברך בופה"ע. **ובביהגר"א** שם פליג ע"ז דלא דמי ברכה לשביעית דהכא הרי לא הגיע לעונת המעשרות [ואדרבא לאחר שהגיע לעונת המעשרות מותר לאכול בשביעית ולא חשיב הפסד], והטעם דאסור הוא משום דלשביעית אי"צ שם פרי, אבל לענין ברכה בעינן שם פרי ומסתבר דזה דומה למעשר וכ"כ בשו"ת פמ"א סי' ס"ה והוסיף דכל האיסור קודם שהגיע לעונת המעשרות הוא משום הפסד דעומד ליאכל יותר טוב וא"כ מבואר דעדיין אינו פרי גמור [וכ"ה בנשמ"א ובדברי דוד]. והמ"ב ציין לדבריהם. אך עיקר דברי הגר"א צ"ע וכן הקשה החזו"א מעשרות סי' א' ה' דהא משביעית ילפינן גם לערלה דחשיב גמר פרי משיוציאו והשומר חשיב שומר לפרי, [ובנוס"א דאף אי לא נילף משביעית נילף מערלה] וצ"ע.

ובנשמ"א כלל נ"א הקשה על תוס' דאיך יברך על הפירות הקטנים הרי אין ראויים לאכילה וכדכתב הרמב"ם הל' דיעות דהוי כחרבות לגוף. ולא גרע מפירות דנאכלים חיינן ואכלן מבושלים. עיי"ש שהאריך וצ"ע.

י"ז. גמ' פלפלין ר"ש אמר שהכל [ורבא אמר בלא כלום משום דס"ל דאין ראוי לאכילה], וכו' ומסקינן דברטיבא דחשיב פרי לענין ערלה ה"נ חשיב פרי לענין ברכה. ועי' תוס' וכ"ה ברא"ש בשם הרי"ף וברמב"ן בשם הגאונים דמברך בופה"א. והרא"ש הקשה ע"ז דהא מדמינן לערלה והיינו דכיון דחייב משום ערלה א"כ פרי הוא ויברך בופה"ע. ועי' רמב"ן שעמד בזה ותי' דחשיב כתמרות דמגופו של אילן הן ולא הוי פרי ומ"מ חייב בערלה מריבויא דקרא דעץ מאכל. ובשו"ת הרשב"א בתשובה ת' הני"ל פי' דאין מברך העץ משום דרובא לא נטעי אדעתא דהכי ומ"מ מברך בפה"א דמיעוטא נטעי אדעתא דהכי, וסיים שם, והואיל וחייבן הכותב בערלה וכו' מדכתיב ונטעתם כל עץ מאכל. וצ"ב סו"ד דמשמע דמערלה ילף לברכה דחשיב פרי ואף דרובא לא נטעי אדעתא דהכי, וא"כ אמאי אין מברך העץ. [ואולי הא דלא נטעי וכו' הוי חסרון רק בחשיבות לברכה ולא בשם פרי, אך א"כ לענין ערלה אין זה חסרון כלל ואין נלמד מזה דמברך בופה"א וי"ל. אך לשון הרשב"א בסוגיין דלא הוי פרי].

ועי' נשמ"א כלל נ"א ה' שביאר עפ"י הש"ך יו"ד סי' רצ"ד ה' שכתב דלא מדמינן ברכה לערלה אלא רק דמידי דאין חייב משום ערלה אין מברכין עליו בופה"ע אבל יתכן איפכא דלערלה הוי פרי ומ"מ אין מברך בופה"ע. וביאר הנשמ"א דילפינן רק דהוי מין פרי אבל עדיין אין מברך בפה"ע משום דלא נטעי אדעתא דהכי ולפי"ז ל"ק על הגאונים והרי"ף. אבל מדברי הרא"ש משמע דפליג ע"ז וגם הרמב"ן לא תי' כן. אמנם הנשמ"א שם כתב דהרא"ש ס"ל דנטעי אדעתא דהכי וכיון דהוי מין פרי ממילא אין סיבה שלא לברך בפה"ע. ועי"ע שם.

מיתוק הפרי אם מועיל לחייב ברכת בופה"ע

י"ח. בדין שקדים המרים כתבו הראשונים דבגדולים אין מברך כלל כיון דאין ראויים לאכילה, ומ"מ אם מיתקן כתבו הרי"י והרא"ש דמברך בופה"ע דחזרו לדינם, וכ"כ השו"ע סי' ר"ב סעי' ה'. וכע"ז בסעי' י"ב שם בפירות שאין נאכלין חיים אלא מבושלים וכשאכלן מבושלים מברך בופה"ע אף שאין ראויים חיים.

אמנם מצינו כמה אופנים דמחמת מרירותן אין מברך בופה"ע וגם אם מיתקן אין מברך בפה"ע. **עי' שו"ע סי' ר"ב ס"ב** לענין בוסר דמברך בופה"ע ומ"מ אם הם מרים אין מברך עליהם ואף אם מיתקן אינו מברך בופה"ע. וכמו"כ בגרעינים לדעת תוס' דמברך בפה"ע מ"מ במרים אין מברך בופה"ע וכתב **השו"ע ס"ג** דאף במיתקן אין מברך בפה"ע. ויסוד החילוק דדוקא בשקדים דחשיבי פרי אלא דאין נאכלים מחמת מרירותן מהני מיתוק, משא"כ בהני"ל לא חשיבי פרי אלא כשהם מתוקין וכשהם מרים ל"ח פרי ולא מהני מיתוק ליחשב פרי.

⁹ ולענין חרובין דשיעורם לענין שביעית משישרשו כתב הרמ"א ד"ה"ה לברכה [ומשמע דלדעת המחבר אף חרובים משיוציאו ועי' מ"א שם ס"ק ו' בשם בד"ה [להב"י] דחרובין אף דנעשו פרי מ"מ מרים הם ומברך בופה"א ובביהגר"א תמה דא"כ כ"ש דלא סגי משיוציאו ולכן כתב דכו"ע מודו בלא סגי משיוציאו ועי' לכו"ש שם דהשו"ע כתב ובלבד שלא יהו מרים לאפוקי חרובים].

ולענין גרענין דפסק השו"ע דאף במיתקן מברך שהכל ומקורו בהרשב"א, הקשה המג"א דלכאורה כ"ז לרשב"א דלא חשיבי פרי אבל לתוס' דבראויים לאכילה חשיבי פרי א"כ כשהם מרים יועיל מיתוק דיברך בופה"ע. [וקצ"ע מ"ט הקשה המ"א דוקא על גרענינים]. וכ"ה בפר"ח ובביהגר"א וחלקו על השו"ע. אבל המ"א תי' לדעת השו"ע דגרענינים המרים לא חשיבי פרי וכמו בבוסר וכ"כ הגר"ז ס"ח. ובאהעו"ז שם כתב דהנה הרשב"א כתב להדיא דטעמא משום דלא נטעי אדעתא דהכי, וע"כ כוונתו אף במיתקן דכשהם מרים תיפול דאין ראויים לאכילה וא"כ ה"נ לתוס' דהוי פרי כיון דלא נטעי אין מברך בפה"ע וביד אפרים כתב דזו גם כוונת המ"א ובדעת הפר"ח והגר"א נראה דדוקא אי גרענינים אינם עיקר הפרי בזה אי לא נטעי לא חשיבי פרי אף דמיתקן משא"כ אי הוי פרי גמור אף שאינו ראוי לאכילה בלא מיתוק לא בעינן נטעי כנ"ל מהרא"ה. והאבהעו"ז כתב דהרי גם לרשב"א הא חזינן דבמתוקים מברך בופה"א ובמרים אף דמיתקם ירדו לשהכל וה"נ לרא"ש, וכ"כ המאמ"ר. אמנם י"ל דאי מברך העץ הוי פרי גמור ולא איכפ"ל דלא נטעי משא"כ לרשב"א אף דמברך בפה"א לא הוי פרי גמור ובוה בעינן נטעי. וכן י"ל בדעת הפר"ח והגר"א. שו"ר שהפר"ח סובר דלרשב"א במתוקים מברך שהכל [ועי' מה שצוין לעיל], וא"כ אף מתוקים לא הוי פרי כלל. ועוד כתב שם דאי לא נטעי א"כ גם במתוקים נימא הכי אולם לכאורה החילוק פשוט וצל"ע. עי' לבושי שרד דאף בשקדים הגדולים דמהני מיתוק הוא משום דנטעי אדעתא דימתקם וא"כ ה"נ נימא הכא.

אופנים דלענין ברכה חשיב פרי ולא לענין מעשר או ערלה

א. עלי הצלף אין מתעשרין ובפשוטו כ"ש דאין בהן ערלה ומ"מ מברך בופה"א. וי"ל דלענין בופה"א א"י"צ פרי גמור ואף דלא חשיב פרי לענין מעשר מ"מ הוי קצת פרי לבופה"א וכ"מ ברשב"א ורמב"ן. [ועי' רמב"ן דלענין מעשר סגי בשם ירק אלא דהכא לא חשיב אף כירק ומ"מ מברך בופה"א כיון דדעתיה עליה בשעת נטיעה]. והנה הרא"ש למד מזה גם לענין שקדים המרים ואי התם מברך בופה"ע (עי' בסמוך אות ג') ע"כ דאף לענין בופה"ע לא דמו. ב. בוסר קודם דנגמר אין מתעשר ומ"מ מברך בופה"ע, עי' תוס' בע"ב. אמנם לענין ערלה נמי חשיב פרי כמבואר בגמ'. ובאמת הגר"א חולק. ועי' דברי דוד בדעת תוס' דלא משוינן אלא מהו מין פרי אבל לא בעינן חשיבות פרי לברכה. ג. שקדים המרים פטורים ממעשר ומ"מ לבה"ג מברך בופה"ע, והרא"ש הקשה ע"ז מהגמ' דמדמינן ברכה לערלה ולמעשר [והיינו מדרב דס"ל דקפריסין אינן פרי ס"ל דאין מתעשר כר"ע]. ומ"מ משמע דהודה לבה"ג וכ"כ בטוש"ע. ועי' א"ר סי' ר"ב דר"ל דלרא"ש מברך רק בופה"א וכ"כ החזו"א מעשרות סי' א' ל"א. אבל הטור ושו"ע לא כ"כ.

ויל"ע אי בשקדים המרים אסור משום ערלה ואי נימא דאסור א"כ דמי לברכה ולא למעשר. והנשמ"א כלל נ"א ה' [ד"ה ועמית] כתב דחייב משום ערלה דדמי לבוסר ומשו"ה מברך בופה"ע, אבל בברכת רא"ש הוכיח מהרא"ש דאין חייב משום ערלה ודמי למעשר וזהו שהוקשה לרא"ש מ"ש ברכה מערלה ומעשר, ולפי"ז לא חשיב כבוסר שהגיע לפול הלבן דחייב בערלה דהתם החסרון רק דלא גמר פרי אבל הכא לא חשיב פרי אך א"כ צ"ב אמאי מברך בופה"ע.

אופנים דחשיב פרי למעשר או לערלה יותר מלברכה

א. תמרות מברך בופה"א אף דלר"א מתעשרין. וגם חייבין בערלה עי' טור יו"ד סי' רצ"ד ובנו"כ שם. אמנם הרא"ה כתב דאין חייבין בערלה וכ"מ מהרמב"ן דכתב דתמרות הוי ירק. ב. פלפלין לתוס' והאוננים מברך פה"א אף דחייבין בערלה. והרא"ש חולק. ג. גרענין וקליפות חייבים בערלה והתוס' למדו מזה דמברך בופה"ע עכ"פ בגרענין והרשב"א פליג דהתם משום דהוי שומר לפרי, [ולענין קליפין נחלקו האחרונים לדעת תוס', עי' פנ"י ודברי דוד דבזה מודו התוס' אבל המ"א למד מתוס' גם לקליפין].

עי' בתוס' דעל קני סוכר מברך בופה"ע אבל הרמב"ן כתב דאינו פרי אלא העץ עצמו ולכן מברך בופה"א וצ"ב דעת התוס' דלכאורה כל הסוגיא דמדמה לערלה מוכח דבעינן שם פרי, וצ"ב.

כל שיש בו מחמשת המינים

בגדרי כל שיש בו, אי משום דהוי עיקר עי' רמב"ם פ"ג הל' ה'-ו' רא"ש רשב"א אמנם עי' שיטת ריב"ב בשם י"מ דפליג. מה נחשב כל שיש בו - עי' תוס' ד"ה כל ובדף ל"ח א' ד"ה והא. רשב"א ד"ה דובשא עיקר וביהגר"א סי' ר"ח ס"ב.

ניתן לדבק עי' גמ' דף ל"ט א' ועי' נחל"ד. ובאופן שהוא הרוב - עי' ב"ח וט"ז סי' ר"ח סק"ד שעה"צ ס"ק י"ג, ועי' תמז משה. ואבני נזר סי' ל"ח.

ניתן לסעוד ואין בו טעם עי' ט"ז סי' ר"ח סק"ג וביאורו"ל שם ד"ה מברך. יש בו כדא"פ ואין בו טעם עי' שעה"צ ס"ק מ"ו. ועי' נשמ"א כלל נ' ו'.

ניתן לטעם עי' רמב"ם שם וש"ע סי' ר"ד סי"ב. מחלוקת הפוסקים אי קאי רק בה' מינים או אפי' בשאר מינים עי' ב"י וב"ח סי' ר"ח, מ"א סי' ר"ד כ"ה, ביהגר"א שם ופמ"ג משב"ז סקט"ז וא"א סקכ"ה. שו"ת חכ"צ סי' קכ"ט.

אין בו כזית בכא"פ עי' רא"ה לענין ברכה ראשונה, ועי' שו"ע סי' ר"ח ס"ט וביאורו"ל שם.

דף ל"ו ע"ב

א. בגמ' חביץ קדרה וכו' ר"כ אמר בורא מ"מ סבר סמידא עיקר א"ר יוסף כוותיה דר"כ מסתברא דרב ושמאל דאמרי תרווייהו כל שיש בו בחמשת המינים מברכין עליו בורא מיני מזונות. והיינו דקמ"ל דהוי המזונות עיקר דאף דבעלמא הרוב נחשב העיקר אבל במיני דגן לעולם הם העיקר וכ"כ הרמב"ם פ"ג דהמיני דגן הוי עיקר וכ"כ הרא"ה והרא"ש. אמנם עי' בשיטת ריב"ב [בגליון הרי"ף] דיי"מ דרב ושמאל סברי דמברך מזונות ולא מטעמא דר"כ אלא אף שאינם עיקר מברך עליהם בומ"מ. וכ"כ בחי' הגר"א דלרב ושמאל מברך על המזונות אף דאינם עיקר. אבל הריב"ב שם חולק והוכיח מהא דאוכל פת עם מליח דאין מברך על הפת משום דהיא טפלה ועי"כ דהכא החמשה מיני דגן הוי עיקר וכהרמב"ם. [ולדעת הי"מ לכאורה אין פוטר את הרוב וצל"ע].

נתן הקמח להטעים התבשיל

ב. ובתוס' כאן כתבו דכשנותנים קמח לסעוד הלב מברך מזונות ולא בנותן לדבק וכמבואר בגמ' להלן דף ל"ט עי"ש. [ומש"כ דראוי להחמיר פי' הטי"ז סי' ר"ח ס"ק ד' דספק התוס' משום דהקמח הרוב ובא"ר שם ס"ק ג' פי' עוד דהדרך לעשותו לסעוד וקשה לשער אם עשאו לדבק והו"ד במ"ב ס"ק י"א]. ולדבריהם נראה דסוגיין מיירי דגם המזונות הם חלק מעיקר התבשיל לשבוע וכדו' אלא דהם המיעוט ובהו' הוא דקמ"ל דהם העיקר. וכ"כ הריטב"א ורא"ה דמיירי דהחמישה מינים הם מעיקר התבשיל ולפי"ז איכל"מ דבניתן לטעם לא חשיב עיקר ומברך כברכת הרוב וכן מפורש במאירי. ועי' בלשון הרא"ש דהכא מיירי דהחמשה מינים הם עיקר משמע כנ"ל דמיירי דהם מעיקר התבשיל ורק דקמ"ל שאי"צ רוב ולפי"ז אם ניתן לטעם לא חשיב עיקר ושור"ר שכן הוכיח בעולת תמיד סי' ר"ח ס"ב [עי"ש דהרא"ש פליג על הרשב"א להלן].

אבל הרמב"ם פ"ג ה"ה וש"ע סי' ר"ד סי"ב כתבו גם כשנותן רק להטעים התבשיל מברך מזונות, וכ"כ הרשב"א ד"ה דובשא דהכא הקמח ניתן להטעים התבשיל ולהכשירו ואע"פ שרובו דובשא מברך בומ"מ [ועי' שו"ת מים חיים להפרי"ח שהוכיח כן]. וצל"ע לדעת התוס' אי דוקא לסעוד הלב או גם להטעים, ובשו"ת מים חיים לפר"ח סי' ח' משמע דנקט דגם התוס' סברי כהרשב"א. מיהו באבני נזר סי' ל"ח פי' דהתוס' חולקים על הרמב"ם [ועי"ש דדוקא לסעוד הוי עיקר אבל בכוונה לאכול לא וצ"ב מהו כוונה לאכול ולא לסעוד]. ועי' בתוס' דף ל"ח א' ד"ה והא בא"ד וא"כ כל דבר שיש בו מה' מיני דגן ואינו עשוי לסעוד כי אם לשנות וכו' מברך שהכל, וצל"ע. והטי"ז סי' ר"ד ט"ז כתב דגם הרמב"ם מיירי דדוקא שהוא גם מעיקר המאכל ומש"כ הרמב"ם דניתן לטעם התערובת ר"ל כדי שיהא טעם טוב משניהם ור"ל דאין כוונת הרמב"ם דבא להטעים התבשיל בתורת תבלין אלא שיהא למאכל טעם אחר. ולפי"ז אם בא רק ליתן טעם הוי טפל ואין מברך בומ"מ. [ועי' בס' וזאת הברכה עמ' 258 ובמקצת דבריו יל"ד] ועי' להלן אות ד'.

וברשב"א ד"ה דובשא עיקר הנ"ל כתב רובו דבש ומיעוטו סולת וא"נ עיקרו מחמת דובשו, וסולתו להטעמו ולהכשירו וכו'. כן גירסת הבי"א"נ, ולפי"ז הם ב' פירושים וכן מפורש בביהגר"א סי' ר"ח ס"ב [אמנם המאמ"ר הביא דהגירסא א"כ עי"ש שכן נכון יותר] והיה אפשר לומר דלפי' ב' הוי הקמח רוב ומ"מ אי לאו מה' מיני דגן הוא הוי טפל כיון דלא נתן לעיקר התבשיל אלא להטעים את התבשיל והוי טפל, אמנם בביהגר"א שם משמע דגם לפי' ב' מיירי דהדבש רוב אלא דלפי' א' קמ"ל דהמזונות עיקר משום דניתן להשביע ולפי' ב' משום דניתן לטעם ועי"ש דכפ"י א' מבואר בשו"ע סי' ר"ח ס"ב וכפ"י ב' כתב בשו"ע סי' ר"ד סי"ב. [ולפי"ז ב' הפי' לא פליגי לדינא ושניהם אמת].

ג. ובאופן שניתן להשיב ואין בו טעם, עי' ט"ז סי' ר"ח ס"ג דמברך בומ"מ אבל המ"ב שם ס"ק מ"ט פי' עפ"י לשון השו"ע דבעינן שיהא טעם דגן דאלא"ה הוא בטל ועי"ש בביאור"ל דהאחרונים תמהו על ה"ט"ז. ובא"ר כתב שברשב"א מבואר כה"ט"ז ולכאורה כוונתו לפי' א' ברשב"א הנ"ל דלפי' ב' הוי עיקר משום דנותן טעם אבל לפי' א' הוי עיקר משום דהוא חלק מעיקר המאכל¹⁰. ועי'

אוכל שאינו מה' מינים וניתן לטעם

ד. בשו"ע סי' ר"ד ס"ב כתב דדבר שניתן לטעם הרי הוא עיקר ומקורו מהרמב"ם הנ"ל, ועי"ש ברמ"א דהביא דבשמים אינן עיקר כיון דאין ממשות ומשמע דדבר שיש בו ממשות אף שאינו מה' מינים הוי עיקר וכ"כ הבי"ע עי"ש דהקשה דבתערובת עם דבש הדבש נותן טעם ועי"ש בב"ח ובט"ז. אולם הקשה המ"א וכן בחכ"צ סי' קכ"ט דהרמב"ם מיירי רק בה' מינים וכ"מ בגמ' דידן [לפי' הרשב"א] דכל שיש בו מה' מינים מיירי בניתן לטעם, וא"כ מבואר דרק בה' מינים חשיבי כעיקר אבל לא בשאר אוכלים.

ולדברי הבי"ע והרמ"א לכאורה צ"ל דסוגיין מיירי בלא ניתן לטעם אלא לסעוד, וכ"כ המ"ב סי' ר"ח שעה"צ ס"ק י"ב בכוונת תוס' דהקמח ניתן לסעוד הלב דמיירי שאינו נותן טעם אלא רק סועד הלב וכה"ט"ז שם ס"ק ג', ובזה בשאר מינים המיעוט הוי טפל, ומעתה י"ל דבניתן לטעם גם בשאר המינים חשיב עיקר. ושו"ר שכ"כ הפמ"ג סי' ר"ד א"א כ"ה, ועי"ש דהמ"א פליג על מש"כ ה"ט"ז דאף אם אין נרגש הטעם דגן שייך דינא שכל שיש בו. מיהו להנ"ל דתלוי ב' פי' הרשב"א ושניהם אמת א"כ איכל"מ דגם המ"א מודה דכשבא לסעוד נמי חשיב עיקר אף דאין נותן טעם אלא דלזה אין ראי' מהגמ'.

והנה הא דבנותן טעם חשיב עיקר עי' בכס"מ וב"י דטעמא לא בטיל. אך כבר הקשה החכ"צ סי' קכ"ט דאף דלא בטל מ"מ הוי טפל וגם קשה דגם המאכל השני שהרוב ממנו נותן טעם, עי"ש שהאריך. וצ"ל לדעת השו"ע דמיירי דעיקר טעם התבשיל הוא רק מהמיעוט. ולפי"ז י"ל דבה' מינים מיירי דעיקר הטעם גם משאר המינים שהם הרוב ואפי"ה המיעוט חשיב עיקר משום דכל שיש בו וכו'. [ועי' ט"ז סי' ר"ח ס"ק ג' דקמח עם דבש אין נרגש טעם הקמח אלא טעם הדבש ובכה"ג בשאר מינים ודאי חשיב הדבש עיקר, ואמנם עי' ביאור"ל שם ס"ט דהאחרונים נחלקו על ה"ט"ז דלעולם טעם הדגן נרגש מ"מ ודאי א"צ שיהא ניתן להטעים וכ"מ בשעה"צ שם ס"ק י"ב דהוכיח כה"ט"ז מהתוס' בסוגיין, משא"כ בשאר מינים אינו עיקר אלא אם המיעוט הוא עיקר הטעם]. ולפי"ז איכל"מ דגם לפי' הרמב"ם והרשב"א דסוגיין מיירי בקמח דיהיב טעמא, מ"מ גם עיקר התבשיל יש בו טעם ובכה"ג בשאר מינים אזלינן בתר הרוב, ורק בה' מינים דחשיבי והוי עיקר מהני מה דיהיב טעמא דאינו כמו לדבק, אבל באופן שעיקר התבשיל אין נותן טעם אלא רק המיעוט בזה המיעוט נחשב עיקר אף בשאר מינים. ודוק. ועי' ט"ז סי' ר"ד סקט"ז ופמ"ג שם בא"א ס"ק כ"ה. [מיהו עדיין קשה קושית המ"א איך למדו ד"ז מהרמב"ם דמיירי בה' מינים].

ניתן לדבק והוא הרוב

ה. עי' ב"ח סי' ר"ח דאם נתן לדבק אף שהוא הרוב לא חשיב עיקר, והט"ז שם ס"ק ג' נסתפק בזה, ובשעה"צ ס"ק י"ג הביא מהאחרונים דפקפקו בזה וגם דלא שכיח שיהא הרוב וניתן רק לדבק. ויסוד הפלוגתא הוא אי בניתן לדבק הוי רק חסרון בחשיבות ה' מינים דלא מהני להחשיבו עיקר או דהוי סברא בעצם דהוי טפל, ולפי"ז הוכחת הראשונים משם היא דלא אמרינן כל שיש בו וכו' אלא אי חשיב עיקר וכנ"ל. ודו"ק.

ובגמ' דף ל"ט תבשילא דסלקא דלא מפשו ביה קמחא בופה"א דלפתא דמפשו ביה קמחא טפי בומ"מ והדר אמר אידי ואידי בופה"א והאי דשדי ביה קמחא לדבוקי בעלמא הוא. ולכאורה הא דמפשו ביה קמחא היינו דהוא הרוב ואפי"ה מבואר דלדבק הוי טפל, אכן בנחל"ד שם נראה שפי' דאף במפשו הוי מיעוטא. ועי"ע בסמוך בדברי האבנ"ז. ועי' סי' שו"ע סי' ר"ח ס"ב דה' מינים אפי' עירב דבש הרבה מהם מברך בומ"מ וביהגר"א שם ציין לגמ' דף ל"ז ב' דמפשו ביה קמחא וצ"ב כוונתו ובדמש"א פי' דבריו דבמפשו קמחא אף למאן דלא ס"ל לרו"ש מברך בומ"מ ומינה דלרו"ש אף דהם המיעוט מברך במ"מ וא"כ משמע דמפשו היינו רוב וצ"ל. אח"ז מצאתי בחמד משה שהוכיח כמש"כ מהא דמפשי בה קמחא דבפשוטו הוי רובא ואפי"ה לדבק אין מברך בומ"מ ודלא כה"ט"ז שנסתפק בזה.

תבשילא דסילקא בלא מפשו קמחא אמאי אין מברך בומ"מ משום כל שיש בו.

¹⁰ ולכאורה יש לדחות דגם לפי' א' בעינן שיתן טעם אלא דלפי' ב' אף שאינו מעיקר התבשיל הוי עיקר אלא דלפי"ז ב' הפירושים פליגי לדינא אבל למבואר בביהגר"א הנ"ל דב' הפי' הובאו להלכה בשו"ע ועי"כ דלא פליגי אלא דחשיב עיקר או כשנותן טעם או כשהוא מעיקר התבשיל אף אם אינו נותן טעם מיהו אפשר דא"צ שיתן טעם אבל צריך שיהא נרגש טעמו.

ו. בגמ' שם בהו"א משמע דבלא מפשו ביה קמחא אף אם אינו לדבק מברך בפה"א וקשה הרי כל שיש בו וכו' מברך במ"מ. ועי' אבני נזר סי' ל"ח דלשיטת הרא"ה דאם אין כזית בא"פ אין מברכין בומ"מ א"ש דכוונת הגמ' דלא מפשו קמחא וליכא כא"פ. ולפי"ז איכל"מ דמפשו היינו דאיכא כא"פ. אמנם לשא"ר דאף אם אין כא"פ מברך בומ"מ א"א ליישב כן. עוד כתב באבני"ז דלשיטת התוס' דמשמע דבעינן דווקא שניתן לסעוד י"ל דהתם לא ניתן אלא לטעם דנתן לטעם ובוזה תלוי ברוב. אך לשיטת הרמב"ם והשו"ע דבניתן לטעם אף במיעוט מברך בומ"מ הדק"ל. ובנחל"ד שם כתב דבלא מפשו ביה קמחא גם להו"א הוא לדבק אבל במפשו ס"ד דניתן לעיקר ומסקינן דלעולם הוא לדבק. ועי' או"ש פ"ג ה"ו שחידש דדוקא באופן שאם ה' מינים היה הרוב היה מאכל, לכן גם כשהוא מיעוט חשוב לברך עליו במ"מ אבל היכי דאם היה רוב לא היה טוב לאכילה גם כשהוא מיעוט אינו חשוב להיות עיקר ואין מברכין עליו במ"מ. וסיים שם דכן נראה להלכה [ועי' שיעורי הגרי"ש שמרן זצ"ל הביאו להלכה לענין שניצל וקציצות דגים שיש בהם קמח].

כל שיש בו [ב]

ו. עי' בהל' הריטב"א פ"א הכ"ח דבניתן לדבק הרי הוא בטל ומברך על השאר ועי' בהגה"ה שם שהעיר דלהלן בדין עיקר וטפל כתב הריטב"א דמברך על העיקר ופותר את הטפל והכא לא כתב כן ומשמע דאין זה דין טפל שנפטר בברכת העיקר אלא אי"צ ברכה כלל. ולפי"ז אף אם הוא רוב - אי חשיב עדיין דניתן לדבק - אי"צ לברך ודו"ק. אמנם הלבוש סי' ר"ח ס"ב כתב דאם נתן לדבק מברך על העיקר ופותר את הטפל. וכ"מ ברמב"ם פ"ג ה"ה ע"ש.

אם שייך כל שיש בו כשאינו מעורב ממש

ז. במשנה להלן דף מ"ד מליח ופת המליח עיקר ופת טפילה לו, ויל"ע אמאי לא יברך בומ"מ מדין כל שיש בו ועי' רבינו יונה שם דכיון שאין עיקר אכילתו בעבור הפת אין מברך עליו. ולכאורה ר"ל דהוי כמו שבא לדבק. אמנם עי' בשיטת הריב"ב דהוכיח משם דדין כל שיש בו הוא דהמיני דגן הוי עיקר משום דבא להטעימו והוא חשוב משא"כ במליח דלא בא אלא למתק את פיו אין יכול ליחשב עיקר.

וי"ל עוד דלא שייך כל שיש בו אלא כשהוא מעורב ולא בנאכל בנפרד. ועי' רא"ה וריטב"א דף ל"ז ב' וצ"ע בכוונתם. והנה המ"א סי' ר"ח ס"ק כ"ה הקשה להב"י דאף בשאר מינים אם נותן טעם הוי עיקר דא"כ גם אם נתנו בצל לתבשיל ליהוי עיקר. והפמ"ג תי' דדוקא במעורב מהני מה שנותן טעם דהוי עיקר ונהפך שאר התבשיל כמותו משא"כ בנותן בצל דאינו מעורב אלא טעמו ולא ממשו אין התבשיל נהפך להיות כמוהו ואינו עיקר. ולפי"ז איכל"מ דגם דינא דכל שיש בו הוא מטעם דהרוב נהפך להיות כהמיעוט. עי' להלן.

ויל"ע לפי"ז בנאכל עמו אבל אינו מעורב ממש, וצ"ע בתוס' בשקדים שנותנים בהם קמח אי מיירי דהשקדים מצופים בקמח או דטחונים והקמח מעורב בהם וכ"מ קצת ממש"כ דטוב **לגמעים** מתוך הסעודה. שו"ר במרומי שדה דנקט בפשיטות דהשקדים מצופים בקמח ע"ש. ועי' בשו"ת מ"ח להפ"ח סי' ח' בדברי השו"ע סי' קס"ח ס"ח ברקיקים דקים דכשנותנין מרקחת עליהם הם טפלים לגבי המרקחת וברכת המרקחת פוטרתן, והיינו משום שעשוי רק להחזיק המרקחת וביאר שם דהוי כעשוי לדבק ומבואר דא"כ הוי עיקר ועי"ש דמוכח דאפי' הם המיעוט וע"כ משום דינא דכל שיש בו. [עוד עי"ש דנתקשה מ"ש ממש"כ בשו"ע שם ס"ז בכיסין הממולאין דהוי פת הבאה בכיסנין ומברך בומ"מ, ותי' דלא דמי לרקיקין כיון דהכא הוא מוטעם מצד עצמו והוא **מרובה** על המילוי. ומשמע מלשונו דאם עשוי לדבק אף אם הוא רוב הוי טפל. מיהו צ"ב דכיון שכתב דהוא מוטעם מצ"ע אמאי הוצרך לומר דהוא הרוב. וצ"ע].

כל שיש בו לענין ברכה אחרונה

ח. עי' בתוס' דף מ"א ע"ב שנראה שגרסו בגמ' דכל שיש בו מברך בומ"מ ולאחריו על המחיה, וכ"מ ברא"ש בסוגיין. ובביהג"א סי' ר"ח ס"ט [ד"ה בתחילה] כתב דלשון הגמ' כל שיש בו משמע אף באין בו כדא"פ ולפי"ז מבואר דאף לענין ברכה אחרונה מברך על המחיה אף בליכא כדא"פ, וכ"כ שם ד"ה ואם דלשיטת התוס' מברך על המחיה אף באין בו כא"פ. אולם כתב דלרש"י שם אינו כן. ועי' ביאור"ל שם דמהרי"ף להלן דף ל"ז בסוגיא דריהטא דמחוזא מבואר ג"כ דגרס כתוס' ולפי"ז ס"ל דמברך על המחיה, אך העיר מדברי התורא"ש דל"מ הכי.

ועי' באחרונים [עוללות אפרים דין י"ב שו"ע הרב סי' תמ"ב בקו"א ס"ו ונשמ"א כלל נ' ו' ועוד] שד"ז תלוי במחלוקת הראשונים אם טעם כעיקר דאורייתא וההיתר נהפך לאיסור, דהנה במשנה חלה פ"ג מ"ז ובזבחים דף ע"ח א' איתא העושה עיסה מהחטים ומן האורז אם יש בה טעם דגן חייבת בחלה ואדם יוצא בה יד"ח מצה וכו'. ומצינו ג' שיטות בראשונים עי' ברא"ש הל' חלה סט"ו דלר"ת דטעמ"ע דאורייתא בכל המינים מהני ליחשב הכל כמין דגן והרמב"ן שם ס"ל דדוקא בחטין ואורז ומשום גרירה ור"ח כהן פליג גם בזה ומפרש

דמיירי באיכא כא"פ. ועי' שו"ע סי' תנ"ג וביהג"א וחק יעקב שם ואכמ"ל. ומעתה לרא"ש בשם ר"ת דמצטרף הכל ליחשב מין דגן ה"י לענין ברכה מצטרף שאר מינים אבל לרמב"ן אין מצטרף [ועי' בסמוך לענין כזית בכא"פ].

ט. ובשו"ע סי' ר"ח ס"ב כתב דאפי' אם הדבש רוב מברך **על המחיה** וסתימת הדברים משמע דאף שאין כזית בכא"פ מברך על המחיה וכ"כ המ"א ס"ק ט"ו וכ"כ בשו"ת מים חיים לפר"ח סי' א' [הובא בגליון הרעק"א שם]. ולכאורה משום דס"ל כהרא"ש בשם ר"ת דטעם כעיקר משוי להכלל כמין דגן ואף שאין כא"פ. אולם בשו"ע שם ס"ט [ומקורו מאבודרהם בשם רבינו יונה] כתב דאם עשה ממנו פת אם יש בו כא"פ מברך ברהמ"ז ואם אין בו כבא"פ מברך המוציא ולאחריו **על המחיה**. והנה מה שמברך עה"מ הוא כנ"ל דהכל נהפך למין דגן אבל א"כ צ"ע אמאי אין מברך ברהמ"ז וממ"נ אי נהפך הכל לדגן יברך ברכהמ"ז ואי לא נהפך לדגן יברך בוני"ר.

ועי"ש במ"א ס"ק ט"ו ותו"ד דכיון דאין בו כא"פ לא חשיב הכל מין דגן ובטל וכן הדין לענין חלה ומצה [וכהראשונים הנ"ל] אלא דלענין ברכה מצטרף הכל משום דינא דכל שיש בו. וכ"כ הפר"ח בתשובה הנ"ל. ועדיין צ"ב אמאי אין מברך ברהמ"ז מדינא דכשי"ב, וצ"ל דדינא דכל שיש בו לא משוי ליה פת ועי' פמ"ג א"א ס"ק ט"ו דאין מברך ברהמ"ז משום דאינו פת גמור.

י. אולם השו"ע שם כתב עוד דאם בישלו בקדרה מברך בומ"מ ולאחריו מברך **בוני"ר**. וקשה מ"ש מעשאו פת דמברך על המחיה ועי' מ"א שם שהניח זה בצ"ע. ועוד קשה מ"ש מהא דס"ב דמברך בומ"מ ועל המחיה אף דאין כא"פ לדעת המ"א והפר"ח הנ"ל. והמ"א שם תי' דאם עירב קמח דגן בקמח קטניות לא מהני כל שיש בו לברך על המחיה משא"כ בס"ב דעירב עם דבש מברך על המחיה. וצ"ב החילוק, ועי' מחה"ש א"ר ונשמ"א כלל נ' ו' שתמהו בזה והביאו מהל"ח דלא חילק בזה. ובפמ"ג כתב דכשנתערב בקמח אינו ניכר. ובא"ר כתב בשם הדרישה דהכא אין מתכוון לטעם עי"ש עוד. [ועדיין צ"ב דאי הקמח בטל ברוב קמח קטניות א"כ אמאי מברך בומ"מ ויותר הקשה בביאור מרדכי אות כ' דאף בכא"פ לא יברך כיון דבטל].

ובביאור מרדכי אות כ' וכן בפמ"ג שם בהמשך דבריו כתבו דרבינו יונה והשו"ע מספק"ל אי טעם כעיקר דאורייתא לענין ברכה ובדרבנן אזלינן לקולא ולכן מברך בוני"ר אבל בפת דהוי ספק דאורייתא מברך על המחיה לצאת חיוב דאורייתא [דס"ל דמה"ת יצא במעין ג' וכ"כ בשעה"צ סי' קס"ח ס"ק ע"א בשם האחרונים. ובעוללות אפרים סי' י"ג פשיטא ליה דלא יצא]. מיהו לכאורה כ"ז באכל כדי שביעה וצ"ע. [שו"ר דבפמ"ג צירף שיטת הראב"ד פ"ה דברהמ"ז מה"ת אף אם לא אכל אלא כזית וממילא בחצי שיעור נמי מדרבן חייב על המחיה]. ולדבריהם אף בפת הבאה בכסנין יברך על המחיה למבואר בפוסקים דהוי פת וחייב מדאורייתא אלא דסגי במעין ג' ואכמ"ל. וממ"מ לא נתיישב הא דס"ב.

י"א. אכן בביהג"א כתב דלעולם אם לא אכל כא"פ מברך בוני"ר ומש"כ בשו"ע ס"ט דבפת מברך על המחיה הוא ט"ס וצ"ל בוני"ר. ולפי"ז בס"ב ע"כ מיירי דאיכא כדא"פ וכ"כ המ"ב ס"ק מ"ח. [אמנם כתב הגר"א דלתוס' דף מ"א מוכח דאף אם אין כא"פ מברך על המחיה וכנ"ל אלא דלא קי"ל כוותיהו עי"ש].

ובעיקר סתירת השו"ע [לענין עה"מ] עינשמ"א שכתב לחדש דאם נתן הקמח להשביע הוי הקמח עיקר ומצטרף השאר ליחשב הכל מיני דגן ומברך על המחיה אבל אם לא נתן המיני דגן להשביע אלא להטעים התבשיל בזה אין המיני דגן עיקר אלא דמ"מ כיון שיש בו גם מיני דגן מברך בומ"מ, עי"ש. וזה א"ש לשיטת הריב"ב בשם י"מ דדינא דרו"ש דכל שיש בו הוא אף שאינו עיקר, אלא דמלבד זה אם ניתן לעיקר הבשיל הוי עיקר אף שהוא מיעוט, אולם למבואר ברמב"ם ורא"ש דדינא דכל שיש בו הוא רק משום דהמיני דגן עיקר אף שהם המיעוט א"כ ע"כ דבניתן להטעים נמי הוי עיקר דאם הם טפלים אין מברך בומ"מ, והדק"ל אמאי לא יברך על המחיה. וצ"ע.

כשיש כזית בכדי אכילת פרס

י"ב. ובאופן שיש בקמח כדי שיאכל כדא"פ מבואר בשו"ע שם ס"ט דבפת מברך ברה"מ ובמעשה קדירה מברך על המחיה. ונחלקו האחרונים בכוונתו, דביהג"א פ"י דאוכל את כל הפרס ונמצא דאוכל הכזית דגן בתוך כא"פ וכ"מ במ"א כאן, ועי"ע במ"א סי' ר"י שהוכיח מכאן דלענין ברכה אחרונה בעינן שיאכל הכזית בכא"פ והיינו כנ"ל דה"נ הוא משום שאוכל הכזית דגן בכא"פ. וכן נקט המ"ב עי"ש בשעה"צ. אמנם המאמ"ר ועוללות אפרים סי' י"ב וכן בשו"ע הרב סי' קס"ח ובלוח ברה"מ פ"י דבכה"ג סגי שיאכל כזית מהתערובת דכל שיש בו שיעור כא"פ נהפך הכל לחשיבות דגן ומצטרף לשיעור [וכ"מ בשו"ת מ"ח סי' א' הנ"ל דאף אי בעינן כא"פ ודאי דאפי' שאכל כזית מברך ברכהמ"מ ועי"ש שנראה שכתב כן גם בדעת המ"א וצ"ע מהמ"א סי' ר"י ואולי כוונתו רק לדין דס"ב דמברך על המחיה אף בליכא

כא"פ שבזה הוא גם דעת המ"א אבל בדין דסי"ט דבעינן כא"פ אינו כן וצ"ע. ועיי' שו"ע הרב סי' תמ"ב קו"א ו' דהוכיח מזה דהשו"ע פסק כר"ח כהן דבכא"פ ההיתר מצטרף לשיעור.

ונמצא ג' שיטות. להפרי"ח אף בליכא כא"פ מצטרף הכל לשיעור עכ"פ לברך על המחיה ומשום דנעשה הכל כדגן. וכן סובר המ"א במעורב בשאר מינים [לאפוקי בקמח קטניות]. ולהמאמ"ר ודעימיה כ"ז רק באיכא כא"פ, ולהגר"א אין שאר המינים מצטרפים כלל אלא בעינן שיאכל כא"פ. וכ"כ המ"ב. וכ"כ בעוללות אפרים לדינא [אף דבדעת השו"ע לא נקט הכי]. ולמש"כ האחרונים זה תלוי בפלוגתא לענין חלה ומצה אי טעם כעיקר דאורייתא וההיתר נהפך לאיסור או לא וכ"כ הנשמ"א. אמנם להמ"א והפרי"ח בתשובה אף דאינו נהפך לאיסור מ"מ לענין ברכה החשיבוהו כאילו הכל מין דגן. ולענין חטין ואורז נחלקו האחרונים אי מדין גרידא מברך על המחיה עיי' ביאוריה"ל ד"ה עירב. והעירו דהמ"ב סותר דבריו דהכא כתב דבעינן שיאכל כית דגן בתוך השיעור כא"פ א"כ נמצא דסי"ל דלא נהפך שאר מינים לדגן. ובסי' תנ"ג סק"ד נראה עיקר דעתו דביש בו כא"פ אף אם אכל כזית מכל התערובת יצא, [עיי"ש בשעה"צ] ומשמע דלא דמי מצה לברכה וצ"ע.

צירוף שאר מינים לברכה אחרונה בתערובת שהרוב ה' מינים

י"ג. עיי' לעיל שיטת הגר"א והמ"ב ויד אפרים דאף בכזית בכא"פ אין שאר המינים מצטרפים לברכה אחרונה עד שיאכל כזית ממין דגן ויל"ע איך הדין ברוב מה' מינים אי המיעוט מצטרף. ועיי' עוללות אפרים דין י"ג דיש מי שר"ל דלא מצטרף ולא נראה והו"ד בשע"ת סי' ר"ח. ועיי' מ"ב סי' תנ"ג ס"ק י"ד שכתב דברוב דגן ודאי מצטרף לענין מצה ומשמע דה"ה לענין ברכה וכ"כ בס' וזאת הברכה [עמ' 377] בשם הגרצ"ו ועיי' שער"י ש"ג פט"ז שהביא דברי המ"ב גם לענין ברכה עיי"ש. [אמנם יל"ע להנ"ל דמשמע דלא דמי ברכה למצה לגמרי וצ"ע]. והעירו מהמ"ב סי' ר"ח דבלעקאך נמי בעינן שיאכל כזית דגן, אך י"ל דמיידי דהרוב משאר מינים וכ"מ בשו"ע הרב בלוח ברה"נ פ"ד ה"ד ובסדר ברכה"נ פ"ג ה"ד, [ועיי' מאמ"ר דאיכא כמה מיני לעקיד]. אולם השער"י שם כתב דתלוי במחלוקת רש"י ותוס' בזבחים עיי"ח אם המיעוט נעשה כהרוב. ומה שהביא המ"ב מהרא"ש ה"ל חלה דחה שם דהרא"ש לשיטתו דטעכ"ע דאורייתא אלא דבעינן דאיתי לידי חימוץ ולזה מהני רוב, אבל להגר"א דאין מצטרף ה"נ י"ל ברוב. ועיי' שו"ת תורת חסד או"ח סי' ל"ד י"ב דבהיתר בהיתר גם לתוס' המיעוט משלים לשיעור.

דין כל שיש בו בגרעיני דגן שלמים [אם תלוי בחשיבות המין דגן או משום שהוא מזון]

י"ד. כתב המ"א סי' ר"ח סק"ז דגרעיני שיבולת שועל בתוך מרק מברך עליהם בפה"א ואין פוטר את המרק כיון דעיקר כוונתו על המים עיי' מחצה"ש ומ"מ אין נפטרות בברכת המרק כיון שהם מחמשת מיני דגן והיינו דינא דכל שיש בו, וחידש המ"א דאף שאינו חשוב עיקר לפטור את המים מ"מ מהני דין כל שיש בו שאינו נפטר בברכת המים. והנה בגרעינים אלו אין ברכתן במ"מ והיינו משום דהם שלמים [עיי' רא"ה דאין מזון] ומ"מ לגבי כל שיש בו אית ליה חשיבות דגן, ובאבהע"ז חולק עיי' דכיון דגרעיני דגן שלמים אין מברך במ"מ ליכא דינא דכל שיש בו, [וכ"כ בעוללות אפרים סי' י"א] שהרי הטור כתב דטעמא דכל שיש בו ה' מיני דגן משום דחשיבי יותר מז' מינים כיון שעושים מהם פת שעליו יחיה האדם, וכיון דבז' מינים ליכא דין דכל שיש בו כ"ש גרעיני דגן שלמים דגרעיני מיניהו לענין קדימה. והיינו דכיון שאינם מזון אין להם חשיבות וטפלים הם לעיקר ובטלי בתערובת. אבל למ"א ע"כ דתלוי בחשיבות המין. ולכאורה יש להוכיח מאורז דאף שהוא מזון ומברך במ"מ מ"מ ליכא דין כל שיש בו ועיי' בפנ"י שם שהוכיח מזה דתלוי בחשיבות מין דגן. וצ"ל לאבהע"ז דתרתני בעינן, ועיי' בטור. [ועיי"ש באהע"ז ש'להצד בתוס' דברך מעין ג' י"ל דאיכא נמי לדינא דכל שיש בו וצ"ע] ועיי' תהלי"ד שהוכיח כהאבהע"ז מהשלטי גבורים בשם ריא"ז דכתב דבחטין שלמות שבישלן בדבש מברך שהכל דהדבש עיקר ולא החטין כיון שאין מברך עליהן במ"מ, אמנם י"ל דהשלטי גבורים לשיטתו דבאורז נמי אמרינן כל שיש בו וא"כ אין תלוי בחמשת המינים משא"כ לדידן אפשר דתלוי רק בחשיבות ה' מינים וכהמ"א.

ברכת האורז

א. גמ' גופא רב ושמואל דאמרי תרווייהו כל שיש בו וכו' ואיתמר נמי וכו' כל שהוא מה' מינים מברך עליו במ"מ. ומפרשין דאיצטרך כל שהוא וכו' לאפוקי אורז דמברכין עליו שהכל, ואי אמרו רק כל שיש בו הו"א דווקא בתערובת איתמעט אורז. ומסקנת הגמ' דאורז מברכין עליו במ"מ ודלא כרב ושמואל. ומ"מ ברכה אחרונה אין מברך על המחיה כדמסקין בע"ב דלרבנן מברך בוני"ר. וצ"ב אמאי אין

מברך עליו עה"מ. ועי' רא"ש דברכת במ"מ היא על המזון ואורז נמי מזון הוא אבל על המחיה לא תיקנו אלא על מין דגן והכא לאו מין דגן הוא. ועי' להלן בשי' רה"ג.

ברכת הדוחן

ב. הראשונים נחלקו בדוחן אי מברך עליו במ"מ כאורז או לא. דהתוס' כתבו דדוקא באורז איתותב רי"ש אבל על הדוחן לא איתותב ואפשר דאינו מברך במ"מ. וכ"כ הרי"ף וכ"כ הרמב"ם ושוי"ע סיר"ח ס"ח. ועי' תר"י דהכי משמע מברייטא דאלו הן מעשה קדרה וכו' וקתני רק אורז ולא דוחן וכן מברייטא דהכוסס את האורז וכו' ולא קתני דוחן. [ועי"ש בר"י דמצינו לריב"ז דחלוק אורז מדוחן דאורז מין דגן הוא משא"כ דוחן וצ"ע דלכאורה לבמ"מ לא בעינן מין דגן, אלא רק שיהא מזון].

אולם בתר"י הוכיח מברייטא דקתני אורז ודוחן הרי הם כמעשה קדרה ולמסקנא הוא כפשוטו דהוי כמע"ק דמברך במ"מ אף דלענין ברכה אחרונה אינו כמע"ק, ומבואר דאף דוחן מברך במ"מ, והוסיף דלטעם הנ"ל דמברך על האורז משום דמזון הוא אי"כ ה"נ דוחן. ומה שהוכיח הרי"ף מברייטא הרא"ש דחה דנקט אורז לאפוקי מריב"ז דהוי מין דגן ומברך המוציא אבל איה"נ דגם על הדוחן מברך בומ"מ, ותר"י תי' דקתני אורז דאף כשאינו כתוש מברך במ"מ שכן דרך לבשלו אף כשהוא שלם. ועי' ביהגר"א ס"ח דתי' הרא"ש מיישב רק את הברייטא דכוסס את האורז דקתני אפאז ובוזה אי"ש דנקט אורז לאפוקי מריב"ז דמברך המוציא בפרוסות קיימות אבל הברייטא דאלו הן מעשה קדרה וכו' לא נתיישב אמאי לא נקט אורז. ולאידך גיסא תי' הר"י מיישב רק ברייתא דאלו הן מעשה קדרה דאשמעינן דאף שהן שלמין מברך במ"מ אבל אין זה מיישב ברייתא דהכוסס את האורז. ועי"כ צריכין לב' התירוצים. ובחי' רעק"א הקשה מברייטא דר"ג דקתני אורז ודוחן מברך עליהם מעין שלוש ובמעשה קדרה מברך על המחיה ועי"כ דגם ברכה ראשונה מברך במ"מ. ורבנן לא פליגי אלא בברכה אחרונה ולא בברכה ראשונה.

ג. ובדברי הר"י דבאורז מברכין במ"מ אף בשלמים אם נתבשל, עי' ברא"ש דדוקא אם נתמעכו ונעשו כדייסא, וכ"פ רמ"א וכ"כ במ"ב דבשלמים מברך בפה"א. ועי' בב"י שנסתפק דאפשר דגם לר"י דבשלמים מברך במ"מ היינו שנתמעכו קצת אבל בשוי"ע לא הביא ד"ז. ועי' פמ"ג והובא במ"ב דאפשר דבהוסר קליפתו חשיב כנתמעכו. ולהלן נתבאר באריכות. ועכ"פ אי להרא"ש אורז הוא כחטין אי"כ אי"א לתרץ כתי' הר"י. ואולי הגר"א לא כתב כן לדעת הרא"ש.

ד. גמ' כמעשה קדירה מאי לאו מה מע"ק מברך במ"מ ומעין ג' ה"נ וכו' ודחינן מה מע"ק מברך תחילה וסוף ה"נ מברך תחילה וסוף. וצ"ב מהו המיוחד במע"ק טפי משא"ד דמברך תחילה וסוף. ועי' בברכת רא"ש [וכע"ז נראה באמרי נועם להגר"א עיי"ש וצ"ע] דבעלמא אין מברך בוני"ר מעיקר הדין אבל לרב ושמואל הוי כמע"ק דזיין דאף דאין מברך במ"מ מ"מ הוי כמע"ק דחייב ברכה אחרונה ומברך מעיקר הדין בני"ר. אבל למסקנת הגמ' הברייטא כר"ג דהוי כמע"ק ממש אבל לדידן אין מברך לאחריו דלא הוי כמע"ק ולכך אמרו דאין מברך ולא כלום ורק שנהגו כמ"ד להלן דמברך אף על ירקות עיי"ש וה"ה באורז [אמנם כתב דזה דלא כהראשונים דמברך מדינא בוני"ר].

ה. שם, כתב הרי"ף דבמאי דאמר כל שיש בו מחמשת המינים וכו' לא איתותב רב. וכ"כ הרשב"א ושאר"י. והיינו דתרתני קמ"ל דבה' מיני דגן מברכין על הדגן ואף בתערובת ו מדיוקא נלמד דאורז בתערובת אין מברכין עליו אלא שהכל. ויש להעיר דלמאי דמסקינן דלר"ש אורז אף כשהוא בעין אין מברכין עליו בומ"מ, אי"כ פשוט דמשו"ה אמר כל שיש בו מה' מינים ולא אורז שהרי אין ברכתו בומ"מ אבל לדידן דמברכין עליו במ"מ דלמא גם בתערובת הוא כן משום דין כל שיש בו. ובאמת בשלטי גבורים כתב דאף באורז אמרינן כל שיש בו. [ויש שתי' דכוונת הרי"ף דמ"מ לא מצינו חידוש זה באורז, אך עי' להלן בדברי הט"ז דל"מ הכן].

והנה הרי"ף ורמב"ם כתבו דדוקא בעין אבל בתערובת אין מברכין במ"מ, וכתב הרא"ש דכוונת הרי"ף לאפוקי בתערובת שאין רוב אורז אבל אם הרוב מאורז נמי מברכין עליו במ"מ דהוי כבעין, אבל הב"י כתב דלהרי"ף וכן הרמב"ם כל בתערובת אף ברוב אין מברכין בומ"מ. ובשו"ע כתב רק כשהאורז מיעוט מברך כברכת המין השני ומשמע כהרא"ש וכתב המ"א דחזר בו ממש"כ בב"י ואף להרמב"ם ברוב אורז הוי כבעין, אמנם הב"ח והט"ז ס"ק כתבו כהב"י בדעת הרמב"ם דאף אם הרוב אורז אין מברך בומ"מ וביאר הט"ז דאיבד האורז מעלתו כשהוא בתערובת והיינו דאין זה משום עיקר וטפל אלא דהאורז עצמו ירד ממעלתו. ועיי"ש בט"ז דמוכרח כן מהגמ' דרק באורז בעין פסקינן דלא כר"ש אבל בתערובת נקטינן כוותיהו דאין מברך במ"מ. וצ"ב דלכאורה דיוקא דר"ש לאפוקי אורז הוא לגבי דינא דכל שיש בו אבל ברוב דאף בשאר מינים הוי עיקר אי משום ביטול ברוב אי משום רובו ככולו ע"ז לא קאמר רב. וכנראה צ"ל דחידוש דר"ש אף ברוב, דלא נימא דאין מעלה לה' מינים אלא כשהם בעין אבל בתערובת אין להם מעלת מזונות. וצ"ע. והנה גם

בדעת הרא"ש יל"ע אם מודה דבמיעוט מאבד האורז מעלתו ורק ברוב פליג דחשיב כבעין. או דאין האורז מאבד מעלתו אלא דליכא דין כל שייב וממילא הרוב חשיב עיקר.

ו. עי' רשב"א בשם רב האי גאון דאע"ג דאיתותב רב ושמואל מ"מ קי"ל כוותיהו דאין מברכין על האורז במ"מ ואף באיתיה בעיניה דהא רב כהנא ור"י סברי כוותיה. והרשב"א תמה דהא בגמ' מבואר דתרי מילי נינהו ולא שייכי אהדדי דבדין כל שיש בו קי"ל כוותיהו אבל בדין כל שהוא דדייקין דאורז לא, בזה לא קי"ל כוותיהו. וצ"ע דברי רה"ג.

ואולי כוונת רה"ג דמאחר דקי"ל כוותיהו בדין כל שיש בו ובזה ודאי דדייקין דבאורז ליכא לדין כל שיש בו [ודלא כהשלטי גבורים], ממילא ה"ה דאף כשהוא בעין אין מברכין עליו במ"מ. והיינו משום דאורז לאו מזון הוא. אמנם הרשב"א ס"ל דדין כל שיש בו הוא משום חשיבות מין דגן משא"כ באורז אבל כשהוא בפ"ע מברכין עליו במ"מ דחשוב מזון וכן מוכרח לראשונים הנ"ל דאף דוחן ברכתו במ"מ משום דהוא מזון, ועי' לעיל בפלוגתת המ"א והאבהעו"ז אם יש דין כשי"ב בחטין שלימות דהו מין דגן ואינם מזון, אמנם לעיל כתבנו דגם לאבהעו"ז בעינן מין דגן אלא רק דבעינן נמי דיהא מזון, משא"כ אורז דלאו דגן הוא. וצ"ע.

כוסס חטיין וכוסס את האורז

א. גמ' והתניא הכוסס את החיטה מברך בפה"א טחנה אפאה ובשלה וכו' מברך במ"מ וכו' הכוסס את האורז מברך עליו בפה"א טחנו אפאו ובשלו מברך במ"מ. ובתוס' ד"ה הכוסס בא"ד ונכון להחמיר שאין לאכול חטים שלוקות אלא בתוך הסעודה וכו' אם לא נתמעכו יפה וכו'. ומבואר דחטים שלוקות אם לא נתמעכו דינם ככוסס חיטה דמברך בפה"א. וכ"כ הרמב"ם פ"ג ה"ב אכל דגן שלוק כמות שהוא מברך בפה"א. וכ"ה בשו"ע סי' ר"ח ס"ד דאם שלקן והגרעינין שלמין מברך בפה"א.

והא דבישלו מברך במ"מ היינו בחילקן כדאמרין בגמ' אילו הן מעשה קדרה חילקא וכו'. ומש"כ התוס' אם לא נתמעכו יל"ע אי מיירי בחילקם או אף בלא חילקם מהני מיעוד.

ב. הרמב"ם פ"ג ה"ב כתב דאם חילקן או כתשן כריפות מברך במ"מ. וכתב המ"א ס"ק ב' דמבואר מהרמב"ם דבכתשן אף שלא חילקן מברך במ"מ, וכדביאר הכס"מ דהיינו שהסיר הקליפה וזהו הריפות שכתב הרמב"ם שם [ובעוללות אפרים סי"א חולק דלהרמב"ם כתשן היינו שחילקן לשנים והיינו ריפות ע"ש. והו"ד בשעה"צ ס"ק כ' וצ"ע דהא הרמב"ם כתב חילקן או כתשן], ולכאורה כוונתם שכיון שהסיר הקליפה שוב אינו שלם וחשיב כחילקן. עוד הביא מרבינו יונה דכשנכתשו ונדבקו היינו מעשה קדירה וביאר המ"א דע"י הבישול נדבקו וכ"ז משום שהסיר הקליפה אבל אם לא הסיר הקליפה לא נדבקו. ועי' מ"ב ס"ק ט"ו ושעה"צ שם ס"ק י"ט דכוונת המ"א לדעת הרמב"ם א"צ שנתדבקו אלא סגי במה שהסיר הקליפה ודלא כהר"י. ועי' בשעה"צ ח' ט' דהפמ"ג א"א ב' נסתפק בזה וכנראה כוונתו דנסתפק אי כהרמב"ם או כר"י. ובמחה"ש משמע דגם המ"א מפרש ברמב"ם כר"י.

ויל"ע בחילקן אליבא דר"י אי בעינן נמי דנדבקו די"ל דדוקא בכתשן דהיינו שרק הסיר הקליפה בעינן שנדבקו, משום דס"ל דחשיבי שלמים אבל בחילקן אף בלא נתדבקו מברך במ"מ. וכ"כ בנשמ"א כלל נ' וכ"מ בפמ"ג וכן משמע במ"ב דלא הביא ספק האחרונים אי בעינן שידבקו אלא בכתשן. ולפי"ז קצ"ע סתימת הר"י שלא ביאר הדין דחילקן המפורש בגמ'. ועי' ערוה"ש סי"ז דבחילקן או כתשן א"צ שיתדבקו אלא רק בשלמים. ולמבואר הרי בכתשן עכ"פ לר"י בעינן שיתדבקו.

חטין שלמים שנתמעכו ע"י הבישול

בשו"ע שם ס"ב כתב ה' מינים ששלקן או כתשן מברך במ"מ, ומשמע דשלקן מברך במ"מ אף בלא כתשן ואף כשהם שלמין. והקשה המ"א מהא דס"ד דמבואר בשו"ע דמברך בפה"א. ובביהגרי"א ויד אפרים כתבו דט"ס הוא וצ"ל וחילקן כמבואר ברמב"ם, וכ"כ המ"ב. אמנם המ"א תי' דהכא מיירי בנתמעכו.

ולדברי המ"א משמע דבנתמעכו אף כשלא כתשן והם שלמים בקליפתן מברך במ"מ וכ"מ במ"ב ס"ק ג' שבנתמעכו אף אם בשלם עם קליפתן מברך במ"מ. ולכאורה משמע אף שלא נדבקו [ול"פ הטעם דכיון שנתמעכו חשיב כחילקן כיון שבתוכן הם מרוסקין ועי' ביהגרי"א סי"ז ד"ה עד שנתמעכו. וצ"ע]. אבל במחה"ש כתב דנתמעכו ונתדבקו והיינו דהכל תלוי בנתדבקו אלא שבדרך כלל אין נדבקים אלא בהסיר הקליפה אבל אם ע"י בישול רב נתדבקו מברך במ"מ, וכ"כ בערוך השלח סעי' ט"ז ע"ש. אמנם כ"ז לדעת הרמב"ם אבל בר"י משמע דאף בנתמעכו בעינן נמי דיתדבקו. [ואולי נפ"מ בשלוה וכדו' דלא נתדבקו אבל נתפחו וצ"ע].

אורז שלם שבישלו אי בעינן שנתמעך

ב. כתב הרא"ש דאם בשלו ועשאו כעין דייסא מברך במ"מ והיינו כדין חטין, אבל בתר"י כתב דאף כשהוא שלם מברך במ"מ דדרך אכילתו אף כשהוא שלם משא"כ בדוחן ע"ש. וכן דייק מהא דמפרשין איזהו מע"ק וכו' ואורז ולא קתני שחילקו. אמנם נסתפק הב"י דשמא אף לדעת הר"י דוקא בנתמעך מברך במ"מ ומש"כ שלמין לאו דוקא הוא אלא קמ"ל אף שאינו כתוש וטחון, לאפוקי דוחן דבעינן שיהא קמח ממש. וסיים דמיהו יש לחלק בין חטין לאורז דדרך האורז לבשלו כשהוא שלם וכו'. ומשמע דלדב דבעינן שנתמעכו אין הבדל בין חטין לאורז. אך ממה דדייק הר"י דקתני מעשה קדירה היינו חילקא ואורז דמשמע דאורז אף שלא חילקו א"כ משמע דאורז עדיף מחיטין דבאורז אף שהוא שלם וא"כ אף שלא נתמעכו. ובאמת כ"כ הא"ר בשם הכל בו דלר"י אף שלא נתמעך והוא שלם מברך במ"מ. ועי' ברכ"י דמסקנת הב"י דודאי אף בשלמים מברך במ"מ. ועי' מאמר"ר שהאריך לחלוק עליו.

ג. השו"ע ס"ז כתב דאורז אם בשלו מברך במ"מ והרמ"א הוסיף דבשלו עד שנתמעך. והיינו דהשו"ע אזיל כמסקנתו בב"י דהר"י מחלק בין אורז לחטין ואף שלם מברך במ"מ והרמ"א מספק"ל בהכי ולכך כתב דבעינן שיתמעך. וכ"כ הט"ז. ועי' מ"א שתמה על הרמ"א דהרי מסקנת הב"י דא"צ שנתמעך. ולכאורה ל"ק ד"ל דהרמ"א כתב כן משום דעת הרא"ש דבעינן שיהא כדדיסא. [וכ"כ הביאור"ל עי' להלן]. והרמ"א גופיה הביא דברי הב"ח דהוי ספק ולא יאכל אלא בתוך הסעודה, ועי"ש בב"ח דלא כהרמ"א וצ"ב אמאי לא נימא הכי בדעת הרמ"א. ומבואר דפי' דברי הרמ"א דס"ל דבלא נתמעכו ודאי שאין ברכתו במ"מ, וצ"ב מנלן. [שו"ר דלשון הב"ח משמע קצת דספק הב"י הוא גם לדעת הרא"ש. וכ"מ בברכ"י דלמסקנת הב"י אף לדעת הרא"ש אי"צ שיתמעך ומשי"כ הרא"ש דנעשה כעין דייסא לאו דווקא ונסתייע מהב"ח. אך צ"ע מהכי תיתי לומר כן בדעת הרא"ש].

וצ"ל בדעת הב"ח והרמ"א דמשמעות הרמ"א דבלא נתמעך מברך בפה"א כמו בלא בישל, ואי הוי ספק הול"ל דיברך שהכל דבפה"א אינו פוטר במ"מ, ועי"כ דס"ל דודאי אין ברכתו במ"מ דומיא דחטין, ולכך הקשו ממסקנת הב"י דלר"י אף בלא נתמעך מברך במ"מ וא"כ מספק יברך שהכל. וכ"כ במאמר בדעת הב"ח. ואמנם הט"ז כתב בדעת הרמ"א דמספק יברך בפה"א דאף אם ברכתו במ"מ יצא בבפה"א כחזקתו הראשונה. [והיינו בדבר שעיקרו הוא פרי האדמה ואשתני לעילויא] עי"ש במאמר שהב"ח והרמ"א פליגי על הט"ז וכ"כ הפמ"ג דהרמ"א חולק על הט"ז וס"ל דבפה"א אין פוטר במ"מ אלא יברך שהכל. והפמ"ג כתב דאזלי לשיטתם דפליגי בין שבירך עליו בפה"א דלמ"א לא יצא ולט"ז יצא. והעירו דהמ"ב שם הביא הפלוגתא והכא בביאור"ל משמע דאורז שהסיר הקליפה יכול לברך בפה"א ורק שמי שמברך במ"מ יש לו על מי לסמוך וצ"ע. והראוני להגר"ז דכתב בסי' קע"ט דבספק פת יברך במ"מ אף דבמ"מ אין פוטר ברכת הפת משום דהוי ספק ברכות לקולא וכיון שאין יכול לברך המוציא משו"ה נפטר במ"מ אף דאינה הברכה החשובה, וה"נ י"ל בבפה"א.

אולם המאמר עצמו מפרש בדעת הרמ"א דכוונתו רק להגיה על השו"ע דהא דמברך במ"מ הוא רק בנתמעכו ובלא נתמעכו הוי ספק ובאמת לא יברך בפה"א אלא שהכל ועי' בנהר שלום בשם ה"י קטנות.

ד. כתב השל"ה (שער האותיות קדושת האכילה ברכה"נ כלל ג' ב') דכיון דאיכא ספק מהו אורז ומהו דוחן לכן לא יאכלם כשנתמעכו אלא בתוך הסעודה ואם אכלם בלא סעודה יברך שהכל. ועי"ש בדברי השל"ה דכ"ז בנתמעכו דאי הוי דוחן צריך לברך שהכל, אבל בלא נתמעכו אין נפ"מ בין אורז לדוחן דבתרווייהו מברך בפה"א. והו"ד בא"ר ובמ"א ס"ק ט'. ומבואר דס"ל דאורז דינו כחטין דבלא נתמעכו מברך בפה"א כהר"א ודכדידד הב"י אף להר"י. והמחמ"ש והפמ"ג העירו דלמ"א ס"ק י' אף בלא נתמעכו הוי ספק כנ"ל בב"י אליבא דר"י דדלמא באורז אף בשלם שלא נתמעך מברך במ"מ וא"כ הו"ל למ"א להביא דברי השל"ה אף על לא נתמעכו. והמחמ"ש כתב דאיה"נ ומשי"כ המ"א סק"ט נתמעכו לאו דווקא הוא. אבל הפמ"ג כתב דבלא נתמעכו הוי ס"ס דדלמא לאו אורז הוא ואת"ל אורז הוא דלמא בלא נתמעך מברך בפה"א ולכך מודה המ"א דיברך בפה"א ורק בנתמעך מברך שהכל. ובעיקר דברי השל"ה דבדוחן שנתמעך מברך שהכל וכ"ה בשו"ע ס"ח דבנתמעך מברך שהכל, אולם בנשמ"א כלל נ"א כתב דכיון שדרך לאכלו כך מברך בפה"א ורק בטחנו ועשאו פת מברך שהכל [ועי"ש שכתב כן בשם השל"ה דבנתמעכו מברך בפה"א ורק לט"ז מברך שהכל עי' ט"ז ס"ק י"א. וצ"ע דבשל"ה לפנינו איתא דמברך שהכל. וגם בדעת הט"ז צ"ע אם כוונתו דודאי מברך שהכל או דבספק מזונות ספק בפה"א מברך שהכל אך לדבריו ס"ק ו' בדעת הרמ"א מבואר דבספק מברך בפה"א וצ"ע]

והנה כ"ז בלא כתשן אבל כתשן דהיינו שהסיר הקליפה הרי אף בחטין עכ"פ להרמב"ם אליבא דהרמ"א מברך במ"מ. וכ"ש באורז דיש לצרף דעת ר"י דיברך במ"מ אף שלא נדבקו. ועי' ביאור"ל.

סיכום הדינים

ה. העולה להנ"ל, בחטין - בחילקו ונתדבקו לכו"ע מברך במ"מ. ולהרמב"ם אליבא דהרמ"א אף בלא נתדבקו ולדעת ר"י לא נתברר. ובהסיר הקליפה ונתדבקו להרמ"א הוי כחילקו ולעוללות אפרים הוי כשלמים. ובלא נתדבקו, למשמעות הר"י מברך בפה"א ולהרמב"ם אף בזה מברך במ"מ. בשלמים עם קליפתו ונתמעכו מבואר במ"מ וכ"מ במ"א דמברך במ"מ. אמנם בשלמים ולא נתמעכו לכו"ע אין מברך במ"מ.

ובאורז, לפשטות הרא"ש בעינן נתדבקו עכ"פ אם הוא שלם עם הקליפה, ואלי"כ מברך בפה"א. ולדעת הר"י נסתפק הב"י ומסתמית דבריו בשו"ע משמע דמברך במ"מ. וכ"כ הברכי יוסף שכן דעת הפוסקים. אבל לרמ"א אין מברך במ"מ, להט"ז בדעת הרמ"א מברך בפה"א ולהב"ח ומ"א מברך שהכל או יאכל בתוך הסעודה. אמנם בכתשן דהיינו שהסיר הקליפה **זהו אורז דידן**, כתב הביאור"ל דיש לצרף שיטת הרמב"ם דאף בחטין אפי' שלא נתדבקו מברך במ"מ ועכ"פ המברך במ"מ לא הפסיד.

אמנם באורז דידן יש לספק עוד דהוא ספק דוחן, ולהשל"ה לעולם לא יאכל אלא בתוך הסעודה א"כ לא נתמעכו דאז מברך בפה"א ממ"נ. אולם להנ"ל דלר"י מברך על אורז שלם במ"מ אף בלא נתמעכו הוי ספק במ"מ ספק בפה"א. ולהמ"א והב"ח מספק מברך שהכל ולט"ז מברך בפה"א [ואם בא לפוטרו ע"י מינים אחרים לכו"ע יאכל מזונות ופה"א]. אמנם לפמ"ג אליבא דהמ"א הוי ס"ס ומברך בפה"א. ובנתמעכו דכתב השל"ה דהוי ספק שהכל יל"ד דטעמא דדוחן משום דנשתנה או משום דאין דרכו בכך אבל אורז דידן לא נשתנה וגם דרכו בכך, וכ"כ הנשמ"א כלל נ"א י"א, ועי' ט"ז ס"ק ח' וי"א. ואמנם גם אי הוי ספק בפה"א להנ"ל מהפמ"ג לדעת המ"א כיון דהוי ספק במ"מ ספק בפה"א מברך שהכל. מיהו הב"י כתב דסוגיין דעלמא דאורז הוא רי"ז. ומ"מ בלא נתמעכו לפמ"ג הנ"ל מצרפין לס"ס, שוב העירוני דהפמ"ג אזיל בצד המ"א דהוי ספק אבל למסקנתו עפ"י הב"י דסוגיין דעלמא דאורז הוא רי"ז לא חשיב ס"ס.

ברכת השעורין

בגמ' לעיל ל"ו מבואר דקמחא דשערי מברך שהכל [ובקמח חטין נחלקו שם ובשו"ע ס"ה פסק דמברך שהכל]. ובכוסע שעורין שלמים עי' ב"י ג' דיעות, לאבודרהם אינו מברך כלל מפני שהוא מאכל בהמה ולהכל בו מברך שהכל ולא בפה"א כיון דאין דרך לאכלו ומסתימת הטור משמע דמברך בפה"א [ועי' ב"ח שדחה ד"ל דמירי בראוי לאכילה]. ובשו"ע שם כתב דגן חי מברך בפה"א ולא חילק ומשמע אף שעורין מברך בפה"א עי"ש במ"א ס"ק ה' ובמ"ב. אבל הרמ"א כתב דמברך שהכל. והרמ"א הוכיח כן מהרשב"א. אולם בא"ר ומאמ"ר תמהו דהרשב"א מירי בקמח, ובס' תו"ח כתב דמהמשך הרשב"א לענין ברכה אחרונה כתב דכוסע חטין וקמח בין חטין בין שעורין מספק"ל דמברך מעין ג' ומשמע דכוסע שעורין אין מברך כלל וכהאבודרהם. ולדעת הרמ"א צריך לחלק בין קמח דמברך מעין ג' אע"ג דברכה ראשונה מברך רק שהכל אבל בכוסע לא וצ"ע. [ויש להעיר דנמצא לאבודרהם קמח עדיף משעורין שלמים ולהשו"ע גרע משעורין שלמים וצ"ע].

והרמב"ם פ"ג ה"ב כתב אכל דגן שלוק מברך בפה"א ומשמע אף בשעורין ועי"ש בלח"מ דס"ל דכוסע שעורין מברך בפה"א ודלא כהכל בו. אכן בא"ר כתב דהרמב"ם מירי רק בבשלו אבל בחיין מברך שהכל כהכל בו.

והנה ביומא פ"א אמרינן דזר שכוסע שעורין של תרומה פטור מחומש משום דמזיק ולעיל ל"ה בשותה שמן מדמינן ברכה לתרומה דכיון שמזיק אין מברך. ומזה הוכיח באבהעו"ז דה"נ בקמח אין מברך כאבודרהם, ואמנם להרמב"ם דבשותה שמן מברך שהכל ורק דאינו מברך ברכתו הראויה וה"נ בכוסע שעורין יברך שהכל וכהכל בו [עי"ש שמכאן למד הרמב"ם לשמן]. ולדבריו צ"ל כהא"ר דרק בשלוק ס"ל להרמב"ם דמברך בפה"א. ובעיקר הדמיון לתרומה עי' בביהגר"א כאן ומש"כ דע"כ אין דומה לתרומה צ"ב, ועי' ראב"ד פ"י מתרומות דכוסע חטין נמי פטור מחומש אף דמברך בפה"א ולא דמי לתרומה וצ"ב [ועי' מה שצוין לעיל ל"ה].

ברכת פת קטניות

הנה נחלקו הראשונים בפת דוחן אם מברך במ"מ כאורז או בפה"א. ולדעת הר"י מברך בפה"א וכמו"כ בפת דשאר קטניות שאינם מזון לכו"ע מברך בפה"א. והקשה הרשב"א אמאי לא יברך בפה"א ועי"ש דחזינן הכי בגמ' באורז לרב ושמואל דאינו מברך במ"מ ולדידהו מברך שהכל ולא בפה"א אך נתקשה בטעמא דמילתא. ורבינו יונה תי' בשני אופנים. או משום דנשתנה לפת ואע"ג דנשתנה למעליותא מ"מ כבר לא חשיב פרי וכיון דלא חשיב פת לברך עליו המוציא וע"כ ברכתו שהכל. עוד תי' דאינו דרך אכילתו. וב' התי' הובאו במ"א ס"ק י"ב.

ולתי' א' משמע דאף כשדרך אכילתו כך מברך שהכל, וכ"כ בשו"ת חת"ס סי' נ'. וצ"ב מ"ש מקימחא דחטי דמברך בפה"א אע"ג דנשתנה אי לאו דאית ליה עילויא אחרני, ועי' פמ"ג דכיון דנשתנה למעליותא גרע מברכתו ולפ"ז דווקא נשתנה לעילויא אבל בלא זה יברך בפה"א ולפ"ז בבישול יברך בפה"א אבל בשו"ע ס"ה איתא דאף בנתבשל אם נתמעך לגמרי מברך שהכל. ועי' שו"ת חת"ס דכל שנשתנה אף דלא למעליותא מברך שהכל. ולדבריו אולי גם בישול חשיב שינוי אף שאין לו שם פת מ"מ יש לו שם תבשיל. וצ"ל דשינוי דפת שאני מקמח דחשיב כחיטה עצמה ורק שנחלק משא"כ בנעשה פת. ועי' ריטב"א דף מ' וכן בהל' ברכות פ"ג דאם בירך על פת בפה"א במקום המוציא לא יצא. ומשום דכשנעשה פת בטל ממנה שם פרי ובפמ"ג כתב כן לשי' ר"י הנ"ל.

ולת"י ב' דאין זה דרך אכילתו לפי"ז אם יהא דרך אכילתו יברך בפה"א אף בפת קטניות ועי' שו"ת חת"ס סי' נ' דלפי"ז בפת מקמח תירס דדרכו בכך יברך בפה"א אמנם בסו"ד מסיק דכיון דלא נטעי אדעתא דהכי אלא לאכילת בהמות יברך שהכל. ובדוחן שבישלו ונתמעך דכתב הרמ"א דיברך שהכל ילי"ע דלכאורה זהו דרך אכילתו. ועי' נשמ"א כלל נ"א .

ברכה אחרונה בכוס חטין

תוס' ד"ה הכוס חטה וכו' ומיהו בלאחריו יש להסתפק מאי מברכין אי מברכין על המחיה ומסיים על האדמה וכו' דלא אשכחן על המחיה אלא היכא דברך עליהו. במ"מ. ונראה מדבריהם דודאי שאין לברך על המחיה והטעם משום דלא חשיב מזון [אי משום דאינו מזין אי משום דאין דרך לאכלו כמזון] ורק נסתפקו אי יברך על האדמה [ומש"כ דיתחיל על המחיה צ"ע ובראשונים לא מצאתי ד"ז. שו"ר במאמ"ר ונהר שלום שהעיר בזה ולא תי'] וכן נסתפק הרשב"א לעיל ל"ו א', והרשב"א מתחילה נקט יותר דיברך מעין ג' אבל בתוס' מבואר דנקטו יותר דמברך בני"ר, ועי' מ"ב דכשאוכלם שלא בתוך הסעודה מברך בני"ר דכן הוא עיקר ההלכה, ויל"ע מ"ט לא פי' השו"ע ד"ז]. והטעם כתבו התוס' וכ"ה ברשב"א משום דאינה אכילה חשובה. עוד כתב הרשב"א בשם הראב"ד **דאינה לא כלכלה ולא מחיה ולא מזון** ובחי' הרא"ה דכוס חטין אינם מזון ולא דרך מזון. ואין כוונתם דאין חיוב מעין ג' אלא רק על מזון דהא כל ז' מינים מברך מעין ג' אלא ר"ל דחשיבות חטין היא רק משום שהם מזון וכשהם שלמים אינם מזון והיינו כתוס' דאינה אכילה חשובה.

והתוס' כתבו די"ל דמה שאמרו בברייתא דמין דגן ולא עשאו פת מברך מעין ג' כולל גם אם לא בישלו כלל. והפנ"י תמה דהא מבואר בברייתא דלר"ג מברך שלוש ברכות והתם ע"כ מיירי בבשלו אבל כשאכלו חי אין מברך המוציא וג' ברכות. וכבר קדמו הרשב"א בדף ל"ו שם וצ"ע.

ברכה אחרונה בקמח דחטי

בשו"ע ס"ד הביא דברי התוס' דנכון שלא לאכול אלא בתוך הסעודה, אולם בס"ה בדין קמח כתב דמברך בוני"ר ולא כתב דלא יאכל שלא בסעודה ומזה דייקו האחרונים דבקמח ודאי דברכה אחרונה מברך בוני"ר. עי' מ"א ופר"ח וגליון רעק"א. והטעם עי' במ"א דקמח אשתני ולכן אין במברך מעין ג'. והרעק"א כתב דכיון דמברך שהכל פשיטא לשו"ע דאין מברך מעין ג' והוכיח כן מזית מליח דמברך בוני"ר אף שהוא מז' מינים וע"כ משום דברכתו שהכל גרע. ועי"ש שהעיר מדברי התוס' דידן. וכ"כ הפר"ח דמתוס' משמע דלא כהשו"ע.

אולם כתב הרעק"א שברשב"א מבואר דאף בקמח יש ספק לגבי ברכה אחרונה. וכ"מ ברמ"א בס"ד דשעורין חיין מברך עליהם שהכל וציין לרשב"א דרק לענין ברכה אחרונה משווה שעורין וחטין אבל לא לברכה ראשונה. ומבואר לפי"ז דגם בברכתו שהכל מספק"ל דמברך מעין ג'. וקשה מ"ש מזית מליח דאינו מברך מעין ג' ועי"ש ברעק"א.

א. א"ר יוסף האי חביצא דאית ביה פירורין כזית בתחילה מברך עליו המוציא וכו' דלית ביה פירורין כזית בתחילה מברך עליו במ"מ וכו'. ולמסקנת הגמ' אליבא דרב ששת אף באין בו פירורין כזית אם יש בהם תוריתא דנהמא מברך המוציא. ונחלקו הראשונים בביאור הגמ', לרש"י מיירי בנתבשלו ואפי"ה אם יש בהם כזית מברך המוציא, אבל לתוס' ותר"י והרא"ש מיירי בלא נתבשלו. ועי' בעה"מ דף ל"ט שפי' כרש"י והראב"ד בהשגות לבעה"מ מפרש דמיירי בין בנתבשלו בין בלא נתבשלו. ועי' ח"י הרמב"ן דף ל"ט דמשמע כהראב"ד דאין חילוק בין נתבשלו או לא עי"ש. ועוד כתב שם בשם הבה"ג דבישול אף בכזית אין מברך המוציא וכו"ל דאין יוצאין י"ח מצה בבישול והיינו דמבטל תורת אפי' והברייתא דלעיל קיימא כר"מ וכ"כ הר"ש פ"א דחלה והרמב"ן חולק דלענין ברכה אין בישול מבטל תורת אפי'.

ולשיטת רש"י לר"ש אף בנתבשלו אם יש בו תואר לחם מברך המוציא משא"כ לתוס' ושאר ב"ד בנתבשלו לא פליג ר"ש דאף שיש תואר לחם אם אין כזית אין מברך המוציא כמבואר בברייתא וכפי' הירושלמי. ורק בלא בישול אם אין כזית לר"ש אם יש תואר לחם מברך המוציא. [ומדברי התוס' מתבאר עוד דנתבשלו למאי דנקטו דהכא חשיב כאין הפרוסות קיימות ואף אם יש כזית מברך במ"מ].

ולדעת רש"י יל"ע בלא נתבשלו ואין כזית אי מברך המוציא לר"י, וכן לר"ש אי בעינן תוריתא דנהמא, ועי' להלן ל"ט א' דלבעה"מ אם אינו מבושל אי"צ תואר לחם. ועי' להלן. ועי' פנ"י ונחל"ד דאין כוונת רש"י שרק בנתבשלו מברך במ"מ אלא כל שהוא פחות מכזית לא הוי לחם ומש"כ דנתבשלו אורחא דמילתא היא ועי"ש שתי' בזה קושיות התוס' אך מדברי התוס' מתבאר דלרש"י בלא נתבשלו מברך המוציא אף בפחות מכזית, וכדלהלן, והיינו כבעה"מ.

בכזית אי בעינן תואר לחם

ב. התוס' ד"ה אמר רבא והראשונים הקשו לרש"י אליבא דר"ש דאף בלית ביה כזית אם יש בהם תוריתא דנהמא מברך המוציא, ובברייתא לפי' הירושלמי מבואר דאם אין כזית אין מברך המוציא ומשמע להו אף באית ביה תוריתא דנהמא. [ועי' תר"י דר"ש פליג על הירושלמי אבל התוס' תי' דגם לירושלמי באין כזית אין תוריתא דנהמא אבל אם יש תוריתא דנהמא איה"נ דמברך המוציא]. וקושיתם צ"ב דנימא דכל הברייתא באין תוריתא דנהמא ובה החילוק בין יש כזית לאין כזית אבל באיכא תוריתא דנהמא אף באין כזית מברך המוציא וכו"ל וכדאמר רבא. ומזה משמע דס"ל דעכ"פ בנתבשלו אם אין תוריתא דנהמא אף אם יש כזית אין מברך המוציא, וכ"מ בתוס' ד"ה אמר רבא דגם ביש בו כזית הוא רק משום דאית ביה תוריתא דנהמא וכן הוכיח בחזו"א סי' כ"ו א'. וכן בתוס' לעיל ד"ה חביצא משמע דלפירושם בברייתא [דלא כהירושלמי] אף ביש כזית אינו מברך המוציא כיון שאין הפרוסות קיימות ולכאורה היינו דלא חשיב תוריתא דנהמא.

אולם הר"י כתב בשיטת רש"י דלר"ש באין פרוסות קיימות מברך במ"מ משום דאין בו כזית עי"ש. משמע דביש בהן כזית אף דאין תוריתא דנהמא מברך המוציא, וא"כ צ"ב אמאי לא פ"י אליבא דרב ששת דהברייתא מיירי באין לו תואר לחם. ושו"ר בחזו"א שם שעמד בזה ותי' דפרוסות קיימות משמע דאיכא תוריתא דנהמא. ועי' בביהגר"א לשו"ע דסתימת הברייתא דאין חילוק בין יש בו תו"ד לאין בו תו"ד [אא"כ מפרשינן דהיינו אין פרוסות קיימות]. ועי' צ"ח דשו"ט בזה ודייק מדברי רבא דלא אמר דבריו על ר"י דמיירי בכזית אלא על ר"ש ומשמע דבאיכא כזית מברך המוציא אף בליכא תואר לחם וכע"ז כתב הב"ח דמדרי"י לא חילק משמע דבכזית לא בעינן תואר לחם. וצ"ע.

ועי' ב"י דכתב להדיא להלכה לשיטת רבינו יונה דבנתבשלו הכל תלוי אם יש כזית ואז מברך המוציא אף אם אין לו תואר לחם. וכ"כ הב"ח דהכי משמע סתימת הירושלמי. עי"ש. וכ"מ ברמב"ם פ"ג ה"ח עי"ש ובב"י.

והנה התוס' ד"ה חביצא הקשו על רש"י מהברייתא לעיל בע"א דמשמע דכשאין הפרוסות קיימות מברך במ"מ אף אם יש כזית. [ואולי לשיטתם לעיל בע"א דאין פרוסות קיימות היינו שאם יקח הפרוסה ישבר ומשמע אף ביש בהם כזית, וצ"ב מאי ס"ד דתוס' לפרש דלא כהירושלמי]. ותי' דר"י יפרש כהירושלמי דאין הפרוסות קיימות היינו דאין כזית אבל אם יש כזית מברך המוציא.

ובפשוטו מש"כ דר"י מיירי באין הפרוסות קיימות היינו דלית ביה תוריתא דנהמא וכמש"כ רש"י דנימוח ולפי"ז מבואר דס"ל דביש בו כזית אף דאין תוריתא דנהמא מברך המוציא. [ומה דפשיטא להו דהכא מיירי באין הפרוסות קיימות לכאורה הוא משום דנתבשלו אך

צ"ע דהא בברייתא מבואר דאף בנתבשלו משכח"ל פרוסות קיימות כדקתני דאם הפרוסות קיימות מברך המוציא. וביותר דע"כ הכא איכא תוריתא דנהמא דהא לר"ש דפליג ומברך המוציא פי' רבא והא דאית ביה תו"ד, וא"כ היינו פרוסות קיימות, וי"ל דסתימת ר"י משמע דמירי בכל גוונא דהכל תלוי אם יש כזית או לא, וביש כזית מברך המוציא אף דאין תו"ד ורק לר"ש דבפחות מכזית מברך המוציא קאמר רבא דדוקא בתו"ד ועי' להלן שכ"כ הב"ח בדעת הר"י. ומצאתי כן במגן גבורים ס"ק ט"ו דהוכיח מתוס' דר"י לא בעי תו"ד כלל, אך זה דלא כנ"ל מהתוס' להלן דמבואר דלשיטתם בכזית חשיב דאיכא תוריתא דנהמא וצ"ע. שוב נראה לענ"ד דאין כוונת התוס' לתו"ד אלא דלשיטתם בע"א בעינן שיהיו שלמים והכא ע"כ מיירי שנשבר ונשאר רק חלק מהפרוסה וצ"ע.

ג. ובגמ' דף ל"ט א' א"ר חייא וכו' פת צנומה בקערה מברך עליה המוציא, ונחלקו הראשונים אי מיירי באיכא תוריתא דנהמא או לא. עי"ש בר"ח דמיירי באיכא תוריתא דנהמא וכ"כ הראב"ד בהשגות על בעה"מ והוכיח כן מדברי רבא בסוגיין, אולם בעה"מ כתב דמיירי אף בליכא תו"ד ורבא דהצריך שיהא תו"ד מיירי במבושל, והיינו כרש"י וס"ל דדוקא במבושל בעינן תו"ד. אבל הראב"ד ס"ל דהכא מיירי באינו מבושל וכתוס' ואפי"ה בעינן תו"ד, אמנם כתב שם דאפי' במבושל אם יש תו"ד מברך המוציא וזה דלא כתוס' שלמדו מהברייתא דאין הפרוסות קיימות דאם אין בו כזית מברך במ"מ ואף באיכא תו"ד. ולדברי הראב"ד אין חילוק בין מבושל או לא אלא אם אין כזית בעינן תו"ד. אמנם תר"י והרא"ש כתבו דהתם אף אם אין תו"ד מברך המוציא ואף דבסוגיין פי' כתוס', ומשום דהכא מיירי בנדבוק דבטל שם פת אי ליכא תו"ד אבל התם דלא נתדבקו אי"צ תו"ד וכדבסמוך.

פירורין פחות מכזית ולא נתדבקו - לפי' הראשונים

ד. ולפי' הראשונים דמיירי בלא נתבשלו כתבו תר"י והרא"ש דכ"ז בנתדבקו ע"י ששראן במים אבל אם רק נתפררו מברך המוציא אף באין בו כזית. ויל"ע אי סגי בשראן או דבעינן נמי שנדבקו, והנה הר"י והרא"ש שם כתבו דבפת צנומה שבקערה הוי כפירורים דאי"צ תו"ד כיון שלא נדבקו ודלא כהר"ח דמיירי באית ביה תוריתא דנהמא, ולכאורה התם הרי מיירי דשראן במים וכדאמר **בקערה** וכ"כ בר"ח שם להדיא וא"כ צ"ב מ"ט פליגי ר"י והרא"ש על הר"ח, ובאמת התוס' דף ל"ט כתבו דאיכא תו"ד והיינו כהר"ח, ומשמע דהר"י והרא"ש ס"ל דכל שלא נתדבקו חשיב פת אף ששראן במים ואי"צ תואר לחם. ושור"ר במאמ"ר שהוכיח כן. ועי"ש דמש"כ תוס' והרשב"א דף ל"ט דבפת הצנומה איכא תוריתא דנהמא אין כוונתם דצריך שיהא ניכר צורת לחם בפירורים אלא דאפי' אם אין תואר לחם מחמת קטנותם ודקותם מ"מ חשיב תואר לחם ולא פליגי על התר"י ורק בלשון הר"ח משמע דבעינן שיהא ניכר תואר לחם. [אך נתקשה בלשון הב"י דמשמע דכל שמעורב משקה חשיב כנדבקו ותי' דכוונת הב"י דווקא כשהמשקה מעורב ומדובק בהם אבל אם רק שרויין במים אין המים מחוברים עם הפירורין]. אמנם החזו"א סי' כ"ז ז' נסתפק דשמא התם לא נשרו במים ולכך ס"ל לר"י דאי"צ תו"ד וצ"ע. ועי' במרדכי בשם בה"ג דהתם מיירי בקערה דהוי כלי שני אבל בכלי ראשון דהוי ביטול אין מברך המוציא וע"כ דס"ל דבלא נתדבקו הוי כבעין.

ובתוס' הביאו מרבינו דוד ממ"ץ שכל ששראן במים עד שנתלבנו ירד תואר לחם ומברך במ"מ וכ"ה בשו"ע סי"א, וש"מ דאי"צ דיבוק. ועי' פרי"ח דסי"א הוא דלא בסעי' י' שפסק כתר"י, אבל המ"א ס"ק כ"ד הוכיח מזה גם בסעי' י' דנתדבקו לאו דווקא וצ"ע. אכן המאמ"ר כתב דודאי גם בלא נתדבקו בעינן שיהא תו"ד ואל"כ בטל שם לחם, אלא כוונת הראשונים דעצם הפירורים לא מבטל שם לחם ואף אם שראן במים אין מתבטל שם לחם אף **שנראה** שבטל תואר לחם מחמת קטנותו, משא"כ בדיבוק ע"י דבש או מרק אם אין ניכר הלחם חשיב שבטל תואר לחם ואינו מברך המוציא, אבל אם אין תו"ד ע"י שנתלבנו אף בלא נתדבקו אין מברך המוציא. שור"ר במ"ב ס"ק נ"א וס"ק ס"א ובשעה"צ שם דמפרש כן גם בדעת המ"א וכ"מ בשו"ע הגר"ז סי' קס"ח י"ט ובקו"א שם ט', דמש"כ המ"א דנתדבקו לאו דוקא היינו דנתלבנו נמי בטל תואר לחם אבל שריה לחוד ל"מ לבטל תואר לחם מחמת הפירורין אלא בנתדבקו. ולפי"ז לכו"ע בעינן תו"ד אלא דבסתמא ע"י שרי' לא נתבטל תו"ד אא"כ נתלבנו המים. וכן משמע ברמב"ן דל"ט הנ"ל.

ה. והנה התוס' והרא"ש הקשו לפרש"י מהי קושיית הגמ' מהא דליקט מכולן כזית הרי לא מיירי בנתבשלו¹¹, ותמהו הפנ"י ורעק"א דלפירושם נמי יקשה דהא התם לא שראן במים. ועי' **אמרי נועם** להגר"א שהוכיח מזה דלתוס' אין נפ"מ אי נדבק ע"י מים או לא אלא כל פירורים שאין בהם כזית מברך במ"מ ודלא כתר"י [וצ"ל לפי"ז דאף שהביא ר"י קושיא זו בשם התוס' לא ס"ל הכי]. אולם **בביהגר"א** לשו"ע סי' קס"ח סי"י ובמעיו"ט סי' ט' פי' כן רק אליבא דרב יוסף דמש"כ תר"י דבלא שראן במים לא יצאו מתורת פת כ"ז לר"ש אבל לר"י אף אם לא שראן במים אם אין כזית אין מברך המוציא [ועי' תר"י דמשמע שנתכוין לזה]. וכן משמע ברא"ה וריטב"א דלרב יוסף פירורים פחות מכזית אין ברכתם המוציא, ומשמע אף דלא שראן כלל. ובביהגר"א ביאר יותר דסברת תר"י דכשהם בעין לא נפיק מתורת פת היינו רק לענין תואר לחם דכל שלא שראן במים אף שהם פירורין לא בטל מהן תואר לחם אבל לר"י דבליכא כזית

¹¹ ועי' **אמרי נועם** דמשו"ה פירש"י דליקט מכולן היינו מהמנחות דמיירי בטיגון דהוי כביטול אלא דהתוס' דחו זאת ולכך הקשו על פירש"י.

אף כשיש תואר לחם מברך במ"מ אין חילוק בין שראן או דבקן במרק או כשהן בעין. [ועי' פניי ונחלי"ד שכתבו כן גם בדעת רש"י ומש"כ נתבשרו לאו דוקא אמנם התוס' לא פי' כן בדעתו אלא דוקא ולכך הקשו דקושית הגמ' מליקט מכולן וכו' ל"ק דלא מיירי בבישול והנחלי"ד ליישב קושית התוס' קאתי].

מיהו צ"ב להנ"ל אמאי נקטה הגמ' חביצא דשראן במים ונתדבקו, [ועי' ב"ח שמזה הוכיח ר"י דמיירי דווקא בנתדבקו ובפירורין בעין אף דלית תו"ד מברך המוציא אך להנ"ל יקשה אליבא דר"י ודוחק לומר דהא דנקט חביצא הוא לר"ש]. וצ"ל כמש"כ המ"א ס"ק כ"ד דנדבקו לרבותא דאע"פ שעכשיו יש כזית כבר בטל שם לחם, עוד י"ל דקמ"ל דאפי"ה אם יש בהם כזית מברך המוציא, וכ"כ הפמ"ג משב"ז י"ג, אך בברכת ראש דחה דא"כ הול"ל בישלן.

עוד עי' חזו"א סי' כ"ו ד' וחי' הגרי"ז מנחות ע"ה ותו"ד דיסוד דברי ר"י דפחות מכזית לא הוי לחם ואף בלא דיבוק, אלא דהיכא דמעיקרא היה לחם לא בטל ממנו שם לחם אלא כשנשתנה ולכן בעינן דיבוק, [וזה כנ"ל מהגר"א אלא שלדבריהם כ"ז אם מתחילה לא היה לחם אבל כשכבר חל על זה שם לחם לא בטל אלא בנדבק דהוי שינוי], אבל בליקט מכולן דמעיקרא הוי פחות מכזית לא חל עליו שם לחם ולכך מקשינן לר"י. ולפי"ז אי"ש דנקט חביצא.

ו. הרמב"ם פי"ג ה"ח כתב דאם יש כזית או שלא נשתנית צורתה מברך המוציא ואם אין כזית או שעברה צורתו מברך במ"מ ונתקשו הפוסקים דסתר דבריו דברי"א משמע דסגי בחדא לטיבותא ובסיפא משמע דבעינן תרתי לטיבותא ובחדא לריעותא מברך במ"מ. ועי' ב"י די' שתי' דבסיפא צ"ל ועברה צורתו, עוד הביא לתרץ דסיפא היינו דווקא **עברה** צורתו כלומר לגמרי. ולפי"ז מבואר דאף דבכזית אי"צ תואר לחם מ"מ אם עברה צורתו לגמרי מברך במ"מ, אמנם עי' מ"א ס"ק כ"ח דלא קי"ל הכי. ועי"ע מש"כ הב"ח והט"ז בדעת הרמב"ם.

ז. גמ' היה עומד ומקריב מנחות וכו' מברך המוציא ותני עלה וכולן פותתן כזית. ובפשטות הרא"י דבפחות מכזית לאו לחם הוא ולכן פותתן לכזית וכן פירש"י במנחות אבל הכא פרש"י אלמא פתיתין כזיתים מברך עליהן המוציא ומשמע דאין הרא"י אלא דבכזית מברך המוציא אבל הא דבפחות אין מברך המוציא אין רא"י ממנחות וה"ט דדלמא הלכה היא במנחה שיהיו הפתיתין כזית ולא משום הברכה. וצ"ע דברי רש"י במנחות ועי' חי' הגרי"ז שם דהא דאין פותתן לפחות מכזית הוא משום דבעינן שיהא לחם והביא כן מהירושלמי.

ולאידך גיסא לרש"י בסוגיין צ"ב מאי קמ"ל דבכזית מברך, וי"ל בתרתי או דקמ"ל דאין הבישול מבטל תואר לחם [ובנשמ"א כלל נ"ד ד' כתב דתלוי בפלוגתא דר"מ ור"י אי בישול מבטל אפיה, ולענין ברכה נחלקו הראשונים בזה כנ"ל מהרמב"ן דף ל"ט], עוד י"ל דבאמת ע"י בישול בטל תואר לחם וקמ"ל דאפי"ה מברך המוציא דבכזית אי"צ תו"ד, וכ"מ בתוס' דהקשו לפרש"י מהברייתא דלעיל דבאין פרוסות קיימות מברך במ"מ אף בכזית, והיינו דהכא חשיב אין הפרוסות קיימות. ולרש"י הא גופא יליף ממנחות דאי"צ פרוסות קיימות.

ובתוס' ד"ה חביצא הקשו לרש"י איך מדמה רב יוסף פירורי מנחות לפירורי חביצא דהא התם ליכא בישול ות"י כיון דנטגנים בשמן כנתבשרו דמי. וצ"ב דא"כ ליכא אפיה כלל ואמאי חשיב לחם, דסוגיין מיירי דמתחילה נאפה ואח"כ בישלם והנידון אם בטל שם פת דמעיקרא ע"י הבישול אבל אם מתחילה נטגן והוי כבישול הרי לא נעשה עדיין לחם, ובאמת מרש"י משמע דטיגון לא חשיב כבישול אלא כאפיה עי' ד"ה ותני עלה וכו' כשהן אפיות, וא"כ ליכא בישול, אבל למש"כ התוס' דהוי כבישול א"כ ליכא אפיה. ועי' חי' הגרי"ז מנחות ע"ה. וצ"ל [וכ"כ בכתבי מנח"ש] דתוס' סברי כר"ת להלן ד"ה דעיסה שבלילתה עבה אית לה שם לחם בלישתה ואף כשבישלה לא בטל ממנה שם לחם [אם יש כזית] ולפי"ז אף שהטיגון אינו אפיה הוי לחם קודם הטיגון ועי"ז הוכחת הגמ' דטיגון לא מבטל שם לחם וה"נ בבישול. אך צ"ב בדעת רש"י משמע להלן דלא ס"ל כר"ת ולדידיה ע"כ דטיגון חשיב אפיה והדרא קושית התוס'. [ואמנם עי' בברכת ראש שהוכיח מרש"י דבמנחת מחבת מברך המוציא מוכח כר"ת ותמה על תוס'] וצ"ע.

ח. ומשמעות התוס' דלנפשיהו סברי דטיגון אינו כבישול, ולכך מפרשים דסוגיין מיירי בלא נתבשרו אלא נתדבקו ע"י דבש, ולכך מייתי ממנחות דבלא בישול נמי בעינן כזית [ובפשטות לדבריהם א"א לפרש דהראיה על כזית דלא נתבטל דבלא בישול פשיטא דלא בטל שם לחם, ועי' באחרונים דרש"י במנחות דאזיל בשיטת התוס' הכא ומשו"ה פי' שם דהראיה על פחות מכזית]. מיהו צ"ב הרא"י ממנחות

דהתם הרי לא נתדבקו כלל. ועי' בתוס' מנחות ע"ה דמשמע דהטיגון מדבק. ובחזו"א סי' כ"ו ד' נראה שטיגון אף שאינו כבישול מ"מ חשיב כדרגת דיבוק לבטל האפיה, אך צ"ב דכיון דטיגון כאפיה א"כ הוי לחם מחמת הטיגון עצמו ואין אח"כ מה שיבטל האפיה וצ"ע. ובקר"א מנחות ע"ה ובעולת שלמה שם פי' דהיה יוצק שמן ובוללן לאחר הטיגון, אולם הקר"א נתקשה דבמנחת העומר ליכא יציקה עי"ש. ועי' חזו"א סי' כ"ו י' כע"ז.

ובגמ' שם אלא מעתה לתנא דבי ר"י דאמר פורכן עד שמחזירין לסולתן ה"נ דלא בעי ברוכי המוציא. וצ"ב דהרי בשעת הטיגון היה כזית ורק אח"כ נתפרר, ומשמע דאף אם נתפרר לאחר הבישול בטל שם לחם וכ"כ החזו"א סי' כ"ו ד'. אבל בפמ"ג הובא במ"ב ס"ק נסתפק בזה וצ"ע לדבריו איך יפרש סוגיין ולדברי הקר"א א"ש דהכא איכא עירוב במשקין ודיבוק לאחר הטיגון. וע"ע בלבוש ס"י וא"ר. ועי' להלן.

ט. גמ' הבי"ע בשעירסן ופירש"י שגיבולן וחזר ואפאן. עי' בשו"ע הגר"ז סי' קס"ח קו"א י' [וכע"ז בברכת ראש ועוד] שהביא מרש"י במנחות שלא כתב שאפאן, ועי"ש דרש"י הכא אזיל לשיטתו דהכא מיירי בבשולן וכיון שכבר נתבטל שם לחם ע"י הבישול אין חוזר ליחשב פת אלא באפיה אבל התם ס"ל כהתוס' דמיירי בלא בישול ולא בטל שם לחם לגמרי אלא משום דאין כזית וכשעירסן חזר להיות לחם. אמנם בנתדבקו ע"י הבישול ואיכא כזית מבואר במ"א ס"ק כ"ד דלא חשיב כזית ועי' א"ר בס"י. ועי' שו"ת בית אפרים סי"א באריכות.

ובמ"א ס"ק כ"ח למד מסוגיין דעל קניידלעך שלאחר שפיררן חזר וגיבולן ויש בהם כזית אף שבישולן לא בטל מיניה שם לחם כיון דיש בעיסה כזית ואפי' ליכא תו"ד דבכזית לא בעינן תו"ד. ואף שלא אפאן אח"כ אלא טיגון מברך המוציא כדחזינן במנחות דאף שטיגון בלא אפיה חשיב לחם כיון שיש בהם כזית [עי"ש במחמ"ש דכוונתו לשיטת ר"ת דסגי בלישה ליחשב פת ואף שאח"כ טיגון לא בטל שם לחם, וממילא גם לדין דבעינן אפי' מ"מ אין הטיגון שאחר אפיה מבטל שם לחם אחר שגיבולן]. אמנם האחרונים תמחו ע"ז, עי' אבהעו"ז וכן בחלי ברכות להנתיבות [נדפס בדה"ת] ועוד, דכיון שנתפררו ולשן במים ולא היה כזית כבר בטל מיניהו שם לחם, והא דעירסן חשיב פת הרי פירש"י דמיירי שאפאן אח"כ ולכך נעשו פת משא"כ הכא. אמנם להנ"ל ברש"י במנחות דאף בלא שאפאן חשיב לחם א"ש דברי המ"א וכ"כ הגר"ז שם, וכע"ז בנשמ"א כלל נ"ד ד'.

מיהו בנשמ"א חולק על המ"א דדוקא לרב יוסף דבטל שם לחם מחמת שאין כזית [וזוה כנ"ל מהגר"א ומשמעות הראשונים] לכן מהני עירסן אבל לר"ש דבאיכא תו"ד אף בפחות מכזית לא בטל שם לחם והכא מיירי בליכא תו"ד א"כ לא מהני עירסן וכ"כ בשו"ת בית אפרים סי' י"א. ועי' רמב"ן דל"ט משי"כ ללמוד מסוגיין להלכה וי"ל.

אמנם במ"א משמע דלא בטל מינה שם פת כלל, וצ"ל משום דס"ל דבעינן נתדבקו וכיון דכשגיבולן ודבקן עדיין יש כזית לא בטל שם לחם וכ"כ בברכת ראש. [ואף שכתב המ"א דנתדבקו לאו דוקא, הרי נתבאר עפ"י הגר"ז והמ"ב דהיינו בשראן עד שנתלבנו אך המאמר והא"ר למדו במ"א דאף שלא נתלבנו בטל תו"ד וצ"ע]. ולפי"ז ל"ק ממש"כ רש"י שאפאן דכ"ז רק כשעירסן לאחר שבישולן משא"כ הכא דקודם שבישולן חזר ועירסן ואיכא כזית ולא בטל שם לחם. מיהו צ"ב לפי"ז מה הוצרך המ"א להוכיח מעירסן ואפשר דקמ"ל דאף בעירסן אחר אפיה חשיב חיבור לכזית. ובשו"ע הגר"ז כתב בנוס"א [וכנראה כוונתו לבאר דברי המ"א] דאף דכשנתפררו לפחות מכזית אינו לחם מ"מ לא פקע שם לחם לגמרי כבישול וזוה מהני גיבול טוב ליחשב כזית ושוב הוי לחם.

אך באבהעו"ז שם הקשה עוד דאין הדיבוק נחשב חיבור טוב ליחשב כזית אלא בסוף הבישול וכבר מתחילת הבישול קודם שנדבקו בטל שם לחם קודם שנעשו עיסה אחת ושוב לא מהני שנעשו עיסה של כזית להפכו לפת אלא באפיה.

חביצא [ב]

י. בגמ' הכא במאי עסקינן בבא מלחם גדול ועי' רש"י דנשאר לחם יותר מכזית וצ"ע הסברא מה מועיל לפירורין שאין בהם כזית וכ"ה המגן גבורים ס"ק ט"ו. ועי' חזו"א שתמה בזה, ועי"ש ובחי' הגר"ז שפי' לדרכם דסברת ר"י היא משום דפירורין מצד עצמם לא חל עליהן שם לחם כשאין בהם כזית ורק לאחר שכבר חל עליהם שם לחם מתחילה לא פקע ולזה מהני מה דנשתנו ע"י הדיבוק דלא יועיל שם לחם דמעיקרא אם מצד המציאות עכשיו אינם יכולים ליחשב לחם, וקושיית הגמ' מליקט מכולן כזית היא על עצם הסברא דפחות מכזית לא חשיב לחם והכא חזינן דחשיב לחם, וע"ז תי' הגמ' דבא מלחם גדול וכבר חל עליו שם לחם ולא פקע משא"כ כשמתחילת

אפייתו לא היה כזית¹². ולדברי הגר"א ודעימיה דלר"י אי"צ כלל נדבקו אלא כל פירורין בטל מהם שם לחם ואף כשהיה כבר כזית, וע"ז השו"ט מליקט מכולן כזית, ע"כ צ"ל כרש"י דהכא בא מלחם גדול שנשאר עדיין כזית.

והנה בשו"ע לא הביא דין זה דבא מלחם גדול ולפי החזו"א א"ש דת"י הגמ' הוא דמיירי שהיה כבר כזית ובכה"ג לא בטל שם לחם וכ"ז רק לר"י אבל לדין דלחם פחות מכזית הוי לחם לא מהני בא מלחם גדול אבל לפרש"י דמשום דנשאר חתיכה שיש בה כזית וא"כ גם לדין שייך זה צ"ב מ"ט לא הובא ד"ז בשו"ע. וע"י ברכת ראש דבא מלחם גדול היינו דווקא כשנשאר תו"ד, ולדין אין נפ"מ בזה דאם נשאר תו"ד אף כשאין כזית כלל מברך המוציא.

בישל כזית ואח"כ נתפררו לפחות מכזית

י"א. לעיל הובא דבפמ"ג נסתפק באופן שבשעת הבישול היה כזית ואח"כ פוררן לפחות מכזית אם בטל מהם שם לחם או דכיון שהבישול לא ביטל תורת לחם ממילא אף אח"כ כשנתפררו הוי כלחם גמור שנתפרר. והבאנו דמהשו"ט בגמ' לר' ישמעאל דמנחות שפותתן לפחות מכזית לא יברך המוציא [וכן הוא לשיטת רש"י במנחות דהוכחת ר"י ממנחות היא אף לפחות מכזית דאינו מברך המוציא] אף שפותתן לאחר הבישול, ומבואר דאף בפותתן לאחר הבישול או הדיבוק בטל שם לחם. [וע"י לעיל מש"כ מהגר"א במנחות].

ולמש"כ הגר"א והאחרונים דלר"י פירורין פחות מכזית לאו לחם נינהו ואף בלא נדבקו, א"כ לק"מ דודאי לר"י אף אם נתפררו לאחר הבישול בטל שם לחם דהרי אף בלא בישול כיון שאין כזית בטל שם לחם. אמנם לחזו"א והגר"י דבעינן לדיבוק שלא ישאר שם לחם דמעיקרא אבל עיקר הסברא היא דפחות מכזית אין עליו שם לחם יש לדון דאם לאחר שנשתנה יש כזית ולא בטל שם לחם מיניה שוב לא יועיל מה שנפחת אח"כ מכזית אבל מהגמ' מוכח דאף בכה"ג לא הוי לחם וכנ"ל.

אמנם י"ל דכ"ז לר"י דאף כשיש תו"ד לא חשיב לחם כשאין כזית אבל לדין דק"ל כר"ש דאף פחות מכזית הוי לחם ורק משום דאין תו"ד לא הוי לחם, יש לדון דכ"ז רק משום דבטל תורת לחם לגמרי וזה דווקא כשבשעה שירד התו"ד לא היה כזית אבל אם בתחילה היה כזית כבר חל על זה שם לחם ותו לא פקע אף שנתפרר אח"כ לפחות מכזית. [אמנם י"ל להיפך ודו"ק]. וי"ל עוד דהא גופא קושית אביי דבשלמא לו"ד ר"י איכל"מ דדדוקא אם נתפררו בשעת הבישול מבטל תו"ד אבל נתפררו אחר הבישול לא נתבטל שם לחם אבל לר"י דיליף ממנחות ש"מ דאינו מחלק בהכי ולכך מקשה מתדר"י. ולפי"ז אין רא"י להלכה. וע"ע בשו"ת בית אפרים סי"א.

והבי"א שם כתב דאיכא נפ"מ בחזר ועירסן, דאם בשעת הבישול היה כזית אף שאח"כ נתפרר לפחות מכזית לא בטל שם לחם ע"י הבישול אלא רק ירד החשיבות לחם כיון שאין כזית ולזה מהני עירסן [אף שלא אפאן] להחזירן ליחשב לחם, משא"כ אם בשעת הבישול לא היה כזית כבר בטל שם לחם ע"י הבישול ולא מהני עירסן, ועצ"ע הסברא. ועי"ש דזה דלא כהמ"א דכתב אף לדין דק"ל כר"ש מהני עירסן. וע"י עוד להלן בסוגיא דתחילתו עיסה דדברי ר"ת.

טרוקנין וטריטא [גדרי לחם לענין חלה והמוציא]

א. גמ' טרוקנין חייבין בחלה ולהלן ל"ח אמרינן כובא דארעא והיינו טרוקנין מברך במ"מ כל שלא קבע סעודתו עליהן ובגמ' יש גירסא דטרוקנין פטורין מחלה אך לפי"ז צ"ע אמאי בקבע עליהן מברך המוציא הרי אינו לחם ומשמע כהגירסא דחייבין בחלה וע"י גליון הגר"א. וע"י בתר"י.

ורש"י פי' דטרוקנין היינו דנותן בתוכו מים וקמח כמו שעושין באילפס, ומשמע דבלילתו רכה מדלא כתב דעשאן עיסה, וכ"מ במ"א ומ"ב סי' קס"ח סט"ו ועי"ש דהא דמברך במ"מ הוא משום דבלילתו רכה מאד דא"כ אף בבלילתו רכה מברך המוציא ובביה"ל הביא בשם הרמב"ם דאופה בקרקע והיינו כובא דארעא ופי' דטעמא משום דאין עליה צורת פת ובשם הלבוש כתב דאין דרך לאפות פת בכובא דארעא. אבל מפרש"י דאופה בכירה משמע דלא כהרמב"ם וצ"ע. וע"י להלן דתר"י מפרש באו"א.

¹² ובבימ"ד העירו דסברת החזו"א אינה כהגר"י ממש דלהגר"י השינוי מהני מצ"ע דלא יועיל שם לחם דמעיקרא. ושוב תלוי בשם פת דהשתא אבל לחזו"א הדיבוק מוריד את חשיבות הלחם אבל רק בצירוף מה שאין ראוי עכשיו ליחשב לחם בטל שם לחם דמעיקרא. ולענ"ד נראה דגם הגר"י נתכוון לזה, דנראה דאף לתר"י והשו"ע דבכזית לא בעינן תו"ד זהו דווקא אם כבר חל עליו שם לחם וע"כ דע"י הדיבוק לא בטל לגמרי חשיבות לחם דמעיקרא וע"י.

ב. ולהלן בגמ' טריתא פטורה מן החלה ומפרשין לחד לישנא דהיינו גביל מרתח ופרש"י דנותנין קמח ומים בכירה ובוחשן בכף ושופכין על הכירה, והיינו דמתפשט על רצפת הכירה ולא בתוך גומא ונעשה דק ואין לו תואר לחם, וכ"ה בשו"ע שם דמשו"ה אף אם קבע עליהן מברך במ"מ ועי' שו"ע יו"ד סי' שכ"ט דהביא חילוק דין זה לענין חלה. ובתר"י כתב בשם רש"י דגביל מרתח היינו שגיבולן ולא בבליה רכה. ועי"ש ב' צדדים או דלפי"ז גרסינן חייבת כיון דאיכא גלגול או דאפי"ה גרסינן פטורה ומשום דאין דרך לעשותו לאכילת קבע. אמנם ברש"י שלפנינו משמע דגביל מרתח בליתו רכה וכנ"ל. אבל לאידך לישנא דמיירי בנהמא דהנדקא פרש"י דהוא בצק שאופין בשפוד וכן ללישנא דהוא לחם העשוי לכותח מפרש דבליתו עבה ומשמע דאפי"ה פטור משום דאינו עומד ליעשות לחם.

ובשם רה"ג הביא דמיירי בלא גיבול וחולטין אותו ברותחין ותמה דא"כ פשיטא דפטור כיון דאין גלגול ור"ל דגם אין אח"כ אפיה אלא חליטה בעלמא וכתב שזה תלוי בפלוגתא בפסחים ל"ז ואיכא מ"ד דחייבת בחלה והכא קמ"ל דפטור וצ"ע מ"ט דמאן דמחייב בחלה.

ג. הרי"ף גורס בגמ' להלן **טריתא** דארעא מברך במ"מ, והר"י נקט דה"נ אינה חייבת בחלה ואע"ג דלגירסתו ברש"י הכא מבואר דחייבת בחלה, פי' שם דתרי טריתא נינהו דהכא מיירי באופהו בכירה ולהלן מיירי באפהו בקרקע. אולם לכאורה אין כאן קושיא דאדרבא ודאי לחם הוא דהרי אם קבע סעודתו עליו מברך המוציא ועי"כ משום דחשיב לחם וחייבת בחלה, אלא דמ"מ כיון דאין קובע סעודתו עליו מברך במ"מ. ועי' תוס' פסחים ל"ז ב' ד"ה דכולי עלמא בסוה"ד דנראה דגרסו כהרי"ף ואפי"ה פי' דחייבת בחלה ומ"מ מברך במ"מ כיון דאינו סועד הלב, וזה כמשנ"ת וצ"ע דברי תר"י. ועי' משנ"ת להלן בסוף הסוגיא.

פלוגת ר"ת ור"ש בתחילתו עיסה וסופו סופגנין

א. גמ' לחם העשוי לכותח וכו' ופירש"י דמיירי בבליטו עבה אלא דעשוי ליאפות בחמה ולאו לחם הוא כדאמרין בפסחים, ואם עשאה כעבין חייב דכצורת פת הוא, ומשמע דהוא מדרבנן. ובתוס' הביאו מר"ת שהקשה על רש"י דכיון דבליתו עבה כבר נתחייב בחלה משעת גלגול ועוד כתב דגם לענין המוציא חשיב לחם בבליטו עבה. [ועי' דר"א ביכורים פ"ו ה"ב שהקשה ממצה שיצאו אבותינו ממצרים דנאפית בחמה] אמנם הר"ש בפ"א דחלה מ"ה פליג על ר"ת וס"ל דכל שדעתו לסופגנין כלומר לבשלו וכן אם דעתו לאפות בחמה אינו חייב בחלה, ועיקר ראיתו מסוגיין דלחם העשוי לכותח פטור מחלה וגם בעשאה כעבין דחייב הוא רק משום גזירה שמא יבוא לאפותו בתנור, ומתני' דתחילתו עיסה וסופו סופגנין מיירי בדעתו מעיקרא לאפותו ואח"כ נמלך לבשלו ובזה כבר נתחייב בחלה עי"ש. ועי' מהרש"א בסוגיין דר"ת מפרש דהכא מיירי בבליטו רכה.

ובפשטות שיטת רש"י דפי' בבליטו עבה היא כהר"ש דאף בבליטו עבה בלא אפיה לא חשיב לחם. והנה ר"ת הוכיח ממנחות דמברך המוציא אף במנחת מחבת דמטגנין אותה וס"ל דטיגון כבישול ומזה למד דכל דבליתו עבה חייב בחלה וגם מברך המוציא. והר"ש שם דחה או דמיירי במנחת מאפה תנור או דגם מחבת אין בו אלא שמן מועט. [והסמ"ג כתב כפי' ב' דשאני מנחות דשמון מועט, ועי' שו"ת ריב"ש סי' כ"ח]. והנה התוס' לעיל בסוגיא דחביצא כתבו לשיטת רש"י דחביצא מיירי בבישול צ"ל דהוכחת הגמ' ממנחות היא משום דטיגון כבישול וזה א"ש לר"ת ודלא כר"ש ועוד נתבאר לעיל דנידון הגמ' דבישול מבטל תורת לחם ועי"כ דבמנחות כבר חל עלה שם לחם משעה שנעשית עיסה וזה כר"ת. וצ"ע מסוגיין דמשמע דרש"י ס"ל כהר"ש. ועי' ברכת ראש שהעיר בזה.

ב. והנה בתוס' כאן ובפסחים ל"ז ב' וברא"ש שם וכן בר"ש בחלה מבואר דר"ת מחייב בחלה אף כשהלישה על דעת לבשלה אבל אם לש ע"ד לאפותה ואח"כ נמלך גם הר"ש מודה דכבר נתחייב בחלה. אמנם בתר"י פי' אליבא דר"ת דמיירי בדעתו לאפות כדרך פת ולאכלה כדרך פת אבל אם לש ע"ד שלא לאכלה דרך פת אין חייב בחלה ופי' כן בלחם העשוי לכותח דפטור מחלה משום דדעתו לחרכו ולאכלו בכותח שלא בדרך פת, ולכאורה זה דלא כהר"ש בדעת ר"ת. ולפי"ז י"ל דגם רש"י דמפרש לחם העשוי לכותח בדעתו לאפותו בחמה ס"ל כר"ת אלא דאפיה בחמה גרע דראוי רק לכותח ועצ"ע.

ובעיקר דברי תר"י כבר מבואר בדרכי משה דתר"י והתוס' פליגי לדעת ר"ת באטריות, דהתוס' כתבו דחייב בחלה ורק לענין ברכת המוציא אין מברך המוציא משום דליכא תו"ד אבל בתר"י מבואר דלר"ת פטור מחלה כיון שלא לשו מתחילה אלא לדעת לבשלם, וצ"ע שהרי ר"ת הוכיח שיטתו ממנחות דמטגנין בשמן והתם הרי מתחילה נעשית ע"ד כן, ועוד ילי"ע דלתר"י נמצא דר"ת והר"ש לא פליגי. ויש שר"ל דאטריות שאני דכיון דלית להו תו"ד נחשב שלא נעשו לדעת אכילה כדרך פת כדכתב ר"י משא"כ בעיסה רגילה שיש לה תו"ד חשיב שנעשה לאכול דרך פת [ועי' להלן אות ג' די ועצ"ע]. ואמנם ראיתי בשו"ת פמ"א ח"א סי' ס"ח [והו"ד בקיצור בפ"ת יו"ד סי'

שכ"ט א' דתר"י לא כתב כן בדעת ר"ת אלא מדנפשיה דס"ל כהר"ש ודלא כהדרכ"מ, [ובמאמ"ר סקכ"ה כתב בתו"ד דתר"י ס"ל כר"ת לענין חלה וזה כהרמ"א וצ"ע. שו"ר בחזו"א זרעים ליקוטים סי' ה' ב' שתמה על הפמ"א דמשמע להדיא בתר"י דדבריו הם אף לדעת ר"ת, ועי"ש מה דביאר ויתבאר להלן.

ג. שם, מבואר בתוס' דמתחילה סבר ר"ת דכ"ז רק לענין חלה דתלוי בשעת גלגול ולהכי חייב אף שלא אפאה אבל אין מברך המוציא כיון דעכשיו הם סופגנים, אך לבסוף מסיק דאף לענין ברכה חשיב לחם ומברך המוציא. ובחי' ר"ח הלוי חו"מ פ"ו ה"ה [הראשון בד"ה והנה מדברי התוס'] פי' דס"ל דגם לענין המוציא חשיב לחם משנעשה עיסה, אולם החזו"א בגליונות פליג דאינו לחם אלא משעת בישול ולהכי אם אין תו"ד בשעת בישול כמו באטריות אין מברך המוציא, משא"כ לענין חלה לא בטל שם לחם כיון שנתחייב משעת גלגול, אלא דלענין המוציא תלוי בשעת בישול ובדאיכא תו"ד חשיב כאפיה, ולפי"ז פליגי ר"ת והר"ש בתרתי וצ"ע. ועי' חזו"א סי' כ"ו וע"ע להלן.

תחילתו עיסה וסופו סופגנין [ב]

ד. לעיל הובא דעת הר"ש דאף בבבילתו עבה כשנתבשל פטור מחלה וכ"כ הרמב"ם פ"ו הי"ב מבכורים, ועי' רמב"ן הל' חלה שכתב כהר"ש והוכיח מלשון המשנה **עיסה** שתחילתה סופגנין פטור מחלה ולשון עיסה ע"כ היינו בבבילתו עבה ואפי"ה פטורה מחלה. וכ"כ השו"ע ס"יג דעיקר ההלכה כהר"ש אלא דיר"ש יחמיר כר"ת וכמש"כ הרא"ש בפסחים בשם מהר"ם [אמנם השו"ע בהל' חלה לא הזכיר דיר"ש יחמיר ורק הש"ך שם כתב להחמיר, ועי' ביהגר"א ס"יג ד"ה ונחגו להקל וצ"ע]. אמנם באופן שהלישה היתה על דעת לאפותה מודה הר"ש דחייב בחלה והיינו מתני' דתחילתו עיסה וסופה סופגנין.

ה. הראשונים הקשו על ר"ת מכמה אופנים דמצינו דאם הלישה היתה על דעת פטור אינה חייבת בחלה וכגון שעשאה על דעת לחלקה או על דעת להקדישה וכן עיסת הכלבים דהיינו שעשאה ע"ד להאכילה לכלבים. עי' ר"ש ורמב"ן הל' חלה. והקשו בביהמ"ד דלכאורה לר"ת סגי בלישה ליחשב לחם ועכ"פ לענין חלה וא"כ לא חשיב ע"ד פטור. ומשמע מזה דגם אי סגי בלישה היינו משום שעומדת ליאפות אבל לא דהעיסה מצד עצמה חשיבא לחם ואף לדעת הגר"ח יל"פ כן, ודוק. ואולי באמת בדעת ר"ת יש ליישב דלא כן וע"ע להלן וצ"ע.

תחילתו עיסה וסופו סופגנין לענין המוציא - לר"ת

ו. בדברי ר"ת דאף לענין המוציא חשיב לחם בבבילתו עבה יל"ע אם סברתו היא דכל דהוי לחם לענין חלה ה"ה לענין המוציא, או דב' חידושים הם, א' דלענין חלה סגי בגלגול ב' דבבבילתו עבה גם בבישול הוי לחם. ועי' שו"ת ריב"ש סי' כ"ח **וכמו שנתחייב בחלה משעת גלגול כן מברכין עליו המוציא אפי' נאפה ע"י בישול** ומבואר דחדא מילתא היא. ועי' תור"פ פסחים ל"ז דמתחילה ר"ל דכי היכי דחייבין בחלה ה"ה לענין המוציא אבל ר"י דחה דלענין חלה תלוי בגלגול משא"כ לענין המוציא אלא דמ"מ הוכיח ר"י ממנחות דגם לענין המוציא הוי לחם. ועי' מאמ"ר דב' חידושים נפרדים הם והוכיח כן מתר"י דס"ל כר"ת ומ"מ אין מברכין המוציא וזה כהר"י. ובאמת כן מבואר גם בתוס' דבתחילה סבר ר"ת דאין מברך המוציא אולם למסקנתו אפשר דחזר בו. [ומש"כ המאמ"ר דתר"י ס"ל כר"ת עי' לעיל דהפמ"א מפרש דלא ס"ל כר"ת]¹³.

והנה לעיל הובא דפליגי התוס' ותר"י אליבא דר"ת באטריות דאין לחם תו"ד ואין מברך המוציא דהתוס' כתבו דחייבים בחלה, אבל תר"י כתב דפטורין [ולרמ"א היינו אף לר"ת], וביאר החזו"א זרעים ליקוטים ה' ב' סברת תר"י דעיקר ראית ר"ת היא ממתני' דתחילתו עיסה וסופה סופגנין חייבת בחלה אבל אחר מסקנת ר"ת דמברכין המוציא משום דאית ליה תו"ד שוב אין רא' דאף בדעתו שלא לעשותה עם תו"ד חייבת בחלה די"ל דמחשבתו מהני לאפוקה מתורת חלה. וביאו"ד דלמסקנת ר"ת טעמא דמתני' אינו משום דסגי בגלגול אף דאינו לחם אלא משום דגם סופו להיות לחם דאף שעומד להתבשל מ"מ חשיב לחם כיון שיש לו צורת לחם. ולפי"ז נמצא דהתוס' ותר"י פליגי אי ר"ת חזר בו, ודוק. [ומשנ"ת בהג"ה (13) עפ"י החזו"א י"ל כן אליבא דתוס']. ובפמ"ג משב"ז ס"ק ט"ז כתב דבבבילתו עבה ולא אפאה לא חשיב לחם וצ"ב דלמסקנת ר"ת דמברך המוציא ע"כ דחשיב לחם ואף למבואר בתוס' דגם באופן דאין מברך המוציא מ"מ חייב בחלה וכגון בליכא תו"ד מ"מ הרי באיכא תו"ד מברך המוציא וע"כ דחשיב לחם ואפי' להחזו"א בגליונות דרק כשנתבשל חשיב לחם מ"מ גם לדבריו הלישה משוי לחם לאח"כ אף דליכא אפיה, וצ"ע.

תחילתו עיסה על דעת לאפות - לענין המוציא - לר"ש

ז. נחלקו רבותינו לדעת הר"ש דמודה לר"ת באופן דלש על דעת לאפות ונמלך דהוי לחם לענין חלה אם גם לענין המוציא הוי לחם. עי' ב"י בשם רבינו ירוחם דלר"ש אף בדעתו מתחילה לאפותה אינו לחם לענין המוציא וכ"כ תר"י מדנפשיה. וכ"כ השו"ע ס"יג דאף

¹³ ויש לתלות זאת במחלוקת הגר"ח והחזו"א, דלהגר"ח דהוי לחם מהלישה א"כ היינו חד דינא, ובריב"ש הנ"ל משמע כהגר"ח, אבל לחזו"א דלענין המוציא הוי לחם מחמת הבישול א"כ שתי סברות נפרדות הן אמנם נראה דגם לחזו"א אין הכוונה דבישול נמי חשיב כאפיה אלא דבעינן בישול כדי שיהא ראוי לאכילה ובלא זה לא הוי לחם [משא"כ להגר"ח אף דבעינן בישול שיהא ראוי לאכילה וודאי לא יברך המוציא קודם בישול מ"מ גם בלא זה הוי לחם]. ועי' חזו"א סי' כ"ו א' דמשמע הכי. ולפי"ז אולי גם לחזו"א יש לדמות המוציא לחלה. ויל"פ בכ"ז.

שנתחייבה בחלה אינו מברך המוציא ופי' הטי"ז והגר"א והמ"ב דהיינו שלש לדעת לאפותה ונמלך לבשלה [והמ"א ס"ק ל"ב לא פי' כן]. אבל הב"ח כתב דגם לענין המוציא הוי לחם וכ"כ הקרב"נ פסחים פ"ב סט"ז אות ה' ובנתיב חיים ס"יג.¹⁴

ועי' מ"א וביהגר"א שאם אכל כדי שביעה יש להחמיר לברך ברהמ"ז דהוי ספק דאורייתא [עיי"ש בשעה"צ אמאי לא סגי בברכה אחת מעין ג']. והפמ"ג והבי"מ חלקו ע"ז דרוב הראשונים פסקו כהר"ש ולא הוי ספק דאורייתא. ובמ"ב ס"ק ע"ה כתב דמייירי בלש על דעת לאפותה ונמלך לבשלה, וביאר שם בביאור"ל דבזה יש להחמיר משום ספק בדעת הר"ש באופן שלש על דעת לאפותה ונמלך אי הוי לחם גם לענין המוציא כהב"ח או לא וכהב"י בשם ר"יו [אבל בפלוגתא ר"ת והר"ש בלש על דעת לבשלה נקטינן כהר"ש, מיהו בלשון הגר"א ל"מ הכי וכנראה כוונתו לפסוק כן לדינא ולא בדעת המ"א והגר"א עיי"ש].

ועי' בטור דעיסה עבה אף שבישלה חייבת בחלה ומברך המוציא, והב"י נתקשה דביו"ד בהל' חלה פסק כהר"ש ואיך פסק הכא כר"ת והב"ח כתב דהטור מייירי בלש על דעת לאפותה ונמלך לבשלה וכהר"ש וכ"כ הטי"ז ס"ק ט"ז, אך הקשה דעדיין קשה דלר"ש אין מברך המוציא, אמנם הב"ח ס"ל כנ"ל דאף לענין המוציא חשיב לחם דבזה לא פליג על ר"ת, ועי' מאמ"ר.

ויש להעיר דר"ת הוכיח דבליטתו עבה אף בבשלה הוי לחם לענין המוציא מהא דמנחות אולם לר"ש דהתם מייירי במנחת מאפה תנור או דאף מחבת שמנה מועט א"כ אין ראוי ליסוד זה דגם לענין המוציא סגי בלישה בלא אפיה. ודוק. שו"ר שכי"כ בביהגר"א ס"יג.

ח. והנה הר"ש בסו"ד הוכיח עוד דלא כר"ת מדברי ר' יוסי דאין יוצאין יד"ח מצה ברקיק המבושל אחר אפיה וש"מ דהבישול מבטל אפיה והלכה כוותיה ודלא כר"מ. [והא דאמרין בברייתא לעיל ל"ז א' דלחם שאפאו ובישלו אם הפרוסות קיימות מברך המוציא כר"מ היא ולא קי"ל הכין]. ומעתה כ"ש בעיסה עבה שלא אפאה כלל כיון שבישלה בטל שם לחם מינה. ולפי"ז אף בבשלה על דעת לאפותה דמודה הר"ש דחייבת בחלה דבהכי מייירי מתני' דתחילתה עיסה וסופה סופגנין, ע"כ צ"ל דדוקא לענין חלה מודה משום דאזלינן בתר גילגול אבל לענין המוציא לא הוי לחם ואף בלשה לדעת לאפותה וזה כהב"י בדעת הר"ש ודלא כהב"ח וכן הוכיח המ"א ס"ק ל"ב. [ובנתיב חיים דחה דבדעתו לאפותה אף שבישלה על דעת הראשונה הוא עושה והבישול לא מבטל שם לחם, וצ"ב]

דין בישול אחר אפיה

ט. אולם בעיקר דברי הר"ש דקי"ל דבישול מבטל אפיה, עי' בגמ' להלן ל"ח דשלכות מברכין בפ"א ואין הבישול מבטל שם פרי ומסקינן דקאי אף לר"י דר"י לא קאמר אלא במצה דמבטל טעם מצה אבל לעולם אין בישול אחר אפיה. אמנם עי' בתוס' פסחים מ"א שהוכיחו מהגמ' שם דמדמינן קרבן פסח שצלאו להא דר"י דע"כ סברה הגמ' דלר"י בישול מבטל אפיה לגמרי ודלא כהגמ' ברכות דף ל"ח.

אך ילח"ק דבלחם שנתבשל קי"ל דאם יש כזית מברך המוציא וע"כ דאין הבישול מבטל אפיה ואיך קי"ל כהר"ש, וכ"ה בביהגר"א ס"יג. ובביהגר"א ס"י כתב דאיה"נ בזה לא נקטינן כהר"ש ובאמת אין בישול מבטל אפיה, וכ"כ המאמ"ר ס"ק כ"ה ולפי"ז כתב ד"ל דאף דלר"ש אין מברך המוציא אף בלש על דעת לאפות ונמלך לבשל אבל לדין מברך המוציא ודלא כהר"ש בזה. אך קשה על הרא"ש שפסק לברייתא דפרוסות קיימות דאם יש כזית מברך המוציא ואפ"ה הביא הוכחת הר"ש מר"י דבישול מבטל אפיה וכ"ה המאמ"ר שם והכריח דהרא"ש רק הביא זאת בשם הר"ש אבל באמת לא ס"ל כהר"ש משום הוכחה זו אלא מטעמים אחרים. ועי' ביהגר"א ס"י שהרגיש בסתירת הרא"ש וכתב דקי"ל כהרא"ש בברכות ולא כהרא"ש בפסחים ובהל' חלה. ועי' בקרב"נ על הרא"ש פסחים ס"י י"ז דאף דאנן נקטינן דרך משום ביטול טעם מצה הוא מ"מ הוכחת הר"ש מר"י דס"ל דטעמיה דר"י משום דבישול מבטל אפיה וע"כ דיפרש המשנה דתחילתו עיסה היינו על דעת לאפותה ומזה נלמד גם לדין. ועצ"ע. ובגנזי חיים [לבעל החדרי דיעה] ס"י קס"ח על המ"א סקל"א תי דכוונת הרא"ש לסברת הב"ח דכמו דבישול מבטל לר"י אף לחם גמור הי"נ לדין מהני כשלא נאפה ועדיין לא נעשה לחם דלא יחשב לחם.

¹⁴ ויל"ד דתלוי בהנ"ל דאי נימא דסברת ר"ת היא דאין חילוק בין חלה להמוציא לכאורה נראה דכל מה דפליג הר"ש הוא בלש לדעת לבשל אבל בלש על דעת לאפותה דמודה דנתחייב בחלה ממילא גם נתחייב בהמוציא דלא מצינו דפליג ע"ז. אמנם עי' להלן דס"ל דבישול מבטל אפיה ולפי"ז ע"כ דפליג בתרתי. ועוד יש לדון דלכאורה החילוק בין עשאה על דעת לאפותה או על דעת לבשלה הוי סברא רק לענין חלה כדמצינו בכ"מ דאם עשאה על דעת פטור אינה חייבת בחלה אבל לענין המוציא לכאורה אין נפ"מ. וכיון דבלש על דעת לבשלה לא הוי לחם לענין המוציא הי"נ בלש על דעת לאפות כל שלא אפאה לא הוי לחם. וממילא צ"ל דאף אם סברת ר"ת היא דהוי לחם מהגלגול אבל הר"ש ע"כ פליג בזה וגם אם לש על דעת לאפות אע"ג דחייבת בחלה מ"מ לענין המוציא י"ל דבכל אופן אין מברך המוציא.

וכדברי הר"ש כתב הטור ס"י ש"י"ח בשם היראים דכתב כן דהלכה כר"י ויש בישול אחר אפיה. מיהו ע"י ב"י שם שהקשה בשם הראב"י על היראים דלהלכה קי"ל דשלקות מברך בופה"א וע"כ דזה דלא כר"י או דר"י מיירי רק לענין מצה וכהגמ' ברכות ל"ח וה"נ יש להקשות על הר"ש.

ובקושית הראב"י ע"י ב"ח שם די"ל דאף דבישול מבטל אפיה מ"מ אינו מבטל טעם ירק ועדיין שם ירק עליו ואף שהגמ' לא תי' כן עדיפא מיניה קאמרינן אבל ה"ה דמצי למדחי הכי וכצ"ל להגמ' בפסחים. וע"ע בב"מ שם סעי' ה' בישוב שיטת היראים וכמדומה דכוונתו דלכו"ע יש בישול אחר אפיה אלא דפליגי אי מבטל אפיה וא"ע אף לדידן יש בישול אחר אפיה.

י. בתוס' מבואר דאף לר"ת אם אין תוריתא דנהמא אין מברך המוציא ולכך על אטריות מברך במ"מ. ועי' ב"ח דאע"ג דלעיל ס"י מבואר דכשיש כזית לא איכפ"ל דאין תו"ד היינו כשכבר חל עלה שם לחם דכבר נאפה אבל הכא דלא הוי אלא עיסה לא מהני הבישול ליחשב לחם כשאין בו תו"ד. [מיהו בסמ"ג עשה קמ"א מבואר דבאטריות ג"כ מיירי באין בהם כזית, שו"ר שהבית אפרים עמד בזה אלא שכתב דכל הפוסקים לא נקטו כן].

ועי' מ"א ס"ק ל"ו דילה"ק דהרי בשו"ע לעיל ס"י מבואר עפ"י תר"י דכל בישול מבטל תו"ד ואף כשנראה שיש תו"ד לא חשיב תו"ד, אלא דכשיש כזית מברך המוציא משום דלא בעינן תו"ד וא"כ הכא דבעינן תו"ד אמאי מברך המוציא. ותי' דהכא מיירי בטיגון במחבת ואף אי בישלו במים מיירי במעט מים באילפס אבל בקדרה איה"נ דאין מברך המוציא. עי"ש שביאר כן בדעת הרמ"א דכתב שאפאן, ודלא כהשל"ה שמחק זאת מהרמ"א. ועי' היטב בתוס' פסחים ל"ז ב' דאין לחלק בין בישול במים לשמן, ולהמ"א כוונתם רק במעט מים כגוונא דאילפס דמיירי שם.

ובפמ"ג הקשה על המ"א דלעיל בסוגיא דחביצא דמפרש רש"י דמיירי בבישול ואפ"ה לר"ש ור"ב מברך המוציא, והקשו התוס' מהברייתא דבאין פרוסות קיימות מברך במ"מ, ולמ"א דאיכא ב' מיני בישול ובישול באילפס דדמי לטיגון דאינו מבטל תו"ד, א"כ לק"מ דרש"י מיירי בבישול באילפס דכתב שם משא"כ בברייתא דמיירי בבישול בקדירה, ועי' מחה"ש וצ"ע.¹⁵

י"א. אולם באבהעו"ז ובביהגר"א חולקים על המ"א דאף בבישול מברך המוציא [והגר"א הוכיח כן מהרא"ש] ולפי"ז הדק"ל. ובאבהעו"ז כתב דבישול לא מבטל לגמרי תו"ד, אלא דכשאין כזית דלא חשיב כ"כ פת ולכך בישול מבטל תו"ד אבל כשיש כזית דאית ליה חשיבות פת אף בבישול חשיב תו"ד. עוד י"ל דבישול מבטל רק תואר לחם שע"י אפיה אבל תו"ד של עיסה אינו מבטל והיינו שע"י הבישול נהרס צורת האפיה אבל אין נהרס העיסה וכיון דלר"ת בעיסה עבה אי"צ אפיה לא בטל צורת לחם שע"י הלישה וחשיב תו"ד מחמת הלישה. וכע"ז עי' תוס' פסחים דף מ"א ד"ה דמ"ד דבישול מבטל אפיה היינו רק בעיסה רכה וכוונתם כנ"ל ועי' ב"מ קס"ח. ועי' חזו"א ס"י כ"ו א' ונראה כוונתו לזה. אמנם לפי"ז בעיסה עבה אף אם אין כזית אין בישול מבטל תו"ד [אלא א"כ ניכר שבטלה צורתו] ול"מ הכי. ועי' חזו"א שם ה' שעמד בזה ולכן מסיק כנ"ל מהאבהעו"ז עי"ש.

טיגון אם הוא כבישול

י"ב. התוס' הביאו בשם ר"ת דהוכיח ממנחות דמברך המוציא אף בבישול בלא אפיה ועי' תוס' בפסחים דף ל"ז בשם ר"ת דאין לחלק בין מים לשמן ולכאורה כוונתם דטיגון כבישול. אולם לעיל בסוגיא דחביצא משמע דהתוס' סברי דטיגון אינו כבישול ורק לרש"י דהגמ' משוה מנחות לבישול הוצרכו לומר דטיגון כבישול. ועי' בתוס' מנחות ע"ה דהביאו ד"ז בשם ר"ת וא"כ סותר לדבריו בסוגיין.

ובתורא"ש לעיל הקשה לאביי דמקשה דלתר"י דמנחות פותתן לפחות מכזית לא יברך המוציא מאי קסבר לנפשיה ותי' דאביי ס"ל דטיגון אינו כבישול אבל לר"י דמדמה מנחות לבישול מקשה שפיר, אמנם זה לרש"י אבל לפי שא"ר דר"י מיירי באינו מבושל איכל"מ דגם לר"י טיגון אינו כבישול, וקושי אביי נתבאר לעיל בשם הגר"א דלר"י כל פחות מכזית לא הוי לחם ולהכי מקשה אביי ממנחות אמאי מברך המוציא בפחות מכזית, אבל אביי לנפשיה ס"ל כר"ש דתלוי בתו"ד ובמנחות איכא תו"ד. אבל קשה מ"ש מבישול דאף אי איכא תו"ד אי ליכא כזית אין מברך המוציא דלעולם הבישול מבטל תו"ד כדאיתא בתר"י [או דמבטל תורת לחם עי' לעיל בדעת תוס'] ועי"כ צ"ל כמש"כ התורא"ש דטיגון אינו כבישול וכ"כ בשעה"צ דבסוגיא משמע כהתורא"ש דטיגון אינו כבישול והיינו כנ"ל דאל"כ יקשה מ"ש מנחות מבישול. וצ"ע מדברי ר"ת דטיגול כבישול.

אולם במ"א הנ"ל מבואר אליבא דר"ת דאין הטיגון כבישול בקדרה, דבישול מבטל תו"ד וטיגון אין מבטל תו"ד והכא מיירי בטיגון או בבישול באילפס דהוי מעט מים, אולם לאחרונים דפליגי משמע דמדמו להדדי [ועי' בשעה"צ הנ"ל דלמ"א טיגון אינו כבישול ולאחרונים טיגון כבישול] וצ"ב, ועי' בהערה¹⁶.

¹⁵ אמנם אי נימא דטעמא דברייתא דאין הפרוסות קיימות הוא משום דבישול מבטל לחם ולא משום דאין תו"ד עי' לעיל, לפי"ז יש לחלק. אך במ"א סקכ"ח משמע דבישול נמי הוא משום ביטול תו"ד. ודוק.

י"ג. ובשו"ת בית אפרים ס"יא [נדמ"ח בעוללות אפרים ע"ש עמ' קל"ח] עמד בסתירת דברי ר"ת ותי' דלעולם טיגון כבישול [וצ"ל דמש"כ התוס' לרש"י דטיגון כבישול ה"ה גם לדידהו וצ"ע] אלא דבמנחות דבשעת הטיגון היה כזית אע"פ שאח"כ נתפררו וליכא כזית לא בטל שם לחם מינייהו משא"כ באין הפרוסות קיימות דבשעת הבישול אין כזית בטל שם לחם. [וקושי' הגמ' ממנחות רק לר"י דאף בלא בישול אינו לחם בפחות מכזית, ועי' חזו"א סי' כ"ו ו' דנראה דמפרש כן לדעת הר"ש דמפרש דבמנחות מיירי בנאפה ע"י להלן]. אבל לרש"י דמפרש קושי' הגמ' לר"י ממנחות לבישול ע"כ דלא מחלק בהכי ואף בנתפרר לאחר הבישול מבטל תורת לחם וע"כ צ"ל דלאביי טיגון אינו כבישול, [אמנם י"ל גם לרש"י דקושי' אביי רק לר"י דלמד ממנחות לבישול וע"כ דלא מחלק ביניהם אבל אביי גופיה ס"ל דבנתפרר לאחר שנתבשל אין מתבטל תורת לחם] וע"ע שם שמחלק דבבבילתו רכה מבטל תו"ד אבל בבבילתו עבה אין מבטל אף בישול גמור, וכדהבאנו מהחזו"א סכ"ו א'. וגם זה לא יתכן לרש"י דהגמ' משה מנחות דבבבילתו עבה לבישול לענין ביטול שם לחם, ורק לתוס' דהגמ' מיירי בלא בישול יל"פ כן].

י"ד. הר"ש הביא הוכחת ר"ת ממנחות דמברך המוציא אף שטיגנו ודחה בב' אופנים או דהתם מיירי במנחת מאפה תנור או אף במנחת מחבת מ"מ שמנה מועט ולא הוי כבישול. והנה לתי' א' ודאי דאף לר"ש טיגון כבישול אלא דס"ל דבתרווייהו לא חשיב לחם ודוקא במנחת מאפה תנור מברך המוציא. ולתי' ב' דאף במנחת מחבת מברך המוציא משום דשמנה מועט, ויל"ע אם כוונתו דכל טיגון במחבת שמנה מועט ואין רא"י מזה לבישול דטיגון הוי כאפיה משא"כ בבישול דליכא אפיה לא הוי לחם או דכוונתו דמנחת מחבת לא דמי לכל טיגון כיון דשמנה מועט דלא כר"ת דפי' דבמנחת מחבת היה יותר שמן ודמי לבישול. ובסמ"ג עשין קמ"א [הובא בב"י] כתב דבישול נראין דברי הר"ש ולא בטיגון בשמן מועט ומשמעות דבריו דבא לחלוק על הר"ש, ומשמע דמפרש דלתי' ב' דהר"ש במנחות לא היה טיגון רגיל [וכ"מ בחזו"א סי' כ"ו ה' בדעת הר"ש ע"ש]. והסמ"ג ס"ל דאף בטיגון רגיל הוי כאפיה¹⁷. [ולמה"א הנ"ל נמצא דאיכא ג' דרגות, דיש בישול בקדרה שיש הרבה מים דמבטל תו"ד ואף לר"ת אין מברך המוציא והכא מיירי במעט מים או שמן, ולר"ש מנחות הוי שמנה מועט טפי דלא חשיב כבישול אלא כאפיה וצ"ע]. וראיתי בפוסקים שבשמן עמוק הוי ממש כבישול ואי"ז שייך לנידון אי טיגון כבישול וזה תואם עם דברי המ"א].

טיגון בשמן אי חשיב פת הבאה בכסנין

ט"ו. כתב השו"ע ס"יג דיר"ש לא יאכל לחם המטוגן בשמן אלא בתוך הסעודה לחוש לשיטת ר"ת וכתב הרמ"א דכ"ז אינו אלא במטוגן בשמן אבל אם נילוש בשמן הוי פת הבאה בכסנין ומברך במ"מ. והט"ז כתב דגם לר"ת דמברך המוציא י"ל דהוי פהב"כ אלא דנפ"מ בקבע סעודה עליו דבפה"כ מברך המוציא. והאחרונים תמהו מהא דמנחות דמשמע לר"ת דמברך המוציא אף דלא קבע עליהו ורהרמ"א. ובמגן גבורים תי' דהתם הוי קביעות מחמת המצוה.

ועי' באבהעו"ז דמקור החילוק בין נטגן בשמן לנילוש בשמן הוא מהא דמנחות דמברך המוציא וע"כ דלא חשיב פהב"כ כיון דלא נילוש בשמן, [ומש"כ הט"ז דמיירי בקבע עליהן לא ניחא לרמ"א דסתימת הגמ' דבכל גווני מברך המוציא]. ועי"ש בשם האחרונים דהטעם משום דלר"ת דאזיל בתר הלישה כבר נעשה לחם ולא פקע כשנטגן אח"כ בשמן אבל בנילוש בשמן דמתחילה הוי פהב"כ לא חל עליו שם לחם גמור ולכך מברך במ"מ. ולפי"ז לדעת הר"ש דאזלינן בתר שעת אפיה אין חילוק ולעולם מברך במ"מ אא"כ קבע עליו וכל דברי הרמ"א הם ליר"ש שמחמיר כר"ת וכ"כ במ"ב.

¹⁶ ונראה דיש כאן ב' נידונים דנידון התוס' לעיל בחביצא הוא בהא דבישול מבטל אפיה או תואר לחם ובזה השו"ט אי טיגון כבישול ובזה פליגי עם רש"י וכן ס"ל לתורא"ש אליבא דאביי וכדמפרש המ"ב, וכע"ז הוא נידון המ"א אי טיגון מבטל תו"ד וס"ל דטיגון אינו כבישול בקדרה [וגם להגר"א והאהעו"ז י"ל כן אלא דס"ל דהכא מיירי אף בבישול המבטל תו"ד מלחם ומ"מ בעיסה מברך המוציא מטעמים הנ"ל ובזה הוא דלא כהשעה"צ שכתב דס"ל דטיגון כבישול וצ"ע]. אבל דברי ר"ת בתוס' דידן דמשה עיסה שבישלה למנחות אין כוונתו דטיגון כבישול [ובפרט למ"א דהכא מיירי דוקא במעט מים כאילפס ויתכן דבאילפס לא חשיב בישול וצ"ע] אלא רק דטיגון נמי אינו כאפיה וא"כ מהא דמנחות מברך המוציא מוכח דבבבילתו עבה אף בלא אפיה חשיב לחם ומש"כ התוס' דאין לחלק בין מים לשמן היינו דכמו שבמים לא הוי אפיה ה"נ בשמן ל"ח אפיה. ולדעת הר"ש דשאני מנחה דשמנה מועט ס"ל דטיגון במעט שמן הוי כאפיה. ומצאתי כע"ז בחזו"א סי' כ"ו ג' ועי"ש שהביא דהר"ש כתב דלר"ל ע"כ צ"ל בתי' קמא דמיירי במנחת מחבת והיינו משום דלר"ל הרי אפי' באילפס בלא משקה לא הוי אפיה וכ"ש בטיגון אף בשמן מועט וע"כ דמוקים להא דמנחות במנחת מאפה תנור.

¹⁷ אמנם נראה דאין כוונת הסמ"ג דטיגון כאפיה דא"כ בבבילתו רכה נמי יהא לחם כשטיגנו ועי' שו"ע שיי"ד דמבואר בפשיטות דלא כן, אלא נראה כוונתו דהוי לחם משום העיסה והטיגון לא מבטלו ומשא"כ בבישול מבטל האפיה וקיצרתי.

ומבואר בזה תרתי, חדא דהשם לחם לענין המוציא חל כבר מעיקרא בשעת הלישה דאם רק אח"כ כשנתבשל הוי לחם כמשנ"ל משום דבעיסה עבה אי"צ אפיה, א"כ קודם שחל עליו שם לחם כבר הוי פהב"כ. עוד מבואר מזה דפהב"כ דמברך במ"מ הוא משום דחסר בשם לחם ולכך אם כבר חל עליו שם לחם לא פקע. ועי' אבהעו"ז שחולק ע"ז דאע"ג דהוי לחם מ"מ לא תיקנו לברך ברכת המוציא כיון דאין רגילים לקבוע סעודה.

ולפי האחרונים תמה האבהעו"ז דהא מנחות גם נילושו בשמן ונטגנין בשמן וא"כ יהא מוכח דאף בנילושו בשמן מברך המוציא ולא הוי פהב"כ. ועי' הכריח דלר"ת מברך המוציא משום דאזיל לשיטתו בסוגיא בפהב"כ דנילוש בשמן לא הוי פהב"כ, אבל לדידן הוי פהב"כ אף בנטגן בשמן ואע"ג דהוי לחם מ"מ מברך במ"מ משום דאין קובעין עליו וכנ"ל. אמנם בעיקר דבריו דמנחות נלושו בשמן עי' חזו"א סי' כ"ו י' שתמה דא"כ איך הוכיח ר"ת ממנחות דבלילתו עבה הוי לחם משום דתחילתו לחם הרי גם תחילתו סופגנין ועי' דר"ת ס"ל דנילוש במים ואח"כ יוצק שמן ובוללן. ולדעת האבהעו"ז צ"ל דלישה בשמן לא מבטל שם עיסה ורק הבישול בשמן מבטל שם לחם.

בלילתו רכה ואפאו

ט"ז. לעיל נתבאר דעת ר"ת דבבלילתו עבה הוי לחם אף דלא נאפה והסוגיא דמעשה אילפס אי חשיב אפיה לחייב בחלה מיירי בבלילתו רכה דליכא לישה ובעינן אפיה, והיינו מתני' דתחילתו סופגנין וסופו עיסה. ולדעת הר"ש דתחילתו עיסה היינו בלילתו עבה אלא שדעתו לבשלה, אין לנו מקור דבבלילתו רכה מהני אפיה ליחשב לחם, אמנם בסוגיין מבואר דטרוקנין חייבין בחלה והיינו בלילתו רכה ומבואר דחייב בחלה. מיהו במאירי ורבינו דוד בפסחים ל"ז א' [בשם הרמב"ן] מבואר דס"ל לדרך הר"ש דבלילתו רכה אינו לחם ואין חייב בחלה ועי"ש במאירי דהא דטרוקנין מיירי באיכא קצת עיסה אבל אם הוי מים ממש ל"מ אפיה ליחשב לחם. אכן השו"ע יו"ד סי' שכ"ט פסק בפשיטות דבבלילה רכה שאפאה בתנור חייב בחלה ובביהגר"א שם ציין לתוס' בשם ר"ת ואע"פ דקיי"ל כהר"ש ע"כ דבזה לא פליגי ודלא כהמאירי. ועי' מהר"ם חלאוה פסחים ל"ז שגם הוא הקשה על ר"ת דבלילתו רכה לא מהני אילפס לחייבה בחלה כיון דליכא גלגול, אמנם אח"כ כתב דל"ש בלילתו עבה ל"ש בלילתו רכה חייב בחלה דהכל הולך אחר הסוף וצ"ב.

ויל"ע בהא דמהני אפיה לבבלילתו רכה עכ"פ לר"ת, האם האפיה מהני דחשיב כלישה ע"י האפיה או דבאפיה חייב אף בלא גלגול. ועי' שפ"א פסחים, ובפמ"ג משב"ז ס"ק ט"ז כתב דעיסה עבה חייב מהלישה דכתיב **עריסותיכם** [עי' מש"כ לעיל] ובבלילה רכה חייב משום האפיה דכתיב **לחם** ומשמע דבאפיה אי"צ גלגול.

חלוט ולבסוף אפאו

י"ז. בגמ' פסחים ל"ו איתא דחלוט אין יוצא יד"ח מצה משום דלא לחם עוני ומשמע דהוי לחם, ובגמ' שם דף ל"ז א' איתא דחלוט של בעלי בתים פטור מחלה ומשמע דאינו לחם כלל, וביבמות דף מ' א' מבואר דבחלוט יוצא יד"ח מצה. ונתקשו הראשונים בסתירת הגמ'. ובתוס' בפסחים ל"ו ב' תי' דהא דחלוט לא חשיב לחם מיירי בבלילה רכה והכא דהוי לחם מיירי בבלילתו עבה א"נ דהכא מיירי בהדר אפיה בתנור [ואי לתי' ב' נמי מיירי בבלילתו עבה ע"כ דפליגי במחלוקת ר"ת ור"ש דלר"ת דבלילה עבה אף בלא אפיה חשיב לחם, ולר"ש אף בבלילתו עבה בעינן דהדר אפייה בתנור] והא דיבמות חשיב לחם עוני תי' התוס' דמיירי נמי בבלילה רכה וכיון שקודם אפיה לא הוי לחם לאחר אפיה הוי לחם עוני, ומזה הוכיח הגר"ח דלר"ת בבלילתו עבה הוי לחם קודם אפיה ולכן כשאפאו לא הוי לחם עוני. אמנם לשיטת הר"ש דבבלילתו עבה נמי בעינן דאפאו א"כ קודם אפיה לא חשיב לחם ובאפיה יהא לחם עוני וכמו בבלילתו רכה, ועי' דהכא אזלי לר"ת [ולפי"ז צ"ב תי' ב' הנ"ל דאי מיירי בבלילתו עבה אמאי בעינן אפיה בתנור]. אולם הרא"ש אף דס"ל כהר"ש הביא בפסחים תי' התוס' דבחלוט הוי לחם משום דבלילתו עבה ומשמע אף שלא אפאו וצ"ע. ועי' פרי"ח סי' תנ"ד שנתקשה בזה. ועי' ח"י ביי"מ שם.

י"ח. והרמב"ן במלחמות וכן ברבינו דוד שם כתבו דחלוט של בעלי בתים שנעשה ראוי לאכילה ע"י הבישול אינו לחם אף אם אפאו בתנור [דכמו שאין בישול אחר בישול ה"נ אין אפיה אחר בישול] והגמ' דל"ו דהוי לחם היינו כשלא נעשה ראוי לאכילה ע"י החליטה אלא דהחליטה מועילה לאפיה שיהא הקמח מתלבן ובוזה הוי מצה עשירה, וכי"ז כשחלט הקמח אבל בחלט העיסה הוי לחם עוני דדרך עניים הוא למחר האפיה והיינו הגמ' ביבמות. ועי' בבעה"מ שם.

ולדברי הרמב"ן מבואר דלא מהני אפיה לאחר בישול לחייב בחלה, ונפ"מ לדין הקוגל מלאקשין דחשיב אפיה לאחר הבישול ולרמב"ן לא יתחייב בחלה. אמנם הביאו בשם הגריש"א זצ"ל דסתימת השו"ע משמע דלא ס"ל כהרמב"ן, ועי' מאירי פסחים דחלוט אף שראוי לאכילה אם אפאו בתנור חייב בחלה. ונפ"מ גם לענין המוציא. ועי' חזו"א סי' כ"ו ט' דבישול ואח"כ אפאו בתנור מברך המוציא.

והנה דעת היראים דיש בישול אחר אפיה והוכיח זאת מהא דר"י דבישול מבטל אפיה, וכן הוכיח מהא דחלוט שאפאו שיש אפיה אחר בישול, והראב"י פליג עליה [דטעמא דר"י משום דמבטל טעם מצה] ולראב"י יקשה מהא דמהני אפיה אחר בישול. ועי' אגלי טל דלכו"ע יש אפיה אחר בישול אע"פ שאין בישול אחר אפיה דהאפיה משבחת יותר את המאכל. אמנם להרמב"ן לכאורה אין אפיה אחר בישול אלא רק אחר חליטה דאינה בישול גמור. [ואולי דברי הרמב"ן הם רק לענין חלה דכבר נפטר מחלה אך ברבינו דוד ל"מ הכין וצל"ע.

דף ל"ח ע"א

י"ט. גמ' האי כובא דארעא וכו' גובלא בעלמא הוא ומברכין עליו במ"מ מר זוטרא קבע סעודתיה עליהו וברך עליו המוציא וכו'. ולגירסתנו קאי על טרוקנין דמפרשין לעיל דהיינו כובא דארעא ועי' מש"כ לעיל בדינא דטרוקנין דודאי הוי לחם ולכך חייב בחלה ומה"ט נמי מהני קביעות לברך המוציא משום דהוי לחם אבל אי לא הוי לחם לא מהני קביעות, ומ"מ אם לא קבע מברך במ"מ דאף דהוי לחם לא תיקנו לברך המוציא אלא אם רגילין לקבוע עליו. וכן ביארו רבותינו בדין פהב"כ דהוי לחם ומ"מ מברך במ"מ [ועי' בדברי האבהעו"ז סעי' י"ג (הו"ד לעיל אות ט"ו) ואמנם לרמ"א שם משמע דפהב"כ חסר בשם לחם]. ולפי"ז בדבר שפטור מן החלה מברך במ"מ אף אם קבע עליו, וא"כ בטריטא דפטור מחלה אף אם קבע עליו מברך במ"מ.

והנה הטור כתב דטרוקנין חייבין בחלה ומברך המוציא וטריטא מברך עליו במ"מ ואם קבע עליו מברך המוציא. ומשמע דטרוקנין אף אם לא קבע עליהו מברך המוציא. וקשה דזה דלא כהגמ' דמשמע דטרוקנין אם לא קבע מברך במ"מ. [ועי' מאירי פסחים ל"ז שמה שאמרו דקבע עליהו ומברך המוציא כוונת הגמ' דרגיל לאכול כן ואף אם לא קבע מברך במוציא כיון דהוי לחם וכ"כ הרא"ה בסוגיין. ולפי"ז אי"ש דברי הטור] ועי' ב"י שעמד בזה ומתחילה ר"ל דלמר בר"א דיוצא ידי"ח מצה בא לחלוק על אב"י וס"ל דהוי לחם ואף בלא קבע מברך המוציא, אך דחה דאין זה פשט הגמ'. עוד צ"ע דטריטא דפטורה מחלה ע"כ דלא הוי לחם וא"כ אמאי מהני קביעות לברך המוציא. והב"י נדחק דכוונת הטור על טרוקנין ולא על טריטא עי"ש וכן פסק בשו"ע כסתמא דגמ' דטרוקנין בעינן קביעות ובטריטא אף אם קבע לא מהני כיון דלא הוי לחם.

והב"ח כתב דהטור גרס כהר"ף **טריטא** דארעא, ולגירסא זו א"ש דהגמ' מיירי בטריטא אבל בטרוקנין מברך המוציא אף אם לא קבע. ועי"ש דטריטא כיון דפטורה מחלה אינו מברך המוציא, אך צ"ע דא"כ אף אם קבע לא יברך המוציא כיון דאינו לחם וכנ"ל דהכי דאינו לחם לא מהני קביעות, ופהב"כ הוי לחם אלא דאינו מברך המוציא כיון דאין רגילים לקבוע עליו. ועוד צ"ע אמאי יוצא ידי"ח מצה ועי"ש דגם לענין מצה מהני אי קבע דחשיב לחם וצ"ב. וכן הקשה החזו"א סי' כ"ו ח' וצ"ע. אמנם בתר"י [הו"ד לעיל] כתב כגירסת הר"ף דמיירי בטריטא דארעא ופ"י דאין בלילתה עבה כשאר עיסות ולכן פטורה מן החלה ואין מברך המוציא [ועי"ש דיש גורסין לעיל דטריטא חייבת בחלה ולפי"ז כתב דא"ז טריטא דארעא]. ולפי"ז מבואר כהב"ח דאע"ג דפטורה מחלה מ"מ אם קבע עליו מברך המוציא וצ"ע.

טרוקנין וטריטא - המשך

כ. לעיל הובא דנחלקו רבותינו בהא דכובא דארעא מברך במ"מ ובקבע עליהו מברך המוציא, דלשו"ע מיירי בטרוקנין דחייבין בחלה, אבל טריטא דפטורה מחלה אף אי קבע מברך במ"מ. אבל לטור עפ"י הב"ח וכ"מ בתר"י מיירי בטריטא דפטורה מחלה ואפ"ה אם קבע מברך המוציא. וצ"ע דאם אינו לחם אמאי מהני קביעות.

אמנם בחי' הרא"ה נקט כהר"ף דמיירי בטריטא, וכתב דלסוגיא דידן דמברך המוציא וגם יוצא ידי"ח מצה ה"נ חייב בחלה ודלא כאב"י לעיל. ואולי גם תר"י נתכוונו לזה ומש"כ דפטור מחלה הוא רק למ"ד דמברך במ"מ אבל למר זוטרא דקבע עליהו הוי לחם גמור וחייב

בחלה. ועי' באו"ז סי' קמ"ח בשם הר"ח דהכא מיירי בטרוקנין ולאביי דאין מברך המוציא ס"ל דאינו חייב בחלה, ולמר זוטרא דמהני קביעות אם קבע יוצא גם יד"ח מצה ואולי כוונתו כהרא"ה דלמר זוטרא מהני קביעות גם לחייב בחלה וצ"ע.

עוד עי' ביהגר"א יו"ד סי' שכ"ט ס"א דהשו"ע כתב דסופגנין אינו לחם, וכתב הגר"א אבל בספרי איתא **מלחם ולא כל לחם פרט למבושל וסופגנין** ומבואר לפי"ז דאף דהוי לחם מ"מ פטור מחלה. ולפי"ז א"ש דאף דטרייתא פטורה מחלה מ"מ יוצא יד"ח מצה ומהני קביעות לברך במ"מ. ואולי זו גם כוונת תר"י דאף דהוי לחם לענין מצה ומהני קביעות לברך המוציא מ"מ פטור מחלה דאינו לחם גמור ובלא קביעות אין מברך המוציא. והאירו דהכי משמע בר"י דלחיוב חלה בעינן לחם שרגילים לקבוע עליו. [ולפי"ז י"ל דלא מהני שיקבע עליו כיון דמצ"ע אין רגילים לקבוע לא הוי לחם גמור]. ואמנם לדעת השו"ע כתב בביהגר"א כאן סט"ו דטרייתא לא מהני קביעות כיון דפטורה מחלה וכמבואר בירושלמי דחיוב חלה והמוציא ומצה דין אחד להם, והשו"ע לשיטתו דהכריח בב"י דסוגיין מיירי בטרוקנין דחייב בחלה וכשיטתו ביו"ד דסופגנין אינו לחם כלל. ונמצא לפי"ז דהטור והשו"ע פליגי אי מה שפטור מחלה ע"כ דלא הוי לחם או לא.

ועי' מ"א סקמ"א שביאר דעת בטור דטרייתא פטורה מחלה דבשעת בלילתה לא הוי לחם דבלילתה רכה אבל אח"כ כשקבע עליו הוי לחם גמור. ועי"ש בפמ"ג דלענין חלה בטר גלגול אזלינן והכא ליכא גלגול משא"כ טרוקנין איכא קצת גלגול. וזה כשיטת הראשונים לעיל אות ט"ז דלא סגי באפיה בלא גלגול. וצ"ע.

דין לחם לענין מצה האם תלוי בלחם לענין המוציא

כ"א. בגמ' אמר מר בר ר"א ואדם יוצא יד"ח בפסח. ובפשוטו משמע דאף דלא קבע ומברך במ"מ אפי"ה יוצא יד"ח מצה. והנה המ"א סי' קס"ח סקט"ז הקשה לשיטות דנילוש במי פירות הוי פהב"כ ומברך במ"מ דהרי יוצא יד"ח מצה ובגמ' לעיל ל"ז ב' בסוגיא דחביצא משמע דמדמינן מצה להמוציא, דאם יוצא יד"ח מצה ע"כ דהוי לחם לענין המוציא. ובפמ"ג שם תמה מסוגיין דטרוקנין יוצא יד"ח מצה אע"פ שמברך במ"מ בלא קבע, ומוכח דכיון דבקבע מברך המוציא ע"כ דהוי לחם אף בלא קבע ולכך יוצא יד"ח מצה, אלא דלענין המוציא בעינן דרך לקבוע עליו, משא"כ בחביצא דהנידון אם הוי לחם ולזה מדמינן המוציא לענין לצאת יד"ח מצה. וכ"כ בדח"ח בקו"א וכ"כ באבהעו"ז סי' י"ג, וכע"ז תמה המאמ"ר סקכ"ט, ועי"ש דלשיטת הב"ח דגם הכא לענין מצה מיירי דוקא בקבע עליהו והיינו דבקבע הוי לחם לפי"ז א"ש דברי המ"א. ועי' מנ"ח מ"י אות ה' כע"ז וכתב שם דלענין מצה לעולם חשיב כקבע משום דהמצוה משוי לה קביעות וכדמצינו באכילה בסוכה דכתבו הראשונים דבלילה ראשון אף בכזית מברך לישב משום דמצוותו קובעו.

ולמשי"כ לעיל בשם הרא"ה דכוונת הגמ' דמר זוטרא קבע עליו ולכך בכל גווני הוי לחם ומברך המוציא ופליג על אביי, א"ש דברי המ"א דה"נ ס"ל למר בר"א ולכך יוצא יד"ח מצה. [וכע"ז הובא לעיל מהב"י שצידד דמר בר"א פליג אדלעיל וס"ל דאף בלא קביעות מברך המוציא, אך הב"י לא ניחא ליה בפי' זה]. אך המ"א גופיה בס"ק מ"א פסק דבין טרוקנין ובין טרייתא אם לא קבע אינו מברך המוציא ומפרש כן בדעת הטור. ועי"ש מש"כ לענין נילוש במי פירות.

דובשא דתמרי - טרימא - מי שלקות

בטעמא דזיעה אי משום דאינו פרי או משום דנשתנה

א. גמ' אמר מר בר"א דובשא דתמרי מברך עלויה שהכל וכו' מ"ט זיעה בעלמא. ופי' בתוס' דכל משקין היוצאין מן הפירות הוי זיעה בעלמא חוץ מיין ושמן והוכיחו כן מערלה דאמרינן בפסחים כ"ד דאין אסור משום ערלה אלא יין ושמן אבל יין תפוחים אין חייב משום ערלה.

ובביאור דברי הגמ' דזיעה בעלמא הוא, בפשטות הכוונה דלא הוי חלק מהפרי, ועי' רש"י ד"ה ור' יהושע וכו' ואין שם תרומה חל עליו ואין לך פרי הניתן למשקה אלא זיתים וענבים ומשמע דמשום דהפרי לא ניתן עבור המשקה, לכן אין המשקה נחשב חלק מהפרי, משא"כ יין ושמן שעיקרו גם למשקה. ועי' רש"י בפסחים כ"ד ד"ה שפיר דלאו פרי אכל. אמנם עי' ברשב"א בשם התוס' דין ושמן אשתני לעילויא ומשמע דטעמא דזיעה הוא משום דאשתני [וצ"ל דאף לענין תרומה שייך האי טעמא דאשתני דלהכי בטל שם תרומה ממנו ועי' חכ"צ סי' כ']. ובתוס' לפנינו לא מבואר להדיא פי' זה, אכן בהקדמת מהר"ם טיקטין לרי"ף במס' יבמות [נמצא בש"ס נהרדעא] הוכיח כן מקושיית התוס' אמאי אין מברכין על השכר במ"מ, וכ"ה הרא"ש ביתר ביאור דקשה להו דשיכר אשתני לעילויא והיינו כדמייתי הרשב"א דטעמא דזיעה הוא משום דאשתני ויין ושמן הוי פרי משום דאשתני לעילויא. וכ"מ בתוס' ב"ב צ"ו ב'. וכ"מ בתר"י להלן בסוגיא דמי שלקות. ולפי"ז מבואר דהא דחשיב זיעה אינו כפשוטו דאינו חלק מהפרי אלא משום דאשתני ובטל שם פרי

מיניה, וכן הוכיח המהר"ם טיקטין שם ועיי' שו"ת חכ"צ סי' כ' שהאריך בזה. והרשב"א הקשה לפי רש"י ולתוס' מחומץ סתוניות דמברך שהכל אף דעיקרו למשקה וגם אשתני לעילויא, ותי' שהסתוניות הם פרי גרוע ולכך גם המשקה אינו פרי ליחשב משקה. וצ"ב. ועיי' ביי"מ דשו"ט לענין קפה ומסיק דמברך שהכל מטעם דדמי לחומץ סתוניות.

ועיקר טעמא דנשתנה מפורש בגמ' לעיל ל"ו דבנשתנה יורד מברכתו, ושם מבואר דשמן מברך בפה"ע אף דנשתנה משום דנשתנה לעילויא ולתוס' הנ"ל נמצא דהיינו סוגיין דמי פירות חשיב זיעה משום דנשתנה ולא דמי לשמן. אבל למפרשים דהכא הוי זיעה משום דאינו פרי צ"ל דהתם נידון אחר הוא דאף דשמן אינו זיעה מ"מ תיפ"ל דנשתנה ועי"ז אמרו דנשתנה למעליותא. אלא דצ"ב דגם בדבש תמרים ושאר מי פירות אמאי בעינן לטעמא דזיעה תיפ"ל דנשתנה [שו"ר ברא"ש שכתב בדעת הבה"ג דבש הוי נשתנה למעליותא ואפשר דהכי ס"ל לרש"י דלא כהרשב"א בשם תוס' וצ"ע]. ועיי' קה"י סי' כ"א דבמי פירות לא חשיב שינוי דמעיקרא נמי היה מים דמשקין מפקד פקדי. אולם צ"ע דגם שמן מפקד פקיד ואפי"ה חשיב דנשתנה. [ואולי י"ל דבעינן לתרוייהו דביחס לפרי חשיב שינוי אבל הכא הנידון אמאי הוא עצמו לא חשיב פרי ועי"ז אמרו דהוי זיעה אלא דלפי"ז הא דמקשינן לעיל דשמן אשתני הוי"ל לתרץ דמ"מ הוא עצמו הוי פרי ולא חשיב שינוי וצ"ע].

ולשיטת התוס' דהכא משום דנשתנה צ"ב אמאי פליג ר"א עי"ז [כמבואר בגמ' עיי' רשב"א דלא כהראב"ד] עוד יל"ע דלפי"ז בשמן פשיטא דמברך בפה"ע כיון דנשתנה לעילויא וכנ"ל, ובגמ' חולין משמע דבעינן קרא לרבות שמן לענין תרומה ועיי' תוס' פסחים כ"ד דכל הילפותא דר"י נצרכה לשמן דחשיב כפרי, ודוחק לומר דמקרא ילפינן דנשתנה לעילויא. וצ"ע.

ב. והנה הראשונים הביאו בשם הבה"ג דהכא מיירי במעורב במים ומשמע דמי פירות חשיב פרי והקשו מהא דערלה דיין תפוחים ושאר משקין היוצאין לא חשיבי פרי. ועיי' ברא"ש דאפשר דהבה"ג ס"ל לחלק דדוקא יין תפוחים שיוצא ע"י סחיטה לא חשיב פרי אבל דבש תמרים הזב מאליו חשיב פרי כיון דקרא כתיב דבש ובכלל שבעת המינים הוא, ועיי' ב"י סי' ר"ב דבזב מאליו חשיב טפי פרי מיוצא ע"י כתישה והטור שכתב דבזב מאליו הוי זיעה כ"ש ביוצא ע"י סחיטה, והט"ז תמה דאדרבא ביוצא ע"י סחיטה חשיב יותר פרי כיון דיוצא מגוף הפרי משא"כ בזב מאליו [עיי"ש מה שנדחק ברא"ש]. וכדבריו מבואר ברשב"א בשם הראב"ד דלטעמא דזיעה דווקא בזב מאליו אבל בכתשן הוי כפרי עצמו [ומדמי למי שלקות עיי' להלן].

וי"ל דתלוי בהנ"ל, דהראב"ד והט"ז ס"ל דטעמא דחשיב זיעה משום דאינו פרי ולכן בזב מאליו מסתבר יותר דאינו חלק מהפרי משא"כ ביוצא ע"י כתישה יוצא מגוף הפרי וכי"מ בט"ז [אמנם הט"ז ס"ל לדינא דגם בכתישה חשיב זיעה ואינו יוצא מגוף הפרי והראב"ד ס"ל לדינא דאינו זיעה] אבל הב"י ס"ל דטעמא דזיעה משום דנשתנה ולכן ביוצא ע"י כתישה חשיב יותר שינוי משא"כ בזב מאליו דמתחילתו היה מים בעלמא אינו שינוי כ"כ.

ג. ולהלן בגמ' תמרי ועבדיניהו טרימא מברך עליהו בפה"ע דמילתייהו קיימי, והנה אי טעמא דזיעה הוא משום דאינו חלק מהפרי כלל א"כ בטרימא דהוי הפרי גופיה אלא שנתרסק ודאי לא הוי זיעה ולכך מברך בפה"ע וכן מבואר להדיא ברמב"ן חולין ק"כ דטרימא אינו זיעה והיינו כנ"ל בדעת רש"י והראב"ד. אבל לתוס' והראשונים הנ"ל דטעמא דזיעה הוא משום דנשתנה א"כ גם בטרימא איכא שינוי ואמאי מברך בפה"ע. אמנם עיי' תרוה"ד סי' כ"ט שדייק מרש"י דמיירי דלא נכתש לגמרי אבל בנכתש לגמרי מברך שהכל, ולפי"ז י"ל דטרימא לא חשיב שינוי אבל בנתרסק לגמרי מברך שהכל דדמי למי פירות¹⁸. אמנם עיי' ב"י סי' ר"ב ס"ז שהוכיח מסתימת הרמב"ם דמברך בפה"ע אף בנתרסק לגמרי והט"ז סק"ד כתב דגם רש"י סובר כן. ולפי"ז ע"כ דמי פירות שאני משום דאינם חלק מהפרי אלא זיעה בעלמא משא"כ בטרימא דהוי הפרי גופיה מברך בפה"ע. ואולי יל"ד דבמי פירות השינוי הוא משום דנעשה משקה אבל בטרימא אף בנתרסק לא נעשה משקה ועיי' לשון הפמ"ג ר"ב משב"ז סק"ד דמדקאמר מותר לעשות טרימא מתרומה ושיכר אסור ש"מ דכל שהוא אוכל במילתייהו קיימא וצ"ע. ועיי' בט"ז שהוכיח דבטרימא מברך בפה"ע אף בנתרסק דלא גרע ממי בישול פירות דליכא אלא טעם בעלמא ולהרא"ש מברך בפה"ע וכוונתו ביאר הפמ"ג דלרא"ש מברך בפה"ע אף שאין דרכן בכך וכי"ש בטרימא. מיהו צ"ע מהסוגיא דקמחא דחטי דמבואר דכשנשתנה אי לאו דנשתנה לעילויא ולית ליה עילויא אחריני מברך שהכל, וצ"ל דה"נ נשתנה לעילויא ולפי"ז יקשה לשיטת התרוה"ד ועיי' פמ"ג דהכא אין דרכו בכך וצ"ע.

¹⁸ מיהו לרש"י גופיה להנ"ל דס"ל דטעמא דזיעה משום דאינו חלק מהפרי א"כ ל"ש האי טעמא בטרימא והא דבנתרסק לגמרי מברך שהכל צ"ל דדין אחר הוא משום דנשתנה, והא דבמי פירות הוצרך לטעמא דזיעה ע"כ דהתם ל"ש טעמא דנשתנה כמשנ"ל לעיל.

ד. עי' היטיב בגמ' חולין ק"כ א' דמדמינן משקין היוצאין לחלב שהמחהו ומייתנין מר"י דממעט משקין חוץ מיין ושמן דלא חשיבי כפרי [ולפי"ז גם טרימא בנתרסק לגמרי הוי כהמחהו] וזה א"ש להנ"ל דטעמא דזיעה משום דנשתנה ולכן גם בהמחהו חשיב שנשתנה וכן הוכיח החכ"צ. אולם למשמעות רש"י דטעמא דזיעה משום דאינו הפרי צ"ב הדמיון לחלב שהמחהו. וכבר עמד בזה הרמב"ן שם ועי"ש דלמאי דמייתנין מר"י ומשום דזיעה בעלמא הוא באמת בהמחהו הוי פרי וכדמצינו בטרימא ולא דמי למשקין היוצאין. [ומדבריו משמע דבטרימא אף בנתרסק לגמרי מברך בפה"ע וצל"ע]. ועי' באריכות להלן בעיקר הסוגיא בחולין.

שיטת הבה"ג

ה. התוס' והראשונים הביאו בשם הבה"ג דס"ל דהכא מיירי במעורב במים אבל מי פירות עצמם מברך בפה"ע וכתב הרא"ש דהוכחת הבה"ג היא מהא דבשבעת המינים כתיב דבש והיינו דובשא דתמרי וש"מ דבש התמרים נקרא פרי, וביאר הרא"ש דכ"ז בדבש תמרים דזב מאליו משא"כ יין תפוחים שיוצא ע"י כתישה מברך שהכל. ופי' הבי"י סי' ר"ב דר"ל דבתמרים גופא אם יוצא ע"י כתישה מודה הבה"ג דמברך שהכל. [ולפי"ז צ"ע אמאי לא פי' הבה"ג דסוגיין מיירי ביוצא ע"י כתישה]. אולם ה"ט"ז חולק ע"ז דאיכא מסתברא דבוב מאליו הוי טפי זיעה משא"כ בכתשן הוי פרי גופיה [עי' מש"כ באות ב'], ולכך פי' דבתמרים גלי קרא דהיוצא מהם הוי פרי ואף בכתישה וכוונת הרא"ש דבש היינו תמרים דדרכם שיוצא הדבש מהם מאליו בלא כתישה משא"כ בשאר פירות דדרכם בכתישה. וכ"מ ברשב"ץ דלהבה"ג אף בכתשן מברך בפה"ע, אך לשון הרא"ש דחוק לפי"ז. ולדעת שא"ר צ"ל כמש"כ המ"ב סי' ר"ב ס"ח דבש היינו התמרים שיוצא מהם הדבש ועי' רש"י לעיל דף ל"ז א' ד"ה כותבות.

ולשיטת הבה"ג דהגמ' מיירי במעורב לכאורה הטעם משום דהמים עיקר והפרי טפל וצ"ע איך יפרש דברי הגמ' דזיעה בעלמא הוא. אמנם עי' רשב"א [וכ"ה ברשב"ץ] דהבה"ג מיירי במבושל וכתב דשאני ממי שלקות להלן ל"ט משום דאין דרך התמרים לשלק ולפי"ז הנידון משום הטעם דלא חשיב פרי והיינו דקאמר דזיעה בעלמא הוא. ולפי"ז יתכן דבמשקה הזב מהפרי לבה"ג גם אם מעורב במים מברך בפה"ע וצל"ע.

החילוק בין דובשא דתמרי למי שלקות

ו. הראשונים הקשו מ"ש דובשא דתמרי ומי פירות דמברך שהכל ממי שלקות דמבואר להלן דף ל"ט דהוי כשלקות. עי' תוס' להלן ל"ט דכתבו דיש לחלק. והתוס' בפסחים הקשו כע"ז דהא טעם כעיקר דאורייתא. ומצינו כמה תי' בראשונים, א. הרא"ש תי' דבמי פירות אין טעם הפרי משא"כ בבישול, ובאופן שחטן משמע ברא"ש דאי לא נקטינן כבה"ג דמי לזב מאליו דלא הוי כפרי. וכ"ה לדינא ברמב"ם פ"ה ה"ב ובשו"ע סי' ר"ה ס"ב. ב. הרשב"א תי' דתלוי אם דרכו לבשלו או לסחטו הוי כפרי ומברך בפה"ע אבל אם אין דרכו לשקות המשקין מברך שהכל. ועי' פמ"ג ר"ב סק"ח דכ"מ ברמב"ם פ"ח ה"ד דמי שלקות מיירי בדרכן להשלק וכמש"כ הכס"מ שם. [ולפי"ז משמע דגם דין טעם כעיקר אינו אלא אם דרכו לבשלו אבל אם אין דרכו לבשלו לא אמרינן טעם כעיקר. לפי מה שהשווה התוס' בפסחים כ"ד סוגיין לדין זיעה. ויל"ע במחלוקת החכ"צ והפנ"י [הובא להלן אות ט'] אי טעמא דזיעה דסוגיין הוא בכל התורה או רק לענין ברכות ול"ש לסוגיא דפסחים וצל"ע. ועי' חו"מ סי' ק"ה]. ג. הרשב"א בשם הראב"ד תי' דהכא מיירי בזב מאליו ובזה הוי זיעה בעלמא אבל בנסחט בידים או ע"י בישול הוי כפרי, [ומש"כ דסחיטה הוי כפרי זה דלא כהראשונים הנ"ל אות א'] ועי"ש דלר"י דיליף מקרא דמשקין אינם כפרי אף בסחטן או ע"י בישול מברך שהכל אבל למר בר"א אינו כן. והרשב"א תמה ע"ז. ד. בתר"י [להלן בדין מי שלקות] תי' דהכא אשתני לגריעותא ומי שלקות אשתנו לעילויא. ה. המרדכי להלן סי' קכ"ה כתב דמי שלקות לא יצאו מתורת אוכל משום דעיקרן לטבול את הפת משא"כ ביין תפוחים. [וסברא זו איתא בתר"י לחלק בין מי שלקות לשיכר שעורין, ולפי"ז לא היה צריך לסברתו הנ"ל. ואפשר דמי פירות אם הטעם חשיב פרי לא איכפ"ל דהוה משקה דגם מתחילה היו משקה משא"כ במי שלקות וצל"ע]. ו. ע"ע ברא"ה להלן ל"ט ובריטב"א שם ובהל' פ"א ה' ל"ו דמי שלקות מיירי שאוכל גם הירקות ופותר המים כיון דמגופייהו אתו וע"ע במאירי. ועי' בשעה"צ ר"ב ס"ק ס"ו דאף דנקטינן דמי שלקות מברך בפה"א אף כשאוכל המים לבד מ"מ במי פירות שמברך שהכל מ"מ כמברך על הפרי בפה"ע פותר את המים. ז. וע"ע בפנ"י להלן דף ל"ט א' דבמי שלקות המים טפלים לפרי משא"כ בסחיטה וזה כעין הרא"ש בתשובה.

ומש"כ הרא"ש דבמי פירות אין לו טעם הפרי נתקשו האחרונים בכוונתו דהא במי פירות יש יותר טעם ממי בישול, עי' מור וקציעה סי' ר"ה. ויל"פ דכוונתו דמי פירות לא הוי כלל חלק מהפרי ולהכי לא חשיב טעם הפרי משא"כ בבישול נכנס טעם מגוף הפרי. וכ"כ בקה"י סי' כ"א ועי' מנח"ב סי' נ"ט. אמנם להנ"ל מהמהר"ם טיקטין דהוכיח מקושית הרא"ש על שכן דטעמא דזיעה הוא משום דנשתנה א"כ צ"ב מ"ט בבישול לא חשיב נשתנה. וצל"ע.

ולהרשב"א דתלוי אם הדרך לאוכלן ע"י שליכה או לא, מבואר דסחיטה ובישול דומה לדובשא דתמרי וזה דלא כרש"י דזיעה היינו דאינו חלק מהפרי אלא כתוס'. ועיי"ש בקה"י.

מי פירות כשדרכן בכך

ז. ולדברי הרשב"א מבואר דהכא מיירי דווקא באין דרך לסחטן או לשתות מימיהן אבל בדרכן בכך מברך עליהן בפה"ע אף בלא בישול. אבל לרא"ש אף בדרכן בכך לא הוי אלא זיעה בעלמא ומברך שהכל וכ"כ הפמ"ג משב"ז סי' ר"ב ח' ובנשמ"א נ"ב א'. וכ"כ המ"ב סי' ר"ה ס"ק י"ד עיי"ש בשעה"צ דזה כהרא"ש ואף שלהרשב"א מברך בפה"ע מ"מ מספק נקטינן כהרא"ש דמברך שהכל [אף שבשו"ע סי' ר"ב ס"י הביא גם דברי הרשב"א] משום דבזה יוצא בדיעבד. אמנם החזו"א סוף סי' ל"ג כתב ד"ל דגם הרא"ש מודה לרשב"א דבדרכו לסחוט חשיב כפרי ולדבריו צ"ל דבישול אף שאין דרכו בכך הוי כפרי וזהו דמחלק הרא"ש בין טעם למי סחיטת פירות. אך צ"ב דכיון דבסחיטה ליכא טעם מה יועיל דדרכו בכך. ולביאור הנ"ל בשם הקה"י דכוונת הרא"ש דאין הטעם מגוף הפרי אלא ממימיו דחשיבי זיעה י"ל דבדרכו בכך המים עצמם חשיבי כפרי, ובחזו"א שם כתב באו"א קצת ודו"ק. ועיי"ש בשו"ת הרא"ש כלל ד' סט"ו ובבי"מ סי' ר"ב.

ולפי האמור כתב החזו"א שעל מיץ תפוזים מברך בפה"ע. [ועיי"ש עוד ד"ל דעדיף ממי פירות אלא הוי כטרימא כיון דלא נשאר כלום מהפרי ולשיטת הרמב"ם מברך בפה"ע אף כשנתרסק לגמרי].

ועי' בטור סי' ר"ב לענין סוכר דלא דמי לדובשא דתמרי דהתמרים עומדים בעיקרם לאכילה ולא להוציא מהן הדבש משא"כ בסוכר שעומד לזה הו"ל כזיתים וענבים דהיוצא מהן כמותן [ועיי"ש שם דנשתנה לעילויא ומבואר דטעמא דסוגיין משום דנשתנה]. ולכאורה זה כהרשב"א ואמנם הסוכר יוצא ע"י בישול ובזה גם לרא"ש מברך בפה"ע אבל הטור מדמה זאת לדובשא דתמרי. ועיי"ש בביאור הנ"ל שם וצ"ע באחרונים בזה.

ח. הראשונים הקשו [עי' רשב"א כאן ותוס' פסחים כ"ד] דהכא מבואר דטעמא דדובשא דתמרי מברך שהכל משום דזיעה בעלמא הוא ומדמדמינן לה לר"י דפטר משום ערלה משמע דטעמיה נמי משום זיעה וכ"מ בגמ' בפסחים כ"ד, ובחולין ק"כ יליף לה מקרא. ומצינו ג' תי', התוס' בפסחים תי' דהילפותא נצרכה לין ושמן דלא חשיב זיעה, הרשב"א תי' דהא גופא ילפינן מקרא דזיעה בעלמא הוא. וכ"מ ברמב"ן חולין דף ק"כ עיי"ש. ובשם הראב"ד כתב הרשב"א דבאמת תרי טעמי ניהו ולר"י הוא מילפותא ולמר ברי"א טעמא משום דזיעה בעלמא הוא, ועיי"ש דאיכא נפ"מ ביניהם דלטעמא דזיעה היינו דווקא בזב מאליו אבל בנכתש או נסחט מברך בפה"ע. אבל לר"י דיליף מקרא אף בכתש מברך שהכל. ולפי"ז כתב דלר"א דפליג על ר"י יתכן דמודה למר ברי"א דאיכא טעמא דזיעה ועי' רשב"א שתמה על פי זה.

ובעיקר קושית התוס' עי' בחכ"צ סי' כ' שהעיר דהתוס' בפסחים הקשו כן רק על אביי דאמר טעמא דזיעה ואמאי לא הקשו כן לעיל מינה על ר"י דאמר דטעמא משום דשלא כדרך הנאה היא, והחכ"צ נדחק דר"י לא ס"ל כהסוגיא דחולין אבל לאביי לא ניחא לתוס' דגם הוא פליג על הגמ' בחולין.

בסתירת הסוגיות בדין זיעה

ט. בגמ' חולין דף ק"כ שו"ט באיסורי אכילה שהמחה אותן אם חייבין עליהן ועיי"ש דילפינן מקרא דחלב שהמחהו וכן שרצים שהמחה אותן באיסורן עומדים, ולהלן שם והא דתניא הטבל והחדש וכו' משקין היוצאין מהן כמותן מנלן דליכא למילף מהנד דדלמא איסור הבא מאליו שאני ומסקינן דיליף מהנד ומתרומה או מביכורים ועיי"ש מביאה הגמ' את פלוגת ר"א ור"י בסוגיין עיי"ש. והנה משמעות הסוגיא דמיירי בכל מאכל שהמחהו דומיא דחלב ושרצים, ועוד מבואר דמשקין היוצאין מהם דמי לאיסור עצמו שנמחה [וכנ"ל דטעמא דמשקין משום דנשתנה וה"ל בהמחה] וא"כ גם במשקין היוצאין אף בשאר משקין הוי כמותן ולא רק יין ושמן וכ"נ מפרש"י דחדש היינו שיכר של שעורין דדמי למשקין היוצאין. וילי"ע דבגמ' פסחים כ"ד מביאה ראי' מר' יהושע דשאר משקין חוץ מיין ושמן מותרין ומבואר שם הטעם לר"י משום דכל האיסורים אין לוקין עליהם אלא כדרך הנאתן כר' יוחנן ולאביי משום דזיעה בעלמא הוא, ומבואר דמשקין היוצאין מפירות מלבד יין ושמן אף בשאר איסורים אינם כמותן ולא רק בתרומה. וצ"ע סתירת הסוגיות. וגם הסוגיא גופא בחולין קשה דכיון דבעינן לילפותא מתרומה א"כ לר"י דבתרומה וביכורים בשאר פירות אין המשקין כמותן ה"ל נימא בשאר איסורים הנלמדים מתרומה דמשקין היוצאין בשאר מינים לבד מיין ושמן אינם אסורים.

והחכ"צ סי' כ' כתב עפ"י הגמ' בחולין דכל האיסורים המשקין כמותן גם בשאר משקין וערלה שאני דגלי קרא, והסוגיא בפסחים דילפינן מר"י דשלא כדרך הנאתן פטור הו"מ למדחי דשאני ערלה דגלי קרא. וצ"ע טובא דהא גם בתרומה ממעטינן שאר משקין כמבואר בגמ' חולין וכיון דשאר איסורים ילפינן מתרומה איך ילפינן למשקין מלבד יין ושמן. עוד צ"ע לטעמא דאביי דזיעה בעלמא היא א"כ ה"ה בכל האיסורים ובחכ"צ כתב דלהסוגיא בחולין לא חשיב זיעה אלא ילפוטא בעלמא מקרא אך זה נסתר מהתוס' בפסחים וכ"מ ברשב"א בסוגיין דמקרא ילפינן דהוי זיעה וכ"כ הרמב"ן בחולין שם. וגם צ"ע מהא דברכות דמברך על כל המשקין שהכל ומדמינן לה לר"י ומשמע דאין זה רק בתרומה ובערלה. והחכ"צ שם כתב דדין ברכות שאני דבעינן פרי ומשקין אינם פרי. והפנ"י בקו"א לקידושין תמה ע"ז דהא אמרינן דזיעה היא גם לגבי תרומה והתם לא כתיב פרי. ואמנם בחכ"צ מבואר דמה דאמרינן לגבי תרומה דזיעה היא אינו לדינא ולפ"י הא דחשבינן זיעה לברכות ולתרומה תרי מילי נינהו. ותמוה ביותר וכדקשה הפנ"י.

י. אכן כבר עמד בזה הרמב"ן בחולין דכיון דבעינן לילפוטא מתרומה א"כ ה"נ בשאר איסורים אין משקין היוצאים מהם כמותן אלא ביין ושמן, ולפ"י הקשה דכיון דבעינן ילפוטא גם על איסורים שהמחן א"כ נימא דון מינה ואוקי באתרה לפטור איסורין ואף תרומה שגמעה וכוונתו דכמו דמשקין של תרומה אין חייב אלא על יין ושמן ה"נ נימא בהמחהו. ועי"ש בת"י דסוגיין אסמכתא בעלמא הוא וטעמא דר"י משום דזיעה בעלמא היא וכדמשמע מסוגיין דברכות וזה לא שייך באופן שגוף האיסור נמחה והא דמיייתי הגמ' הילפוטא לענין איסור שנמחה הוא רק אסמכתא בעלמא. וכנראה דר"ל דבאמת בהמחהו א"צ פסוק כיון דהוא גוף האיסור והגמ' אסמכתא בעלמא הוא.

מיהו צ"ב דרש"י פירש דחדש היינו שיכר של שעורין והרי זהו משקה היוצא ולהנ"ל הרי הוי זיעה חוץ מיין ושמן. והחכ"צ הוכיח מזה דאף משקין היוצאין שאינם גוף האיסור הוי כמותן אף בשאר משקין. אך זה דלא כהרמב"ן. ולדעת הרמב"ן צ"ל דשיכר כיון שיוצא ע"י בישול חשיב גוף האיסור ולכך חייב אף דמשקין היוצאין מהם מותרין. וזה א"ש להרא"ש דמים שיוצאין ע"י בישול לא הוי זיעה, ועי' בחכ"צ שם.

י"א. ויש שכתבו [ע"י פנ"י שם ובשאג"א החדשות סי' י"א] דהגמ' קיימא רק לר"א דס"ל דבכל המשקין היוצאין מפירות תרומה חייב בחומש אבל לדידן דק"ל כר"י באמת רק ביין ושמן חשיבי כפרי משא"כ בשאר משקין ולפ"י א"ש הסוגיא דפסחים. אמנם דנו האחרונים ד"ל דכ"ז באיסור שלא בא מאליו אבל בבא מאליו דא"צ ללמוד מתרומה אלא מחלב ושרצים אף בשאר מינים המשקין היוצאין כמותן. אולם הפנ"י כתב דכיון דלמסקנת הגמ' דבתרומה לא הוי כמותן אלא ביין ושמן שוב א"א ללמוד גם בלא בא מאליו בחלב וכדו' דתרומה תוכיח. וא"ש הגמ' בפסחים. ונפ"מ לדין שכר דחמץ או דחדש אם אסור מה"ת כמשמעות הגמ' בחולין או דשרי כהגמ' בפסחים. אמנם למבואר ברמב"ן דבהמחהו א"צ ללמוד מתרומה וגם בבישול חשיב כהמחהו ה"נ בשיכר שעורים אסור. ועי' בשו"ת מנחת ברוך סי' נ"ט – ס"ב, וקרן אורה נדרים נ"ב.

שיכר שעורים - ומי שלקות

י"ב. בגמ' ב"ב דף צ"ו מבואר דשיכר שעורים מברך שהכל. ובתוס' הקשו אמאי אין מברכים מזונות [ובתר"י הקשה אמאי לא יברך בפ"א וכ"ה בשו"ת הרא"ש כלל ד' סט"ו], ועי' לעיל דמשמע דס"ל דטעמא דדובשא דתמרי משום דאישתני וזה רק באשתני לגרעיותא משא"כ בשיכר דאשתני לעילויא וכמבואר ברא"ש וכ"כ תר"י להלן בדין מי שלקות. והתוס' תי' בג' אופנים א. דהכא ליכא אלא טעם בעלמא ב. דאית ביה עילויא אחריני בפת והיינו דמשו"ה חשיב כנשתנה לגרעיותא וכ"מ בתר"י דכיון שדרך שעורים לעשות מהם פת ועכשיו אין יכול לעשות כן נגרע משאר שעורין ויצא מתורת שעורין. ג. שבשתייה מברך שהכל והרא"ש לא הזכיר טעם דשתייה ומשמע דאף בשתייה מברך כברכת הפרי. ועי' בשו"ת פמ"א סי' ק"צ דהראשונים לא הזכירו טעם זה.

והרא"ש כתב על טעם א' דדמי לשתייה, והיינו דס"ל דטעמא דשתייה משום דאינו אלא טעם, [וצ"ל דלא דמי לשתייה עבה דהתם איכא קמח בעין ולא רק טעם]. והמהרש"ל הגיה בתוס' שבשתייה מברך שהכל והיינו שתייה רכה ומדמי להאשר"י ובפמ"א כתב דלהגהת מהרש"ל התוס' נתכוונו לדברי הרא"ש אולם התוס' להלן ד"ה פ"י דטעמא דשתייה משום שאינו עשוי לסעוד כי אם לשתייה ומזה למדו לשיכר, עיי"ש. ועי' להלן [ולפשטות התוס' הוי סברא רק לענין במ"מ משא"כ להרא"ש אבל הפמ"א כתב טעם התוס' גם על שתייה קפה וצ"ע].

ולתי' א' קשה מ"ש שיכר ממי שלקות דליכא אלא טעם ומברך בפ"א, וגם לתי' ג' דהוי שתייה אי נימא דהוי סברא משום דנעשה משקה ונשתנה ה"נ נימא במי שלקות. ועי' רבינו יונה שעמד בזה ותי' דמי שלקות עדיין חשיבי אוכל דדרך לאכול בהם פת משא"כ

שיכר דעשוי לשתייה נשתנה מאוכל למשקה ויצא מתורת פת, וכ"כ המרדכי, ולפי"ז בעשוי לשתייה גם במי שלקות מברך שהכל. וע"ע במ"א סי' ר"ה סק"ו דכדברי המרדכי מבואר בתוס' ופי' המחמ"ש דזהו תי' ג' הנ"ל דבשתייה מברך שהכל. ולפי"ז כוונת התוס' משום דנתבטל שם פרי מיניה. אמנם לגירסת המהרש"ל בתוס' דדמי לשתייה לכאורה א"א לפרש כן דבתוס' להלן מבואר דטעמא דשתייה משום דאין עשוי לסעוד.

ובעיקר דברי ר"י דשיכר הוי משקה העירו דכיון דנשתנה לעילויא כמבואר בתר"י מה איכפ"ל דאינו אוכל ומבואר מזה דכל שנעשה משקה גרע מנשתנה אלא בטל מיניה שם פרי לגמרי. וכע"ז מבואר לעיל בתר"י לענין פת דוחן דכיון שיצא מתורת פרי אינו מברך בפה"א.

י"ג. ובשו"ת הרא"ש כלל ד' סט"ו תי' דמי שלקות נעשו עבור הירקות ובטלי לשלקות משא"כ מי שעורים שעומדים לשתייה מימיהן המים עיקר, עיי"ש¹⁹. [מיהו יל"ע מהא דמ"א דשיבתא [דף ל"ט א'] דאמרינן דלמתוקי טעמא עבדי ולהכי מברך כברכת השבת, ומבואר דאף דעבידי למימיהן מברך בפה"א. ולא עיינתי כעת]

והנה הדרכי משה כתב דלדברי הרא"ש בתשובה ל"ק קושית הרא"ש בפסקים מ"ש משקין היוצאין ממי שלקות דהרי דוקא במי שלקות שהבישול עבור הירקות נמשכו המים אחר הירקות משא"כ במשקין היוצאין דלא שייך שימשכו אחר הפרי²⁰. ולפי"ז נמצא דהרא"ש בפסקים לא ס"ל כדבריו בשו"ת וא"כ צ"ב מ"ש מי שלקות משיכר, ועי' מ"א סי' ר"ד בשם הב"ח דבשיכר אין טעם השעורין אלא נעשה טעם חדש וזה דלא כהרא"ש בתשובה²¹ וכע"ז כתב ה"ט דשיכר דמי לסחיטה דאין טעם השעורים במים [ומשמע דס"ל דשיכר אינו ע"י בישול].

והרמב"ם פ"ח ה"ד כתב דמי שלקות כמותן רק כשנתבטלו לשותות המים, וזה להיפך מהרא"ש בתשובה וכ"כ המחמ"ש בכוונת המ"א סי' ר"ה סק"ו וכ"כ הגר"ז סי"ב. [ובדרכי משה כתב דלהרא"ש אין לחלק, וזה א"ש לרא"ש בפסקים אבל למש"כ בשו"ת הרא"ש בעינן דווקא שיבטל עבור הירקות ולהיפך מהרמב"ם, עי' מחמ"ש שם].

ולדברי הרמב"ם צ"ב מ"ש שיכר דמברך שהכל דהרי לא ס"ל כתי' הרא"ש וגם לא כתב כדברי המרדכי ור"י. [ואולי איכ"ל כהמ"א דבשיכר ליכא טעם וצ"ע]. אכן הרמב"ם כתב דמי שלקות **שדרכן להישלק** ומשמע כהרשב"א עיי"ש בכס"מ, [וכן ביאר הראש יוסף דברי הרמב"ם שהביא דינא דדובשא דתמרי אחר מי שלקות משום דס"ל דדובשא דתמרי נמי חשיב שיש טעם אלא כיון שאין דרכו לסחוט מימיו מברך שהכל והיינו כהרשב"א]. ולפי"ז א"ש דשיכר לא דמי למי שלקות דעיקרו לעשות ממנו פת ולא לשותות מימיו.

מי בישול פירות

י"ג. הרא"ש בפסקים כתב דמי שלקות ל"ד לדובשא דתמרי משום דהתם ליכא טעם הפרי וכנ"ל והוסיף עוד דאפשר דמי בישול פירות מברך בפה"ע, וכ"כ השו"ע ר"ב ח'. וממש"כ **ואפשר** משמע דלא ברירא ליה וכ"כ הב"ח, וכתבו האחרונים דהרא"ש לא ברירא ליה

¹⁹ ועי' מחמ"ש ס"ק ו' שביאר בדברי המ"א דהרא"ש פליג על המרדכי והר"י ודלא כמשמעות הדרכי משה. והיינו מדחוצרך לטעם אחר. ויל"ע לדברי הרא"ש בפסקים אי נימא דפליג על מש"כ בשו"ת [וכמש"כ הפמ"א] ולכאורה אי ס"ל כהמרדכי תו ל"ק מדובשא דתמרי וכמבואר במרדכי שתי' כן על יין תפוחים דלא דמי למי שלקות דהוי אוכל שעשוי לטבל, וא"כ להרא"ש שלא תי' כן ע"כ לא ס"ל לטעם זה, אך בתר"י גופיה הקשה קודם לכן מ"ש דובשא דתמרי ממי שלקות ותי' דדובשא דתמרי נשתנה לגריעותא [ואפשר דאיה"נ למסקנתו אי"צ לתי' קמא]. ולעיל אות ו' כתבנו דאפשר דבמי פירות אי חשיבי פרי לא איכפ"ל דהוי משקה כיון דמעיקרא נמי הוי משקה רק שכנוס בתוך הפרי ולפי"ז איכ"ל דהרא"ש בפסקים נמי ס"ל הכי וצ"ע.

²⁰ ולכאורה יל"ד דכוונת הרא"ש דבעשוי למים אף דהטעם עצמו חשיב פרי כיון דטעם כעיקר מ"מ המים עיקר ומברך על המים וע"ז כתב דכשהמים ניתנו עבור הירקות אין המים עיקר אלא הטעם, וא"כ במשקין היוצאין אי חשיב טעם פרי א"כ כל המשקה חשיב טעם פרי ואין כאן מים שיבטלו אותו. ושו"ר שכ"כ בתהילה לדוד סי' ר"ב ו' ע"ד ה"ט שכתב דדברי הרא"ש בפסקים הם להלכה דמי בישול פירות מברך עליהם בפה"ע והקשה התה"ל דלהרא"ש בתשובה אי"צ לדבריו בפסקים [והיינו כסברת הדרכ"מ ותימה שלא הזכירו] ותי' כנ"ל דבמשקין היוצאין אי חשיב טעם אין מה שיבטלו. ונראה מזה דס"ל לדרכ"מ דכוונת הרא"ש בפסקים דאמנם המשקין היוצאין זיעה בעלמא ואינם פרי [וכמש"כ לעיל אות ו' בשם הקה"י] מ"מ מעורב בהם טעם מהפרי ולזה תי' דאין הטעם מחמת הפרי אלא מחמת המים עצמם. עוד י"ל דס"ל דהטעם לחוד ודאי אינו עיקר כלפי המים וכדכתב לעיל מינה דהמים עיקר אלא דבמי שלקות המים עצמם נעשו כהשלקות דבטלי לשלקות [ובט"ז סי' ר"ב ט' ל"מ הכי וצ"ע], ובזה חילק הרא"ש דכ"ז משום דהבישול עבור הירקות וכשיש בהם טעם הירקות נטפלו לירקות משא"כ כשנתבטלו עבור המים ומעתה גם משקין היוצאין אינם כמי שלקות ליחשב כפרי כיון דאין נמשכים אחר הפרי.

²¹ מיהו צ"ע דברא"ש בסוגיין כתב דבשיכר המים עיקר משום דליכא אלא טעם בעלמא ומבואר דאיכא טעם. ואפשר דלענין דין מי שלקות שהוא משום דהמים עצמם נעשו כהירקות כמבואר בתשובה [ונימא דבזה מודה הרא"ש פסקים ורק דס"ל דאף בנתבטלו עבור המים חשיב כהירקות] לענין זה כתב המ"א דשיכר לא חשיב שיש טעם השיכר במים, אבל הטעם עצמו אף שנשתנה חשיב פרי אי לאו דהמים עיקר. וצ"ע.

שזהו החילוק בין משקין היוצאין למי שלקות דשמא יש לחלק באו"א, עי' בפמ"א. ועי' נשמ"א נ"ב א' דהרא"ש מספק"ל משום סברתו בשו"ת דמי שלקות מיירי בנתבשלו עבור הירקות וזה לא שייך בסחיטת פירות וה"נ בבישול פירות אין הבישול עבור הפירות [צ"ע מהיכן פסיקא ליה הכין]. ובחזו"א סי' ל"ג כתב משום דאין דרכו בכך ומספק"ל בסברת הרשב"א דדלמא דוקא בדרכו בכך מברך בפה"א. עוד י"ל דהחילוק כהמרדכי דמי שלקות עשויים לטבל ועדיין שם אוכל עליהם ומשא"כ במי בישול פירות. ולפי"ז גם השו"ע שהביא דברי הרא"ש במי בישול פירות דמברך עליהם בפה"ע צ"ל דלא ברירא ליה סברת המרדכי ולא סברת הרא"ש בתשובה. אלא דלדינא בעינן שיהא הבישול עבור הירקות וגם דעשוי לטבל הפת דהוי אוכל דאל"כ יברך שהכל מספק. וכ"מ בשו"ע הגר"ז סי"כ אבל השו"ע לא הזכיר סברת המרדכי ועצ"ע.

אולם הט"ז סי"ק ט' כתב דבמי בישול פירות ודאי מברך בפה"ע ואי"ז ספק [ומש"כ הרא"ש ואפשר היינו שנסתפק בטעם אבל בדין מודה, וזה צ"ע]. והט"ז הוכיח כן ממש"כ הטור סי' ר"ה דמים שבישלו בהם ירקות מברך בפה"א. ועי' גליון רעק"א שתמה ע"ז דבמי בישול ירקות פשיטא דמברך בפה"א דהכי מפורש בגמ' ורק במי בישול פירות נסתפק הרא"ש ואין ראוי מהטור, וצ"ע ועי' מאמ"ר סק"ח.

י"ד. עי' במ"א סי' ר"ב סק"ו בשם הש"ג בדין מי לביבות העשויות מקמח דאין דרך לשתות מימיהן ומברך שהכל, וכתב המ"א דכ"ז להרמב"ם אבל להרא"ש כיון שהמים עבור הלביבות מברך במ"מ. ובמחה"ש הוסיף דגם למרדכי מברך שהכל כיון דעשוי לשתיה ולא דמי למי שלקות דעשוי לטבל וחשיב כאוכל.

ט"ו. האחרונים דנו בדין ברכת הקפה ובשבות יעקב כתב בשם שו"ת פרח מטה אהרן דמברך שהכל עפ"י מש"כ בשו"ת הרא"ש דדווקא במי שלקות שהבישול הוא עבור הירקות נמשכים המים אחריהן משא"כ הכא שהבישול עבור המים. אמנם להרמב"ם והרא"ש בפסקים דלא ס"ל הכי וכמש"כ הדרכ"מ יברך בפה"ע ועי' פמ"א ח"ב סי' ק"צ שהאריך בזה ועוד כתב דהכא דרכו בכך ונטעי אדעתא דהכי לבשל במים [וכמש"כ הטור בדין סוכר עי' להלן], ועוד הביא ראוי ממא דשיבתא דמבואר בגמ' להלן דמברך בפה"א וע"כ דכיון שאין ראוי לאכילה אלא באופן זה אף בבישול עבור המים מברך בפה"א. ועי' בב"מ סי' ר"ה ס"ב.

ומדברי האחרונים מבואר דחששו גם לשיטת הרא"ש בתשובה ואין מברך בפה"א אלא אם עדיין נחשב אוכל, וכ"מ במ"א לענין לביבות. אמנם השו"ע לא הזכיר אלא את דברי הרא"ש בפסקים [וכהטור] וגם את דברי הרשב"א דבעינן שיהא דרכו בכך. ולא הזכיר את דברי הרבנו יונה והמרדכי ולא את דברי הרא"ש בתשובה. [ואולי במש"כ במי בישול פירות בלשון **ואפשר** יל"פ דמספק"ל בסברת תשובת הרא"ש וכנ"ל מהנשמ"א].

ברכת הסוכר

ט"ז. עי' רמב"ם פ"ח ה"ה דהגאונים כתבו דעל הסוכר מברך בפה"ע או בפה"א והמוצץ קני סוכר מברך בפה"א ועי' תוס' לעיל ל"ו ב', והרמב"ם חולק שאין זה פרי ולא עדיף סוכר שנשתנה ע"י האור מדובשא דתמרי שלא נשתנה ומברך שהכל. ופי' הכס"מ דכוונתו לחלוק בתרתי חדא דהקני סוכר עצמם לאו פרי נינהו ואף אם מוצץ אינו מברך בפה"ע אלא שהכל ועוד דאף אם הם פרי ומברך עליהם בפה"ע מ"מ הסוכר היוצא מהם אינו פרי ומברך שהכל דומיא דדובשא דתמרי. והטור סי' ר"ב סט"ו דחה דשאני דובשא דתמרי דעומד לאכילה וחשיב כנשתנה לגריעותא משא"כ בסוכר דעומד לזה ונטעי אדעתא דהכי. ולדעת הרא"ש יל"ד דאין זה טעם הפרי גופיה ואף בדרכו בכך אינו פרי [דהכא אין מבשל הפרי אלא המים שיצאו, עי' מ"ב], אבל להנ"ל דהרמב"ם סובר כהרשב"א דדובשא דתמרי אין דרכו לשתות א"כ בסוכר שעומד לזה דומה למי שלקות. וצ"ל דס"ל כמש"כ הכס"מ דעיקרו למצוץ הקנים. ועי' ביאוריה"ל שהאריך בזה.

והכס"מ דחה דברי הטור דה"נ נמכרים הקנים לאלפים למצוץ הקנים, והט"ז ובביהגר"א תמהו ע"ז, דכיון שאין אוכלים את הקנים אלא מוצצים אותם הרי עיקר הפרי הוא הסוכר ולא הקנים וא"כ גם בשותה הסוכר חשיב דדרכו לשתותו את מימיו. אמנם עי' שו"ת מים חיים להפ"ח סי' ז' שהוכיח מהכס"מ שביאר ברמב"ם דאף אם הוי פרי וכשמוצץ מברך בפה"ע מ"מ בסחיטה מברך שהכל ומבואר דמוצץ הוי כאכילה של הפרי [ואף אי נימא דחשיב שאוכל את מימיו מ"מ המים עצמם הוי פרי כשהם בתוך הקנים אבל כשיצאו הוי זיעה משום דנשתנו ואפשר דהט"ז והגר"א ס"ל דזיעה היינו דאינו חלק מהפרי וא"כ הכא כיון דאדעתא דמציצה נטעי להו הוי המים גוף הפרי וא"כ גם כשיצאו הוי פרי וצ"ע]. ועי' שו"ע הגר"ז סי' ר"ב ס"כ ד"א דהמוצץ קני סוכר מברך שהכל כדן מי פירות ועי"ש הל' ברכה"נ פ"ו ה"ט. ובנשמ"א כלל נ"א י'. ועי' עמק ברכה.

ע"כ נלמד בחורף תשע"ה בס"ד

מראי מקומות והערות כיצד מברכין

סוגיא דקדימה בברכות [דף מ"א א' ואח"כ דף ל"ט ב'] שו"ע סי' רי"א

א. מתני' דף מ' ב' היו לפניו מינים הרבה ר"י אומר אם יש ביניהן ממין שבעה עליו הוא מברך וחכמים אומרים מברך על איזה מהן שירצה. ומבואר בגמ' להלן דלרבנן חביב עדיף. ולהלכה נחלקו הראשונים, הרמב"ם פ"ח הי"ג פסק כחכמים [כ"פ הכס"מ ועוד. והפרישה פי' באו"א ע"י להלן בהערה] וכ"כ הריטב"א והרא"ה, והמרדכי כתב שכן דעת רש"י, אבל התוס' דף ל"ט והרא"ש והרשב"א בשם הראב"ד פסקו כר"י דמין ז' קודם. ומ"מ באין מין שבעה כתב הרא"ש דגם לר"י חביב קודם. וע"י שו"ע סי' רי"א סעי' א'-ב' שהביא ב' הדיעות וכתב המ"א דיכול לסמוך על כל אחד. אמנם ע"י פמ"ג משב"ז א' שצריך לקבוע דרך אחת ולא יעשה פעם כך ופעם כך.

ובגדר חביב נחלקו הראשונים, הרא"ש וכ"ה בתר"י כתבו דחביב היינו מה שחביב עליו תמיד אע"פ שעכשיו הוא רוצה את המין השני. אולם הרמב"ם פ"ח הי"ג ס"ל דחביב היינו מה שרוצה עתה וכ"ה פשוט לשון המשנה איזה שירצה²². וע"י ביהגר"א דהרא"ש גרס מין חביב והיינו דלהרא"ש החשיבות היא במין משא"כ לרמב"ם העדיפות היא רק מחמת שהוא רוצה עתה במאכל זה²³. וע"י במג"א סק"א דאין הכרעה להלכה ויכול לסמוך על אחד הצדדים.

אי בפה"א פוטר בפה"ע

ב. בגמ' דף מ"א אמר עולא מחלוקת בשברכותיהן שוות דר"י סבר מין שבעה עדיף ורבנן סברי חביב עדיף אבל בשאין ברכותיהן שוות ד"ה מברך על זה חוזר ומברך על זה. ופרש"י דאין ברכה אחת פוטרתן ושוב אין כאן מחלוקת [והיינו דכל המחלוקת היא רק כשברכתן אחת על מה יברך משא"כ הכא דמברך ב' ברכות וע"י להלן]. והוסף רש"י דבצנן וזית אף שמברך בפה"א על הצנן אין פוטר את הזית דאין בפה"א פוטר פה"ע אלא במברך עליו להדיא. וע"י בתר"י דעולא תרתי קמ"ל חדא דאין בפה"א פוטר פה"ע בכה"ג ועוד דכיון דמברך ב' ברכות אין מחלוקת בין ר"י לחכמים.

ובהא דאין בפה"א פוטר בפה"ע כשלא בירך עליו, ע"י בתר"י דהכא לא נתכוון לברך על אותו הפרי עצמו, ומשמע אף שבירך על פרי אחר מ"מ אם נתכוון שתחול הברכה גם על פרי העץ יצא, וכן דייק הב"י סי' ר"ח סעי' ט"ו וכ"ה בשו"ע סי' ר"ו ב' דבמכוון להדיא לפטור מהני. וכ"כ הרא"ה. ובדעת רש"י נחלקו הפוסקים, הפרישה סי' רי"א ובביהגר"א סי' ר"ו כתבו דרש"י נמי ס"ל הכי והכא מיירי באינו מכוון וכ"מ ברשב"ץ. אולם מהב"י סי' ר"ח משמע דרש"י לא ס"ל הכי [ע"י בפרישה שהעיר בזה] וכ"כ בשא"א סי' כ"ז בפשיטות דרש"י ותוס' פליגי על זה ואפי' בנתכוון לפטור לא מהני וע"י שהוכיח כן מהסוגיא וצידד דאף תר"י ס"ל הכי ולא נתקרה דעתו עד שפסק כן לדינא אך בכל בו מפורש כהב"י דלרבינו יונה מהני כוונה, וכ"כ הרא"ה. [ולדברי הרא"ה י"ל קושיות השא"א, וע"י ברכי יוסף סי' ר"ו וע"י ישועת דוד או"ח סי' א' וע"י להלן אות י'].
וכתב הרא"ה דאע"פ שאם מכוון להדיא פוטר מ"מ לא אמרינן דיקדים בפה"א כדי לפטור שניהם כדי שלא להרבות בברכות, דעיקר מצוותו לברך ברכתו הראויה. וע"י ברשב"ץ דפי' כן בדברי רש"י דמשו"ה אין פוטר אלא כשבירך עליו להדיא משום דאין זה לכתחילה [ובסתמא דעתו לעשות לכתחילה]. ולפי"ז יליע לסברת המקשה דמברך על הצנן בפה"א ופוטר את הזית [אע"פ שאינו עיקר] ואמאי לא אמרינן דעדיף לברך ברכתו הראויה ואי משום שהוא חביב נימא דיכוון שלא לפטור העץ. אכן ע"י רשב"א וריטב"א דטעמיה משום שלא להרבות בברכות. ומשמע דבהא גופא פליגי וצ"ת. [אכן משמעות רש"י דאף לעולא אי הוי פוטר אף באינו מכוון היה שייך דין קדימה ואי הוי חביב בפה"א מברך עליו ולא אמרינן דלכתחילה יברך ברכתו הראויה. ואפשר דאם אי"צ כוונה אלא ממילא נגרר אחריו חשיב ברכתו הראויה ולפי"ז אולי יליף כן גם לאידך מ"ד וצ"ע ברשב"א]. עוד ע"י ברשב"א דס"ל דכיון דהצנן חביב חשיב עיקר.

אין ברכותיהם שוות

²² [ובפרישה פי' בדעת הרמב"ם דלאו מדין חביב הוא אלא שבכה"ג לכו"ע הוא קודם לברך עליו ומחלוקתם כשעכשיו רוצה את שניהם בשוה ובזה פסק כר"י דמין ז' עדיף]. וצ"ע לפי"ז דלא כתב הרמב"ם דין חביב כשאין לו מין ז' אא"כ נימא דלר"י אין מעלה למין חביב כלל [ודלא כהרא"ש] וצ"ע.

²³ ע"י ברשב"ץ בסוף הסוגיא דאם על האחד צריך לברך שהחיינו חשיב כחביב, וכבר עמד בהגהות שם דזה א"ש להרמב"ם דחביב היינו מה שרוצה עכשיו. עוד ע"י בסי' בר אלמוגים סי' כ"ב שנסתפק בחביב מחמת שהמאכל חם או שיש בו מלח או שמעורב עם עוד דבר. ולכאורה תלוי במחלוקת הרמב"ם והרא"ש. שו"ר משי"כ שם בסי' כ"ה ובהשלמות שם וצ"ע.

ג. ובביאור דברי עולא דבאין ב"ש מברך על זה וחוזר ומברך על זה נחלקו הראשונים. א. לתוס' בשם רש"י וכ"כ הרא"ש בשם רה"ג הכא לכו"ע החביב קודם וכ"כ תר"י בדעת הר"י וכ"כ הרשב"א. ב. להרא"ש בסו"ד הכא אין קדימה ומה שירצה יעשה. ועי' ראבי"ה סי' קט"ז דכן דעת רש"י [ודלא כתוס'] וכ"כ המ"א ועי' מחה"ש והו"ד בביאור"ל. ועי' ראש יוסף דהכי משמע ממש"כ רש"י ואין כאן מחלוקת משמע דל"ש כלל למחלוקתם. ג. המרדכי פסק דמברך על מין ז' והב"י פי' דס"ל דרבנן מודים לר"י דמין ז' קודם [ועי' דרכ"מ דפי' כן גם לדעת הרמב"ם]. אולם הדרישה בסוה"ס פי' דהמרדכי פסק כמ"ד דפליגי גם באין ב"ש ופסק כר"י [וכבה"ג אליבא דתוס'].

ד. ולשיטת התוס' מבואר דאף באין ב"ש איכא דין קדימה אלא דהכא אין מין ז' קודם אלא החביב וכדכתבו דר"י מודה לחכמים. וכ"מ ברשב"א [אלא שלשונו צ"ע דכתב **דאין הקפדה בהקדמתן אלא חביב עדיף לכו"ע**]. אמנם לשיטת הרא"ש בסו"ד באין ברכותיהן שוות אין דין קדימה כלל ואי"צ לברך על החביב אלא על איזה שירצה דלא שייכי זה לזה כלל, [משא"כ לשיטת התוס' מברך על החביב עליו תמיד אע"פ שעכשיו רוצה יותר את השני לסברת הרא"ש ור"י בגדר חביב]. והיינו דבאין ברכותיהן שוות אין כלל דין קדימה דאין שייכות ביניהם וכל ברכה עומדת לעצמה וכאילו בא לעשות שני מעשים נפרדים. ועי' פרי"ח שהוכיח מהמשך הסוגיא כהרא"ש. ויל"ע בדברי הרא"ש שכתב גם בשיטה קמיתא דלא שייכי זל"ז וצ"ת.

ולדעת תוס' דה"נ איכא קדימה דחביב, צ"ב דכיון דלר"י ז' מינים עדיף על חביב מ"ש באין ברכותיהן שוות. ועי' ברשב"א בהמשך דבריו שנתקשה בזה ותי' דאף באין ברכותיהן שוות שייך דין קדימה אלא דליכא אלא הקדמה בלחוד ובזה לכו"ע חביב קודם אבל כשפוט אחד את חברו דין אחר הוא שיפטור החשוב את שאינו חשוב ע"ש. וצ"ב. [וכנראה דתרי דיני נינהו דבברכותיהן שוות דין הוא בחשיבות הברכה שתחול על החשוב והשני יגרר אחריו משא"כ באין ברכותיהן שוות הוא רק דין קדימה לגברא במעשה ברכה ודו"ק]. ועי' דרישה ריש סי' רי"א. וכמו"כ קשה לר"י בדעת המרדכי אמאי רבנן מודים הכא דמין ז' קודם.

ולשיטת התוס' יל"ע כששניהם שוים בחביבותם אי מין ז' קודם. ועי' רשב"י ובמ"א ס"ק ח' דבזה מין ז' קודם והובא במ"ב סק"ט ועי"ש ס"ק י"ח דאף בפה"א קודם לבפה"ע לדעת המ"א אבל להגר"א בפה"ע קודם עי"ש בשעה"צ י"א. אמנם להרא"ש משמע דהכא ליכא קדימה כלל וכ"כ בשעה"צ ס"ק י"א. [וכמו"כ יל"ע למרדכי הנ"ל באופן שאין מין ז' אי חביב קודם] ועי' בכ"ז בחי' רא"ל מאלן סי' א'. ועי' בסמוך לענין בפה"ע ובפה"א.

ואמנם מצינו דין קדימה גם באין ברכותיהן שוות וכדהביאו התוס' מהגמ' לעיל דף ל"ט א' דמבואר דבפה"א קודם לשהכל ועי' רשב"א, ולדעת תוס' אפשר דדמי לחביב אבל לרא"ש דליכא דין קדימה כלל אמאי בפה"א קודם לשהכל. וצ"ל דהתם משום חשיבות הברכה ואין זה שייך לחפצא אלא דלמברך יש דין לברך הברכה החשובה ועי' בסמוך בדברי הרא"ה, ועצ"ת.

בפה"ע אי קודם לבפה"א - ובשיטת הבה"ג

ה. ולשיטת תוס' ודעימיה דלעולא דלא פליגי באין ברכותיהן שוות החביב קודם, מייירי אף דהחביב בפה"א והשני בפה"ע. ואף שבפה"א קודם לשהכל כדלעיל ל"ט א' מ"מ בפה"ע לא עדיף כ"כ מבפה"א. עי"ש בתוס'.

אמנם הבה"ג כתב דבפה"ע קודם לבפה"א, והקשו התוס' והראשונים מסוגיין. ועי' מש"כ הרא"ה ותו"ד דבאין ברכותיהן שוות אין דין קדימה מצד החפצא וממילא יקדים הברכה החשובה ובפה"ע קודם לבפה"א, וכ"ה בריטב"א. ולפי"ז אי"ש דברי בה"ג. והתוס' ל"מ להו הכי כדהוכיח הרשב"א מצנון וזית, עי"ש. ועי' אמרי נועם להגר"א דלכאורה נתכוון לדברי הרא"ה ופי' שזו כוונת התוס' סוד"ה מיתבי.

והנה יל"ע לשיטת תוס' באופן דשניהם שוים בחביבותם אי בפה"ע קודם [וכנ"ל לענין מין ז'], די"ל דמ"מ בפה"ע אית ליה מעלה. ועי' רשב"י וכל בו דבכה"ג בפה"ע קודם. ועי' מ"ב סי' רי"א ס"ק י"ח בשם המ"א והט"ז דלהלכה בכה"ג בפה"ע קודם והיינו כהרשב"י. [מיהו במ"ב יל"פ משום דיש לחוש לדעת הבה"ג וכ"מ בפמ"ג]. ולכאורה הול"ל דזו כוונת הבה"ג ומדלא תי' התוס' כן משמע דס"ל דאין בפה"ע קודם כלל אבל הא גופא צ"ע מהיכן פשיטא להו ד"ז. שוב הראוני דבבה"ג משמע דמייירי אף באיכא חביב דמ"מ בפה"ע קודם ולפי"ז שפיר מקשו התוס'.

ועי' ברא"ש ותר"י דהבה"ג מפרש דעולא לא מייירי בדין הקדימה אלא דאין פוטר את חברו, וכ"כ הדרישה בדעת הרמב"ם. ועי' במאמ"ר באריכות.

קדימה בברכות [ב]

בישוב התוס' לשיטת הבה"ג [מהדו"ב]

ו. עי' לעיל דהתוס' לשיטתם דפי' דברי עולא דבאב"ש לכו"ע חביב קודם כתבו דלפי"ז מבואר דאפי' שהוא בפה"א קודם לחבירו דהוא בפה"ע [נחדא דזהו סתם ברכת הפירות שאין ב"ש דאחד בפה"א ואחד בפה"ע וכ"כ הפנ"י ועוד דבגמ' מיירי בצנון וזית כדמפרשין לעולא דבזה מברך על הצנון החביב קודם הזית] ומזה הוכיחו דבפה"ע כלפי בפה"א אינה ברכה מבוררת והקשו על בה"ג. וכמו"כ קשה לפי הרא"ש דמברך על מה שירצה והרא"ש דחה פי' בה"ג. והתוס' תי' דבה"ג קאי כמ"ד דפליגי נמי באין ב"ש וכו"ל. וצ"ב דמ"מ מבואר דלר"י מברך על הזית משום דמין ז' קודם ומשמע דאיל"ה מברך על הצנון אף דהזית בפה"א וצ"ל דלדידה נמי אמרינן דחסורי מחסרה ומה שאמר מפני שהוא מין ז' קאי על ב"ש כדפי' עולא. אך עצי"ע למ"ד דפליגי גם באין ב"ש דע"ז נמי אמר ר"י דמין ז' קודם הרי אזלינן בתר בפה"ע. ואמנם המהרש"ל כתב דלבה"ג מין ז' קודם למעלת בפה"ע ולפי"ז י"ל דדמין ז' קודם אף שהוא הפה"א. והבה"ג מיירי בתרווייהו מין ז' או שאין מין ז', אך ברא"ש [וכ"מ פשטות דברי הבה"ג וכ"כ הנחל"ד] מבואר דבפה"ע קודם למוקדם בפסוק ולכן בכוסס חטה אין קודם לתמרים ע"ש. וא"כ כ"ש דקודם לאין מין ז' [ולמ"א ס"א יל"ד ואכ"מ]. וכ"כ בביהגר"א לשו"ע ס"ג דמש"כ תוס' סוד"ה מתיבי דמיירי בקליות ותפוחים כוונתם דבכה"ג יל"פ כבה"ג והיינו דבפה"ע קודם לקליות שהם מין ז'. [אמנם דבריו צ"ב ואכ"מ]. והדק"ל באיזה אופן אמר דמין ז' קודם. ויל"ע בדין במ"מ ומין ז' וצ"ע. ועי' צ"ח.

עוד צ"ב דכיון דלעולא חזינן דבפה"ע לא חשיבא מבוררת ולכך חביב עדיף ה"נ נימא לאידך מ"ד דהרי לא פליגי בזה. ואולי אף דאינה מבוררת כ"כ מ"מ אית לה מעלה אלא דלעולא דאין תורת קדימה באין ב"ש למין ז' ה"נ בפה"ע אין קודם. ויותר נראה דלבה"ג באמת גם לעולא בפה"ע חשיבא מבוררת אלא דאין מבוררת קודמת לחביב, והגמ' לעיל דמבוררת קודמת לחביב קיימא לר"י וכאידך מ"ד דפליגי גם באב"ש אבל לרבנן חביב קודם. וכמדומה שכ"כ הנחל"ד.

אך צ"ב דכמו דלרבנן אין קודם לחביב ה"נ לר"י אין קודם למין ז' וזה א"ש למהרש"ל דבה"ג מודה דמין ז' עדיף ממעלה דבפה"ע וה"נ לרבנן חביב עדיף אבל להנ"ל מהרא"ש דבפה"ע עדיפה וכ"מ בבה"ג, נימא דגם לרבנן עדיפה מחביב. ועי' נחל"ד שתמה בזה. וצ"ל דמחלוקת רבנן ור"י אינה איזה מעלה עדיפה אלא דלר"י אזלינן בתר החשיבות ולרבנן לא אזלינן בתר החשוב אלא בתר החביב [וכ"ה לשון הבה"ג] ומעלת החביב היא בברכה שיותר משבח על החביב לו ובפרט להרמב"ם דמברך על מה שרוצה עכשיו. וה"ט דעולא דבאין ב"ש איכא מעלה לחביב אף לר"י דשאני ממין ז' דהוי מעלה בחפצא ובאין ב"ש א"צ להקדים החפצא משא"כ בחביב דהברכה עצמה מעולה טפי. ולפי"ז א"ש דבפה"ע אף דעדיף ממין ז' אף לר"י מ"מ אינו קודם לחביב לרבנן או לעולא אף לר"י. [ויתכן דהרא"ש דס"ל דחביב הוא מעלה בעצם דמברך על החביב לו תמיד אף שעכשיו חפץ יותר בשני לכך לא תי' כתוס'].

ז. הרשב"א ביאר דין הקדימה בב"ש משום דאינו בדין שיגרור האינו חשוב את החשוב. ולדבריו באין ב"ש דאין החשוב נגרר אחר האינו חשוב לא שייך כלל הך דין קדימה אלא דין אחר הוא ומעלה בעלמא היא וע"ש. והעירו דברא"ש משמע דבעיקרא דמילתא שייך קדימה באין ב"ש אלא דאין שייכות ביניהם אבל לו יצויר דאיכא שייכות יש קדימה. ומצאנו חידוש בב"י בדעת הר"פ דאין קודם לברכת הפירות משום דהוא מין ז' ותמה ה"נ על הטור דהביאו הרי לדין אין קדימה באין ב"ש ות"י דשמא כיון דתרווייהו אילנות חשיב ב"ש ותמוה דהא סו"ס אין זה פוטר את זה. ולהרא"ש י"ל קצת דהכא דאיכא שייכות ביניהם אף שאינו פוטר את חבירו שייך קדימה. **מכתבי הגר"מ קופמן שליט"א**²⁴.

ח. והרשב"א בסוף הסוגיא חידש יותר דדין זה הוא לעיכובא, דאם בירך על האינו חשוב לא נפטר החשוב אלא א"כ נתכוון לפטור דאינו בדין שיפטר החשוב דרך גרירה אלא דרך כוונה. והו"ד ברמ"א סי' רי"א ס"ה. וע"ש במ"א דאפי' היה לפניו אין פוטר אלא בנתכוון. וע"ש בגליון רעק"א בשם גינת וורדים כלל א' ס"ז דאורח דסמך אתכא דבעה"ב הוי כדעתו לפטור. ולכאורה משמע דא"צ כוונה לפטור אלא לאכול, אבל הפמ"ג כתב דבעינן כוונה לפטור ועי' בהגר"ז פ"ט ס"ה. מיהו לכאורה הכא ודאי איכא דעת לאכול ומשמע דאף בכה"ג דין הוא לכתחילה לברך על החשוב וכן משמע במאירי דהכא איכא כוונה לאכול ולא לפטור ובזה צריך לברך על החשוב.²⁵

²⁴ והרשב"א שליט"א הראה שכן כתב השל"ה בהגהות לעמק ברכה דיני ברכות כלל ה' דמה"ט להרא"ש מוקדם בפסוק קודם גם באין ב"ש אף דלאינו מין ז' אין קודם [עי' מ"א סק"ב] והרי איכא מסתברא וכדמבואר בראשונים, ותי' דכיון דשניהם כתובים בקרא איכא שייכות ביניהם ע"ש.

²⁵ וצ"ל דאין כוונת הרשב"א דטעמא דסוגיין משום דאינו פוטר, דהכא כיון דמכוון בדיעבד פוטר אלא דכיון שאין זה לכתחילה שהחשוב יגרר ע"י שאינו חשוב בסתמא אין דעתו לפטור באופן דאינו לכתחילה. ולפי"ז ע"כ דמכוון נמי הוי דרך גרירה אלא דמ"מ כיון דמכוון לזה מהני לפטור, וצ"ע.

ט. גמ' מיתבי היו לפניו צנון וזית מברך על הצנון ופטר את הזית ופשטות קושית הגמ' על יסוד עולא דאין בפה"א פטר בפה"ע דהכא חזינן דברכת הצנון פטרת את הזית וממילא יברך בפה"א דהשתא הוי כברכותיהן שוות. ועי' שאג"א סי' כ"ז שהקשה להשי"ע דבנתכוון לפטור מהני א"כ נימא דהכא מיירי בנתכוון ועוד דהרי הכא הרי נתכוון. אמנם כבר תי' האחרונים [ע"י בקו"א לשאג"א וברכ"י וגנזי חיים סי' ר"ו] דאף דפטר מ"מ אי"ז לכתחילה [וכמש"כ הריטב"א ורא"ה] וקושית הגמ' משום דמשמע דלכתחילה יעשה כן לברך בפה"א לפטור הזית. אמנם ברש"י משמע דהקושיא על עיקר הדין דיכול לפטור ועי'. ולעיל אות ב' צידדנו דאי פטר אף בלא כוונה מותר לכתחילה דאין זה ברכה שאינה ראוי' אלא דנפטר ע"י גרירה משא"כ אי מהני בנתכוון דמהני משום דחשיב שבידך על זה להדיא הוי כדיעבד, לפי"ז כיון דמוכח מברייתא דשרי לכתחילה ע"כ דמהני גם בלא כוונה משום גרירה. ויל"פ בזה הרבה. ומה שהקשה דהכא הרי נתכוון, זה תלוי אי בעינן כוונה לאכול או לפטור והכא לא נתכוון לפטור. ועי' ברכ"י שם. ויל"ע אי תלוי בנידון הנ"ל ברשב"א.

י. שם בגמ' הבי"ע בצנון עיקר וכו' **אי הכי** אימא סיפא ר"י אומר יברך. ומשמע דאי לאו דהצנון עיקר לא קשה מר"י ותמה המהרש"א דבלא"ה נמי יקשה לעולא אמאי מין שבעה קודם הרי לר"י דמברך בפה"ע אין ב"ש. ותי' דהיה אפשר לתרץ דכוונת עולא דלכו"ע מין ז' קודם ולמסקנא דר"י מיירי בברכותיהן שוות א"ש. והנה ברא"ה וריטב"א [להלן ד"ה אר"י להקדים] מבואר דאם היה בפה"א פטר בפה"ע לכתחילה אף לר"י היה לו לברך בפה"א שלא להרבות בברכות ורק משום דאי"ז לכתחילה יקדים בפה"ע ולרבנן דחביב קודם חשיב כדיעבד ע"ש ולפי"ז י"ל דמשו"ה אמר ר"י דמין ז' קודם לאפוקי דלא נימא דחביב קודם והוי כברכותיהן שוות ודו"ק, [ובנוס"א י"ל דאם יקדים בפה"א ויפטור העץ הרי המין ז' נפטר בברכה שאינה חשובה] ועי' צ"ח.

יא. שם מבואר בגמ' דבצנון עיקר מברך על הצנון ופטר את העיקר. והנה הרמ"א סי' רי"ב ס"א הביא מהאגור בשם האו"ז דאם הטפל חביב מברך על הטפל לפני העיקר אף שמברך עוד ברכה כדי שיברך ברכה הראויה [כלומר דבאין ב"ש מברך על החביב תחילה ע"ש במח"ש]. ותמהו המ"א והגר"א שם מסוגיין דבצנון עיקר פשיטא לגמ' דמברך על הצנון ואף לר"י דמין ז' קודם וה"ל נימא בחביב. ע"ש²⁶.

יב. רש"י ד"ה פשיטא לא גרסינן וכו' ועוד דלא פשיטא היא אי לאו דאשמעינן עולא הו"א צנון פטר את הזית דהתנן בירך על פירות האילן בפה"א יצא. ויל"ע אמאי לא כתב דקמ"ל דלר"י דמין שבעה קודם מודה באין ברכותיהן שוות דהא לקמן חזינן דאיכא מ"ד דלר"י מין ז' קודם אף באין ברכותיהן שוות אף שצריך לברך על כאו"א וכן היא גם סברת המקשה וכנ"ל. ומשמע דהשתא נקטינן בפשיטות דאין סברא דיהא קדימה בזה עד דאשמעינן דיליף מקרא דכל הקודם בפסוק קודם לברכה, וצ"ע. ועי' ביאור מרדכי שעמד בזה ותי' דודאי דעולא אשמעינן הכי, אלא דלשונו דיברך על זה וחוזר ומברך ע"ז משמע דקמ"ל נמי דאין פטר את חברו וע"ז פי' המפרשים דפשיטא הוא וע"ז פליג רש"י דאיכא חידוש בזה.

יג. גמ' **במאי פליגי להקדים**. עי' רשב"א, ובפשטות קושית הגמ' היא בסברא [וכ"נ כוונת הרשב"א בפי' ב'] דבאין ב"ש לא שייך הקדמה, שרק בב"ש דפטר האחד את השני בברכתו דין הוא דיפטור החשוב את שאינו חשוב משא"כ באין ב"ש או כדברי הרא"ש דלא שייכי זל"ז. ותי' הגמ' דמ"מ איכא חשיבות בהקדמת הברכה. ולפי"ז משמע דאף למ"ד דפליגי גם באב"ש מ"מ אין גדרם שוה. ועי' פמ"ג סי' קס"ח בקדימה דפת דמי שאינו מקדים חשיב עבריין, ולהנ"ל אפשר דבאין ב"ש אינו עבריין אפי' למ"ד דלית ליה דעולא.

יד. שם **וכדאמר** רב יוסף כל המוקדם בפסוק קודם לברכה. עי' תוס' דהר"ש גרס אמר ר"י ואין זה הוכחה להא דלעיל ודברי ר"י קיימי אף לרבנן ובאין זה חביב מזה והתוס' הוכיחו מהגמ' להלן דר"י מיירי אף כשיש חביב ואפי"ה המוקדם בפסוק קודם וגרסינן דאמר ר"י ורבנן דר"י לית להו דרב יוסף, [מיהו הא גופא צ"ע מנלן דר"י מיירי אף בחביב]. ולפי"ז הוכיחו דהאמוראים דסברי כרב יוסף ס"ל דה"ל כר"י דמין ז' קודם. והנה לגירסתם הגמ' מוכיחה מר"י דלא כעולא אלא לר"י מין ז' קודם אף באין ב"ש ובפשוטו הרא"י משום דקרא מיירי בכל גווני אף באין ב"ש ולפי"ז מבואר דאין הלכה כעולא. אולם הרא"ש הוכיח כתוס' דרב יוסף דלא כרבנן ומ"מ

ו'ש להוכיח דכשמכוון נמי הוי גרירה דאלי"כ אמאי לא נימא דיכוון על שניהם, וע"כ דאף כשמכוון הוי גרירה ולא חל הברכה אלא על מה שאוכל ראשון. ועי' אבהע"ז ס"ה [הו"ד להלן אות ט"ז] דאף כשכיון בשעת ברכה על שניהם יאכל המין ז' שעליו יחול עיקר הברכה. וע"ע להלן.

²⁶ במח"ש כתב לבאר קושיותם דהכא מיירי באין אחד חביב יותר ובזה לר"י אזלינן בתר מין ז' ולרבנן אין מין ז' קודם אף דאין חביב כנגדו וצ"ע דבראשונים מבואר דלרבנן בליכא חביב מודו דאיכא קדימה למין ז' עי' תוס' ד"ה אמר וברא"ש וכ"מ ברמב"ם.

פסק כעולא, וע"כ דר"י מיירי בב"ש, ולפי"ז אין הוכחה מר"י דשייך קדימה באין ב"ש וכ"כ בביהגר"א [ס"א ד"ה ואם אין] דהרא"ש גרס אמר ר"י.²⁷

ט"ו. כתב הרא"ש דאין להביא רא"י דלא כבה"ג דבפה"ע קודם לבפה"א, מקרא דרב יוסף דהמוקדם קודם ואף חיטה קודם לגפן, די"ל דקרא מיירי בעשאו פת או דייסא או מיירי בב"ש כמו חיטה לגבי שעורה. וכבר מפורש בבה"ג כן דמיירי בתבשיל ולא בכוסס חיטה. והביאו הטור. ומשמע מזה דלבה"ג בפה"ע קודם למוקדם בפסוק ולפי"ז ה"ה למין ז' [וזה דלא כמהרש"ל בתוס' אלא כביהגר"א]. אמנם ע"י בב"י דבבה"ג יל"פ דבכוסס אין חשיבות דז' מינים כלל [וכמש"כ הרשב"א] וכ"מ קצת בבה"ג דכתב דענבים קודמים לחיטה דאחשבינהו קרא, ור"ל דמשא"כ החיטה אין לה חשיבות מין ז' אלא כשעשאה תבשיל. ולפי"ז משמע להיפך דאי לאו הכי המוקדם קודם לבפה"ע, ושו"ר כע"ז בא"ר וע"י שעה"צ ס"ק י"א. מיהו צ"ע דאי החיטין לא חשיבי מין ז' תיפ"ל דענבים קודמים משום דהם בפה"ע ובא"ר הוכיח מהא דצייר הקדימה בענבים משמע דשאר פרי אינו קודם לחיטה, והו"ד בשעה"צ דהוכיח מכאן דקליות קודמין לתפוח לבה"ג. ולא עיינתי כעת] אבל ברא"ש מוכח כן.

כל המוקדם בפסוק מוקדם לברכה

ט"ז. ומדברי הרא"ש משמע דלרש"י דפליג על בה"ג א"ש קרא כפשטיה אף באין ב"ש ואף בכוסס חיטה, וע"י מ"א סוס"ק ב' שנתקשה דהא הרא"ש פסק כעולא ולשיטתו באין ב"ש אין דין קדימה כלל. ולו"ד י"ל דכוונת הרא"ש להקשות למ"ד דפליגי גם באין ב"ש, וכ"מ בביהגר"א הנ"ל דלרא"ש אליבא דעולא ר"י מיירי בב"ש, [וע"ע בב"י ובגנזי חיים דתחילת דברי הרא"ש קאי לפי א' דחביב קודם וה"נ מין ז' כשאין חביב].

אמנם קשה מסו"ד הרא"ש שכתב להלכה דחטה קודמת לזית, והביאו הטור סו"ס ר"א. ונתקשו הפוסקים שהרי הרא"ש והטור פסקו כעולא דבאין ב"ש אין קדימה למין ז' וכ"ש למוקדם בפסוק.

ומצינו כמה תי. א. בא"ר וביהגר"א ס"ה וכן בב"מ פ"י דהרא"ש בסו"ד מיירי בעשה מהחטין דייסא ולא בכוסס חיטה. ובזה לכו"ע חטין קודמים משום דברכתו במ"מ והוי ברכה מבוררת דומיא דבפה"א דקודם לשהכל אף דאב"ש וכדלעיל ל"ט. [וכ"מ לדינא בשו"ע ס"ה אלא די"ל משום דחשש לבה"ג] אלא דלפי"ז אין הקדימה משום דמוקדם בפסוק אלא משום דמבוררת. וע"י מאמ"ר דאיה"נ ובתורה לא נאמר דקודם דווקא משום דהוי מין ז' אלא דמ"מ קודם. מיהו לפי"ז גם שעורין קודמין לזית ול"מ הכי ברא"ש וע"י להלן אות י"ז. עוד יל"ע מדברי הטור דנסתפק לדעת הרא"ש אי מיירי בכוסס והדקי"ל. וע"י בהערה²⁸. ב. הב"ח כתב דכל דברי הרא"ש דאין קדימה הוא רק כשרוצה יותר במין השני אבל אי לא"ה יש קדימה למין ז' כר"י, וזה דלא ככל משנ"ת דלרא"ש ל"ש קדימה באין ב"ש ועוד צ"ע דכיון דבב"ש לרא"ש אזלינן בתר החביב אצלו תמיד מ"ש באין ב"ש דאזלינן בתר החביב השתא ואפי' לר"י, וי"ל. וע"י מ"א דברא"ש מבואר דלא כהב"ח. ג. המ"א והט"ז וכ"ה בשל"ה כתבו דאף דמין ז' אינו קודם למין שאינו כתוב בקרא מ"מ אם שניהם כתובים המוקדם קודם. והאחרונים תמהו [ע"י מאמ"ר ואבהעו"ז] דאיפכא מסתברא וכדכתב הרא"ש גופיה דמרב יוסף נשמע דה"ל כר"י דכיון דקודם למאוחר בקרא אף דגם הוא מין ז' כ"ש דקודם למה שאינו מין ז' כלל וכ"מ ברש"י בסוגיין. והמאמ"ר כתב דבב"ש

²⁷ . והנה לרבנן דר"י אי פליגי על רב יוסף א"כ נמצא דלית להו כלל קדימה בז' מינים ואפי' כשאין חביב דאי מודו נימא דגם רב יוסף מיירי בהכי, אך בתוס' ובפוסקים מבואר דבליכא חביב מודו רבנן וכנ"ל בהערה. וע"כ דהכי קים לה לגמ' דר"י מיירי אף באיכא חביב וכצ"ל לתוס' דהגמ' מוכיחה דלא כעולא. והרי ודאי דלעולא אליבא דר"י בב"ש איכא קדימה לז' מינים וע"כ דס"ל דקרא מיירי בב"ש ורק דקי"ל דרב יוסף מיירי בכל גווני וה"נ נימא דרבנן מודו לזה אלא דפליגי באיכא חביב וכ"מ ברש"י דרבנן פליגי דקרא מיירי רק באין חביב כנגדו ועצ"ע. והנה בתור"י החסיד כתב דשמא גם אי גרסינן דאמר מ"מ אין רא"י דה"ל כרבנן ע"ש וצ"ב. ואולי יל"פ גם לרב יוסף דקרא מיירי באין חביב זמ"ז אלא דהרא"י רק לסברא דשייך קדימה. ולפי"ז אולי גם אי קרא מיירי בב"ש כעולא ומ"מ מייתי רא"י דשייך קדימה וצ"ע. וע"ע במ"א דמוקדם בקרא גם לרא"ש יש קדימה אף באין ב"ש משום דהתורה הקדימת, ותמהו האחרונים דא"כ מאי מייתנין רא"י דאף באין ב"ש פליג ר"י ולהנ"ל י"ל דהרא"י רק לסברא ודוק. ולפי"ז גם לרא"ש י"ל דגרסינן דאמר ועצ"ע. וע"ע במ"ב ס"ק ט' דפליגי המ"א והגר"א לדעת תוס' באין ב"ש וליכא חביב אי מין ז' קודם ויל"ד למשנ"ת.

²⁸ . והנה הב"י כתב דספק הטור משום דבכוסס ל"ח מין ז' כהרשב"א בסוגיין, וע"ש דהוכיח דמיירי בתבשיל מתחילת דברי הרא"ש. והנה בפרישה ומאמ"ר הוכיחו להיפך דרק לבה"ג הוצרך לזה אבל לדידיה אף בכוסס חיטה קודמת, [וגם קשה דמשמע בקושית הרא"ש על בה"ג דחיטה קודמת לשעורה ע"י ביהגר"א ס"ה ואי משום הרשב"א אף חיטה לשעורה אין קודם]. אמנם יל"פ ספק הטור משום קושית רבותינו דהרא"ש ס"ל דבאין ב"ש אין קדימה כלל אלא לברכה מבוררת. [ותחילת דברי הרא"ש בקושיתו על בה"ג יל"פ כנ"ל דקאי למ"ד דלא כעולא או כהב"י וגנזי חיים דשם אזיל בשיטת התוס' והסמ"ק דאף לעולא שייך קדימה באב"ש ורק דחביב קודם]. אך א"כ אמאי נסתפק הטור בזה. וע"י ביהגר"א ס"ה שתמה על הטור וע"י בא"ר דאין כוונת הטור להסתפק לדעת הרא"ש בדברי עולא, אלא **לסברת** הרא"ש דפליג על בה"ג בדין בפה"ע אבל לרא"ש גופיה דאב"ש אין קדימה ודאי דגם המוקדם אין קודם ורק במ"מ קודם משום דמבוררת, ע"ש. ועכ"פ לפי"ז ע"כ ספק הטור כהב"י משום דכוסס לא חשיב ז' מינים.

דאיכא דין קדימה שיפטור החשוב את השני ודאי דכ"ש דמין ז' חשוב טפי ממה שלא נכתב כלל בפסוק ודברי המ"א רק באין ב"ש דאין קדימה בעצם יש להמשך אחר הסדר בפסוק. וכע"ז במח"ש דאין הקדימה מעיקר הדין אלא כיון דאין נפ"מ עדיף שיעשה כסדר הכתוב בקרא וצ"ב. ובעמק ברכה לאבי השל"ה כלל ה' כתב לבאר הסברא דכשניהם חשובים איכא בושט יותר לחשוב [ע"ש דמדמה זאת לכבוד בנ"א וכ"ה בפירות דהאדם עץ השדה ומבואר מזה דהקדימה משום כבוד הפרי ולא משום כבוד הברכה] אך ע"ז דברא"ש מבואר איפכא ואפשר דכ"ז באין ב"ש דהקדימה משום כבוד הפרי משא"כ בב"ש דהקדימה משום חשיבות הברכה. וצ"ע. והשל"ה בהגהות לעמק ברכה כתב דכשאחד אינו מין ז' כיון דאין ב"ש אין שום שייכות ביניהם ל"ש קדימה כדכתב הרא"ש אבל אם שניהם מין ז' איכא שייכות ביניהם ושייך קדימה, [ועי' בהערה לאות ז'] ולפי"ז לרבנן יהא חביב קודם וצ"ע. ד. **באבהע"ז** כתב דהרא"ש מייירי באופן שב"ש כגון שביד [בטעות] על שניהם שהכל ואמרינן ליה שיאכל המוקדם בפסוק שהוא החשוב כדי שתחול עליו עיקר הברכה. [ומבואר דאף במכוון על שניהם הברכה חלה על מה שאוכל ראשון ואפי' אם לא היה דעתו מעיקרא לאכול ראשון].

קדימה בברכות [ג]

קדימת ברכת בורא מיני מזונות

י"ז. כתב בהגהות מיימוניות פ"ח הי"ג דתבשיל שיש בו קמח שעורין או כוסמין וכו' וגפן וכו' מברך על התבשיל במ"מ תחילה אע"ג דאינהו ממין ז' והכוסמין אינם מין ז' [דאינם מפרשים בקרא עי' מ"ב] במ"מ קודמת כיון שעושים מהן פת [ומקורו במהר"ם מרוטנבורג והו"ד בב"י ודרכ"מ] וכ"פ השו"ע סעי' ו'. ומבואר דבמ"מ קודמת למין ז' ואף באין ב"ש וה"ט דחשיב כברכה מבוררת דאית לה קדימה אף באין ב"ש וכן מבואר בתר"י דלעולא יל"פ קרא בבמ"מ דקודם אף באין ב"ש. ולפי"ז אף תבשיל של שעורין קודם לזית דאין הטעם משום דמוקדם בפסוק אלא משום דהוי כברכה מבוררת דקודמת למין ז'. ועי' להלן דא"י"ז ממש כברכה מבוררת.

ובגמ' בע"ב אמרינן דתמרים קודמים לרימונים אף דרימונים כתיבי קודם משום דארץ הפסיק הענין והתמרים חשיבי ראשון לארץ בתרא. והרא"ש הוסיף [הו"ד לעיל] דמ"מ חיטה שהיא ראשון לארץ קמא קודמת לזית שהוא ראשון לארץ בתרא וכן שעורה קודמת לתמרים. והקשו הפוסקים שהרי הרא"ש פסק דבאין ב"ש ליכא קדימה כלל [עי' לעיל בכמה אופנים]. והובא מהגר"א וא"ר ובי"מ דהרא"ש מייירי במעשה קדירה דמברך במ"מ ולכך איכא קדימה. וכ"כ השו"ע ס"ה לדינא דדוקא במעשה קדירה איכא קדימה. ולדבריהם ע"כ דתבשיל הוא קודם משום דבמ"מ חשיבא כברכה מבוררת, וכהגה"מ. אלא דא"כ אין הטעם משום דמוקדם אלא משום דמבוררת וברא"ש ל"מ הכי. ועי' מאמ"ר דאף דילפינן מקרא דהמוקדם קודם מ"מ טעם הקדימה משום דמבוררת²⁹. ועדיין צ"ע דא"כ גם שעורה קודמת לזית וברא"ש מבואר דדוקא חיטה קודמת דמוקדמת יותר בקרא. ועי' בלבוש דמשו"ה הכריח דהרא"ש מייירי בחיטה ממש [והקושיא הנ"ל דהא אין ב"ש תי' שם דמייירי בבוסר של זית דמברך בפה"א]. אבל בתבשיל אף שעורה קודמת לזית. ועי"ש דאפי' אורז דאינו מז' מינים קודם כיון דהוא מזון ועדיף מין דאינו זין ואין בו הודאה על ההשגחה הגדולה על ברואיו [ומשמע דבמ"מ יש בה יותר שבח ומה"ט עדיפא על חביב].

אמנם השואל בלבוש חולק עליו, ותו"ד דאין בומ"מ חשיבא ברכה מבוררת כ"כ וברכת היין חשיבא יותר, ורק בצירוף דמוקדם בקרא קודמת. ולפי"ז תבשיל של שעורה אין קודם לזית אף דמברך במ"מ משום דבעינן נמי שיהא מוקדם בקרא. וא"ש דברי הרא"ש.

י"ח. והנה הרמב"ם פ"ח הי"ג וכן השו"ע ס"ד השמיטו דברי הרא"ש דראשון לארץ קמא קודם לראשון לארץ בתרא, אלא רק דשני לבתרא קודם לשלישי לארץ קמא. אמנם הרמ"א העתיק דברי הרא"ש דראשון לקמא קודם לראשון לבתרא והיינו חיטה לזית. ועי' מ"א דהשו"ע השמיטו בכוונה משום דבס"ה כתב דחיטה ושעורה אין קודמין אלא כשעשה מהן תבשיל, וכיון דמברך עליהן במ"מ הרי אף שעורין דאין מוקדם בפסוק איכא קדימה משום דהוי ברכה מבוררת וכהשו"ע ס"ו ע"ש. ולפי"ז תמה על הרמ"א דבס"ה משמע

²⁹ וכע"ז משמע ברשב"א בסוגיין שכתב ג"כ דקרא לא מייירי בכוסס חיטה [מטעם אחר וכנ"ל מהב"י דלא חשיב מין ז' והוכיח כן מהא דאין מברך עליה מעין ג'] אלא מייירי בפת, וסיים שם דכיון שהוא לחם ברכתו חשובה וקודם לכל. ומשמע דאף דיליף מקרא הטעם משום דברכתו חשובה.

דמסכים לשו"ע דהכא מיירי רק בתבשיל וא"כ מאי נפ"מ בהא דמוקדם בקרא. ומה משמע דהרמ"א ס"ל כהשואל דבמ"מ לא חשיב מבוררת ואינו קודם למוקדם בקרא. אך צ"ע לפי"ז אמאי לא הגיה הרמ"א בס"ו. עיי"ש במ"א³⁰.

ועיי"ש עוד בסו"ד וכוונתו [כן ביארו המחש"ש והפמ"ג] דיש לתרץ דברי הרמ"א בכוסס, וזה דייקן דדוקא חיטה קודמת לזית ולא שעורה. ואף שהשו"ע כתב דבכוסס אין קדימה יל"פ דהטעם משום דאין ב"ש וחביב קודם והרמ"א מיירי בשניהם חביבים בשוה וזה המוקדם קודם כמו דמין ז' קודם³¹.

ועי' מ"ב ס"ק כ"ה דלדינא הסכימו האחרונים כהלבוש דשעורה קודמת לזית ודלא כמשמעות הרמ"א. ועיי"ש בסמוך.

ובעיקר הדבר דבמ"מ קודם אף באין ב"ש וכתבנו הטעם משום דהוי ברכה מבוררת, אמנם כן מבואר בביהגרא אבל בהגה"מ משמע דאין הטעם משום דהברכה עצמה מבוררת, אלא משום דהמין חשוב שעושין ממנו פת. וכ"מ בלבוש דהטעם משום דברכה על מין מזון הוי ברכה חשובה טפי. ובלבוש כתב כן אף באורז וכ"מ ברשב"ץ דאף אורז קודם. ויל"ע לדעת ההגה"מ.

יין ותמרים [בפה"ג ומוקדם בפסוק]

י"ט. כתב הטור עפ"י רבינו פרץ בהגהות סמ"ק, דברכת היין קודמת לתמרים אף שתמרים קודמים בפסוק, ואפי' לזית קודמת משום דהוי ברכה מבוררת³². אמנם תבשיל של שעורין קודם ליין כיון דמבורר וגם מוקדם בפסוק. ומשמע דאי לא הוי מוקדם וכגון כוסמין אין במ"מ קודם. וזה כהשואל בלבוש. ועי' מ"א דלפי"ז נמצא דיין קודם לזית משום דהוי ברכה מבוררת ועדיף ממעלה דמוקדם בקרא, אבל תבשיל של שעורה קודם רק ליין כיון דאית ליה ב' מעלות מוקדם ומבוררת משא"כ יין, אבל לגבי זית אין השעורה קודמת כיון דאין לה מעלה דמוקדם. ולפי"ז נסתפק המ"א באיכא יין ותבשיל שעורים וזית מי מהן קודם. ועי' פמ"א ח"ג סי' ל"ח.

ולדברי השואל בלבוש ופשטות הטור נמצא דיין עדיף ממוקדם בקרא ובמ"מ גרע ממוקדם בקרא. והלבוש חולק ע"ז דמנלן להרחיק במ"מ מיין שתי דרגות. והלבוש ס"ל איפכא דבמ"מ חשיבא מבוררת יותר מיין כנ"ל. ועי' בט"ז דבמ"מ שוה לבפה"ג דשניהם מבוררת בשוה ולכך בעינן לטעמא דמוקדם. ולדבריו כשם שיין קודם לזית ה"נ במ"מ דשעורה קודם לזית דמבוררת עדיף ממוקדם. אמנם בלבוש משמע דבמ"מ עדיף מיין. [וצ"ע ללבוש מהטור. ואפשר דכלפי יין לא חשיב כ"כ אלא בצירוף דהוא מוקדם ולפי"ז גם ללבוש אין תבשיל של שעורה קודמת ליין שו"ר די"מ דהטור תרי טעמי נקט חדא דמבוררת, ועוד דמוקדם. עי' פמ"ג].

קדימה דשלם

הרשב"א הוכיח דהלכה כר"י מהא דקיי"ל לעיל ל"ט דפרוסה של חיטה קודמת לשלימה של שעורין משום דמוקדם בפסוק קודם אף לשלם. ובירושלמי מוקי לרישא דברייתא כר"י וזה למד דגם הסיפא קיימא כר"י. ומבואר דלרבנן דחביב עדיף ממין ז' ה"נ שלם עדיף ממין ז'. ויל"ד דכ"ז אי נימא דטעמא דרבנן דחביב חשיב טפי ממין ז' וס"ל דמין ז' אינו חשוב כ"כ אבל אי מודו דמין ז' חשוב אלא דאזלינן בתר מעלת הברכה מצד הגברא א"כ י"ל דשלם חשיבותו מצד החפצא ומנלן דפליגי בזה על ר"י דמין ז' חשיב טפי. ועי' פמ"ג א"א סק"ד דלהנ"ל בגמ' שם דמין ז' עדיף על שלם א"כ כ"ש דעדיף על חביב ודלא כרבנן וקשה לרמב"ם דחביב עדיף על מין ז' כרבנן ואפי"ה פסק דמין ז' קודם לשלם והוכיח מזה דס"ל להלכה דחביב עדיף על שלם. ולפי"ז יל"פ דמכח זה הוכיח הרשב"א דלרבנן שלם קודם למין ז'. אמנם הסברא צ"ב, ועי' מש"כ בסוגיא דף ל"ט.

³⁰ ואמנם במ"א ס"ק י"ג משמע דמפרש דברי השו"ע ס"ו דבמ"מ קודם רק במוקדם בפסוק אלא דקמ"ל דאף כוסמין נכלל בחיטה עיי"ש דשעורה וכ"ש שיפון אין קודמין לזית [וצ"ע מדבריו בס"ק ו'] אמנם המחש"ש פי' דכוונתו רק לשיטת הרמ"א ועיי"ש בפמ"ג דלהשואל בלבוש אף כוסמין אין קודמין לזית. וצ"ע.

³¹ אמנם כתב המחש"ש דלהשו"ע גופיה דפסק לעיקר כהרא"ש דאין קדימה כלל באין ב"ש ע"כ אף בליכא חביב אין קדימה למוקדם אך כיון דאין מפורש כן בשו"ע לא הגיה הרמ"א. [מיהו צ"ע דלמ"א הרי גם לרא"ש איכא קדימה למוקדם בפסוק כנ"ל וא"כ ע"כ טעמא דהשו"ע משום הרשב"א דכוסס ליכא חשיבות מין ז'. ועי' פמ"ג שהרגיש בזה וכתב דכ"ז לרא"ש אבל לסמ"ק א"צ לזה אך א"כ דברי השו"ע אינם כהרא"ש אלא כהסמ"ק ומיירי באיכא חביב ודלא כהמחש"ש].

³² והנה הב"י הביא בשם ר"פ דיין ומיני מתיקה כלומר שאר פירות העולם מברכין על הפירות משום דחביב ולר"פ מברך בפמ"ג משום דמין ז' קודם אף באין ב"ש. ותמה על הטור שהביאו כיון שפסק דבאין ב"ש אין קדימה למין ז'. וצ"ע דהכא אין הטעם משום מין ז' אלא משום דבפה"ג קודם ובדרשה פי' דכוונתו דלמ"ד דבאין ב"ש אין קדימה למין ז' ה"נ אין קדימה לבפה"ג. וצ"ע דהא הכא טעמא משום דהוי ברכה מבוררת ובהו לכו"ע איכא קדימה, וצ"ל דהכא טעמא משום חשיבות החפצא ולא מצד הברכה וצ"ע.

עוד עיי במ"ב בשעה"צ ס"ק ה' שנסתפק גם אליבא דר"י באין ב"ש דחביב עדיף אם גם שלם עדיף ממוקדם בפסוק. די"ל דכיון דחביב עדיף ממין ז' כ"ש שלם דעדיף מקודם למין ז'. או נימא דכיון דבזה חביב עדיף ממין ז' כ"ש דעדיף משלם דגרע ממין ז'. ועיי"ש שהדה"ח כתב דשלם עדיף אף מחביב. והמ"ב כתב דלא ידע ראייתו עיי"ש. ולכאורה זה תלוי אי מעלת שלם משום החשיבות ובה יש לדמות למין ז' דבאין ב"ש אזלינן בתר חביב אבל אי שלם אית ליה מעלה בברכה י"ל דכמו שחביב עדיף ממין ז' אף שגרע בחשיבותו ה"נ שלם עדיף. ונמצא דהדה"ח ס"ל דשלם אית ליה מעלה בברכה ולפי"ז גם אם לרבנן חביב עדיף משום הברכה אי"ש דברי הרשב"א דגם שלם אית ליה מעלה מצד הברכה אך צ"ע מסברא.

יל"ע בדינא דהרשב"א דאינו חשוב אין פוטר את החשוב איך הדין בחצי ושלם. ובס' וזאת הברכה כתב שגם בזה אין פוטר, וכן ראיתי בשם ס' שלחן הטהור. אך בשם הגריש"א זצ"ל הביאו דאין קודם ולכאורה תלוי בגדר שלם. ולכאורה תלוי בגדר שלם ועי'.

קדימה בפת ודין שלם [בברכה ובלחם משנה] - דף ל"ט שו"ע סי' קס"ז ס"א קס"ח סעי' א-ו

דף ל"ט א'

פת צנומה

א. גמ' אמר רב חייא פת צנומה בקערה מברך עליה המוציא ופליגא דר"ח דאמר המברך צריך שתכלה ברכה עם הפת. ונתקשו התוס' והראשונים דאי מיירי בליכא שלימה לכו"ע מברך המוציא על פרוסה ואי ליכא שלימה הא אמרינן בסמוך דלכו"ע שלימה עדיפה ובמאי פליגי. ובשו"ת חת"ס ח"ז סי' י"ב כתב דמש"כ דלכו"ע שלם עדיף אזלי לשיטתם בע"ב ד"ה מברך אבל לרש"י שם אליבא דר"ה אין מעלה בשלם כלל ולפ"ז לא קשה דרחב"א כר"ה וכ"כ הפנ"י. ועי' רשב"א דמפרש כן דרחב"א ס"ל דא"צ לברך על השלימה ושם כתב כן אף לדרך התוס' דר"ה להלן מיירי בפתייתין גדולים ובזה אין עדיפות לשלמים ורחב"א ס"ל דאף בצנומה דאין גדול יותר מהשלם מ"צ יכול לברך על הצנומה. ועוד עי"ש דאף לרבא דבעינן שיברך קודם בציעה איכל"מ כר"ה, דא"צ דוקא שלם אלא אף פתייתין גדולים כיון שיכול לבצוע סגי בזה וא"צ לברך על השלם.

ורבינו יונה תי' דס"ל לרחב"א דאף הצנומה חשיב כשלימה כיון שבצע עבור האכילה חשיב כבוצע משלמה ולא בעינן שתהא שלימה בשעת הברכה ועי' פליג ר"ח דבעינן שלימה בשעת הברכה ועי' אמר רבא דכיון דבעינן שלימה בשעת הברכה א"כ לא יבצע עד לאחר סיום הברכה. וצ"ב מ"ט דרחב"א וצ"ל דדין שלימה הוא חשיבות הפת וכין שהיתה מתחילה שלימה חשיבא ועצ"ב.

ובתוס' פ"י דהצנומה היא חביבה טפי משום צנומה. ונחלקו אי שלם עדיף או חביב עדיף וקי"ל כר"ח. אמנם צ"ב מנלן דר"ח מיירי באיכא חביב. עוד יל"ע דלהלן בתוס' הביאו מהתוספתא דשלם ויפה שלם עדיף ולכאורה משום דחביב וכן כתבו בסו"ד דנקי עדיף משלם משום דחביב עדיף ועי' שו"ע סי' קס"ח. וקשה מהתוספתא על רחב"א. וכן העיר בראש יוסף. ועי' צל"ח דרחב"א נמי ס"ל דשלם עדיף על חביב אלא דס"ל דצריך לחתוך קודם הברכה כדי שלא יהא הפסק וממילא אין מעלה בשלם וזהו דפליג על ר"ח. וצ"ב דא"כ גם בליכא חביב אמאי שלם עדיף כיון דבוצע קודם ברכה וי"ל. [ויש שפי' דלרחב"א חשיב כשלם כמש"כ הר"י דבא מלחם שלם וממילא עדיף לברך על הצנומה משום דהוי חביב ולפ"ז לכו"ע שלם עדיף וגם א"ש דר"ח פליג ע"ז דס"ל דבעינן שלם בברכה ואולי זו גם כוונת רבינו יונה וצ"ע].

והריטב"א והרא"ה פ"י דהכא ליכא שלימה אלא פתייתין גדולים יותר וקמ"ל דאין נפ"מ בין גדולים לקטנים ור"ח ס"ל דאיכא מעלה בגדולים משום דבגדולים אפשר לקיים בציעה, והרא"ה בע"ב הוסיף דמעליותא דבציעה לגילויי אחשיבותא דפת דחזי למבצע וצ"ב. ויש לדון היכא דאפשר לעשות בציעה אי איכא מעלה לגדול יותר, דלפי הרא"ה לכאורה גם לר"ח אין מעלה לגדול ואי משום חשיבותא דפת א"כ למאי בעינן לטעמא דבציעה, [וצ"ע בגמ' בע"ב].

עי' ברי"ף דהלכה כר"ח בר אשי והלכה כרבא ותמוה דהא לרבא בעינן שלימה ולרחב"א יכול לברך על הצנומה ואי רחב"א מיירי באיכא חביב א"כ נימא דגם ר"ח לא פליג ובגמ' מבואר דר"ח פליג על רחב"א. ויש שהגיהו ברי"ף אמנם עי' פנ"י שיישב דברי הרי"ף דרבא מפרש דרחב"א מיירי בליכא שלימה עי"ש.

ב. תוס' ד"ה והלכתא וכו' ויש נוהגין לברך המוציא קודם שיחתוך וכו' ואין נכון לעשות כן. [כוונתם דאף לרבא דבעינן שלא יבצע קודם גמר הברכה מ"מ יחתוך קצת כדי שלא להפסיק יותר מדי רק שישאר חיבור כדי שיהא שלם] וכו'. ומיהו בשבת נכון להחמיר ולברך קודם שיחתוך שלא תישמט ידו לבצוע קודם וכו' שאז לא יהיה לו לחם משנה. ומש"כ דצריך שלא יהא הפסק עי' בפנ"י ובאמרי נועם דודאי בדיעבד לא הוי הפסק דלא גרע מגביל לתורה דשרי ולא הוי הפסק, ועוד דאי הוי הפסק איך מותר בשבת אע"כ דכוונתם דלכתחילה אין ראוי לעשות הפסק יותר מדאי.

והנה מלשון התוס' מבואר שגם בשבת סגי בחיבור אף שיחתוך ורק דחיישינן שמא תישמט ידו לבצוע ולא יהא חיבור, וא"כ גם בלחם משנה א"צ שלם יותר אלא כוונתם דבלח"מ חשו שיבצע לגמרי. וכ"כ הפרישה סי' קס"ז [ומש"כ שם להשיג על הרמ"א בשו"ע עי' מאמ"ר דגם הרמ"א כיון לזה וכ"מ בדרי"מ] והא דלא חשו לזה בחול, פ"י המאמ"ר סי' קס"ז ס"ק ה' דבלח"מ דין שלם הוא מדינא משא"כ בברכה אין זה אלא משום כבוד הברכה.

ולפייז משמע דבלח"מ אם אינו שלם אין יוצא יד"ח לח"מ. אך במרומי שדה לא כתב כן וכן האריך בשו"ת משיב דבר סי' כ"א דבי' פרוסות נמי חשיב לח"מ והוכיח כן ממצה דיוצאין בפרוסה [לשיטת הרי"ף], וכוונת תוס' דכשהביא לפניו שלם ונחסר, חסר בשם לחם, אבל בהביאו לפניו פרוסה חשיב לח"מ. [ולביאור הראשונים אליבא דר"ח בר אשי מבואר איפכא דכשהבציעה עבור האכילה חשיב שלם. וצל"ע]. אמנם בשו"ת חת"ס סי' מ"ז כתב דמדין לחם משנה בעינן דווקא שלמים, וכ"מ בכל בו ריש סי' כ"ד דילפינן לה מקרא יתירא דלחם משנה דבעינן שלימות עיי"ש. ועיי' בשו"ע דבחול יכול לחבר ב' חצאין עיי' קיסם ואפי' בשבת ומשמע דבשבת בעינן יותר שלם וצ"ע. ועיי' נחלי"ד.

ג. שם בתוס' ויש מביאין ראיי שצריך לסיים הברכה קודם שיבצע וכו' עיי' מהרש"א שתמה מה צריך ראיי הרי זהו דברי רבא ועוד דלבבלי מבואר דר"ח פליג עיי' ובירושלמי אמר כן בשם ר"ח. ועיי' רש"י שהגיה בתוס' לסיים הברכה קודם שיחתוך, ור"ל דכיון דאיכא חשש שלא יבצע ויחתוך לגמרי לכן לא יחתוך כלל וכפיי קמא וכמו לענין לח"מ והיינו דלירושלמי גם בחול איכא חשש לעיקר הדין שמא יפול והוי ברכה לבטלה. וכ"כ הצ"ח וכן באמרי נועם, [ועיי"ש דכן נהג הגר"א כמסקנת התוס' שלא יחתוך קודם]. והנה בשו"ע כתב דבשבת לא יחתוך ומ"מ יסמן מקום שרוצה לחתוך. אמנם לירושלמי יש לדון דאף בזה הוי חשש ברכה לבטלה דכיון שסימן הרי חל הברכה רק על מה שסימן לחתוך. עיי' צל"ח.

דף ל"ט ב'

פתיתין ושלמין

ד. גמ' הביאו לפניהם פתיתין ושלמין אמר רב הונא מברך על הפתיתין ופטר את השלמין ור' יוחנן אמר שלימה מצוה מן המובחר וכו'. ולשון מצוה מן המובחר משמע דאינו מעיקר הדין וכ"כ בעה"מ ותר"י, ועיי' פמ"ג סי' קס"ח דשאני מקדימה דמין ז' בדף מ"א דהתם הוי עברינא אם יעבור על דין קדימה משא"כ הכא. ותמה על הרי"ף וכן השו"ע שלא הזכירו שזה רק ממה"מ וצ"ע. [ובדף מ"א נסתפקנו באין ב"ש דאפשר דאין זה מעיקר הדין] אמנם נסתפק הפמ"ג דאפשר דרק במקום גדול הוא דאמר דהוי ממה"מ דשקולים הן אבל בשוין השלם קודם מדינא. אולם הביא מהרמב"ם פ"ז ה"ד דמשמע דבכל גווני הוי רק ממה"מ וכן הוא בכל בו דאף בשוים השלם הוא רק ממה"מ.

ולהצד דבכל שלם הוא רק מצוה מן המובחר נמצא דמעלת שלם אינה מעלה כ"כ. אך למבואר בתוס' דשלם עדיף מחביב נמצא דגם חביב הוי רק ממה"מ. וראיתי [באפיקי מגינים] דהפמ"ג הוכיח מהרמב"ם דאף קדימה דפרוסה של חיטה הוי רק ממה"מ ואייז ברור כ"כ וצל"ע.

אכן בתר"י כתב דהכא הוי מין אחד ולכן הוי רק ממה"מ אבל בפרוסה של חטין ושלמימה של שעורין דמברך על החטין הוי מעיקר הדין כיון דהוי שני מינים. ומשמע דשני מינים שוים ואחד שלם הוי נמי מן הדין [ועיי' בלשון הרא"ה] וצ"ב החילוק.

והנה הרשב"א דף מ"א כתב דאינו בדין שיפטור אינו חשוב את החשוב ואפי' בדיעבד אא"כ כיון לפטור ולעיל [סוף סוגיא דקדימה בפירות] הבאנו לדון אם כן הוא גם באינו שלם ושלם. ולכאורה למבואר בגמ' דשלם אינו מהדין אלא מצוה מן המובחר [אם לא כהפמ"ג דרק במקום גדול הוי ממה"מ] א"כ משמע דבדיעבד פטר. אמנם להנ"ל בתר"י כ"ז במין אחד אבל בשני מינים י"ל דגם בשלם אינו פטר. ועיי' א"ר סי' ר"ו ס"ו דבמין אחד ליתא לדין הרשב"א ויל"פ כן בתר"י דהכא הוי מין אחד אך הסברא צ"ב. ואפשר דבמין אחד אין זה דין גרירה אלא חשיב דבירך על כולם. וצל"ע.

ה. ועיי' בעה"מ דמבואר דגם לעיל לר"ח דצריך שתכלה ברכה עם הפת הוי רק משום מצוה מהמובחר. אמנם עיי' ראש יוסף דזה לכו"ע מדינא ומשום דין בציעה ודין זה שייך אף בפתיתין.

ו. בדעת ר"ה נחלקו הראשונים. לרש"י אין קדימה לשלמים כלל ואם הפתיתין שוים בגודלם לשלמים יברך על מה שירצה וכשהם גדולים יותר עדיפי על השלמים ויברך עליהם. [ובתר"י כשהביא צד זה כתב דבין גדולים בין קטנים יברך על מה שירצה ולפייז אין מעלה לא לגדולים ולא לשלמים]. והתוס' פי דלכו"ע יש מעלה לשלמים אלא ר"ה מייירי בפתיתין גדולים ובזה יעשה מה שירצה דשקולים הם ולר"י שלמים עדיפי. וכביאור התוס' דלר"ה דמברך על הפרוסה היינו אם ירצה כן כתבו בעה"מ ותר"י, אבל הראב"ד

בהשגות לבעה"מ דלר"ה מברך בדווקא על הפתיתין ואף בשוין בגדלם. ועיי' דטעמא משום דבפרוסה מקרבא הנייתה. וצ"ב ועי' רא"ה. והראב"ד הוכיח כן לפירושו דמניח פרוסה בין שלימה מיירי בגוונא דפליגי ר"ה ור"י בגדול ושלם ושי"מ דלר"ה צריך בדווקא לברך על הפרוסה אבל לתוס' והראשונים דין זה הוא בפרוסה של חיטה ובזה השו"ט אי חיטה קודמת או שלם קודם.

ובתוס' הקשו על רש"י דלדבריו נמצא דפליגי בסברות הפוכות, ולכאורה כוונתם דלר"י גדולים עדיפי ולר"י שלמין עדיפי וכ"מ במעיו"ט אות ק'. ושו"ר דכ"מ בתורא"ש. וצ"ב דזה לא חשיב סברות הפוכות דשפיר פליגי איזה מעלה עדיפה וכדמצינו בפלוגתא דר"י ורבנן בחביב ומין ז' וכן בסוגיין דפליגי אי חשוב עדיף או שלם עדיף³³, ושו"ר שכבר הקשו זאת האחרונים עי' פנ"י ואבהעו"ז סי' קס"ח. והצל"ח פי' דכוונתם דלרש"י אליבא דר"ה אין מעלה בשלמים כלל ואף כשאנים גדולים יכול אי"צ לברך על השלמים ואילו לר"י שלמים עדיפי על גדולים. [ואולי זו גם כוונת התורא"ש בפרט אי ר"ה לא דיבר להדיא על גדולים כדלהלן אלא מסברא אמרינן דעדיפי משום דאין מעלה לשלמים והיינו סברות הפוכות. אך במעיו"ט ל"מ הכן]. ועי' פנ"י שכתב כן אך הקשה א"כ אמאי הוצרך ר"ת לומר דלר"ה מברך על איזה שירצה כיון דמיירי בגדולים שפיר י"ל דגדולים עדיפי. ועי' כעיי"ז בנחל"ד. ועי' הגהות ראמ"ה.

והצל"ח כתב דהכי משמע להו מלשון ר"ה שלא אמר גדולים מצוה מן המובחר ש"מ דיעשה מה שירצה וגם רש"י מפרש כן אלא דלרש"י מיירי בפתייתין שאנים גדולים וס"ל לר"ה דשלמין אין בהם מעלה וממילא כשהפתייתין גדולים מברך על הגדולים. אבל התוס' מפרשים דר"ה מיירי בקטנים. וכעיי"ז כ' במח"ש סי' קס"ח א'. [ולפ"י הא דכתב רש"י דבגדולים יברך עליהם הוא מסברא דגדולים ודאי אית להו מעלה אע"ג דס"ל דשלמים לית להו מעלה לר"ה וזה להיפך מר"י דשלמים עדיפי אך צ"ב מנלן הא דכיון דלר"ה אין מעלה בשלמים נימא דגם לגדולים אין מעלה שהרי לר"י שלמים עדיפי ואולי זה נכלל בקושיית התוס', ועי' נחל"ד שתמה בכ"ז וצ"ע].

אמנם לפי הצל"ח יקשה דה"נ להלן בפרוסה של חטין ושלימה שעורין ד"ה מברך על הפרוסה נימא דמדלא אמרו דחטין מצוה מן המובחר משמע דה"נ מברך על איזה שירצה, ובאמת כ"כ הצל"ח שם. אך הראשונים הוכיחו דהתם ודאי דוקא יברך על הפרוסה [וכמש"כ התוס' דחיטה עדיפה משום דמוקדם בפסוק ולר"י משום דנקי יותר עי' להלן] דאי יכול לברך על השלימה א"כ אף אמאי יר"ש מניח פרוסה של חטין ושלימה ביחד והיינו משום דחיישינן לאידך מ"ד דשלימה עדיף הרי לכו"ע יכול לברך על השלימה ורק נחלקו אי יכול לברך על הפרוסה וע"כ דהנידון אי דווקא פרוסה או דווקא שלימה, וצ"ע שם בצל"ח.

ז. שם אבל פרוסה של חטין ושלימה של שעורין ד"ה מברך על פרוסה וכו'. עי' תוס' דפרוסה של חטין עדיפה משום דמוקדם בפסוק ולא משום דנקי, דשלם עדיף והוכיחו כן מהתוספתא. אמנם עי' תר"י דמפרש משום נקי ולפ"י כתב בסו"ד דאפי' בשניהם של חטין מברך על הנקי קודם לשלם, וצ"ע איך יתיישב התוספתא לדבריו. ועי' להלן אות ט'. ועוד יל"ע אמאי לא ניחא ליה לפרש מטעם דמוקדם בפסוק. ועי' בעה"מ שהביא ב' הפירושים דחיטה קודמת או משום דחביב או משום דהוי מוקדם בפסוק. וצ"ע [ועי' אות י"א דאפשר דתלוי בפלוגתא דר"י ורבנן במין ז' וחביב ואולי לפ"י יתיישב התוספתא וע"ע כעיי"ז באבהא"ז דתלוי בפלוגתא דתנאי לענין תרומה].

ח. ובגמ' אמרינן כתנאי ונחלקו הראשונים אי קאי על מחלוקת ר"ה ור"י בפרוסה ושלימה או על פרוסה של חיטה לרש"י ותוס' קאי על פרוסה של חטין אבל בשלם וגדול או נקי ודאי שלם עדיף כר"י. ולפ"י נמצא דאף דשלם עדיף על חביב מ"מ חיישינן לחביב ויניח השלימה ביניהם. ועי' מח"ש סי' רי"א שהעיר אמאי לא הוזכר דין זה לגבי פירות ועיי"ש בשעה"צ. אבל הראב"ד פי' דקאי על פלוגתא דר"ה ור"י [ומזה הוכיח דלר"ה בדווקא יברך על הפרוסה דחביב קודם וכנ"ל].

ט. בתוס' ד"ה אבל, מבואר דשלם עדיף מנקי וכמו"כ שלם עדיף מגדול דק"ל כר"י, והנה לשון התוס' אבל פתייתין ושלמין ממין אחד מברך על השלמים אף שהפתייתין מפת נקיה והקשה המהרש"א אמאי נקטו פתייתין הול"ל פרוסה דהא לא מיירי בגדול. ומשמע דהתוס' אתו לרבות אף שיש לה ב' מעלות גם נקי וגם גדול מ"מ מברך על השלמים. וכ"כ השו"ע דשלימה עדיף אף שלפרוסה יש ב' מעלות גדול ונקי. ועי' מ"א סק"א דהכי משמע מהא דנקיטין חיטה דמשמע דבמין אחד כה"ג אף שהוא נקי וגם גדול מברך על השלם, [אמנם בתר"י מבואר דבאמת טעמא דחיטה הוא משום דנקי אך הוכחת המ"א לפי תוס']. מיהו לזה אין ראיה מהתוספתא, דקתני שלימה דבעה"ב ופרוסה של גלוסקאות שלימה קודמת, ופרוסה היינו קטנה וכן העיר המעיו"ט אות ר' עיי"ש. ולכאורה איכא ראיה להיפך מדלא קתני פתייתין, וצ"ע. שו"ר בנחלת צבי סי' קס"ח שעמד בזה ועיי"ש ומדבריו נראה דהתוספתא דחביב עדיף ה"ט משום דהשלם גדול מהפרוסה, והיינו דאיכא תרתי למעליותא וא"ש גם דברי הר"י דנקי עדיף משלם.

³³ [ועי' שו"ת חת"ס ח"ז סי' ט"ו [במכתב מהרב אליעזר להחת"ס] דלתוס' לר"ה שקולים הן ולר"י שלם עדיף אבל לרש"י דלר"ה גדול קודם ולא מה שירצה הוי סברות הפוכות וצ"ע ממה שהבאנו]

ועי' בתוס' ד"ה כל היכא בא"ד דלמה יברך על הגדול הואיל ואינו נקי ומשמע דאם הוא גם נקי יברך עליו ולא על השלם וכן הקשה בא"ר סי' קס"ח א' ועי' ראש יוסף ד"ל דכשיש ב' מעלות כנגד השלם מה שירצה יעשה. [ולפי"ז א"ש לשון התוספתא דלא קתני פתיתין] וזה דלא כהשו"ע. ועוד נסתפק שם לדעת תוס' דלר"ה בגדול ושלם מה שירצה יעשה דשקולים הם, י"ל דבגדול ונקי כנגד שלם לר"ה יברך על הגדול ולא על השלם, ועי' בסמוך הנפ"מ.

ועי' מ"א סי' קס"ח א' דגדול כנגד נקי נקי עדיף דגדול לא הוזכר בגמ' אמנם לתוס' הרי ע"ז קאי פלוגתא דר"ה ור"י. ולרש"י ע"ז קאי הברייתא דתרומה. ועי' ראש יוסף דמ"מ לא הוזכר בהדיא משא"כ נקי הוזכר בירושלמי בהדיא.

י. בגמ' ויר"ש יוצא יד"ש ומניח פרוסה בתוך השלימה ובוצע. ונחלקו הראשונים, לרש"י מיירי על פלוגתא דר"ה ור"י בשלם וגדול ובזה אמרו דיר"ש יוצא יד"ש וכ"כ הראב"ד אמנם כ"ז לשיטתם דלר"ה צריך לברך דווקא על הגדול [והראב"ד הוכיח זאת מכאן כנ"ל] אבל התוס' לשיטתם דגם לר"ה יכול לברך על השלם אלא שיכול לברך על הגדול א"כ פשיטא דא"כ להניח הפרוסה בתוך השלימה ולכך מפרשים דקאי על פרוסה של חטין דחיישינן להצד דשלם עדיף, אבל במין אחד א"כ להניח שניהם. וכ"כ הב"י ובשו"ע סי' קס"ח.

אמנם עי' ראש יוסף דלהנ"ל דבפרוסה שהיא גם גדולה וגם נקיה לר"ה יברך על הגדולה א"כ בכה"ג שמא יניח פרוסה בתוך שלימה לחוש לר"ה. ועי' נחלת צבי וא"ר סי' קס"ח א'.

והנה לתר"י אף במין אחד הנקי קודם לשלם וזהו הטעם דחיטה קודמת וכנ"ל, ולפי"ז כתב התהל"ד סי' קס"ח א' לדינא דאף בנקי צריך להניח פרוסה בתוך שלימה ולבצע על שניהם לחוש לשיטת התר"י.

ולשיטת התוס' ודעימיה דאף בפרוסה של חטין צריך להניח השלימה עימה. הקשה הראב"ד דכיון דמסקינן דלכו"ע חיטה עדיף אמאי צריך לברך על שניהם, ועי' מ"א דלשיטת התוס' נמי מעיקר הדין נקטינן דחיטה עדיף אלא דלחומרא בעלמא יניח גם השלימה עמה. אמנם הלבוש כתב דשקולין הן ולכן יברך על שניהן. וצ"ל דלא ברירא לגמ' הך שינויא דבתרומה מיירי בליכא כהן, ועי' נחל"ד שהוכיח כן בדעת הרמב"ם דפסק דבפרוסה של חטין יברך על שניהם ובהל' תרומות לא הביא האוקימתא דמיירי בליכא כהן. ולסברת המ"א נראה דאף דבאמת העיקר הוא החיטה מ"מ גם לשלימה יש מעלה ועי"ז ירויח ב' המעלות וליכא פלוגתא, וסברא זו מבואר בתו"ד הר"י אלא שנתקשה מהו דקאמר ששמת שלום בין התלמידים ולכן פי' דהוי כתנאי ועי' נה"ש.

י"א. ולפי' המ"א דעיקר ההלכה דמוקדם בפסוק קודם לשלם, לפי"ז משמע דכ"ש דקודם לחביב למש"כ התוס' דגרע משלם. והנה לרבנן דר"י דחביב קודם למין ז' אי נימא דשלם קודם לחביב כמש"כ התוס' א"כ כ"ש דקודם למין ז' דגרע מחביב ודלא כסוגיין או נימא דלדידהו חביב חשוב טפי וקודם גם לשלם ובאמת כן משמע בבעה"מ דלרבנן מברך על חיטה משום דהיא חביב [ונמצא דמחלוקתם עם ר"י היא במעלת חביב]. וכבר הבאנו לעיל דהרשב"א בדף מ"א כתב דסוגיין דמברך על החיטה כר"י והיינו כצד א' דלרבנן ה"נ שלם קודם למין ז' אמנם הפמ"ג סי' רי"א א"א סק"ד כתב כצד ב' דרמב"ם שפסק כרבנן חביב עדיף גם על שלם [וזה כמש"כ תר"י וכ"כ התהל"ד ולפי"ז תמהו על השו"ע שבסי' רי"א השו"ע הביא דעת הרמב"ם שפסק כרבנן דחביב קודם ובסי' קס"ח כתב דמברך על השלימה אף שהפרוסה נקיה טפי ולהנ"ל זה דלא כהרמב"ם. והתהל"ד תי' דלהרמב"ם נקי לא חשיב חביב, עיי"ש.

י"ב. ובעיקר הדין דמניח שניהם יל"ע דאי חשיב שהברכה חלה על שניהם ה"נ בפירות דנחלקו אי חביב עדיף או מין ז' נימא דיברך על שניהם ועי"כ דמה שאוכל ראשון חשיב שעליו חלה הברכה [וכ"מ באבהעו"ז סי' רי"א עיי"ש] וא"כ אמאי הכא מהני. ולשיטת התוס' דקאי על פרוסה של חטין ושלימה של שעורין אי נימא כהמ"א דמעיקר הדין חטין עדיף י"ל דאוכל קודם מפת של חטין ומ"מ כבוד הברכה איכא לברך על שניהם. אך להלבוש דהוי ספק השקול, וכן לרש"י דקאי על פלוגתא דר"ה ור"י אי גדול עדיף או שלם צ"ע דהול"ל שיאכל משניהן יחד, ואפשר דכיון שבוצע משניהן חשיב שחלה הברכה על שניהן וצ"ע³⁴. ועי"ע במ"א סעי' ה' בדברי מהרש"ל בפת עכו"ם נקי ופת ישראל.

י"ג. גמ' אמר רב ירמ' וכו' כתנאי ודחינן דהיכא דאיכא כהן כו"ע לא פליגי דחשוב עדיף והב"ע בליכא כהן שבזה נותן מן המתקיים והיינו דדין ברכה הוא כמו באיכא כהן. ולכו"ע חשוב עדיף וה"ה פרוסה של חטין עדיף על שלם ומ"מ אמרינן דיר"ש יוצא יד"ש ועי'

³⁴ ובביהמ"ד אמרו דגם בפירות באמת אם יכוון על שניהם חלה הברכה על שניהם אף שאוכל אחד אלא דדין הוא לברך על החשוב לבד שיפטור את האינו חשוב, שזהו כבודו. ולא נראה לענ"ד. וגם לפי"ז קשה מסוגיין שמברך על שניהם, וללבוש דהכא הוי ספק השקול א"ש אבל למ"א דמעיקר הדין מברך על החיטה ורק חומרא בעלמא הוא איך יבטל דין קדימה משום כן.

לעיל דלהלבוש גם למסקנא הוי כתנאי ולכן יר"ש יוצא יד"ש. והנה הרמב"ם בהל' תרומות פ"ה ה"ב כתב דיתן מן השלם ופ"י הכס"מ ומהר"י קורקוס דמירי אף באיכא כהן והיינו דס"ל כרב ירמ"י ולפ"ז גם לענין ברכה עדיף לברך על השלם. אמנם הרמב"ם בפ"ז מברכות כתב דיר"ש יוצא יד"ש, וי"ל על דרך המ"א דעיקר הדין דחטין עדיף ומ"מ לצאת יד"ש יניח גם השלם ולהרמב"ם נימא איפכא דעיקר ההלכה דשלם עדיף ומ"מ יניח גם הפרוסה. ולעיל הו"ד הפמ"ג שנתקשה להרמב"ם שפסק כרבנן וצ"ע שלא עמד במש"כ.

והנה לעיל הובא מהרשב"א דלרבנן דר"י דחביב עדיף ה"נ שלם עדיף על פרוסה של חטין, ולפ"ז א"ש עם פסק הרמב"ם בתרומה דשלם עדיף. ומ"מ לא נראה שזו כוונת הגמ' כתנאי דלא מסתבר דבזה הנידון בסוגיא אי הלכה כר"י בדיני קדימה דפירות או הלכה כרבנן. וגם כל השקו"ט לא ניחא לפ"ז ודו"ק. וגם צ"ב מש"כ הרמב"ם בדין ברכות שיתן הפרוסה בתוך השלימה ולא מצינו כן בדיני קדימה בפירות.

פרטי דיני קדימה [כשרוצה לאכול משניהם]

שני מינים - כשאחד חביב והשני מין שבעה נחלקו במשנה בדף מ' ב' לר"י מין שבעה קודם והקודם בתורה ג"כ קודם ועדיף על שלם וחביב ולחכמים חביב עדיף. ולהלכה נחלקו הראשונים התוס' דף ל"ט והרא"ש ותר"י ובה"ג והרשב"א בשם הראב"ד סברי דהלכה כר"י אמנם המרדכי כתב בשם רש"י ורב האי דהלכה כחכמים.

כשאין בהם מז' מינים כתב הרא"ש דלכו"ע חביב עדיף.

באין ברכותיהן שוות פליגי בגמ' דף מ"א אי גם בזה נחלקו או לא. ולהלכה לרא"ש קי"ל דאין מין ז' קודם אבל י"א שגם בזה קי"ל דמין ז' קודם.

ע"י תוס' דלמ"ד דלא פליגי בזה, לכו"ע חביב עדיף, אבל הרא"ש כתב דבכה"ג אין דין קדימה כלל ומה שירצה יעשה. ובשו"ע סי' רי"א הובא ב' הדיעות.

כשאין חביב זה מזה אי אזלינן בתר מין ז' לרא"ש אין קדימה כלל, ולתוס' והסמ"ק, המ"א ס"ק א' כתב דמין ז' קודם וכן משמע בתוס' ד"ה א"ר ירמיה [וכ"כ הרמב"ם אלא די"ל דס"ל כמ"ד דפליגי גם באין ב"ש], והמ"ב כתב בשם הגר"א דאין קדימה למין ז' אמנם לכאורה הגר"א אזיל לשיטת הרא"ש וע"י משנית בענין קדימה בברכות.

מוקדם בפסוק המ"א והט"ז ס"ל דאף אליבא דהרא"ש איכא קדימה, וכ"מ בטור וברמ"א ס"ה אבל בביהגר"א שם ס"ל דאין קדימה כלל.

ברכה מבוררת

בפה"א ושהכל בפה"א קודם גמ' דף ל"ט א' וע"י נחל"ד דף מ"א דמשמע אף דשהכל חביב עדיף בפה"א וכן משמע בתוס' דף מ"א שהקשו מ"ש בפה"ע שאינו קודם לבפה"א ולא תי' דחביב עדיף.

בפה"ע ובפה"א למ"ד דלא נחלקו באין בר"ש ע"כ דאף באופן דבפה"ע ובפה"א מה שירצה יעשה וכדהוכיחו התוס'. למ"ד דפליגי גם באין בר"ש התוס' כתבו עפ"י בה"ג דבפה"ע עדיף ופ"י דהיינו כר"י אבל הרא"ש ס"ל דמה שירצה יעשה.

המוציא חשיב ברכה מבוררת [אמנם ברשב"א בסוף הסוגיא משמע דלא כן. וכמדומה שהעיר כן הפמ"ג].

בפה"ג כלפי העץ עדיף [דחשיב מבוררת או דגם המין יין עדיף]. מזונות דה' מיני דגן ויין - מזונות עדיף ע"י רמ"א ס"ד.

מזונות דאורז ויין להלבוש מזונות קודם, וכ"ש כוסמין, אבל בטור כתב דשעורה קודם משום דמבוררת ומוקדם משמע דאם אין מוקדם וכ"ש אורז אין קודם, וכ"מ להמגיה ללבוש הובא במ"א ס"ק ח' ובשו"ע סי' משמע דעכ"פ כוסמין קודם ובאורז נסתפק הפמ"ג.

מין אחד [בפת - והמ"א למד מכאן גם לפירות]

שלם ונקי - שלם קודם [תוס' ל"ט ב' ד"ה אבל והוכיחו זאת מהתוספתא] לתר"י נקי קודם.

שלם וחביב - התוס' ס"ל דשלם עדיף דומיא דנקי והרמב"ם ס"ל דחביב עדיף ועי' תהל"ד דס"ל דחביב לא דמי לנקי.

גדול וגם נקי כנגד שלם, השו"ע סי' קס"ח א' כתב דשלם עדיף ובטור משמע דשלם עדיף רק כנגד מעלה אחת. בתוס' ד"ה כתנאי משמע דשלם עדיף מנקי אף שגדול אבל בתוס' ד"ה כל משמע דהיכי דהגדול גם נקי מברך עליו עי' א"ר. ועי' ראש יוסף די"ל דשלם וגדול מה שירצה יעשה.

יש לעיין אם קדימה היא רק בברכה או גם באכילה [כדין אין ב"ש] ונפ"מ בג' מינים חשובים זה מזה, ובירך על החשוב מהן האם יש להקדים השני לשלישי. ובפשטות הקדימה היא רק בברכה, אמנם עי' חת"ס סוכה דף ה' דקדימת המוקדם בפסוק לכל עניני חשיבות וכתב שם שגם באכילת מצוה איכא קדימה. עוד עי' בס' אפיקי מגינים סי' רי"א א' לדעת הרא"ש שאין קדימה באין ב"ש ואעפ"כ המוקדם קודם [למ"א וט"ז] הטעם משום במוקדם איכא קדימה באכילה וממילא צריך לברך עליו.

דברים הבאין בסעודה

תוכן עיקרי הנידונים בסוגיא

א. דברים הבאין מחמת הסעודה – אלו מינים, ואם תלוי בבאין ללפת הפת או לשבוע ולמזון, רש"י תוס' רא"ש סי' כ"ו תר"י ורשב"א.

טעם הפטור משום דטפלים לפת או משום דהברכה חלה על כל הסעודה. מג"א סי' קע"ז א' ופמ"ג שם [ועי' נשמ"א כלל נ"ו א' בסו"ד] ועי' הגר"ז ותהל"ד שם.

ב. פירות – באיזה אופן חשיבי כבאין מחמת הסעודה. תוס' ד"ה אייתו, רא"ש סי' כ"ח ותר"י. טוש"ע סי' קע"ז סעי' א' ג'.

פירות הבאין למזון - ריטב"א בסוגיין ובהל' פ"ג רא"ה. של"ה קדושת האכילה פ"ב ה"ד ט"ז קס"ח י' תהל"ד סי' קע"ז א'.

בבאין לגרור תאות האכילה - רשב"א בסוגיין ותוס' פסחים קט"ו א' ד"ה והדר. מג"א קע"ד י"א גר"ז שם ס"ב ג'

בדין משקין בתוך הסעודה עי' תוס' וראשונים.

דייסא הבאה לקינוח של"ה ותהל"ד שם. אבהע"ז קע"ד.

ג. דברים הבאין שלא מחמת הסעודה בתוך הסעודה. בביאור החילוק בין לפניהם לאחריהם, עי' בעה"מ תר"י [ד"ה ואומרים] רשב"א ומאירי ופרישה קע"ז א'.

ד. דברים הרגילים לבוא לאחר הסעודה והביאום בתוך הסעודה. רש"י ותוס'.

ה. דברים הבאין מחמת הסעודה ואכלם לאחר הסעודה. תוס' ורא"ש סי' כ"ח רשב"א תוס' פסחים ק"ג ד"ה אנא מהרש"א שם. שו"ע קע"ז ב' וביאור"ל שם, חזו"א סי' כ"ז ג' ד' ז'. לגבי אכילת הפסח בליל הסדר עי' תוס' ריה"ח [ונפ"מ לער"פ שחל בשבת להמשיך הסעודה לאחר זמן איסור חמץ].

התחיל לאכול בתוך הסעודה והמשיך אחר הסעודה, רשב"א ד"ה נמצא, ריטב"א בסוגיין ובהלכות פ"ג ה"ד.

ו. הדברים הנפטרים בברהמ"ז בדיעבד ולכתחילה, תמרים גמ' דף י"ב רשב"א בסוגיין. יין - גמ' דף ל"ה תר"י כאן ד"ה מיהו, רא"ש פ"א סי' י"ד. חמשת המינים רא"ש סי' כ"ו בשם בה"ג תר"י. שו"ע סי' ר"ח סי"ז באה"ג וא"ר שם ועי' חזו"א סי' כ"ז א'.

ז. פת הבאה בכסנין בתוך הסעודה ולאחר הסעודה לענין ברכה לפניה ולאחריה. גמ' לעיל ר"ש אמר וכו' אלא פהב"כ. מתני' להלן מ"ב פת פוטר את הפרפרת. תוס' ורא"ש רשב"א ריטב"א. חזו"א שם ס"ק ב'.

ח. יין פוטר מיני משקין. עי' תוס' בסוגיין ד"ה ויין ורא"ש סי' כ"ו ותר"י ושו"ע סי' קע"ד.

בשיעור היין שצריך לשתות לפטור המשקין, ובדין יין של קידוש. עי' מ"א קע"ד א' נשמ"א כלל נ"ו א', מ"ב וביאור"ל שם.

בטעם דיין פוטר עי' לשון התוס' ד"ה אי הכי ורא"ש סי' כ"ט ויל"ע אם כוונתם מדין עיקר וטפל. ועי' פמ"ג סי' קע"ז א"א א'. ונשמ"א שם. ועי' שעה"צ לענין ברכה אחרונה במלא לוגמיו. ועי' עמק ברכה.

גמ"ח אוצר התורה – מ"מ על פ' כיצד מברכין מאת הרב מ' חדש
אינו מוגה כה"צ

ט. בגמ' יין נמי נפטריה פת, בדין שאר משקין אם הפת פוטרם עי' תוס' ורא"ש ותר"י שו"ע סי' קע"ד ז'.

דברים הבאים בסעודה

א. בגמ' נחלקו בפירות הבאים בתוך הסעודה ונאמרו בגמ' ג' שיטות. א, לר"ה ור"נ מברך לפניו ולא לאחריו דאין ברכת הפת פוטרן אבל ברהמ"ז פוטרן ב, לר"ש אף לאחריו טעוין ברכה ואין נפטרים בברהמ"ז ג, לר"ח אף לפניו אי"צ ברכה דנפטרים בברכת המוציא וכנראה משום דהוי חלק מהסעודה.

ומצינו כמה לשונות בראשונים במאי מיירי. רש"י כתב שאוכלן למתק את פיו והתוס' פי' שבאו לקינוח סעודה ויל"ע אם היינו כרש"י. והרשב"א כתב שלא בא רק לקינוח אלא גם לסייע תאוות האכילה מדבאו בתוך הסעודה [וכתב עוד דאל"כ אין נפטרים בברהמ"ז כדאמר ר"פ דדברים הבאין לאחר המזון צריכים ברכה לאחריו. ומשמע אף שאכלן בתוך הסעודה אך הרשב"א עצמו מפרש דברי ר"פ כשאכלן לאחר סילוק מהפת, וצ"ע].

והתוס' פסקו כר"ה ור"נ, ומזה הקשו על רש"י שפי' דר"פ דאמר להלן לאחר הסעודה טעוין ברכה לפניו ולאחריו מיירי בפירות שאין דרכן לאכלן לסעודה ואף אם הביאן בתוך הסעודה טעוין ברכה גם לאחריו, והקשו התוס' דהוי שלא כהלכתא. ועי' ברא"ש סי' כ"ו דרש"י וכן הבה"ג ס"ל דהלכה כר"ש.

ב. ובדינא דר"ח כתבו התוס' כשם שאין הלכה כמותו בפת ואינה פוטרת את כל האוכלין ה"נ אין היין פוטר כל המשקין. אמנם הרא"ש ותר"י כתבו דבין הלכה כמותו וכ"כ השו"ע סי' קע"ד סעי' ב'. ועי"ש במ"ב ס"ק ג' דזה דווקא כשקבע עצמו לשתית יין או כשהיו לפניו בשעת הברכה. ועי' עוד בביה"ל דלדעת הח"א אף אם היו לפניו אינו פוטר אלא בקבע עצמו לשתית יין ונפ"מ לקידוש ועי"ש עוד דדווקא אם שותה עכ"פ מלא לוגמיו ולדה"ח אף בשתה כ"ש פוטר ולכן לכתחילה יפטור עצמו ע"י ד"א, והדברים ידועים.

ג. עוד מבואר בגמ' משמיה דר"פ ג' חלוקות. א. דברים הבאים מחמת הסעודה אי"צ לברך אף לפניו. ב. שלא מחמת הסעודה בתוך הסעודה מברך לפניו ולא לאחריו. ג. לאחר הסעודה מברך לפניו ולאחריו.

ומצינו כמה שיטות בראשונים. לרש"י, מחמת הסעודה היינו ללפת, ושלא מחמת הסעודה היינו אף למזון, והיינו דאין ברכת המוציא פוטרת אלא את הטפל לפת והיינו ללפת אבל שלא ללפת אף שבא למזון אין נפטר בהמוציא. ודין ג' דלאחר הסעודה מברך גם לאחריו פירש"י דהיינו אף שבא בתוך הסעודה כיון שרגילים לבוא לאחר הסעודה דאין בהמ"ז פוטרת אלא אם בא למזון. והתוס' פליגי בזה בתרתי דכל שבא למזון היינו מחמת הסעודה ואף לפניו אי"צ ברכה דנפטרים בהמוציא, [אבל כשבא ללפת פשיטא דהוי טפל לפת]. ועוד פליגי דאף שבא לקינוח אם הוא בתוך הסעודה אי"צ לברך אחריו ור"נ דלא קי"ל כר"ש וכנ"ל. ועי"כ מפרשים דמחמת הסעודה היינו שבא למזון ושלא מחמת הסעודה היינו שבא לקינוח ובזה נמי אם בא בתוך הסעודה נעשה חלק מהסעודה ונפטר בברהמ"ז. [והבעה"מ פי' בבא מחמת הסעודה כרש"י שבא ללפת, ובשלא מחמת הסעודה פי' כתוס' שבא לקינוח ואפי"ה אי"צ ברכה לאחריו, ולא נתבאר דין הבא לשביעה אם צריך ברכה לפניו, ואפשר שגם זה חשיב טפל לפת שבא ללפת וכסתימת לשון השו"ע וצ"ע]. ובדין ג' מפרשים התוס' דמיירי שסילק מהפת ובזה אף דברים שבאים למזון אין נפטרים בברהמ"ז ומדין סילוק הסעודה אתינן עלה ומשמע דרש"י לא ס"ל לדין זה וכ"כ הראש יוסף.

ד. התוס' הקשו על רש"י דאי משום דהוי טפל פשיטא דהתנן כל שיש בו עיקר וכו'. ועי' רשב"א דאיה"נ דלא איצטריכא ליה אלא משום אינך בבי איצטריך. ובעה"מ כתב דסד"א דאין הטפל נפטר אלא אם היו לפניו בשעת הברכה דעתיא עליהו. קמ"ל דאף שלא היו לפניו בשעת הברכה נפטרו דכיון דטפילה ניהו אי"צ ברכה ולכאורה כוונתו דקמ"ל דדין עיקר וטפל אינו שברכת העיקר חלה גם על הטפל אלא שאי"צ ברכה. וגם משמע דאף דלא היה דעתיא עליהו בשעת ברכה, ועי' תוס' דף מ"ד דאין הטפל נפטר אלא כשהיה בשעת הברכה ולכאורה הבעה"מ פליג אמנם עי' מ"א סי' רי"ב ס"ק ג' דלא פליגי וכוונת הבעה"מ דדעתו על זה וצ"ע לפי"ז לשון הבעה"מ ועי' מאירי. [ועי' ראש יוסף דמחלוקת השו"ע ורמ"א סי' קע"ז ה' בהביאו לו מבית אחר תלוי במחלוקת התוס' ובעה"מ בסוגיין. אבל לכאורה בב"י משמע דאף לבעה"מ בהביאו לו מבית אחר צריך לברך וצ"ע].

עוד הקשו תוס' מאי קושיא דיפטור את היין דאי מטביל הפת ביין ודאי דהוי טפל ואיי"צ לברך עליו ואי שותהו בפ"ע אינו טפל לפת. והיינו דנקטו בשיטת רש"י דאינו חשיב מלפת את הפת ונטפל לפת אלא עם אוכל ביחד עם הפת. אמנם ע"י בתר"י דמישב שיטת רש"י דמייירי שבא ללפת את הפת ואח"כ אוכל גם לבד ודעתו לאכול עוד עם פת וקמ"ל שגם כשאוכל בלא פת אי"צ לברך עליו. נולכאורה הביאור משום דנעשה הכל חלק מהסעודה אך אי"כ היינו כשיטת התוס' והרי בדייסא ס"ל לרש"י דכיון שלא בא ללפת את הפת אלא למזון אינו נפטר בברכת הפת, וע"כ דכוונתו דאף כשאוכל אחר הפת הוי טפל לפת וצ"ע.

ועל מה שכתב רש"י דדיסא חשיב שלא בא מחמת הסעודה ואין המוציא פוטר דאין טפל לפת, הקשו תוס' מהא דבירך על הפת פטר את הפרפרת אף דלא בא ללפת ואף מעשה קדירה נפטר ע"י הפת. וע"י בס' הפרדס לרש"י סי' פ"ג דתי' זאת דהתם מייירי בהיו לפניו בשעת הברכה. וכ"ה במחזור ויטרי סי' כ"א. וע"י בעה"מ.

עוד ע"י ברא"ש שהקשה בשם הר"ר יוסף דהוי כצנן שפוטר את הזית ואף שאוכל את הזית אחר הצנן וכ"ש הכא דפת עיקר, ומבואר דס"ל דדיסא חשיב טפל לפת אף שלא בא ללפת אלא למזון. אך לכאורה לא דמי לזית שבא למתק פיו מחמת חריפות הצנן ומנלן דה"נ הוי טפל.

ה. ולדעת התוס' דהפת פוטר את הבשר וכדו' משום דמחמת הפת הן באים וצ"ב במאי חשיב שבאו מחמת הפת. וברא"ש ותר"י נראה דהם באין מחמת **הסעודה** כלומר שהם מעיקר אכילתו והפת הוא יסוד הסעודה ולכן הכל נכלל בברכתה. והיינו דאין הברכה רק על הפת אלא על הסעודה והפת היא הראש לסעודה ונחשב ברכה על הכל. ואולי זו גם כוונת התוס'.

והנה השו"ע פסק כתוס' ותר"י דכל שדרך לקבוע עליו הסעודה נפטר בהמוציא ואף שאוכלו בלא פת ומ"מ כתב כלשון רש"י שבאין ללפת את הפת וי"ל דפסק כתר"י אליבא דרש"י אמנם המ"ב הביא מהפוסקים דפת פוטר גם הדייסא וכ"מ בביהגר"א שצ"י לתוס' ורא"ש וכ"ה בבאר הגולה [אמנם שם צ"י גם לבה"ג וצ"ע]. ולפי"ז העיר הביאור"ל על לשון השו"ע שבא ללפת הפת. שו"ר בב"מ דלשון זה איתא בתוס' דחשיב ללפת וכוונתו שכתבו דדברים שאין דרכן לבא בתוך הסעודה אין רגילים ללפת בהן הפת ולכן טעונים ברכה לפנייה. אמנם כתב שם דברשב"א לא הזכיר דבא ללפת אלא שבא לשבוע. והוסיף דהב"י כתב שהרשב"א והתוס' תדא שיטה ניהו וע"כ דאף לתוס' לאו דווקא ללפת ולכן ס"ל דאף דייסא שאינה באה ללפת אי"צ לברך. [וע"י מהר"ח או"ז סי' ס"ח בדעת ר"ח דכל שאין דרכו לאכול בלא פת **חשיב שבא ללפת**. וע"י משי"כ לעיל מהבעה"מ וצ"ע].

ו. המ"א סי' קע"ז א' נסתפק בלא קבע סעודה על הפת אלא על שא"ד רק שאוכל הפת בשביל ליפטר ע"י ברכת המוציא דשמא לא מהני כיון דאין הפת עיקר, ולא קי"ל כרב חייא שפוטר כל האוכלין.

וביאור הספק ע"י פמ"ג שם דיש לדון מ"ט הפת פוטר אי משום דהוא העיקר משא"כ הכא דאינו עיקר, או הטעם משום דברכתו חשובה ופוטר כל האוכלין השוים לו כמו שיין פוטר כל המשקין דאף דלא קי"ל כר"ח דפוטר כל האוכלין זהו במידי דלא זיין כפירות, אבל אי זיין ה"ז פוטר. [מיהו לשיטת תוס' הרי גם ביין לא קי"ל כר"ח]. וי"ל בנוס"א להנ"ל דברכת הפת פוטר משום דהברכה על הסעודה ורק שמברך את הברכה החשובה. ולפי"ז אף שאין הפת עיקר האכילה מ"מ היא המין החשוב שבסעודה. ומצאתי באו"ז בשם הר"ר יצחק שכתב להדיא דכמו שיין פוטר משקין הואיל והוא ראש למשקין ה"נ הפת פוטר לפי שהיא עיקר סעודה ועפ"י כתב שפוטר גם משקין אף דלא באו למזון כיון שבאו בשביל הפת. [אמנם ע"י דמה"ט חשיב היין עיקר לענין ברכה והן טפלין לו וה"נ בפת, רק שאין זה משום דהוא עיקר האכילה אלא משום הוא עיקר הסעודה ולפי"ז שפר"ל כן גם כשבא רק לפטור]. אמנם לשיטת רש"י דנפטר רק משום שבא ללפת הפת והפת עיקר בכה"ג לא יפטור. [מיהו י"ל דכיון שבעלמא דרכו ללפת הפת לא פלוג רבנן וכדלהלן באבהעו"ז].

ובא"ר כתב דכיון שדרך לקבוע עליו פוטר וכ"כ באבהעו"ז סי' קע"ד ומשום דלא פלוג, והוכיח כן מתוס' דף ל"ח א' באוכל ניל"ש בפורים שיאכל פת תחילה כדי לפטור בברכת המוציא. אמנם הגר"ז בקו"א דחה דהתוס' מייירי בדברים הבאים לשביעה והפת הוא ראש לכל מיני סעודה אבל דברים הבאים ללפתן אינם הסעודה עצמה ולכן אין נפטרים אלא כשהפת עיקר. והיינו דמחלק בצדדים הנ"ל בין דייסא לבשר וכדו', דדיסא נפטרת משום דהיא חלק מהסעודה ולכן אף שאין הפת עיקר פוטר הדייסא דנחשב שבירך על כל הסעודה אבל בשר ודגים דאינם מזון אין נפטרים אלא משום דהפת עיקר והכא דלא אכל הפת אלא לפוטרם הרי הן נפטרו.

עוד ע"י מגן גבורים דאם נתכוון לפטור מודה המ"א, וכל הספק באכל מעט וצ"ע.

דברים הבאין בסעודה [ב]

אוכל פירות או בשר עם הפת בלא כוונה ללפת [מהדו"ב]

ז. עי' לעיל דדעת רש"י דדוקא אי מלפת את הפת נפטר בברכתו. ויל"ע אי בעינן כוונה להדיא ללפת או דכל שנאכל עם הפת חשיב מלפת. ומש"כ רש"י דבפירות שרגילים לאכלן אחר הסעודה אף באכלן בתוך הסעודה אין נפטרים אלא בבא ללפת י"ל דמיירי דנאכלים לבד³⁵. ובמהר"ח או"ז סי' ס"ח כתב בדעת רש"י דבעינן שיכוון להדיא ללפת עי"ש שכתב כן לגבי דייסא או בשר וגם לגבי פירות דדברים אלו אין דרך לאכלם ללפת ולכן בעינן דעתו ללפת. [ועי"ש דהיינו כשיודע בעצמו שאינו אוכל הבשר אלא משום שאין ערב לו לאכול פת חריבה אבל בלא"ה אינו נפטר]. אמנם בשם אביו האו"ז כתב לדעת רש"י **דאף בדייסא אם אכלן עם הפת חשיב ללפת** ונפטר ע"י הפת, ומשמע דכ"ש בבשר. וברשב"א כתב שכל שאכלו עם הפת אף בסתמא חשיב ללפת. אמנם י"ל דהרשב"א אזיל בשיטת התוס' דכל שנאכל למזון חשיב נמי ללפת וצ"ע. ובשו"ע כתב דכל שהיה דעתו עליהן בשעת הברכה מהני.

ח. בקושית תוס' על רש"י [לעיל אות ד'] דמחמת סעודה היינו דוקא בנאכל עמו והיינו דבא ללפת את הפת, דא"כ פשיטא דנפטר כיון דהפת עיקר ועוד מאי קושית הגמ' שיפטר היין הרי לא בא ללפת ואי שורה את הפת ביין מנלן דלא נפטר וכ"כ הרא"ש שבכה"ג נפטר בברכת היין. והנה בתר"י תי' דהפת פוטר כשבא ללפת אף מה שאוכל אח"כ וכתב שלפ"ז אי"ש גם קושית הגמ' מיין. וצ"ב דאמנם כשבא ללפת פוטר גם מה שאוכל בלא פת אבל היין הרי לא בא ללפת. [ומה"ט איכל"מ שגם התוס' מודו דלרש"י אף אם אכלו לאחר הפת נפטר אבל ביין לא ניחא להו. מיהו אי"כ מה שהקשו דפשיטא דהעיקר פוטר את הטפל, להני"ל לא קשה, ועי' צ"ח שתי' כן על רש"י]. ומשמע דלתי' תר"י אי"צ דדוקא שבא ללפת אלא דכל שבא ללפת חשיב מחמת סעודה [וצ"ל דזה נמי הוי טפל לפת]. ויין חשיב מחמת הסעודה אף שלא בא ללפת כיון שבא לשרות המאכל. [מהרב אע"א שליט"א]. ושו"ר שכ"כ בחפ"ז ה' מדנפשיה בשיטת רש"י. ודברים אלו הם דלא כמש"כ לעיל.

ובחפ"ז ה' ובצ"ח צידדו עוד דלרש"י הקושיא משורה פתו ביין, וכן מבואר בר"ח בשם י"מ. ולפ"ז לדינא אף בכה"ג אין פוטר ודלא כתוס'. וכ"כ המ"א סי' קס"ח סק"ל בשם המהרי"ל וכתב שם שלמד כן מסוגיין לפרש"י. [אך בלשון תר"י אין נראה לפרש כן. וצ"ל כנ"ל]. ועיקר הדין צ"ב קצת דלכאורה הא הוי טפל ממש ובזה ודאי שגם יין נפטר ע"י העיקר. וצ"ל דלא בא בשביל להטעים הפת אלא רק שנאכל עמו ואין היין בטל לפת וצ"ע. ועי"ע ביי"מ שם שחולק על המ"א ומפרש דברי המהרי"ל שנפל הלחם על היין ואוכל הלחם בשביל היין ולכך מברך על היין.

פירות הבאין בסעודה

ט. הובא לעיל דבפירות אף שדרכן לאכלן לקינוח אם אכלן ללפת את הפת דנפטר בברכת הפת [כמבואר ברש"י ובתוס' ד"ה אייתו וברא"ש]. אמנם עי' ברשב"א בסוף הסוגיא בשם י"מ וכ"ה במחזור ויטרי סי' כ"א וסי' כ"ד [במהדורות ישנות סי' ס"ח] דאף במכוון להדיא ללפת לא מהני דבטלה דעתו [ועי"ש במ"ו שגם בדייסא בטלה דעתו] וכ"כ בסידור רש"י [ודלא כרש"י שלפנינו] והרשב"א דחה דבריהם עפ"י הירושלמי [הובא גם ברא"ש ור"י] דאם קבע סעודתו על פירות ודאי נפטרו בברכת הפת ואולי דבריהם בלא קבע עליהם עיקר סעודתו ורק שבתוך הסעודה הביאן ללפת, [עי' להלן דחלוקים הם בדינם]. ואמנם לרש"י שלפנינו [ד"ה דברים] גם בזה אם באו ללפת את הפת נפטרו בברכת הפת.

חילוקי הדינים בין עיקר קביעותו על הפירות לאין עיקר קביעותו עליהם

י. עי' תר"י שאם קבע עיקר סעודת הפת רק עם הפירות, אם אכלן מתחילה עם פת אף אם אכלן אח"כ לבדן אי"צ לברך לפניהן ואף שלא אכל אח"כ לחם, אבל בקבע על דברים אחרים ורק אח"כ הביאו לו פירות ללפת את הפת, אף שגם בזה נפטרו בברכת הפת מ"מ מה שאכל אח"כ בלא פת צריך לברך עליו אלא אם גם אח"כ אוכל פת עמהם. ולדבריו גם בקבע עליהן בעינן שיאכל מתחילה עם הפת.

³⁵ והרא"ש הביא אח"כ את דברי בה"ג דדברים הבאין מחמת הסעודה היינו בשרא וכוורי וכו' ולמד מזה דס"ל דכל שבא לעיקר הסעודה חשיב מחמת הסעודה ודלא כרש"י, ולהני"ל צ"ל דמשמע ליה דבה"ג מיירי אף דאכולן לבד ובזה לא חשיב מלפת הפת ועי"כ דאי"צ שבא ללפת. עוד י"ל דלרש"י תלוי למה באו בפועל ואף שאין רגילות ללפת כיון שבאו ללפת נטפלים לפת אבל לבה"ג משמע דתלוי ברגילות לאכלם בתוך הסעודה ועי"כ דמיירי אף דאכלם לאחר הפת. וצ"ע.

אמנם הרא"ש נסתפק דכשקבע סעודתו על הפירות אף אם מתחילה אכל בלא פת הפת פוטרם או לא ומסיק כן דמסתבר שגם בזה נפטר. וכן הביא הטור בשמו ועי' בשו"ע ס"ג שהביא ב' הדיעות. אמנם בס"א כשלא קבע עליהם עיקר סעודתו סתם השו"ע דרק אם אכל מתחילה ובסוף עם פת נפטר ע"י הפת וזה כר"י דלרא"ש סגי במה שאכל מתחילה ועי' ביאור"ל דכוונת השו"ע שבוה יצא לכו"ע. [וצ"ע שהרי בס"ג הביא דעת הרא"ש לקולא].

ובקבע על שאר דברים ואח"כ אכל פירות ללפת הפת, כתב הטור בשם הרא"ש דכשהביא הפירות ללפת אין נפטרים בברכת הפת אלא אם יאכל מתחילה פת עמהם [עיי"ש בב"י דמקור הטור מהמשך דברי הרא"ש עפ"י הירושלמי ועיי"ש בב"ח]. וכתב הב"י דמשמע דאם מתחילה אכל עם פת אף מה שאכל אח"כ אי"צ לברך עליו. ונמצא דפליג על תר"י בתרתי, דבקבע עליהם לתר"י בעינן שתחילה יאכל עם פת ולרא"ש אי"צ, ובלא קבע עליהם לתר"י בעינן שיאכל עם פת בתחילה ובסוף ואז נפטר גם מה שאכל באמצע בלא פת, ולרא"ש סגי שאכל עם פת רק מתחילה³⁶. ועי' ב"י דבמרדכי והג"מ פ"ד אות ט' משמע דכשלא קבע עליהן אין נפטרים בברכת הפת אף כשאכלם עם פת, ונדחק דכוונתם למה שאכל אח"כ בלא פת ומ"מ פליגי על הרא"ש ור"י דמהני מה שאכל עם הפת גם למה דאכל אח"כ [ועיי"ש בסו"ד שצייד דמודו לתר"י וצ"ע]. וצ"ב חילוק הדינים. וגם צ"ב מחלוקת תר"י והרא"ש.

י"א. והנה בקבע סעודתו עליהם נראה לדעת הרא"ש דחשיבי כדברים הבאים מחמת הסעודה אף שאינם ללפת הפת ולכן אף אם אין אוכלם עם הפת כלל נפטר, ודמי לדייסא ושאי"ד שבאין למזון. [ועי' ריטב"א שכ"כ להדיא דכשזהו עיקר סעודתו הרי הן באין למזון ונפטרים משום דהוי מעיקר סעודה] משא"כ בלא קבע עליהם לא חשיב מחמת הסעודה אלא כשבאו ללפת.

אמנם לתר"י שגם בקבע עליהם בעינן שיאכל תחילה עם הפת משמע דלא נחשב שבאו מחמת הסעודה אלא אם הובאו ללפת הפת. אלא שבאו ללפת יל"פ בתרתי, או דע"י דבאו ללפת נעשו חלק מהסעודה או משום דנטפלו לפת. וי"ל דס"ל לתר"י דבקבע עליהם אחר שהובאו ללפת נעשו חלק מהסעודה אבל בלא קבע עליהם אין נפטרים אלא משום דכשנאכלים עם הפת הם טפלים לפת, [ועי' היטב בדברי הב"י שמבואר כן עכ"פ לדעת המרדכי והג"מ וכן דייק מהתוס' ד"ה אייתן]. אלא דס"ל דאחר שבאו עם הפת ונטפלו לפת גם מה שאכל אח"כ בלא פת חשיב שמלפתיים את הפת ובוה בעינן שדעתו לאכלם עם פת גם אח"כ, וכ"מ ברשב"א בסוף הסוגיא דכשליפת בהם את הפת בתחילה ובסוף הכל נחשב כמלפת שכן דרך המלפתיים. משא"כ בקבע עליהם סגי במה שבאו מתחילה עם פת דכבר נעשו חלק מהסעודה. מיהו למשי"כ לעיל להוכיח מתר"י דאף בלא קבע עליהם אם הביאם בתוך הסעודה ללפת הפת נעשו חלק מהסעודה. צ"ל דסברא בעלמא היא דכשעיקר הסעודה מהם סתמא דמילתא הוי חלק מהסעודה משא"כ כשלא קבע עליהם מה שאוכל בלא פת בסתמא אינו חלק מהסעודה אלא כשאכל לפניו ולאחריו עם פת.

י"ב. עי' בתר"י שביאר דדברים הבאים מחמת הסעודה היינו שאין דרך לאכלם חוץ לסעודה. ודברים הבאים שלא מחמת הסעודה היינו שדרך לאכלן חוץ לסעודה. ועי' תהלי"ד דהשל"ה [בקדושת האכילה] כתב בשם אביו בעמק ברכה כלל ב' ד' שאף אם אכל פירות למזון כיון שדרך לאכלם לקינוח מברך עליהן, וכן להיפך בבשר אף אם יאמר שאוכל לקינוח אי"צ לברך דבטלה דעתו. וכעיי"ז באבהעו"ז לענין דייסא דלא פלוג רבנן. [אמנם בפנה"כ להשל"ה מהני דעתו]. והתהלי"ד תמה ע"ז מהנ"ל בתוס' דפירות שהביאן ללפת את הפת אי"צ לברך עליהן אף שדרך לאכלן רק לקינוח לאחר הסעודה. אמנם עי' בלבוש דפירות שהביאם ללפת לא בטלה דעתו שדרך בנ"א לפעמים לעשות כן. אכן בריטב"א כתב דאם אכל פירות למזון ולשביעה כדרך שבני אדם עושין הוי כבאין מחמת סעודה ואי"צ לברך עליהן. וזה דלא כהשל"ה.

קומפוט שרגילים לאכלו בכל סעודה

י"ג. והנה המ"ב פסק דעל קומפוט צריך לברך לפניו אף שרגילים לאכלו בכל סעודה אמנם הביאו בשם הח"ח דבסוף ימיו לא בירך. ויש שלמדו זאת מתר"י [עי' וזאת הברכה] דאף פירות הבאין לקינוח אם אין אוכלם אלא בסעודה, [ואולי אף אם אוכלם גם חוץ לסעודה אבל דרכם לאכול בכל סעודה לקינוח] הוי דברים הבאין מחמת הסעודה. וא"כ בקומפוט שהדרך לאכול בסעודה לקינוח אי"צ לברך עליהם. אמנם נראה דכוונת הר"י דכל שרגילים לאכלם רק בתוך הסעודה הוי הוכחה שבא למזון ולא לקינוח. ושור"ר שכן כתב בתהלי"ד

³⁶ עי' ביהגר"א סי' קע"ז ס"ג דפליגי בביאור הירושלמי דהר"י גרס דאכל על פיסתיה כלומר שאכל אחרי הפת והמקשה סבר דלא קבע עליו ולכך הקשה לו דאע"פ דהביאורו ללפת מ"מ עכשיו שאוכל בלא פת הוי שלא מחמת סעודה והיה לו לצאת מן הספק דלר"ה ור"י בעינן לברך לפניו ודלא כר"ח. וא"כ מבואר דלא סגי במה שאכל מתחילה עם פת. אבל הרא"ש גרס דאכל עם פיסתיה כלומר שאכל עם הפת [ולפי"ז אף אי לא קבע עליו הרי ודאי עשה כדין שלא בירך לפניו וע"כ משמע שלפירוש קושית המקשה שהיה לו להשאיר לאח"כ כדי להרויח ברכות וכמשי"כ המעיו"ט ולא בשביל לצאת מספק וכ"מ בפמ"ג] ומדהשיב לו שקבע עליהם ולא הקשה לו דהיה לך לאכול מתחילה בלא פת ולברך לפניו ש"מ דאף בכה"ג אי"צ לברך לפניו משא"כ לתר"י על מה שאכל מתחילה לא הקשה לו.

שם. ומה דמשמע שם שזה דלא כהשל"ה כוונתו רק דכשרגילים לאכלו בתוך הסעודה לשביעה לא מהני מה שכוונתו לקינוח דבטלה דעתו אבל אם דרכו לבוא לקינוח אף אם הדרך לאכלו רק בתוך הסעודה עדיין טעון ברכה וצ"ע [ומלבד זה כתב התהלי"ד דמשמעות השו"ע דלא כר"י אלא בתוס' ואף שהשל"ה כתב להל' כר"י]. וע"ע במעשה רב להגר"א אות פ"ב. וצ"ע. ובשם הקה"י אמרו דהח"ח אכל הקומפוט לסעוד³⁷.

דברים הבאין בסעודה [ג]

שיטת הרשב"א

י"ד. הרשב"א ביאר דכל חילוקי הדינים של ר"פ מיירי בפירות, ודין א' שאכלן מחמת הסעודה מיירי שבאו ללפת הפת ואי"צ לברך עליהן כנ"ל, ודין ב' דדברים הבאין שלא מחמת הסעודה היינו שלא באו ללפת אבל גם לא לקינוח אלא ליהנות מהם וגם להרבות תאוות האכילה ומשו"ה אי"צ לברך לאחריהן והיינו דינא דלעיל לר"ה. אבל אם באו לקינוח צריך לברך אחריהן אף שבאו בתוך הסעודה³⁸, וזה שלא כדברי התוס' דר"ה מיירי באכלן לקינוח ואי"צ לברך אחריהן. ונמצא דס"ל לדינא כרש"י בדעת ר"פ, אלא שלרש"י היינו כרב ששת ולרשב"א גם ר"ה מודה בזה ולעיל מיירי בבאו להרבות תאוות האכילה.

בא לעורר תאוות האכילה

ט"ו. ומבואר עוד ברשב"א שאף אם באו לגרר תאוות האכילה צריך לברך לפניהן ולא חשיב מחמת הסעודה כיון שגם נהנה באכילתן. וע"י מג"א סי' קע"ד י"א שהביא כן מהרא"ה בס' החינוך דבכה"ג מברך לפניה. ובשעה"צ שם ס"ק מ"ה ציין לרשב"א דידן דמבואר כהרא"ה. אולם כתב המ"א דהתוס' בפסחים דף קט"ו א' פליגי דפירות שבאו להרבות האכילה חשיב מחמת הסעודה ואי"צ לברך לפניהן [וכנראה דנקט דמשמעות התוס' אף שנהנה באכילתן] ודלא כהרשב"א והרא"ה. [ולפי"ז התוס' דפי' בסוגיין דר"ה מיירי בהביאום לקינוח ולא כהרשב"א אזלי לשיטתם דאי בא לגרר תאוות האכילה חשיב מחמת סעודה וגם רש"י שפי' שבא למתק פיו י"ל דס"ל כתוס' ודלא כהרשב"א וכ"מ במ"א שם דרש"י ס"ל כתוס' [אמנם בשעה"צ פקפק בדעת רש"י].

ועי"ש במ"א בשם הלבוש שצריך לברך והמ"א פסק כתוס' דאי"צ לברך. ובשעה"צ כתב לחוש לרשב"א ולברך קודם המוציא.

דברים הבאין לאחר הסעודה

ט"ז. בדין ג' דבאין לאחר סעודה מברך אף לאחריהן פי' תוס' דמיירי אף בדברים הבאין מחמת הסעודה דהיינו בשר וכדו' [נדקאי על הגמ' לעיל דהיינו בין דברים הרגילים לבוא מחמת הסעודה בין דברים הבאין שלא מחמת הסעודה], ועי"ז אמרינן שאם אוכלם אחר הסעודה מברך אחריהן. ומיירי בסילק מהפת. ויל"ע אם הוי סילוק גמור מהסעודה כמו בהב לן ונברך דאף אם יאכל פת צריך לברך לפניה [אמנם לאחריה אי"צ משום דברהמ"ז מהני לב' הסעודות] או דלא הוי סילוק גמור ואם יאכל פת חוזר לסעודתו ורק באוכל שא"ד לאחזר לסעודתו. ובחזו"א סי' כ"ז נקט בפשיטות דלא הוי כהב לן ונברך ואם אוכל פת אי"צ לברך.

אבל הרשב"א פי' דין ג' דווקא בפירות [וכשיטתו דהגמ' לעיל מיירי בפירות שבאו ללפת הפת] ועי"ז אמרינן שאם הביאם לאחר סעודה מברך לאחריהן, אבל אם אוכל בשר ודגים שבאים למזון ולשביעה אף שבאו לאחר הסעודה אי"צ לברך לאחריהן ואף לא לפניהן דמעיקר הסעודה הן³⁹.

³⁷ ויש לדון אי מהני שאוכל הקומפוט עם מעט פת, דאפשר דלספק המ"א ס"ק א' דבעינן שיהא הפת עיקר ל"מ ואף אי נימא דבכל גווני ברכת הפת פוטרת י"ל דזהו רק בדברים הבאים לסעוד אבל לא בדברים הבאין לקינוח. ועי' וזאת הברכה שהעיר כן. ואפשר דכיון שהפת שאכל מתחילה היה עיקר כל הפת שאוכל אח"כ ג"כ הוי עיקר.

³⁸ כן מבואר מדבריו שכתב דר"ה מיירי שבאו בסעודה להרבות תאוות האכילה דאל"כ אמאי לא יברך לאחריה, וכר"פ והיינו דדין ג' מיירי בבא לקינוח ובוזה אף אם בא בתוך הסעודה מברך אחריה וכ"מ מדבריו להלן דר"פ בדין ג' מברך אחריה כיון דלא למזון הוא ולא מכלל סעודה הן כבאין בתוך הסעודה שלא מחמת סעודה מש שמסיעין מעט תאוות האכילה.

³⁹ [ווי"ל דהתוס' והרשב"א פליגי לשיטתם, דלרשב"א בשר חשיב שבא למזון והוי חלק מעיקר הסעודה וא"כ לא נגמרה הסעודה אבל לתוס' דעיקר הסעודה היא הפת אבל הבשר בפ"ע לא חשיב מעיקר הסעודה ורק משום דמלפת הפת הוי חלק מהסעודה ולכך כשגמר לאכול הפת נגמר עיקר הסעודה אלא דלפי"ז למבואר לעיל בדיסא מודו התוס' דטעמא משום שבא למזון והוי עיקר הסעודה ול"מ הכי. ושו"ר ביאורה"ל סי' קע"ז ס"ב מחלק כע"ז בפשיטות דבשר אין נפטר אלא משום דמלפת הפת אבל כשמשך מהפת לא חשיב מלפת הפת משא"כ בדיסא. אמנם גם המ"ב לא כתב

ובפשטות פליגי באופן שמשך מהפת ולא משאר דברים דלתוס' חשיב שנסתלק מהסעודה והרשב"א ס"ל דכל שלא משך מהבשר עדיין עומד בסעודתו ולא נסתלק ממנה, אבל אם קבע לאכול פירות ונסתלק גם מהבשר י"ל דגם לרשב"א כבר נסתלק מהסעודה ואף אם יאכל בשר אינו חוזר לסעודתו. וגם אם רוצה לחזור לאכול פת צריך לחזור ולברך וכדמצינו באמר הב לן ונברך. אמנם עי' חזו"א סי' כ"ז שנסתפק בזה דבס"ק ב' כתב דהכא לא הוי סילוק גמור ואם אכל פת חוזר לסעודתו ובס"ק ד' צידד דהכא הוי כהב לן ונברך דאין חוזר לסעודתו ועי' להלן.

והנה הב"י כתב דהרשב"א ס"ל כתוס', וצ"ב דהא פליגי באוכל בשר לאחר סילוק פת. ועי' דרישה ס"ק ב' דכוונת הב"י דלא פליגי בפי' הגמ' אבל בדין פליגי. והמאמר תמה עליו דהא פליגי בפירוש הגמ' דלתוס' מיירי בבשר ולרשב"א מיירי כל הסוגיא בפירות, ועי"כ כתב דכוונת הב"י דלא פליגי בפי' דינים הראשונים, ואף דפליגי בדין ג' לא דקדק הב"י כיון דאין שייך כ"כ בזמנינו כדכתבו התוס'.

ובחזו"א סי' כ"ז ב' כתב דהתוס' נמי מודו דאם נסתלק רק מהפת לא חשיב סילוק הסעודה ואם אוכל בשר הוי חלק מהסעודה ואי"צ לברך לפנייהם, [ועיי' ש"ס"ק ד' דזה דלא כדמשמע במ"ב] אלא מיירי שסילק לגמרי וקבע עצמו לפירות [וכ"ה לשון השו"ע] ואחר שנסתלק חזר לאכול בשר וקמ"ל דלא הוי כחזר לפת. ונסתייע לזה מהב"י דלא פליגי. והוסיף שאף לדרישה דפליגי אין המחלוקת בנסתלק רק מהפת, אלא באופן הנ"ל שנסתלק לגמרי ואח"כ חזר לאכול בשר דלתוס' אין חוזר ליחשב חלק מהסעודה ולהרשב"א חזר לסעודה והוסיף דבחזר לאכול פת לכו"ע מהני ולא דמי להב לן ונברך דצריך לחזור ולברך גם באוכל פת דהתם עקר לגמרי מהסעודה משא"כ הכא, ועיי' דלפ"ז כל שלא משך מהבשר ושאי"ד אף אם יאכל פירות הוי כבתוך הסעודה ואי"צ לברך לאחריה. [והעירו דלרשב"א דבפירות בתוך הסעודה כל מה שנפטר מברכה הוא רק משום שבא לסייע לתאות האכילה א"כ בסיים סעודתו פשיטא דאין נטפל לפת ולפ"ז יתכן דבמשך לא הוי סילוק כלל ואי"צ לומר דכשאוכל בשר חוזר לסעודה אך צ"ע מהא דכתב הרשב"א לדינא דתוס' שבזמנינו ליכא סילוק ומבואר דמדין סילוק הוא אך הא גופא צ"ע שהרי כבר אין הפירות באין לעורר תאות האכילה].

והנה בתור"י החסיד נתקשה באוכל קרבן פסח שיצטרך לברך עליו כיון שאסור לאכול עוד מצה וכבר נסתלק, עיי' שתי דכיון שלא נסתלק אלא משום האיסור לאכול [ומזה למד הגריש"א זצ"ל לע"פ שחל בשבת לאחר זמן איסור חמץ דאם אוכל עוד בשר אי"צ לברך עליו ולא חשיב סילוק]. והעירו בביהמ"ד דלחזו"א לק"מ כיון שלא נסתלק מהבשר, ומשמע דלא ס"ל כהחזו"א אלא כהמ"ב.

י"ז. התוס' בפסחים דף ק"ג ד"ה אנא כתבו דאם שתה יין לאחר המזון אי"צ לברך אחריו דנפטר לכתחילה בברהמ"ז, [ואף אם אין ברהמ"ז פוטר יין] דיין חשיב מחמת הסעודה אף לאחר המזון. ועיי' שם במהרש"א דזה שלא כתוס' בסוגיין דאף בדברים הבאין מחמה"ס אם באו לאחר המזון צריכים ברכה לאחריהם דהתוס' שם סברי דהכא מיירי רק בדברים הבאין שלא מחמת הסעודה עיי' שם דתלוי בגירסת הגמ' והיינו כרשב"א. אמנם בחזו"א שם ה' כתב דיין שאני דדוקא בשר שנפטר משום דמלתא הפת בעינן שיבא בתוך הסעודה אבל יין דנפטר משום שבא לשרות הסעודה אף לאחר המזון חשיב מחמת הסעודה⁴⁰.

י"ח. כתב הרשב"א דבהתחיל לאכול בתוך הסעודה והמשיך לאחר הסעודה י"ל דהכל הולך אחר ההתחלה ומה שנפטר מברכה לפנייה כגון בבא ללפת אף מה שיאכל אח"כ אי"צ לברך ובדברים הבאים שלא מחמת הסעודה איכא נפ"מ לענין ברכה לאחריה שאם בתחילה באו בתוך הסעודה דאי"צ לברך אחריהם גם מה שיאכל אחר הסעודה אי"צ לברך אחריו. אמנם אח"כ הביא דפליגי בזה בירושלמי, ועוד הוכיח דחייב מהא דאין שבה תוך המזון אין פוטר יין שבה לאחר המזון כיון שזה לשתות וזה לשרות, כ"ש הכא דמה שבא בתוך הסעודה לא בירך עליו אלא שנפטר בגררא דפת.

ולכאורה ספק הרשב"א בהא גופא אם מה שנפטר עיי' הפת נחשב שבירך עליו, דעיי' שבה מחמת הפת הברכה מתייחסת גם אליו ומעתה הברכה מועילה למה שבא אח"כ, או דאין נחשב שבירך עליו אלא דנגרר. וצ"ע אי שייך לנידון בעיקר וטפל אם הטפל טעון ברכה וחשיב שבירך עליו או דאי"צ ברכה וה"נ בפת. מיהו זה שייך לענין ברכה לפנייה אבל לגבי לאחריהם הבאין בתוך הסעודה ל"ש ה"ט וי"ל דכיון שהתחיל בתוך הסעודה ונעשה חלק מהסעודה גם מה שבא אח"כ חשיב חלק מהסעודה. אך לכאורה היינו נידון דלעיל בפירות שבאו ללפת את הפת אם אכלן אח"כ עדיין חשיבי מלפתים ועיי' שם בהמשך דברי הרשב"א וצ"ע. אמנם עי' בריטב"א בסוגיין ובהלכות פ"ג ה"ד דנקט הכי לדינא דאי"צ ברכה וביאר דהכל אכילה אחת היא [והוכיח כן מהגמ' דף נ"א דס"ד דאם לא בירך

כן בדעת תוס' דלדבריהם קאי על כל מה שבא מחמת הסעודה וצ"ע עי' בחזו"א סי' כ"ז סס"ק ב' שתמה דאין חילוק בין דייסא לבשר וצ"ל דס"ל כהב"י דגם אליבא דתוס' הכל משום דבא להשביע וצ"ע].

⁴⁰ וזה אי"ש רק אי נימא דטעמא דסוגיין אינו משום שנגמרה הסעודה אלא משום שהבשר לא שייך לסעודה [וכע"ז משמע במ"ב דאינם נטפלים לפת] ולכן יין שייך לסעודה אבל אי טעמא משום דנגמרה הסעודה אף היין לא נפטר.

מתחילה שוב אי"צ לברך עיי"ש], ומשא"כ ביין לשונות ולשרות שזה כאכילה וזה כשתיה. ויל"ע אם זו גם כוונת הרשב"א. והנה למבואר בתרי"י ובשו"ע דפירות הבאים ללפת את הפת אין נפטרים אלא כשדעתו לאכול גם לבסוף עם פת משמע דליתא לסברא הנ"ל דהכל הולך אחר ההתחלה, אולם המ"א ס"ק ד' הביא ספק זה. וצ"ע דלכאורה אין זה להלכה. ועי' פמ"ג שם שעמד בזה ותי' דשאני פירות הבאין ללפת שהכל בתוך הסעודה משא"כ הכא דהוי עיקר הסעודה. וכוונתו צ"ב. ואולי כוונתו דכיון שבתוך הסעודה עצמה אכל קצת בלא פת אין זה מוגדר שעיקר האכילה ללפת וצ"ע.

דברים הבאין בסעודה [ד']

דברים הבאין לאחר הסעודה [המשך]

י"ט. בדברי הגמ' **לאחר סעודה טעונין ברכה לפנייה ולאחריה**, למבואר לעיל איכא ג' שיטות, לרש"י ורשב"א מיירי בדברים שרגילים לבוא לאחר סעודה כלומר לקינוח, ולרש"י אף אם אכלן בתוך הסעודה צריכין לברך אף לאחריהן. אבל להרשב"א מיירי כשאוכלם לאחר סעודה אבל תוך סעודה אי"צ לברך אף לפנייה אלא שפי' משום דאין נאכלים לקינוח אלא לסייע לתאות המאכל ולפי"ז באוכלם תוך הסעודה לקינוח מבואר דמברך לאחריהן. ולתוס' קאי אף על דברים הבאים מחמת הסעודה אלא דמיירי באוכל אחר סעודה. ועי' פליג הרשב"א דאי"צ לברך לפנייה ולא לאחריהן כנ"ל. ועי' עוד ביאורה"ל סי' קע"ז ס"ב שהביא מהאשכול בשם רה"ג בפ"י ב' וכן מהר"ח, דבבאין מחמת סעודה מברך לפנייהם כיון שאין מלפת בהן את הפת אבל לא לאחריהן. מיהו בדייסא כתב שם דכיון שבא למזון אי"צ לברך לפנייה דלא בעינן טעמא דמלפת. אכן החזו"א סי' כ"ז ד' כתב דאין לחלק בין בשר ודגים לדייסא דגם לדייסא הוא משום דנטפלת לפת וכשבאה לאחר הסעודה אינה טפילה לפת.

כ. עי' לעיל דהחזו"א נסתפק אם משך ידו מהסעודה וקבע לפירות לתוס' הוי כהב לן ונברך, דאף כשחוזר לפת לא הוי חזרה או לא, אבל בהב לן ונברך ודאי הוי סילוק סעודה ואף כשחוזר לאכול פת הוי סעודה חדשה וכשם שצריך לברך לפנייה כך צריך לברך אחריה אלא דכשאוכל פת מהני ברהמ"ז על ב' הסעודות אבל כשאוכל רק מעשה קדירה וכדו' מברך עליהן מעין ג'. אמנם בעיקר ד"ז נחלקו רבותינו, עי' מ"א סי' ר"ח ס"ק כ"ד דהשלי"ה כתב דבהב לן ונברך צריך ברכה לפנייה ולא לאחריהן והמ"א חולק דלא גרע ממשכו ידיהם דצריך לברך גם לאחריהן ועיי"ש נפ"מ לגבי דין יין פוטר כל המשקין דכל שאמר הב לן ונברך אם שתה משקין צריך ברכה לפנייה ולאחריה. והמאמ"ר שם כתב כהשלי"ה וביאר דהכא דמשך מהפת גרע דגמר הסעודה משא"כ בהב לן ונברך הוי רק היסח הדעת וכל שחזר לאכול חזר לסעודתו הראשונה. והמ"ב הביאו שם סעי' ט"ז והחזו"א תמה על זה והסכים עם המ"א דהב לן ונברך הוי סילוק. [ועיי"ש שנקט בדעתם דלדידן אין סילוק ולכן גם בהב לן ונברך ליכא סילוק, ולפי"ז לדין הגמ' ודאי דהב לן ונברך הוי סילוק אולם במאמ"ר מבואר להדיא דאף לדין הגמ' לא הוי סילוק מהסעודה והיינו דהוי רק מדין היסח הדעת].

ועי' ביאורה"ל סי' קע"ז ס"ב דבנטל הכוס לברך אף בזמנינו הוי סילוק גמור ואפי"ה למאמ"ר עדיין אי"צ לברך לפנייה ולאחריה, וסיים בדברים הבמ"ס יש לסמוך עי"ז דיש לצרף דעת הרשב"א דלענין דברים הבמ"ס אף לאחר סעודה אי"צ לברך, ומבואר דס"ל שדברי הרשב"א קיימי אף בסילוק גמור כהב לן ונברך. וצ"ל דאף שגמר הסעודה מ"מ כיון דמחמת הסעודה הוא בא הרי הוא נטפל לסעודה, וצ"ע. אולם החזו"א חולק עי"ז דבהב לן ונברך וכן בנטל הכוס מודה הרשב"א ורק בסילוק פת פליג דחשיב כחזר לפת.

דברים הבאין קודם הסעודה לגרר תאות האכילה

כ"א. הרשב"א נסתפק בבאו לפני הסעודה לעורר תאות האכילה [דטעונים ברכה לפנייה] אם ברהמ"ז פוטר, והביא שזה מחלוקת בירושלמי. ועי' רא"ש פ' ע"פ ס"ס כ"ד דברהמ"ז פוטר יין שלפני המזון משום דבא לפתוח המעיים. והובא בשו"ע סי' קע"ד ס"ו וכ"פ המ"א. ועיי"ש בביאורה"ל דהרמב"ן והר"ן חולקים עי"ז ונפ"מ ליין של קידוש עיי"ש. ועי' מ"ב סי' קע"ז סק"ב אות ג' דדברים הממשיכים את הלב לפני הסעודה ברהמ"ז פוטרם ובשעה"צ כתב דמקורו ברא"ש הנ"ל וכיון דיש חולקין עי"ז כנ"ל לכן לכתחילה לא יאכל כשיעור. עוד עי' ביאורה"ל סי' קע"ז ס"ב ד"ה טעונין דהמ"א סתר משנתו דלגבי יין פסק כהרא"ש ובמליח לפני המזון כתב דאין נפטר בברהמ"ז [וציין להגר"ח צאנזער שעמד בזה] ונדחק דמיירי באינו אוכלו לגרר תאות המאכל.

הדברים הנפטרים בברהמ"ז בפני עצמם או לאחר סעודה - סי' ר"ח סי"ז וסי' קע"ד ס"ו

א. בדין דברים הבאין לאחר הסעודה שצריך לברך אחריהן ולא יפטור בבהמ"ז. דנו הראשונים דיש דברים שברהמ"ז פוטרם בדיעבד ולפי"ז דנו הראשונים אם אכלן אחר הסעודה אם לכתחילה יכול לסמוך לפוטרם בברהמ"ז. ותחילה יש לברר מה הם המינים שברהמ"ז פוטרם בדיעבד.

הנה דעת הרשב"ם בפסחים דף ק"ג ב' הובא ברא"ש סו"ס כ"ו וכן בבבב"מ בפסחים שם בשם הגאונים. דבהמ"ז פוטר כל דבר שברכתו מעין ג' [וביאר דמה"ט יין בתוך הסעודה נפטר בברהמ"ז משום דבהמ"ז מועילה לכל דבר שברכתו מעין ג'] והראשונים פליגי והוכיחו מסוגיין דתאנים וענבים לאחר סעודה צריך לברך אחריהן ואין נפטרים בברהמ"ז, עיי"ש ברמב"ן במלחמות ובראב"ד וכן ברא"ש כאן ובתרי"י בשם רבני צרפת ורשב"א דף מ"ח א'. ולכאורה יש לדחות דסוגיין לכתחילה אבל בדיעבד פוטר ועי"כ דהראשונים סברי דאי בדיעבד פוטר הכא אף לכתחילה פטור כיון שבין כך צריך לברך בהמ"ז. ועי' להלן. [ובמרומי שדה כתב דהרשב"ם מיירי רק ביין וכדו' דהוי מזון וכסברת בה"ג להלן]. עוד עי' בס' המאורות בדף י"ב א' חידושים נוראים בד"ז ותו"ד דלמסקנתו ברהמ"ז פוטר כל מידי דזיין ואף שאין ברכתו מעין ג' דכ"ש דמשבח יותר אמנם לכתחילה צריך לברך כתיקון חז"ל. והא דסוגיין כתב דנפ"מ באין לו פנאי לברך ג' ברכות ועי"ז אמרינן דחייב לברך אחריהן ברכת מעין ג' ומבואר דאם באין בתוך הסעודה אין צריך לברך מעין ג' אף שלא יברך ברהמ"ז וחידוש גדול הוא דאין חייב כלל לברך ולא רק שנפטר עי"י הברכה ואולי י"ל דכיון שנאכל בתוך הסעודה חיובו הוא חיוב של סעודה שזוהו ברהמ"ז ולא מעין ג'.

תמרים - בגמ' דף י"ב איתא דפתח בתמרי וסיים בנהמא יצא ומשמע דבדיעבד יצא. כן למדו רוב הראשונים. ופי' הרמב"ן במלחמות פסחים קי"ד [דכ"ד בדפי הרי"ף] דבתמרים בהמ"ז פוטר דהוי מזון. **וכ"כ הרשב"א** בסוגיין בתחילת הסוגיא והוסיף דאף ר"ש מודה בזה כיון דאינה גופייהו מזון. וכ"כ השו"ע סי' ר"ח ס"י. אמנם **הבה"ג** הובא ברמב"ן שם וברא"ש בפירקין סי' כ"ו דתמרים ורמונים לאו מין מזון נינהו והלכך לא נפטרו בברהמ"ז. וכתב הרמב"ן דלבה"ג צ"ל דדווקא אם הם עיקר סעודתו ברהמ"ז פוטרם אבל בלא קבע עליהן כגון לאחר הסעודה טעונים ברכה לאחריהן ועי' מרומי שדה כעיי"ז [ומשמעות הרמב"ן דלבה"ג אף בדיעבד לא פטר]. אמנם בירושלמי [בעובדא דר"ה דאכל תמרי בסעודה ואמרו לו שהיה לו לאכול אחר סעודה ויברך תחילה וסוף] מבואר דברהמ"ז אין פוטר תמרים לאחר סעודה ועיי"ש ברמב"ן דפלוגתא היא שם וגם לענן פהב"כ והרשב"א סיים דלמבואר בגמ' דידן דפהב"כ אי"צ לברך אחריה עי"כ דפליג על הירושלמי [וזה לשיטתו דסוגיין מיירי לאחר סעודה] אמנם עי' ב"י סו"ס ר"ח ד"ל דהיינו דווקא לכתחילה דבעינן שיברך ברכתו הראויה אבל בדיעבד פוטר וכ"כ בביהגר"א שם סעי' י"ז [ועי' להלן].

יין - בגמ' דף ל"ה ב' מקשה דיברך על יין ברהמ"ז כיון שסעיד ות"י דאין דרך לקבוע עליו וכתבו **תרי"י** בפירקין **והרא"ש** בפ"א סי' י"ד דלפי"ז בדיעבד ודאי יצא דקי"ו הוא מתמרים שהרי ביין היה ראוי גם לכתחילה לברך ברהמ"ז אי לאו דלא קבעי עליה. וכן צידד הרשב"א דף מ"ח. וכ"כ השו"ע סי' ר"ח ס"י דגם ביין יצא. [ובביאור"ל סי' ר"ח ס"י הקשה דבשותה הרבה דגריר לא סעיד עיי"ש דמתחילה כבר נתחייב ועי' חזו"א סי']. אולם הרמב"ן במלחמות בפסחים שם וכן הר"ן שם כתבו דין אינו מזון ואין בהמ"ז פוטרם [ועי' ביאור"ל דלא קי"ל כוותיה] והרשב"א בדף מ"ב א' כתב דין שבתוך המזון מהני בהמ"ז עפ"י הגמ' דף ל"ה דאין מברך ברהמ"ז משום דאין קובעין עליו אבל בתוך הסעודה מיגו דהוי קבע לסעודה הוי קבע לין ומברכין ברהמ"ז ולפי"ז משמע דשלא בתוך הסעודה אין ברהמ"ז פוטר יין ושלא כדבריו בדף מ"ח וכבר עמד בזה הפר"ח סי' ר"ח [וצ"ל דלא ברירא ליה ד"ז, ואי נימא דאף בדיעבד פוטר מ"מ לכתחילה אין פוטר אף כשצריך לברך על הסעודה אי"ש ושו"ר כן בנשמ"א כלל מ"א בדעת הרשב"א מיהו ברשב"א דף מ"ח פי' דמה"ט בירך כן שמעון ב"ש ומשמע דלכתחילה הוא וצ"ע].

דייסא ומיני קדירה - בר"ן בפסחים שם כתב דברהמ"ז פוטר דייסא [אע"ג דביין ס"ל דלא פוטרם] וכן משמע ברשב"א בסוגיין. אמנם בתרי"י כתב בשם רבני צרפת דאין בהמ"ז פוטר דייסא ופי' הראש יוסף דכוונתו למש"כ התוס' דלאחר סעודה היינו גם בדברים הבאין מחמת סעודה דאיירינן עד השתא והרי מיירי גם בדייסא, וא"כ מבואר דאין ברהמ"ז פוטרם אותם. וכ"כ הב"י סי' ר"ח ס"י בשם תרי"י וכ"ה בשו"ע שם. אמנם הבאר הגולה שם דחה דאין ראוי מרבינו יונה ד"ל דלמסקנתו דין נפטר ברהמ"ז כ"ש דייסא והא"ר כתב דלשון רי"י ל"מ הכי [וכ"כ הראש יוסף דכל דברי תרי"י הם בשם רבני צרפת]. מיהו באבעו"ז שם כתב דהרי"י מיירי לענן לכתחילה דאין לפוטרם בברהמ"ז אבל בדיעבד נפטר. וכן צידד הראש יוסף שם. ועי' בביהגר"א שם.

והרא"ש סי' כ"ו הביא בשם בה"ג דברהמ"ז פוטרם ולהכי בבאין בתוך הסעודה אי"צ ברכה לאחריהן ומשמע אף שבירך עליהם בפ"ע. ובתורא"ש משמע שזו גם כוונת רש"י ד"ה ולא לאחריהן דמיני מזון נינהו ובהמ"ז פוטרם ור"ל אף שלא בסעודה. [אך לפי"ז נמצא דלרש"י אף כרוב ותדין מהני ברהמ"ז וצ"ע. ועי' פרי"ח סי' ר"ח שהרגיש בזה וכתב דבזה לא קיימא לן הכי]. אמנם במרומי שדה פי' דברי רש"י

ובה"ג דנפטרים בברהמ"ז של הסעודה כיון דהיה ראוי לברך עליהן בהמ"ז אלא דלא חשיבי ולכן כשמברך בלא"ה ברהמ"ז על הפת מהני לפטור שאר דבר מזון אבל בפ"ע לא [ומשמע אף בדיעבד לא] והרא"ש חולק דבסוגיין הטעם משום דבאין מחמת הסעודה, והקשה דלדברי הבה"ג נימא הכי בכל מידי דזן אע"פ שאינו בא למזון. ומשמע דהרא"ש ס"ל דדיסא אין נפטר בברהמ"ז וכנ"ל בשו"ע.

ולדינא הסכימו האחרונים דיצא ע"י אבהעו"ז ראש יוסף הגהות חת"ס בשו"ע ועוד. והאחרונים הוכיחו להיפך סברת הב"י שהרי לבה"ג דייסא הוי מזון טפי מתמרים וכיון דק"ל בתמרים דיצא כ"ש דייסא ע"י א"ר ואבהעו"ז שם.

ולדעת השו"ע דייסא גרע מתמרים. פ"י המ"א דדיסא גרע דאית ליה עילויא אחריני בפת [וצ"ע מאי נפ"מ בזה דמ"מ כיון דהוי מזון אמאי לא מהני ברהמ"ז]. ובלבוש כתב דיין ותמרים הן עצמם מזון גמור דסעיד אלא דכיון שאין דרך לקבוע עליהם לא תיקנו לברך ברהמ"ז אבל בדיעבד מהני אבל דייסא לא סעיד ואין חשוב מזון כ"כ לברך עליו ברכה החשובה. [וזה להיפך מהא"ר הנ"ל].

פת הבאה בכסנין ברמב"ן הנ"ל מבואר דגם פהב"כ ברהמ"ז פוטר וכ"כ ברשב"א בסוגיין. והרעק"א בשו"ע שם כתב דזה לכו"ע ואף לדעת השו"ע דייסא לא נפטר ברהמ"ז, דפהב"כ שאני דהוי פת. [ויעוד כתב דבתוך הסעודה בלא"ה פוטרם ברהמ"ז משום דהוי קביעות וכשקבע עליהן הרי ברכתן ברהמ"ז אף לכתחילה [וזה כהרשב"א הנ"ל לענין יין דמגו דהוי קביעות לסעודה הוי קביעות ליין]. אך הקשה דלפ"ז גם לפניו יפטר בהמוציא כיון דהוי קביעות]. אמנם ברשב"א וכן ברמב"ן הנ"ל כתבו דאיכא מ"ד בירושלמי דאין ברהמ"ז פוטר. וצ"ע.

דברים הנ"ל כשאכלן לאחר הסעודה אם צריך לברך אחריהן

ב. ע"י ברא"ה לענין תמרים דכיון שנפטרים בדיעבד בברהמ"ז בכה"ג דבלא"ה מברך על פת פוטר לכתחילה את התמרים וכ"כ הרמב"ן במלחמות פסחים ק"ד **דהואיל וישנן בכלל מזון ואם בירך עליהן ברהמ"ז פוטרותן כ"ש אם בירך על הפת שהן בכלל ברכה**. וכ"כ הר"ן שם בדעת הגאונים לענין דייסא ותמרים. ולדבריהם ה"נ בכל מה שנפטר בדיעבד. וכן משמע מהראשונים שהוכיחו מסוגיין דלא כרשב"ם בפסחים ק"ג דברהמ"ז פוטר מעין ג' ולא תי' דהכא מיירי לכתחילה. וכ"מ ברשב"א בסוגיין ד"ה הביאו.

ובסברת הרמב"ן והרא"ה צ"ל דאע"ג דאין זה ברכתו לכתחילה היינו דמתחילה לא רצו לתקן לברך כן ולכן צריך לברך כתקנת חכמים אבל כשמברך בלא"ה על פת גם דברים הנ"ל נכללים בברכה ואין זה דומה לפה"א דלכתחילה אין פוטר פה"ע דהתם אין זה ברכתו הראויה משא"כ הכא. ושו"ר שכ"כ הנצי"ב וכע"ז בחזו"א סי' כ"ז א'.

אמנם כבר הובא דהב"י והגר"א סי' ר"ח פ"י דברי הירושלמי דצריך לברך על התמרים היינו דלכתחילה אין לפטור בברהמ"ז אבל בדיעבד אין פוטר וזה דלא כהרמב"ן ורא"ה. וכ"כ המאירי דף י"ב בשם יש אומרים. וכ"כ האבהעו"ז שם לענין דייסא לדעת תר"י דמיירי לענין לכתחילה וכנ"ל. אמנם כתב האבהעו"ז דלפ"ז דתר"י מיירי לענין לכתחילה וע"ז קאמר דיין נפטר בברהמ"ז מבואר דבין כשמברך לאחר הסעודה גם לכתחילה נפטר בברהמ"ז. וצ"ל דשאני יין דמתחילה היה ראוי לברך עליו ברהמ"ז כיון דסעיד. ועדיף מדייסא לענין זה.

ולאידך גיסא י"ל דאף דאין פוטר כשבירך עליו מ"מ יכול לכלול בברכת הפת כיון דהוי מזון ולהמרומי שדה זו כוונת רש"י בסוגיין. ואולי זה כוונת הרשב"א וצ"ע.

ג. והנה הרא"ש בפ"ק סי' י"ד ס"ל דברהמ"ז פוטר את היין בדיעבד והכא בסי' כ"ו לענין יין שבתוך הסעודה כתב דנפטר משום דהוא בא מחמת הסעודה וע"י ברא"ש פסחים סי' כ"ד לענין יין שלפני המזון דחשיב בא מחמת הסעודה. ולכאורה תיפול דברהמ"ז פוטרות יין והכא הוי כלכתחילה. וקושיא זו היא גם על השו"ע דבסי' ר"ח ס"ז כתב דיין נפטר בדיעבד בברהמ"ז, ובסי' קע"ד ס"ו כתב דיין שבתוך הסעודה נפטר מברהמ"ז משום דבא מחמת הסעודה ואף יין לפני המזון חשיב מחמת הסעודה ע"י שם ב"מ, וקשה כנ"ל. אמנם לדברי הב"י א"ש דאף כשמברך ברהמ"ז על פת לכתחילה צריך לברך ברכתו הראויה ולא יפטר ע"י הפת. וע"י שם בביהגר"א סי' קע"ד שציין לב"י ושם הוסיף דאין פוטר אלא בנתכוון לפטור ויל"ע אם במכוון לפטור מהני לכתחילה דלכאורה ל"מ אלא בדיעבד ולכתחילה לא יכוון לפטור וצ"ע במ"ב סי' ר"ח ס"ז, וע"ע ביהגר"א סי' ר"ח ס"ז. אך לפ"ז לכאורה ליכא הוכחה מסוגיין דלא כהרשב"ם דנימא דהכא הוי כלכתחילה. והרא"ש בפרקין סי' כ"ו הביא ההוכחה וכן צ"ע בדברי הגר"א סי' ר"ח. וע"י תהלי"ד סי' קע"ז שתמה כע"ז, וצ"ע.

ד. בעיקר הדין אם ברהמ"ז שעל הסעודה פוטרת יין איכא מחלוקת גדולה. עי' פסחים ק"ג בתוס' ובראשונים. א. לרשב"ם הנ"ל בכל גווי פוטרת כיון דברהמ"ז פוטרת מעין ג'. והראשונים פליגי כנ"ל. ב. ולבעה"מ שם קי"ד מהני סברא זו לגבי יין ומטעם הנ"ל דזיין. ג. הרמב"ן והר"ן הנ"ל סברי דכיון דאין ברהמ"ז פוטרת יין להכי יין שלפני הסעודה צריך ברכה וכמבואר ברי"ף שם. ד. הרשב"א דף מ"ב כתב דיין שלאחר המזון מיגו דהוי קביעות לפת הוי קביעות לין ובקבע על היין ברהמ"ז פוטרת כדמשמע בדף ל"ה דרק משום דלא קבעי על יין אין פוטרת אבל בלא זה פוטרת. ולפי"ז מבואר דאף דבפי"ע אין ברהמ"ז פוטר כדדייק הפר"ח סי' ר"ח מ"מ בתוך הסעודה נתחייב בברהמ"ז ולכאורה לפי"ז זהו עיקר דינו וצ"ע.

עוד יש לדון דהיין יפטר משום דינא דסוגיין דברהמ"ז פוטרת דברים הבאים בסעודה ואף דלפניה מבואר בגמ' דיין חשוב ואין ברהמ"ז פוטרתו מ"מ לאחריו פוטר וכמש"כ התוס' שם. [וצ"ב מ"ש, שו"ר שהראב"ד על הרי"ף בפסחים ס"ל דאף לאחריו אין פוטר אבל שא"ר סברי כתוס']. ויש לדון בזה בג' אופנים, בתוך הסעודה לאחר הסעודה ולפני הסעודה. וכדלהלן. ונחלקו בזה הראשונים. א. **לרש"י בתשובה** הובא בתוס' שם אף בתוך הסעודה צריך לברך דהוי כדברים הבאין שלא מחמת סעודה דאף לאחריהן צריכים ברכה. והתוס' פליגי דלא קי"ל כר"ש. **ב. לתוס'** שם חשיב בא מחמת סעודה ואף בבא לאחר סעודה דלעולם חשיב מחמת סעודה, [ועיי"ש במהרש"א דזה דלא כשיטתם הכא דלאחר הסעודה אף דברים באים מחמת הסעודה אין בהמ"ז פוטרת והחזו"א חולק דיין שאני והו"ד לעיל ובמ"א סי' קע"ד ס"ו פי' דבריהם כהרשב"א דמגו דהוי קביעות לפת הוי קביעות לין ולפי"ז אינו מטעם שמחמת הסעודה הוא אלא דהיין עצמו טעון ברהמ"ז וצ"ע בלשון התוס'] אמנם ביין לפני המזון מבואר בתוס' שם דף ק' ב' בסוה"ע דאין פוטר עכ"פ לכתחילה והו"ד בביאור"ל סי' קע"ד ס"ו ד"ה וכן. [ומש"כ שם דבמכוון לפטור מהני היינו משום דברהמ"ז פוטרת יין בדיעבד, ותלוי בהנ"ל]. ג. **הרא"ש שם** כתב דגם לפני המזון חשיב בא מחמת הסעודה כיון שבא לפתוח המעים. ולאידך גיסא עי' פמ"ג סי' קע"ד א"א סק"ח שדייק מרא"ש דדוקא תוך הסעודה פטור אבל לאחר סעודה אין פוטר בהמ"ז ודלא כתוס' ועיי"ש דכן משמע בטור. וכ"כ הביאור"ל סי' ר"ח ד"ה אבל. ו. **הרי"ף בפסחים** כתב דיין שלפני המזון צריך לברך עליו ומשמע דאין נפטר בברהמ"ז עכ"פ לכתחילה. עי' עוד להלן בשיטת בעה"מ.

ולדעת הרשב"א הבאנו לעיל שבדף מ"ח כתב דיין חשיב מזון ולהכי נפטר בברהמ"ז [ומשמעות דבריו דאף לכתחילה פוטר כההיא דשמעון בן שטח עיי"ש] אמנם בדף מ"ב צידד דיין שאחר המזון נפטר בברהמ"ז משום דהוי קביעות משום דבא בתוך הסעודה, והנה לדבריו בדף מ"ח אף ביין שלפני המזון אי"צ לברך, אבל טעמא דקביעות בפשטות לא שייך לפני המזון דאין זה בתוך הסעודה וכן כתב להדיא בתשובות סי' תרכ"ה לענין קידוש דצריך לברך אחריו. אולם בסי' ע"ב כתב דכוס ראשון של ד' כוסות אי"צ ברכה לאחריו דנפטר בברהמ"ז משום המיגו. ועמדו בזה האחרונים עי' תהל"ד סי' קע"ד ס"ו.

ולדינא פסק השו"ע דאף יין שלפני המזון פטור מברהמ"ז אף לכתחילה כהרא"ש דחשיב מחמת הסעודה, ויש לצרף דעת תר"י דברהמ"ז פוטר יין ובכ"ה פוטר לכתחילה לביאור האבהעו"ז. אמנם זה שלא כהרמב"ן והר"ן והרי"ף והתוס' בפסחים עי' ביאור"ל סי' קע"ד וסי' ר"ח. ועיי"ש דלכתחילה יכוון להדיא לפטור, אמנם להרמב"ן גם זה לא מהני כדכתב בביאור"ל סי' ר"ח. ולענין יין שלאחר המזון כתב דלכתחילה יברך עליו בפני עצמו.

פת הבאה בכיסנין בתוך הסעודה ולאחר הסעודה

ה. מבואר בגמ' לעיל לר"ש אין לך דבר שמברך לפניו ואינו מברך לאחריהן חוץ מפת הבב"כ, ולרש"י היינו כשאוכלן שלא בסעודה אבל כל הראשונים מפרשים דמיירי באוכלן בתוך הסעודה ואינו מברך עליהן דברהמ"ז פוטרתן. ובתוס' כתבו דמיירי באוכלן בתוך הסעודה קודם ברהמ"ז.

ולדברי התוס' מבואר דאף בתוך הסעודה צריך לברך לפניו והיינו משום דבאין לקינוח. אמנם הרשב"א כתב דבאוכלן בתוך הסעודה אף לפניו אינו מברך ומשמע אף שבאו לקינוח [או דמפרש דתוך הסעודה לא חשיב שבא לקינוח וצ"ע]. ועי"כ פי' דמיירי באוכלן לאחר הסעודה. והפני"י פי' גם לדברי התוס' דמיירי לאחר המזון קודם בהמ"ז אבל תוך הסעודה אף לפניו אי"צ ברכה, אבל בביהגר"א מבואר דמיירי בתוך הסעודה. וכ"כ בשו"ע סי' קס"ח דבתוך הסעודה מברך לפניו ועיי"ש במ"א. ובפמ"ג משב"ז י' הביא מהב"ח סק"ה דהתוס' מיירי לאחר המזון קודם בהמ"ז. והיינו כהפני"י. [והטעם דבתוך הסעודה פטור מברהמ"ז, בתוס' איתא דהוי דבר מועט ועי' תורי"ח דהיינו דאין לו חשיבות עצמית ונטפל לפת, אמנם כתב בביהגר"א דכל זה לרב ששת אבל לדידן אי"צ לזה והיינו משום דבאין

בתוך הסעודה. ובאמרי נועם הגיה בתוס' דבר מזון והיינו דבתוך הסעודה בא למזון ולכך נטפל לפת. אבל בביהגר"א הנ"ל מוכח דלא הגיה וכ"מ בתורא"ש.

ולשיטת הרשב"א דמייירי לאחר המזון מבואר דאף בכה"ג פטור מברהמ"ז. ופי' שם דאף שבאו לקינוח אינו מברך אחריהן דברהמ"ז פוטרן משום דמזון נינהו. ולכאורה כוונתו מטעם הנ"ל דכיון דברהמ"ז פוטר בדיעבד פהב"כ הכא דמברך ברהמ"ז על הפת פוטר לכתחילה. והכי משמע דעת רש"י דפי' דברים הבאין לאחר סעודה היינו פירות [ואפי' שבאו בתוך הסעודה] ומשמע דבדייקא אף לאחר המזון אי"צ לברך בהמ"ז, וכן הוכיחו בבימ"ד מהרא"ש דהקשה על בה"ג דפי' בדייסא כרש"י אמאי תלי לה משום דבאו בתוך הסעודה והיינו דאף לאחר הסעודה פטור כיון דהוי מזון.

ולדעת תוס' [אליבא דהגר"א ופשטות השו"ע] יל"ע אי כוונתם דווקא בתוך הסעודה אבל לאחר סעודה צריכין ברכה גם לאחריהן או כוונתם קודם ברהמ"ז ואף לאחר הסעודה. ועי' תורא"ש. ובחזו"א סי' כ"ז א' צידד לדעת תוס' דלאחר המזון חייב בברהמ"ז. וצ"ב דעת תוס' [לפמשי"כ הרעק"א סי' ר"ח דבפהב"כ לכו"ע ברכהמ"ז פוטר] ועי"כ דלכתחילה אין פוטר אף כשבלא"ה צריך לברך ברהמ"ז וכהב"י. מיהו הרעק"א בשו"ע סי' קע"ז כתב דאף לאחר המזון ברהמ"ז פוטרנו משום דבתוך הסעודה חשיב קביעות ומשמע מדבריו שזהו מעיקר הדין דלכתחילה צריך לברך ברהמ"ז וכדהקשה שם שיפטור לפניהם. ומשמע דקאי אף לשיטת התוס' דהרי השו"ע פסק כתוס' דבתוך הסעודה מברך לפניהן, עי"ש. ועי' תהל"ד סי' קע"ד סק"ו שהכריח כן לפי המ"א בדעת תוס' פסחים ק"ג עי"ש.

דברים שבאו לפני המזון אם נפטרים בברהמ"ז

שיטות הראשונים בדין יין שלפני המזון אם נפטר בברהמ"ז [נכתב קצת לעיל]

א. להרא"ש [פי' ע"פ סי' כ"ד] כיון שבא לגרור תאות האכילה שייך לסעודה, ולטעם זה אף אם אין דעתו לשתות בתוך הסעודה וכ"כ השו"ע סי' קע"ד ס"ו.

אמנם ביין של הבדלה כתב הטור סי' רצ"ט דכיון דשותהו למצוה לא חשיב בא לגרור המאכל וכ"כ השו"ע שם בשם מי שאומר. אולם הרא"ש כתב טעם הנ"ל לגבי יין של ד' כוסות ואף דשתה למצוה ולא לגרור המאכל וצ"ל דמ"מ כיון דבמציאות הוא גריר שייך לסעודה. ולפי"ז גם ביין של הבדלה קודם סעודה אי"צ לברך אחריו דנפטר בברהמ"ז, וכן משמע ברא"ש שם סי' ד' לפי הקרב"נ שם. ועי' מ"א וביהגרי"א סי' רצ"ט שתמהו על הטור. [ויל"פ דקשיא להו דלרא"ש לא מהני גם אם שותה בתוך המזון עי' להלן וכ"כ התה"ל"ד, אבל במ"ב שם מבואר דפי' קושיתם כנ"ל. ובקו"א להגרי"ז סי' קע"ד ס"ו נראה שבא ליישב זה דהטור לא רצה לסמוך על הרא"ש בהבדלה כיון דהרא"ש יחידא הוא עיי"ש ועצ"ע]. ועיי"ש במ"א די"ל דהבדלה שאני שבא למצוה, וצ"ב שהרי גם ד' כוסות בא למצוה. ואפשר דהבדלה המצוה היא לברך עליו ולכן צריך לשתות משא"כ בד' כוסות המצוה היא השתיה [ואמנם עי' ח"י מרן רי"ז הלוי דיש חולקים בזה] ולכן שייך טפי ליחשב גורר אף שלא הביאו לגרור.

ולענין יין של קידוש כתב הטור סי' ער"ב בשם הרא"ש דיש עוד טעם משום דאין קידוש אלא במקום סעודה. אמנם שם כתב בשם הרא"ש גם טעם הנ"ל דין שלפני המזון כיון שבא להמשיך תאות האכילה חשיב כדברים הבאים מחמת הסעודה וכ"כ בכוס של קידוש שהוא צורך סעודה טפי כיון דאין קידוש אלא במקום סעודה. ומשמע דגם בקידוש שייך טעם דגריר וכנ"ל ברא"ש. ועי' אגרו"מ או"ח ח"ג סי' ל"ג שעמד בזה.

אמנם בעיקר טעם הרא"ש, הרשב"א נסתפק בזה באוכלים שבאים לגרור לפני הסעודה אם נפטרים בברהמ"ז והביא דנחלקו בזה בירושלמי ומסיק דאינו כחלק מהסעודה [ומשמעות דבריו משום דסו"ס בא קודם הסעודה גם אם בא לצורך הסעודה לא חשיב כחלק מהסעודה ולכן באוכלם בתוך הסעודה מודה הרשב"א כדכתב בפירות]. ועי' נשמי"א כלל מ"א א'.

וגם רוב הראשונים פליגי על טעם הרא"ש [כמש"כ הגרי"ז בקו"א וביאורו"ל שם ד"ה ואפי' וס"ל שאם אין שותה בתוך הסעודה אין נפטר בברהמ"ז ועכ"פ לכתחילה, עי' תוס' פסחים דף ק' ב' בסוה"ע, [ועיי"ש במהרש"ל דהרא"ש פליג וכנ"ל ומהרש"א כתב שלא נמצא כן ברא"ש [וכוונתו לרא"ש סי' ד' ומפרש דלא כהקרב"נ], אבל כוונת המהרש"ל לסי' כ"ד וכבר תמה בביהגרי"א על המהרש"א]. וכ"מ ברמב"ן ור"ן ובעה"מ שם כ"ד בדפי הרי"ף. ולכן כתבו האחרונים עי' ח"א כלל מ"א וביאורו"ל סי' קע"ד דבקידוש לכתחילה לא ישתה כשיעור [או שיכוון בברהמ"ז לפטור. ובח"א כתב שישתה יין בתוך הסעודה, אמנם תרוויחו לרמב"ן לא מהני⁴¹]. ולענין שאר משקין עי' ביאורו"ל שם דפליגי האחרונים אי שייך טעם הרא"ש ומסיק דצריך לברך ב"א אף אם בירך בהמ"ז.

ב. לטעם הרשב"א הנ"ל לאחר המזון משום דמיגו דהוי קביעות לפת הוי קביעות ליין. בפשוטו לפני הסעודה ל"ש האי טעמא וכ"מ בשו"ת הרשב"א סי' תרכ"ה שצריך לברך על כוס של קידוש, אמנם שם בסי' ע"ב מבואר דמהני האי טעמא גם ליין שלפני המזון, ומה"ט יין של כוס ראשון פטור מברכה אחרונה, וצ"ע סתירת דבריו. ועי' תה"ל"ד סי' קע"ד שעמד בזה. ועי"ע שם שלדברי המ"א סי' קע"ד דהתוס' בפסחים ק"ג ב' סברי דלאחר המזון פטור מטעמיה דהרשב"א ואפי"ה לענין לפני המזון ס"ל דצריך ברכה כדכתבו בדף ק' ב', וכן לשא"ר שהצריכו שישתה גם בתוך הסעודה משמע דפליגי עליה עכ"פ בלפני המזון.

ג. בתרי"י פי' דכיון דאי קבע עליה מהני דין הוא שיפטר בברהמ"ז של הסעודה [ונראה דאי"ז טעם הרשב"א ואיכא נפ"מ דלרשב"א זהו עיקר דינו כיון דהשתא קבע עליה אבל לתרי"י יכול לברך עה"ג אלא שיכול לפטור גם בברהמ"ז של הפת ואיכל"מ שזה רק בדיעבד אמנם לאבהעו"ז מבואר דבתוך הסעודה יכול לברך כן לכתחילה, ועי' תה"ל"ד דלפני המזון לתרי"י פוטר רק בדיעבד].

ד. להרשב"ם בהמ"ז פוטר מעין ג' ונקטו הראשונים לדעתו דאף לכתחילה פוטר. וא"כ גם לפני המזון נפטר. אך הראשונים פליגי על זה אבל ביין מודו דעכ"פ בדיעבד למבואר בשו"ע סי' ר"ח סי"ז מהני. ועי' בב"י ודרישה וט"ז סי' ער"ב דלדעת הטור ורב עמרם שם אף בדיעבד

⁴¹ והנה באופן שהיין שלפני הסעודה פוטר את היין שבתוך הסעודה מבואר בשעה"צ סי' קע"ו ח' דלרמב"ן גם זה לא מהני. והעיר הרב ג. טאובר שליט"א דלכאורה י"ל דקושית הרמב"ן על הרי"ף היא על כוס ראשון שאינו פוטר את מה שבתוך הסעודה, אבל כוס שני שפוטר דלמא אינה"נ דמהני ליפטר בברהמ"ז וצ"ע.

לא מהני, אמנם נראה דכוונתם בסתמא דניחא ליה לעשות לכתחילה, אבל במכוון לפטור מהני. ולדעת תר"י לביאור האבהעו"ז מבואר דבין יכול לסמוך על בהמ"ז לכתחילה. ועי' מ"א שהביא ככל הטעמים הנ"ל.

דין יין שלפני המזון בשותה גם בתוך הסעודה

ה. עוד מצינו בראשונים דאף אם אין ברהמ"ז פוטר מה שלפני המזון מ"מ אם שותה גם בתוך הסעודה מהני לפטור גם את מה שבלפני המזון. וזה בתרתי או דווקא כשפוטר את מה שבתוך הסעודה מברכה ראשונה או אף כשאינו פוטר דכל שממשיך שתייתו לתוך הסעודה הכל שייך לסעודה.

בתוס' פסחים דף ק' ב' כתבו דבכה"ג אי"צ לברך בהמ"ז על היין שלפני המזון, ושם מבואר הטעם משום דדין שלפני המזון פוטר יין שבתוך המזון וכ"כ המאור על הרי"ף בפסחים. ויל"פ דכיון שפוטר חשיב צורך הסעודה וכ"כ הח"א כלל מ"א א' וכן המ"ב סי' קע"ו. עוד יל"פ משום דהכל חשיב אכילה אחת ונעשה הכל שייך לסעודה. וכן נראה מהגר"ז. [ואפשר דנפ"מ לשני מינים ועי' להלן בדין כרפס ומרור].

והטור סי' ער"ב לענין יין של קידוש כתב בשם רב עמרם דבאופן ששותה כוס של ברהמ"ז דבהמ"ז מהני לכוס שלאחריו [כשיטת בה"ג עיי"ש בב"ח] ולכך פוטר גם יין שלפני המזון. והתם בפשוטו הרי אינו פוטר בברכה ראשונה דבהמ"ז מפסיק עי' בפסחים ק"ג ב' ואפ"ה מהני [שו"ר דהב"י סי' ק"צ מפרש דעת הבה"ג דגם ברכה ראשונה אי"צ אבל הב"ח פליג עיי"ש, ועכ"פ לבי"ח מבואר כמש"כ]. ולפ"ז ע"כ הטעם דהכל חשיב אכילה אחת והכל חשיב בא מחמת הסעודה. ובלשון הטור שם כתב אגב דפוטר יין שאחר המזון פוטר יין שלפני המזון ולפ"ז י"ל דאינו משום דהכל חשיב מחמת הסעודה אלא משום מיגר⁴².

ולענין יין של הבדלה לפני הסעודה נחלקו הראשונים בהבדיל קודם נט"י אם פוטר את היין שבסעודה, עי' תוס' להלן מ"ב ב'. וכתבו התוס' דאי אינו פוטר צריך לברך עליו ברכה אחרונה ולא יסמוך על ברהמ"ז, וכ"כ הרמ"א סי' רצ"ט ס"ז. ומבואר דאם אינו פוטר אף ששותה גם בתוך הסעודה לא חשיב מחמת הסעודה.

והנה הראשונים נחלקו במרור אמאי אינו מברך בפה"א, לרשב"ם פסחים ק"ד ב' - משום דברכת הכרפס פוטרנו. ולתוס' בסוגיין ובפסחים קט"ו א' ותר"י כאן - משום דחשיב כבא מחמת הסעודה. וכתב הטור סי' תע"ג דלרשב"ם שהכרפס פוטר את המרור אי"צ ברכה אחרונה. ולשיטת התוס' דברהמ"ז פוטרנו צריך לברך אחרי הכרפס ואינו נפטר בברהמ"ז, וכ"כ בשו"ת הרא"ש כלל י"ד סי' ו' ושם מסיק כהרשב"ם ואי"צ לברך ב"א [וכ"כ בהלכות פסח שבקצרה בסוף פסחים]. ומבואר דאם פוטר את מה שבתוך הסעודה מהני ברהמ"ז לפטור גם את שלפני הסעודה אבל אם אינו פוטר את מה שבתוך המזון אין ברהמ"ז פוטרנו. וכן הוכיח המ"א סי' קע"ד ס"ק י"ד. וצ"ב מ"ש מהא דסי' ער"ב בשם רב עמרם. וצ"ל דדין שאני דברהמ"ז פוטר בדיעבד, עי' בסמוך בדברי בעה"מ.

אמנם בשו"ת הרשב"א סי' רמ"א [הובא בב"י ובב"ח סי' תע"ג] כתב דאף דהכרפס פוטר המרור מברכה ראשונה מ"מ צריך ברכה אחרונה ואין ברהמ"ז פוטר. אמנם אין רא"י דס"ל דאין נגזר למרור דהרשב"א שם ס"ל דגם המרור נפטר בבני"ר ואין נפטר בברהמ"ז וע"כ דס"ל דלא שייך לסעודה עיי"ש בב"ח ובפר"ח [ואמנם המאמ"ר שם מתחילה נקט דכוונת הרשב"א דחייב משום הכרפס אך לבסוף ביטל דעתו כדהביא מהאורחות חיים דנקט דאף כשבירך על הכרפס ברכה אחרונה צריך לברך ברכה אחרונה על המרור].

שיטת הרא"ש

הרא"ש בפסחים שם [פ' ע"פ סי' כ"ד] הביא ד"מ דדין שלפני המזון נפטר כשותה גם בתוך הסעודה משום דפוטר את היין שבתוך המזון. והרא"ש חולק ע"ז דכיון דחלוקים הם בברכה אחרונה דבתוך המזון נפטר בברהמ"ז ואי"צ לברך עה"ג משא"כ בהיין שלפני המזון ולכך גם ברכה ראשונה אין פוטר את שבתוך המזון וממילא אין שייכות ביניהם. ומבואר דס"ל דלא מהני מה ששותה גם בתוך הסעודה ליחשב שתיה אחת ואינו פוטר מה שבתוך הסעודה מברכה ראשונה וגם לא מהני ליפטר מברכה אחרונה. ולפ"ז להטור דטעם

⁴² ויל"ע דהתם לכאורה גם אינו אכילה אחת דכיון שבירך ברהמ"ז הפסיק השתיה ולכן צריך לברך ברכה ראשונה [ואולי י"ל דלדידיה דברהמ"ז פוטר גם כוס של ברכה ע"כ דלא נגמר השתיה ורק לגבי ברכה ראשונה הוי הפסק השתיה כמו דברים דלא מחמת הסעודה וצ"ע], ושם להנ"ל דמטעם מיגר הוא אף אם אינו אכילה אחת ממש פוטר וצ"ת.

דגריר לא שייך בהבדלה גם אם ישתה בתוך הסעודה לא מהני, אבל הטור כתב דמהני. [ויל"פ דזו קושיית המ"א והגר"א סי' רצ"ט ועיי"ש במח"ש]. ולכאורה צ"ל דבזה פליג על הרא"ש.

אך עיקר שיטת הרא"ש צ"ע דסותר דבריו הנ"ל במרור דהכרפס פוטרו מברכה ראשונה וממילא נפטר הכרפס מברכה אחרונה. הרי גם מרור כיון שאי"צ ברכה אחרונה ושייך לסעודה איך יצטרף לכרפס ליפטר מברכה ראשונה ולפטור הכרפס בברהמ"ז. עוד ע"י בתהיל"ד סי' קע"ד סי' שהקשה דהרא"ש כתב דמשקין שלפני המזון פוטרים משקין שבתוך המזון [אף אם אין המוציא פוטרם] והרי המשקין שבתוך הסעודה אי"צ ברכה לאחריהן ולרא"ש אין מצטרפין למשקין שלפני המזון ואיך יפטרו בברכה ראשונה. וי"ל ואכמ"ל.⁴³

שיטת בעה"מ

ו. הרי"ף בפסחים [דף כ"ד ברי"ף] ס"ל דצריך לברך על היין שלפני המזון, ולכן בד' כוסות דפסח יברך אחר כוס שניה ואחר כוס ד'. והו"ד לעיל. ועיי"ש בבעה"מ דיש מקשין דכיון דיין שלפני המזון פוטר יין שבתוך המזון לא יברך ברכה אחרונה ויפטר בברהמ"ז. והבעה"מ כתב דאיה"נ והרי"ף מייירי דלית ליה יין בתוך המזון. ואח"כ כתב שהגאונים כתבו דברהמ"ז פוטרת מעין שלוש דיין. עוד הוסיף דר"ה גאון כתב דמה שמברך אח"כ על כוס רביעי פוטר כל הכוסות ואין בהמ"ז חשיב הפסק.

ובפשטות מבואר במאור ג' טעמים נפרדים לפטור כוס ראשון ושני מברכה אחרונה. א. דפוטר את היין שבתוך המזון וכנ"ל בתוס'. ב. משום דברהמ"ז פוטר יין. ג. דברכת היין של כוס ד' פוטרו. ולפי"ז מש"כ בעה"מ ליישב דהרי"ף מייירי באין לו יין בתוך הסעודה זהו רק לטעם דפוטר וכו' אבל לאידך טעמי אף אם אין שותה בתוך הסעודה פטור ודלא כהרי"ף, וכן נראה ברמב"ן והר"ן שבעה"מ חולק על הרי"ף. [והרמב"ן והר"ן ס"ל דאין ברהמ"ז פוטרת יין ודלא כבעה"מ בדעת הגאונים ומ"מ פליגי על הרי"ף מטעם ג' דנפטר בכוס רביעי. ומתבאר עוד דפליגי גם על טעם א' דמהני מה שפוטר מברכה ראשונה ליחשב כבא בתוך הסעודה. ועיי"ע להלן].

אמנם לשון המאור משמע דלא בא לחלוק על הרי"ף. ויל"פ דמטעם הגאונים אינו פוטר רק בדיעבד, אבל לכתחילה לא שרי אלא בצירוף דשייך לסעודה דיש לו שייכות לברהמ"ז וזה רק ביש לו יין בתוך הסעודה דמהני גם ליין שלפני הסעודה דשייך לסעודה. אבל בלא זה צריך לברך ברכתו הראויה [וזה דלא כמשמעות הרא"ה דבכל גווני יכול לכלול בברכת הפת]. מיהו לטעם ר"ה גאון דנפטר ע"י כוס ד' לכאורה אף באין לו יין בתוך הסעודה אי"צ לברך, וזה דלא כהרי"ף. אמנם יל"פ דאם אין לו יין בתוך הסעודה נתחייב כבר בברכה אחרונה ואין לו לסמוך על ברכה שאח"כ ולפי"ז נימא הכי גם לטעם הגאונים ואי"צ להני"ל וצ"ע.

ולצד א' דטעם הגאונים הוא טעם נפרד ואף אם לא שותה בתוך הסעודה, ע"כ מש"כ המאור ליישב דברי הרי"ף משום דאינו שותה בתוך הסעודה היינו לטעם א' דפוטר והוי סברא בפ"ע, אבל לצד ב' משמע דסברא דפוטר הוא רק בצירוף דברהמ"ז מהני ליין כהגאונים.

ונפ"מ לדברים שאינם נפטרים בפ"ע בברהמ"ז אף בדיעבד. ונחלקו בזה הפוסקים. עי' מ"א סי' קע"ד ס"ק י"ד שלדעת הבעה"מ **גם בשותה שאר משקין לפני המזון אם שותה גם בתוך המזון נפטר בברהמ"ז**, אמנם הנשמ"א כלל מ"א חולק דדוקא ביין משום סברת הגאונים דברהמ"ז פוטר יין אבל שאר משקין לא. וכן תמה הגר"ז בקו"א שם, והיינו דאין זה טעם נפרד. אמנם המ"א יפרש כנ"ל דכששותה בתוך הסעודה אי"צ לטעמא דהגאונים ותרי טעמי ניהו כנ"ל.⁴⁴

והנה המ"א מייירי לשיטות דהמשקין בתוך הסעודה אי"צ לברך לפנין ואי"כ אין המשקין שלפני המזון פוטרם. ולפי"ז יל"ד דדלמא דוקא ביין דפוטר מה שבתוך הסעודה חשיב כבא בתוך הסעודה משא"כ בשאר משקין לשיטות. והכי משמע לשון הבעה"מ דנקט דהיין פוטר. וכן צידד השעה"צ קע"ו סק"ה לענין דייסא. ובמח"ש עמד בזה וכתב דלהרי"ף דמברך על כל כוס א"כ היין של כוס ראשון אין פוטר יין שבתוך המזון. ומדאין מברך עליו ברכה אחרונה ש"מ דאף אם אין פוטר הוי הכל שתיה אחת וברהמ"ז פוטרה [ועי' טור סי'

⁴³ וראיתי להעיר דבביאור"ל סי' ר"ח דייק מהרא"ש סי' כ"ו דיין שלאחר המזון אינו נפטר מברהמ"ז, ולפי"ז צ"ב מה הנידון בגמ' דיין שבתוך המזון יפטר יין שלאחר המזון הרי לרא"ש אינם מצטרפין כיון דיין שבתוך המזון אין צריך ברכה אחרונה ויין שאחר המזון צריך ברכה אחרונה, ואי נימא דמה שאין מצטרפין הוא משום דנתחייב בברכה אחרונה והוי סילוק [וכדמשמע בהגר"ז סי' קע"ד קו"א ה' ו'] אי"ש דכ"ז כששתה קודם לפני המזון.

⁴⁴ והנשמ"א הוכיח מהרמב"ן והר"ן דפליגי על הבעה"מ משום דאין יין נפטר בברהמ"ז ומבואר דבלא זה גם לבעה"מ אין פוטר. ועי' שעה"צ שהסכים עם הנשמ"א. מיהו לעיל הוכחנו איפכא דהרמב"ן פי' דבעה"מ חולק על הרי"ף וע"כ דלגאונים אף אם אין לו יין בתוך הסעודה יכול לפטור בברהמ"ז, ומשמע כהמ"א, ומה שלא הקשה הרמב"ן על הרי"ף מטעם דפוטר י"ל דלא ס"ל טעם זה. וצ"ע.

תעיד בשם ראבייה דמה"ט כוס ראשון צריך לברך אחריו אבל כוס שני אי"צ לברך אחריו⁴⁵. ולפי"ז צ"ל דבעה"מ לא ס"ל כהמקשה בזה וצ"ע.

וגם הגר"ז העיר כן על המ"א דעכ"פ לדינא אין פוטר בהמ"ז אף אם שותה בתוך המזון אלא אם מה שקודם המזון פוטר, [אמנם לא השיג על המ"א בדעת ס' המאור אלא לדינא] והוכיח כן דאם אין פוטר לא סגי במה ששותה גם בתוך הסעודה. דכ"מ מהטור ס"י תעיד הנ"ל דלר"י דאין הכרפס פוטר המרור צריך לברך עליו ברכה אחרונה. וכן מסי' רצ"ט ס"ז בין של הבדלה קודם נט"י לשיטות דאין פוטר את שבתוך המזון [עי' להלן דף מ"ב] מבואר דצריך לברך עליו. ועיי"ש שהאריך בזה.

דייסא קודם הסעודה

לעיל הובא מחלוקת הראשונים בדייסא אם נפטר בדיעבד בברהמ"ז דהשו"ע נקט עפ"י תר"י דאין נפטר ברהמ"ז וכדמשמע בתוס' והאבעו"ז נקט דבדיעבד נפטר אלא דלכתחילה צריך לברך ברכה הראויה ואף כשאוכל בסעודה. ובר"ן מפורש דברהמ"ז פוטר וכ"מ בבה"ג וברש"י דכל דהוי מזון נפטר. וכן נקטו האחרונים לדינא. אמנם יש לדון בדייסא קודם הסעודה אם יכול לסמוך לכתחילה על בהמ"ז.

בנשמ"א הנ"ל מבואר דכשאוכל דייסא גם בתוך הסעודה לבעה"מ הנ"ל בהמ"ז פוטר לכתחילה, דבכה"ג מודה למ"א כיון שבדיעבד פוטר בהמ"ז דמי ליין לפני המזון. [ושאני ממשקין דלא שייך סברת הגאונים]. אולם השעה"צ קע"ו ה' כתב דלבעה"מ בעינן גם שפוטר בברכה ראשונה ובדייסא הרי מה שבתוך המזון נפטר בהמוציא. אמנם כתב דלפי הר"ן והרמב"ן משמע דבדייסא מודו דשייכא סברת הגאונים וממילא גם מה שלפני המזון נפטר. ואף שאינו פוטר.

ומ"מ כתב שם דלהלכה משמע מהפוסקים דלא ס"ל הכי דהא לאחר המזון נקטינן כתר"י דלכתחילה לא יסמוך על בהמ"ז וממילא גם בסתמא אין פוטר וא"כ ה"נ לפני המזון. מיהו צ"ע דיש לדחות דכל זה כשאוכל רק לאחר המזון אבל הכא דאכל לפני המזון וגם בתוך המזון שמא מודו דהכל נפטר בבהמ"ז דחשיב הכל תוך הסעודה. ועיי' אגרו"מ או"ח ח"ג ס"י ל"ג שהעיר בזה על המ"ב עיי"ש שהאריך. [ואפשר דלא מהני מה דחשיב אכילה אחת עם מה שבתוך הסעודה אלא ליחשב שייך לסעודה אבל לא עדיף על מה שלאחר המזון. מהרב מ"ש שליט"א].

ויל"ע לדעת הרמב"ן והר"ן אם בדייסא פוטר אף שאכל רק לפני המזון. או דבעינן גם שיאכל גם בתוך הסעודה דלהוי אכילה אחת. ובנשמ"א ובשעה"צ משמע דרק כשאכל בתוך הסעודה פוטר. וכ"מ בבאוה"ל ס"י קע"ד לגבי יין שלפני המזון. אמנם העירו דבשעה"צ ס"י ר"ח ס"ק ע"ה כתב דלאחר המזון נפטר לדעת הר"ן, ומשמע דאי"צ שיאכל גם בתוך המזון וא"כ ה"ה מה שאוכל לפני המזון נפטר ודלא כדבריו ס"י קע"ו⁴⁶ [אמנם להנ"ל יל"ד דלאחר המזון שאני דחשיב טפי כתוך הסעודה].

ונפ"מ ליין שלפני המזון ואמנם לרמב"ן גופיה ס"ל דין לא שייך דברי הגאונים דבהמ"ז פוטר בדיעבד, מ"מ בזה הרי קי"ל דלא כוותיה בסי' ר"ח ס"ז כנ"ל, ומ"מ אי מיירי אף באין לו יין בתוך הסעודה נלמד מדבריו דאף אם אין שותה בתוך המזון נפטר. ובבאוה"ל ס"י קע"ד נקט דלא מהני וזה כשיטתו בשעה"צ שם ודלא כמשמעות ס"י ר"ח. [עי' ס' ה' שבת בשבתו להגרמ"מ קארפ שליט"א ה' קידוש ולהנ"ל אי"ש].

⁴⁵ ויל"ד דגם כוס ראשון פוטר יין שבתוך הסעודה אף שבידך אח"כ גם על כוס שני. ואולי תלוי בספק הגרשז"א זצ"ל בבידך ב' ברכות אי מינייהו פוטר מיהו התם חד מינייהו לבטלה משא"כ הכא. וגם תלוי אי בעינן פוטר בפועל או במה שיכול לפטור. והדברים יגעים ואכמ"ל.

⁴⁶ ולכאורה להנ"ל דהרמב"ן נקט דמש"כ המאור עפ"י דברי הגאונים בא לחלוק על הר"ף, לפי"ז משמע דסברת הגאונים מהני גם בלא שאכל תוך הסעודה ואי"צ שיהא גם פוטר, דאל"כ הרי י"ל דברי הר"ף כמש"כ בעה"מ דמיירי באין לו יין תוך הסעודה. ומשמע ברמב"ן שמסכים לזה במידי דהוי מזון דשייך סברת הגאונים וצ"ע.

יין בתוך הסעודה

גמ' יין נמי נפטריה פת. מבואר דחשיב שבא מחמת הסעודה ולהכי ס"ד דיפטר בברכת הפת, ועי' תוס' דלדעת המחזור ויטרי דווקא יין ס"ד שנפטר משום דהוא מזין, ומשמע דמה"ט חשיב בא מח"ס [וזה א"ש לתוס' דדייסא חשיב בא מח"ס משא"כ לרש"י] משא"כ מים דאינם מזינים אין הפת פוטרם. אבל התוס' ושא"ר למדו מכאן דמים נמי חשיב מח"ס, והטעם משום דצמא מחמת הסעודה. ואף כשהיה צמא קודם הסעודה כתב בתר"י דכיון שאינו שותה אלא בתוך הסעודה כדי שלא יזיקו חשיב נמי מחמת הסעודה. ועצ"ב.

שם, שאני יין הואיל וגורם ברכה לעצמו. ומצינו בזה כמה פירושים. א. רש"י – שמברכין עליו בכמה מקומות אף שלא היו צריכים לשתייתו. ב. תוס' בשם רשב"ם דמברכין עליו ברכה פרטית ולא כברכת הפרי שיצא ממנו [וכע"ז בתר"י בשם רבינו שמואל]. ג. הר"ח הובא גם בתר"י – שפוטר כל מיני משקין. ד. הרשב"א בשם הראב"ד כתב דשני ענינים הם דזה שתיה וזה אכילה ולכך אף מים אין נפטרים בברכה דפת.

ולהרשב"א בשם הראב"ד מבואר דלתי' הגמ' היין אינו שייך לסעודה. ועי"ש בהמשך דבריו לענין ברכה אחרונה דפוטר משום דהוי כדברים הבאין שלא מח"ס דאף שטעונים ברכה לפנייהן אין טעונים ברכה לאחריהן. ומבואר מלשונו דלמסקנא חשיב שבא שלא מח"ס. [ויל"ע אם זה רק לראב"ד או גם לפי רש"י ס"ל דכיון שיש חשוב אינו נטפל לפת וגדרו כבא שלא מח"ס]. וברא"ש בפסחים סי' כ"ד מבואר דהיין חשיב בא מח"ס וכהס"ד דגמ' וכ"כ הרמב"ן במלחמות שם.

והנה התוס' כתבו דין פוטר כל מיני משקין משום דהוא ראש לכל המשקין וכ"כ הרא"ש. ואמרו משמיה דהגר"ש זצ"ל דמיץ ענבים אינו ראש לכל המשקין דאינו משקה חשוב. ואינו פוטר מיני משקין. והוסיף דלפי"ז נמצא דלדברי הר"ח איכא נפ"מ גם בהא דאין הפת פוטר יין דבמיץ ענבים דאין פוטר משקין אינו חשוב ונפטר בברכת הפת. אולם בזה נקטינן להלכה כרש"י דטעמא משום דמברכין עליו וזה שייך גם במיץ ענבים. עכ"ד. אמנם יש חולקין בכל זה וס"ל דכיון שמברכין עליו בפה"ג דינו כיון לגמרי. וצ"ע.

יין פוטר כל מיני משקין - סי' קע"ד ס"ב, ר"ח סט"ז

א. גמ' ופליגא דר"ח וכו' פת פוטר כל מיני מאכל ויין פוטר כל מיני משקין. ובפת קיי"ל דלא כר"ח. וכתבו התוס' ד"ה ויין דכמו דלא קיי"ל כוותיה בדין פת ה"נ בזה לא קיי"ל כוותיה. אבל רוב הראשונים נקטו דבזה הלכה כמותו דין פוטר משקין. ועי' תוס' להלן מ"ב ד"ה [בעמוד הקודם] אי הכי ומהרש"א שם ופנ"י.

וכתב הבי"י דהרוקח ס"ל דדוקא בברכה אחרונה פוטר אבל בברכה ראשונה אינו פוטר. וצ"ב מ"ש [ועי' לבוש דהטעם דין פוטר הוא משום דקובע ברכה לעצמו, ולפי"ז איפכא מסתברא למש"כ הרמב"ן בפסחים דרך לפניו קובע ברכה לעצמו]. ועי' רמ"א שיש פוטר **אפילו** לפניו ועי' מחה"ש דאתי לאפוקי מהרוקח. ובמרדכי רמז ק"נ כתב דלאחריהן פוטר מק"ו מדברים הבאין שלא מחמת סעודה דאף דאין פוטר לפנייהן מ"מ פוטר לאחריהן כ"ש שאר משקין דין פוטר לפנייהן ודאי דיפטר לאחריהן. והנה אי נימא דחשיבותו משום דקובע ברכה לעצמו ולאחריהן אין ברכתו חשובה ל"ש האי ק"ו, וצ"ע.

שתיית יין ארעי אם פוטר משקין ובדין יין של קידוש

ב. נחלקו הפוסקים אם יין פוטר רק כשקובע עליו או אפי' בשתיית ארעי. הלבוש כתב דקובע על היין, ודקדק מזה בעולת תמיד דדוקא כשקובע עליו. אמנם בא"ר כתב דקובע לאו דוקא וגם אם הוא לפניו פוטר וכמו"כ אם דעתו לשתות המשקין אף אם אינם לפניו פוטרם. [ולכאורה תלוי אם יין פוטר משום דהוי עיקר באכילה ובנוס"א דחשיב סעודת יין, או משום דהוא משקה חשוב וראש לכל המשקין כמבואר בתוס'].

והנה המרדכי שם כתב דהיכא דאין המשקין לפניו אין פוטר משקין **דהא** השתא בזמן הזה ליכא קבע לשתות יין וכו' לא פטר משקין. ומבואר דאע"ג דלא חשיב קבע מ"מ אם המשקין לפניו פוטר⁴⁷. וכ"כ הדרי"מ הובא במ"ב סי' קע"ד ס"ק ג'. וכ"כ הגר"ז סי' קע"ד ד' וכן בדה"ח ה' קידוש דאע"ג דאינו קביעות פוטר. וכן הכריע המ"ב.

אך הנשמ"א כלל נ"ה א' כתב דבעינן קביעות, והוכיח כן מהמרדכי רמז קל"ו שכתב דכשאדם קובע עצמו על היין כמו בפורים או בברית מילה אז היין פוטר, וכן דייק ממש"כ הרשב"א דלא מיירי בתוך הסעודה אלא **שקבע עצמו לשתות יין**. ומש"כ המרדכי דהשתא ליכא קבע היינו דלא חשיב כסעודה ממש [שבזה אפי' אם אין דעתו על זה או שלא היו לפניו פוטרם דהכל שייך לסעודה], אבל מ"מ בעינן קביעות דאל"כ אין פוטר דלא חשיב היין עיקר, וכמש"כ המ"א סי' קע"ז א' לענין פת פוטר שאר אוכלין דבעינן שעיקר הסעודה יהא הפת וה"נ ביין דפוטר משקין [ודלא כמו שחילק שם המ"א], ולזה מהני גם קביעות דידן. עכ"ד.

ג. ונפ"מ ביין של קידוש דהח"א כתב דאין של קידוש כיון דלא הוי קביעות אינו פוטר משקין. אבל להגר"ז והדה"ח פוטר משקין. [ובערוה"ש הסכים עם הח"א דבעינן קביעות אך כתב דקידוש חשיב קביעות]. ובמ"א סק"א מבואר דקידוש פוטר.

ועי' רעק"א ס"ב בשם הבתי כהונה דכוס של ברכה אינו פוטר משקין, אמנם בבאר היטב סק"ט הביא מהגינת וורדים דחולק ע"ז. והרעק"א שם ציין למ"א דקידוש פוטר, ומשמע דר"ל דהבתי כהונה ס"ל דאף קידוש אינו פוטר. ועי' בהגה"ה לגי"ו דהבתי כהונה גופיה מחלק בין יין של קידוש לבהמ"ז. ולא עיינתי בפנים.

ובדברי הדה"ח והגר"ז מבואר **דאפי' שתה כל שהוא** פוטר משקין, אך הביאור"ל פקפק בזה והכריע דצריך לשתות כמלא לוגמיו ובפחות יפטור ע"י אחר.

ד. ובח"א משמע דנקט דמדאין עיקר וטפל הוא דפוטר. וס"ל דלא הוי עיקר אלא משום דהוי כסעודה של יין, אמנם לדעת הפוסקים שאי"צ שיקבע עליהן יל"פ דאף שאינו עיקר בעצם השתיה פוטר המשקין כיון שהוא החשוב מכל המשקין, וכמש"כ התוס' דאין ראש לכל המשקין, ומש"כ תוס' **ולכך הוא העיקר והן כטפלין לו**, יל"פ דחשיב כעיקר משום חשיבותו ולא משום דהוא עיקר באכילה, [ונראה דאף לח"א אין זה כדין טפל המשמש לו אלא כדין מאכל שיש בו משני מינים דאזלינן בתר הרוב דדין הוא לברך על החשוב במאכל וה"נ הוי כאכילה אחת שמברך על החשוב]. ועי' פמ"ג א"א סי' קע"ז א' דמפרש שהמ"א נסתפק בזה.

ובגמ' לעיל אמרינן דלר"ח גם פת פוטר כל מיני אוכלין ואפי' שאינם באים בתוך הסעודה, ואפי' שבאו לקינוח. ומשמע דלר"ח אי"צ שיהיו חלק מהסעודה אלא דין הוא שהפת פוטר כל מיני אוכלים וא"כ ה"ה בלא קבע על הפת וכ"מ בפמ"ג קע"ז א', ומשמע דה"נ לדין ביין. וי"ל. [ועי' בערוה"ש שהוכיח להיפך דצריך קביעות מדמדמי לפת, אולם לכאורה לר"ח אי"צ קביעות וכמשנ"ת, ודו"ק].

בעיקר דברי המרדכי שבזה"ז אין קביעות על יין, כתב הד"מ דהטור סי' רי"ג חולק וס"ל דגם בזמנינו שייך קביעות על יין. וכן פסק המ"ב ס"ק ג' אלא שטוב יותר שיהא המשקין לפניו בשעת ברכה [עי' שעה"צ ס"ק ז' ח'].
אם צריך שיהיו המשקין לפניו

ה. לפי המבואר לעיל במרדכי [לגירסת המ"א **דהא** וכו'] מתבאר עוד דאם קבע פוטר אף שאינו לפניו [ועי' לעיל דבקביעות שבזמנינו להנ"א ודעימיה בעינן נמי לפניו] ונמצא דמהני או קביעות או שיהיו לפניו. ועי' עוד במ"ב סק"ג דיש מקילין [הגר"ז והר"מ בענט וכ"ה בא"ר] שאם דעתו עליהן אי"צ שיהא לפניו.

ולכאורה כל זה כדי שיחשב דעתו לפטור המשקין ולזה מהני גם בהיו לפניו וכן בקבע עליהן חשיב דעתו לשתות עוד, עי' מ"ב סי' ר"ו סק"ב. אך במ"ב משמע דיתכן דדעתו לא מהני ולהנ"ל הרי כ"ש דדעתו להדיא מהני. ועי' דמה דבעינן שיהא לפניו אינו רק משום שע"ז דעתו עליהן, אלא שכשהמשקין לפניו יש שייכות ביניהן וחשיב שתיה אחת. [ומש"כ במ"ב סק"ג דבעינן שיהיו לפניו בשעת ברכה צ"ב אמאי תלוי בשעת ברכה ועי']. וגם מה דמהני קבע אין זה משום דרק יין של קבע פוטר [כהח"א] אלא שבזה חשיב כשתיה אחת עם המשקין ועי'.

⁴⁷ [ולגירסת ספרים דידן או השתא וכו' משמע דבעינן תרתי גם שקבע וגם שיהיו לפניו, אבל במ"א סי' ר"ח ס"ק כ"ד גרס **דהא** ולא מצינו מי שגורס דלא כן. ועי' שעה"צ ס"ק ה', ואף ששם כתב דבלבוש משמע דלא סגי בלפניו אלא גם שיקבע, נראה שזהו רק בקביעות שבזמנינו אבל בקביעות גמורה אי"צ שיהא לפניו. ועי' להלן בשם הנשמ"א]

ועוד י"ל דבעינן שתחול הברכה גם על המשקין, ולכן צריך שיהיו לפניו וכמש"כ התוס' דף מ"ד בדין עיקר וטפל, ובוזה הנידון אם מהני גם דעתו. מיהו בעיקר וטפל מהני גם דעתו כמש"כ המ"א סי' רי"ב עפ"י בעה"מ.

ובהא דמהני דעתו יל"ע אי בעינן דעת לפטור המשקין או דעתו לשתות המשקין ובשו"ע הגר"ז סדר בה"נ סופ"א מבואר דסגי בדעתו לשתות, ולהנ"ל א"ש דע"ז חשיב שתיה אחת. וע"ע בגליון רעק"א סי' קע"ד ב' דמהני גם אורח הסמוך על דעת בעה"ב.

דברים הטפלים למשקין אם נפטרים

ו. עי' ביאור"ל בשם שו"ת חת"ס או"ח סי' מ"ז שגם הסוכר ששותה עם המשקין נפטר בברכת היין. וכע"ז בשלטי גבורים לענין אנוס"י והו"ד במ"א ססק"ט. ולהצד דהמשקין טפלים ליין יל"פ דס"ל דגם טפל לטפל נפטר. וצ"ע שם. ועי' כף החיים אות ו' שפקפק בדין זה כיון דלמרדכי אגן אין לנו קביעות די לנו לפטור רק המשקין עצמם. ומ"מ כתב שם דהסוכר שמניח בתוך הכוס ונמס ודאי נפטר ויל"פ דטפל כי האי ודאי א"צ ברכה בפ"ע.

אמנם כתב הח"א דכ"ז אם אוכל הסוכר אחר המשקין אבל קודם המשקין אף שמטרתו למתק השתיה אינו נפטר. ויל"ע דהא טפל שאוכל קודם העיקר לצורך העיקר נמי נפטר. ובמ"ב משמע דכשאוכל הסוכר קודם המשקה נהנה גם מהסוכר בפ"ע, אך בנשמ"א ל"מ הכי, וצ"ע.

יין פוטר משקין בברכה אחרונה

ז. עיל הובא דהיין פוטר המשקין אף בברכה אחרונה וכמבואר בשו"ע סי' ר"ח סט"ז. ויש לעיין אם גם בזה היין פוטר המשקין רק כשהיו המשקין לפניו כשתה היין או שהיה דעתו עליהן. והגר"ז בסבה"נ פ"א סקכ"א כתב דפוטר. ובח"א כלל נ"ה ה' נסתפק בזה. ובמ"ב סי' ר"ח ס"ק ע"ב כתב דה"נ בעינן שקבע על היין או שיהיו המשקין לפניו בשעת ברכה ראשונה.

ועי"ש בשע"צ ס"ק ע' דבעינן נמי שישתה מהיין שיעור ברכה אחרונה, ולכאורה הוא פשוט שאל"כ איך יפטר. אמנם עי"ש דבמלוא לוגמיו דספק הוא אם לברך על הגפן אין יכול לברך בוי"נ על המשקין דדלמא חייב לברך עה"ג. ותמוה דסו"ס השתא אינו מברך עה"ג ובמה יפטור המשקין. ועי' בעמק ברכה. ועי' אגרו"מ ח"א סי' ע"ד שדחה דברי המ"ב⁴⁸. והוכיחו מזה דדעת המ"ב דעיקר חיוב הברכה של המשקין הוא כברכת היין, משום דטפל ליין זהו חיובו ליפטר בברכת היין. ועוד יל"פ דכיון ששותהו כחלק משתיית יין גם המשקין נחשבים כשתיית יין ואין הברכה על המשקה אלא על השתיה. ובאגרו"מ שם תמה עוד דאף בדברים המחויבים מעין ג' אם אינו יכול לברך מעין ג' יברך בני"ר, והביא רא"י לזה מהא דכשאוכל חצי זית פרי שברכתו בני"ר וחצי זית פרי מחייב מעין ג' מצטרף לשיעור לבני"ר. וי"ל דכשאר מחייב מהין ג' ה"ה מחייב בני"ר שא"כ הכא דמעיקר הדין מחייב מעין ג' אלא דאגן לא ידעינן דחייב.

ובהסיח דעתו מהיין, כתב המ"א סי' ר"ח ס"ק כ"ד בשם המרדכי דאינו פוטר היין כשם שאינו פוטר מברכה ראשונה, והביא דהשל"ה פליג ומדמה לה לדברים הבאין שלא מח"ס דאין פוטרים לפניו ופוטרים לאחריהן. והמ"א פליג על השל"ה דכיון שהסיח דעתו מהן הוי כהב ונברך דהוי כלאחר סעודה דצריך לברך גם אחריהן ועי' מאמ"ר דהב לן ונברך לא הוי סילוק אלא היסח הדעת ורק לענין ברכה ראשונה. והמ"ב סי' ר"ח ס"ק ע"ג כתב דפוטר ודלא כמ"א⁴⁹ [והעירו דבסי' קע"ד בשע"צ ס"ק ל"ב מספק"ל אי כהמ"א או כמאמ"ר וצ"ל דיין חלוק מסעודה]. ועי' חזו"א סי' כ"ז שתמה על המאמ"ר.

ויל"ע בבירך על היין ברכה אחרונה ונתכוון שלא לפטור המשקין, אי מהני ברכה ראשונה על מה שישתה אחר ברכה אחרונה שעל היין. ויל"ד בזה מכמה צדדים.

שתה המשקין קודם היין

⁴⁸ ובשו"ע הגר"ז סבה"נ פ"א הכ"א כתב דאם שתה יין פחות מרביעית ומשקין יותר מרביעית מברך עליהן בוי"ר ומשמע אף אם שתה מלוא לוגמיו וכהאגרו"מ. אך י"ל דס"ל לעיקר הדין דשיעור לברכה אחרונה הוא רביעית אבל אם יהא מסופק אם שתה רביעית, אפשר דמודה הגר"ז דאין מברך בוי"ר.

⁴⁹ ואע"ג דבמ"ב ס"ק ע"ב הנ"ל כתב דאם לא קבע אינו פוטר מברכה אחרונה כשם שאינו פוטר מברכה ראשונה, י"ל דאין הטעם משום דאינו פוטר מברכה ראשונה אלא משום דלא קבע על היין אין נחשב שתיה אחת, אבל בקבע על היין אף דסילק מהיין עדיין הוא עומד בהמשך קביעותו [כהמאמ"ר] והמשקין הם המשך שתיית היין כדמצינו בבשר לאחר שסילק מהפת לדעת הרשב"א.

ח. ילי"ע בשתה המשקין לפני היין אי פוטרם בבהמ"ז ועיי שלטי גבורים דף ל"ב דאפשר שצריך לברך לפניהם ולאחריהם, וכן נראה למש"כ המ"ב דבעינן דיהיו לפניו או שיקבע על היין וא"כ כ"ש שבשתה לפני היין לא מהני [ואולי י"ל דאם דעתו על זה מעיקרא חשיב כבר כשתית היין]. ומצינו בזה סתירות במ"ב. דעיי מ"א סי' קע"ד י"ד דמשמע לכאורה דיין פוטר אף משקין ששתה לפניו מדכתב דכוס של ברהמ"ז פוטר משקין שבסעודה. אמנם המ"ב שם פי' דמירי בכוס של שיכר דמברך עליו בוני"ר. ומשמע דק"ל דיין אין פוטר משקין שלפניו ולכן הוציא דברי המ"א מפשוטן. ובמחה"ש לא כתב כן.

ועיי סי' ר"ח במ"ב ס"ק פ' דספק יין יכול לפטור אם יהא לו ודאי יין וודאי משקין ומשמע דעל הצד דאינו יין אין היין פוטר. אך במ"ב סי' ר"ד ס"ק ל"ט משמע דבכה"ג יין לחודיה פוטר.

אילו משקין נפטרים בברכת היין

ט. עיי תהל"ד ססק"א שנסתפק אם מי שלקות או מי בישול פירות נפטרים בברכת היין ועיי מ"א סי' ר"ה סקי"ז דמי תאנים לדעת הרא"ש הוו פרי ואין נפטרים בברכת היין.

יין שלפני המזון פוטר יין שבתוך המזון

דף מ"ב ע"ב

א. בגמ' מסקינן דדוקא יין שלפני המזון פוטר יין שלאחר המזון משום דזה לשתות וזה לשתות אבל יין שבתוך המזון אינו פוטר יין שלאחר המזון משום דבתוך המזון בא לשרות ואין פוטר יין שלאחר המזון שבא לשתות. וכתבו התוס' והרא"ש וכ"ה ברשב"א, דלפני המזון שבא לשתות פוטר יין שבתוך המזון אף שזה לשתות וזה לשרות דלשתות עדיף מלשרות והחשוב פוטר את שאינו חשוב, ורק להיפך אינו פוטר [דאינו בדין שהאינו חשוב יפטור את החשוב כלשון הרשב"א]. [אמנם הריטב"א פליג דשני ענינים הם והוי כאכילה ושתיה עיי"ש]. והוכיחו התוס' כן מהגמ' בפסחים דקידוש בביהכנ"ס פוטר מה ששותים אח"כ בסעודה אי לאו דהוי שינוי מקום.

ובתוס' הביאו ד"מ דדוקא יין של קידוש פוטר משום דאין קידוש אלא במקו"ס ושייך לסעודה משא"כ בהבדלה, ודחו התוס' מהגמ' דמיירי אף למ"ד דיש קידוש שלא במקו"ס וא"כ ה"נ יין של הבדלה פוטר.

יין שלפני המזון קודם נטילת ידים

ב. בתוס' מבואר דביין של הבדלה לפני נטילת ידיים אין פוטר יין שבתוך המזון, [ובשו"ע הגר"ז ס"ב כתב דאם הבדיל על שולחנו אי"צ שיטול ידיו קודם, ומשמע דקאי לשיטת התוס', ובשו"ע סי' רצ"ט ס"ז ל"מ הכי, וצ"ע] אבל הרא"ש פסחים סי' ד' ס"ל דפוטר אף שלפני נטילת ידים.

אמנם ביין של קידוש כתבו הפוסקים [עי' פמ"ג] דתוס' מודו דאף שלפני הנטילה פוטר כיון דשייך לסעודה דאין קידוש אלא במקום סעודה, וכדמוכח מהגמ' פסחים ק' ב' שהוכיחו דפוטר מהא דקידוש בביהכנ"ס פוטר והתם הרי לא נטל ידיו. ועי' ביהגר"א דמזה למד הרא"ש דגם בהבדלה פוטר אף קודם נט"י. ולדעת תוס' צ"ב דהא מוכח התם דאף למ"ד דקידוש מהני אף שלא במקום סעודה פוטר וכדהוכיחו מזה לין של הבדלה לאחר נטילה, ועי' מרומי שדה. [אמנם בט"ז סי' רצ"ט ה' וכן בהגר"ז קע"ד משמע דמשכח"ל נט"י במקו"א ולפי"ז אולי מיירי התם בכה"ג דנטלו ידיהם בביהכנ"ס, אך לפי"ז אין רא"י גם לקידוש]. ועי' צ"ח דהתוס' השוו יין של הבדלה לאחר נטילה לין של קידוש לפני נטילה. וצ"ב⁵⁰.

ובסתם יין שלפני המזון משמע סתימת השו"ע דפוטר אף קודם נטילה עי' מ"א סק"ה, ובב"י משמע שכן דעת תוס', אבל בתוס' משמע דגם בזה אינו פוטר אלא כשבירך על היין לאחר נטילה וכ"כ הבי"ח בדעתם וכ"כ הפרישה. ועי' מ"א סק"ו ובמחה"ש דמבואר כן [וקצ"ע לשון המ"א ס"ק ה']. וצ"ב מ"ש הבדלה מסתם יין שלפני המזון. וי"ל דין של הבדלה כיון שהוא למצוה אינו שייך לסעודה אלא כשנטל ידיו דכבר התחיל הסעודה, משא"כ בסתם יין כיון שבא לשתות התחיל הסעודה.

ג. ובמ"ב ס"ק י"ב כתב דטעמא דיין שלפני נטילה משום דגורר משא"כ בהבדלה, וכע"ז כתב הגר"ז בקו"א ו' דמשו"ה לא חייש השו"ע כאן לדעת התוס' דאף בחול אין פוטר. [ולפי"ז גם דברי הרא"ש בהבדלה הם לשיטתו כדמוכח דעתו דאף כשאין שותה בתוך המזון אי"צ ברכה אחריו עיי"ש במ"ב סי' רצ"ט, ועי' דגם בהבדלה חשיב גורר. אלא דלפי"ז להטור ושו"ע דלא ס"ל שם הכי, לא היה לו לחוש כאן לדעת הרא"ש ועי' דדברי הרא"ש בהבדלה הם אף אי לאו משום דגורר אלא דא"צ שיהא התחלת הסעודה וכדהוכיח מהגמ' בפסחים ועצ"ע].

אלא שלפי"ז במשקין דאין גורר תאות המאכל אינו פוטר, וזה דלא כהמ"א ס"ק י"ד עיי"ש [ובשו"ע שם יל"פ משום דהוי קבע וחשיב כנטל ידיו אבל במ"א מבואר דלא כן עיי"ש במחה"ש].

והנה הא דקודם נטילה אין פוטר נראה דבעינן שיהא שייך לסעודה, ועי' צ"ל משום דבעינן שיהא הכל שתיה אחת [וכן משמע בלבוש]. וכיון דזה שייך לסעודה וזה אין שייך לסעודה אין מצטרפין. וא"כ י"ל דדוקא אם מה שבתוך הסעודה בא מחמת הסעודה אינו פוטר, משא"כ אם לא בא מחמת הסעודה שפיר מצטרף למשקין שקודם הסעודה, והמ"א מיירי לשיטתו דהמשקין בתוך הסעודה צריכין

⁵⁰ ונראה הביאור דתחילה דנו התוס' דשמא אין השתיה חשובה לפטור מה שבתוך המזון כיון שאינו שותה אלא מחמת המצוה, ועי' הוכיחו מקידוש דהוי שתיה חשובה לפטור יין שבתוך המזון. ועוד דנו התוס' דאין זה שייך לסעודה כיון דהוא לפני נטילה וזה שייך רק בהבדלה אבל בקידוש דבא לצורך הסעודה אף קודם נטילה שייך כבר לסעודה.

ברכה. ויש להוכיח כן מדברי הרא"ש בתשובה דכרפס פוטר מרור אף דהרא"ש ס"ל דין שלפני המזון אינו פוטר אי לאו דגורר, ואכמ"ל. אך לפי"ז צ"ב הוכחת המ"א דלפני נטילה פוטר.

ד. להלן דף מ"ג אמרינן דסדר הסבה דמתחילה נוטלים יד אחת ואח"כ הביאו להם יין ואח"כ נוטלים שתי ידיים וכו' ואם בא להן יין אחר נטילה צריכים ברכה ראשונה עיי"ש. ותמחוהו התוס' אמאי אין יין שלפני נטילה פוטר יין שלאחר נטילה וכו"ש הוא מהא דפוטר יין שלאחר המזון. עיי"ש שתי דמייירי בשינוי מקום. ובמ"א ס"ק ו' וביהגר"א נתקשו, דמאי קושיא דהתם הוי יין שלפני נטילה ואינו פוטר לשיטת תוס', והמ"א הוכיח מזה דלאו דווקא נטל ידיו דה"ה קבע עצמו לסעודה. אמנם בבהגר"א שם כתב דהתוס' דף מ"ג סברי כהרא"ש דאף קודם נטילה פוטר. [ולכאורה הול"ל דלתוס' דף מ"ג ס"ל דין סתם שלפני המזון פוטר אף קודם נטילה אבל בהבדלה מודו לתוס' דף מ"ב וכדעת השו"ע וצ"ל דהתוס' לא ס"ל לחלק בהכי וצ"ע].

ומדבריהם מבואר דסברת התוס' דין שלפני נטילה אין פוטר יין שבתוך המזון קיימא גם על יין שלאחר המזון. וכ"כ הב"ח שם. ומסברא היה מקום לחלק דדוקא יין שבתוך המזון דשייך לעיקר הסעודה אינו מצטרף לין שלפני המזון משא"כ לגבי יין שלאחר המזון שגם הוא אינו עיקר הסעודה וצ"ל דמ"מ הרי הוא שייך לסעודה. ועי' בלבוש. וצ"ע.

באיזה אופן מייירי הסוגיא אי בסתמא או מכון לשות או במכוון לפטור

ה. הנה בהא דמבואר בגמ' דלשרות אינו פוטר לשות וטעמא משום דאינו בדין שהחשוב יפטר ע"י האיניו חשוב כמבואר ברשב"א. מ"מ כתב הרשב"א דאם מכון לפטור מהני. וכ"כ הדר"מ.

והא דלשות פוטר לשרות להנ"ל ע"כ מייירי אף באין מכון לפטור, אמנם י"ל דבעינן כוונה לשות. ואמנם בשבת ויו"ט מייירי אף בסתמא דדורך הוא לשות אבל בחול י"ל דמייירי במכוון לשות ועי' שו"ע ס"ד דמייירי בקבע אמנם עי' מ"ב בשם האחרונים דלאו דווקא קבע אלא ה"ה בסתמא במקום שרגילין לשות. ועי' שעה"צ ס"ק י"ג דכן הוא מסקנת התוס'. וכוונתו מדכתבו דשבתות ויו"ט לאפוקי נמלך. עי' בשו"ע הגר"ז.

ולענין יין שלפני נטילה [לדעת תוס'] יש להוכיח מדברי התוס' דאף במכוון לפטור אינו פוטר, מדכתבו שיש מחמירים להבדיל קודם נטילה שבכה"ג אינו פוטר ולא כתבו שיכוון לפטור, ועי"כ דאי אינו פוטר אף במכוון אינו פוטר, ומשום דלא הוי שתייה אחת. וכן מוכח מהשו"ע דהביא הפלוגתא אי קודם נטילה פוטר וכתב דיכוון שלא לפטור ומדלא כתב להיפך שיכוון לפטור משמע דלא מהני. וכן הוכיח בתהלי"ד סק"ג. והנה בשו"ע ס"ז כתב לענין משקין בתוך הסעודה דהרצח להסתלק מהספק ישתה לפני הסעודה ויכוון לפטור את מה שבסעודה [ומקורו ברא"ש] והמ"א ס"ק ה' וס"ק י"ד הוכיח מזה דביין שלפני המזון אף קודם נט"י פוטר. ובפמ"ג א"א ה' דחה דשאני הכא דמכוון לפטור. אמנם בדעת המ"א י"ל דלא מהני כוונה לפטור וכדמוכח מתוס' הנ"ל. וצ"ע דעת הפמ"ג. [ואולי יש לדון דאף במכוון אינו לכתחילה, ולענין אינו חשוב מסתבר כן כלשון הרשב"א דאינו בדין וכו', אך יש לחלק].

בדברי תוס' דין שלפני המזון צריך ברכה אחרונה

ו. בתוס' שם סיימו דין של הבדלה קודם נטילה צריך לברך אחריו מעין שלוש ולא פטר יין שבתוך המזון. ובפשטות תרי מילי נינהו דאינו נפטר בברהמ"ז וגם אינו פוטר יין שבתוך הסעודה ותרווייהו מחד טעמא כיון שאינו שייך לסעודה. אמנם עי' ראש יוסף שנסתפק דאפשר דחד מילתא היא דאין נפטר בברהמ"ז וכיון שצריך ברכה אחרונה הא גופא הוי טעם דאינו פוטר יין שבתוך הסעודה. ועי' ברא"ש פ' ע"פ סי' כ"ד. ויש להסתפק בכוונתו ובמקו"א הארכנו.

ובשו"ע הרב קו"א ס"ק ה' כתב דחד טעמא הוא דכיון דצריך ברכה אחרונה משו"ה אינו פוטר. ולפי"ז ביאר הטעם דביין שלפני המזון נקטינן דאף לפני נטילה פוטר ולא חיישינן לדעת תוס' דאין פוטר, משום דביין שלפני המזון קי"ל בשו"ע ס"ו דאף אם לא שתה בתוך המזון אי"צ ברכה אחרונה וכהרא"ש בפסחים סי' כ"ד ודלא כתוס' דידן משא"כ בהבדלה דנקטינן כהטור סי' רצ"ט דצריך ברכה אחרונה דלא חשיב גורר. אך יש להעיר דא"כ אמאי הביא השו"ע ב' הדיעות לגבי הבדלה אם פוטר מברכה ראשונה, והרי לענין ברכה אחרונה נקטינן התם דצריך ברכה אחרונה. וגם מהטור גופיה מבואר דאף שייך של הבדלה צריך ברכה אחרונה כשאנו שותה בתוך במזון מ"מ פוטר את היין שבתוך המזון ודלא כהרא"ש בפסחים וכבר הובא שהמ"א הקשה כן בס"י רצ"ט על הטור.

עוד כתב הגר"ז שם בקו"א סק"ו דנפ"מ היכי דלא שתה שיעור ברכה אחרונה לפני המזון שלדבריו שפיר פוטר אף קודם נטילה. אלא שלא סמך להקל דבט"ז ס"י רצ"ט ו' ל"מ הכי.

ולעיל אות ג' הבאנו בשם המ"ב דטעמא דיין שלפני המזון אף קודם נטילה פוטר משום דגורר תאות המאכל משא"כ ביין של הבדלה ויל"פ כוונתו כהגר"ז דהחילוק הוא לענין ברכה אחרונה וממילא נפ"מ לברכה ראשונה.

בירך על הפרי ונפל מידו

א. בירושלמי בפרקין [הובא ברא"ש ס"י כ' ובתוס' דף ל"ט א'] נסתפק אם בירך על תורמוס ונפל מידו אם צריך לברך על האחרים, ומקשינן מ"ש מאמת המים דמברך אף ששותה את מה שיבוא אח"כ ומתריצין דהתם דעתו על מה שיבוא אח"כ. ואח"כ אמרו שם תני רב חייא אין מברכין על הפת אלא בשעה שהוא פורס, ותו אמרינן אמר ר"ח ב"א **הדין דנסיב פוגלא ומברך עליה והוא לא אתי לידיה צריך לברוכי עליה זמן תנינות**. ונחלקו הראשונים בביאור דברי הירושלמי אם נפשט הספק דתורמוס ותלוי בביאור דינא דפת ופוגלא.

א. הרא"ש ס"י כ' וכ"מ בתוס' דידן דף ל"ט ב' פ' דאין מברכין על הפת אלא בשעה שהוא פורס, משום שאם תיפול הפרוסה מידו ויצטרך לאכול פרוסה אחרת יצטרך לברך שוב כיון שלא היה דעתו בברכה על מה שאכל לבסוף, ונמצא ברכתו הראשונה לבטלה, והיינו דהירושלמי בא לפשוט הספק דתורמוס מדברי ר"ח בפת דהתם נמי הטעם שמא יפול מידי ולא היה כוונתו על החתיכה השניה. ולפי"ז פסקו הרא"ש ותוס' לחומרא. **ב.** באבודרהם הל' בציעת הפת פ"י דטעמא דצריך שיברך לפני הבציעה משום הפסק בין הברכה לבציעה ור"ח לטעמיה בגמ' דידן דף ל"ט ב' ורבא פליג דלית ליה טעמא דהפסק [אמנם ע"י רעק"א בשם פרח שושן דאין ראי' מרבא אלא כשהפסק לצורך אכילה משא"כ בסעי' ג' שהפסיק בחינם]. ועי"ש בהמשך דבריו לענין קריאת התורה דלהלכה כיון דלא הפסיק בדיבור לא הוי הפסקה. ולדבריו לא נפשט ספק הירושלמי בתורמוס שנפל. וכתב שם דהראב"ד פסק דאזלינן לקולא כיון דדעתו על כל מה שלפניו עי"ש. וכ"כ בהגהות מיימונית פ"ד אות ז' בשם ר"ת דאם בירך על הכוס ונשפך והביאו לו כוס אחר אי"צ לברך, ופ"י הבי"י ס"י ר"ו כנ"ל באבודרהם דהספק לא נפשט ואזלינן לקולא. **ג.** בשבלי הלקט ס"י קס"ו בשם ר"י גאון כתב לדינא כהרא"ש דבנפל מידו ונטל פרי אחר צריך לברך, אלא דהשבה"ל נקט כהראשונים הנ"ל דספק הירושלמי לא נפשט, ואפילו הכי ס"ל לר"י גאון דאזלינן לחומרא משום דתיקו דאיסורא לחומרא [וצ"ע דהא ספק ברכות להקל וכ"ה האחרונים ומשמע דס"ל כמהרש"א דבבב"א אזלינן לחומרא]. ובדין השני בשם רב חייא פ"י שם כהאבודרהם שלא יפסיק בין הברכה לאכילה. **ד.** הרמב"ם פ"ד ה"ה פסק דאין מברכין על האוכל עד שיהא לפניו ובהל' ו' כתב דבעינן שיהא דעתו עליו ודין זה היינו דין דתורמוס. ופ"י הכ"מ שם ובב"י ס"י ר"ו ס"ה שהל' ה' דבעינן שיהא לפניו מקורו בירושלמי בדינא דרבי חייא דמייירי שלא היה לפניו בשעת הברכה ולכן לא חלה הברכה עליו [אף שהיה דעתו על זה, דאם לא היה דעתו עליו אף בהיה לפניו לא מהני כדינא דתורמוס, ועי' להלן]. ובפמ"ג משב"ז י' כתב דלפי"ז צ"ל דאין זה דינא דפת דהתם הרי הוא לפניו אלא ס"ל כהרא"ש דדינא דפת היינו תורמוס ונפשט הספק אלא דאח"כ הוסיף ר"ח דבעינן נמי שיהא לפניו. [משא"כ לביאור השבלי הלקט דדינא דר"ח הוא משום הפסק שפיר י"ל דהיינו טעמא דפת]. והט"ז כתב דב' דינים אלו תלויים זה בזה, ולפי"ז הקשה על הרמ"א דבתורמוס שלא היה דעתו עליו מיקל כר"ת [עי' להלן] ובלא היה לפניו מודה דצריך לברך. ועי"ש בפמ"ג דנראה דמפרש דדינא דר"ח נלמד מהא דפת דהיינו דינא דתורמוס וכדאמרינן התם הדא אמרה וכו'. אך תמה הפמ"ג אמאי תלויים זב"ז עי"ש. ובמאמ"ר ר"ל דנלמד מכ"ש דבתורמוס היה דעתו על מה שלפניו ואפי"ה לא מהני כיון דבירך על מה שנפל כ"ש בלא היה לפניו, ולפי"ז כתב דלא קשה על הרמ"א דאף דבנפל מידו פסק לקולא אבל בלא היה לפניו כלל גרע. [מיהו י"ל איפכא דבנפל נתכוון שהברכה תחול על מה שנפל משא"כ בלא היה לפניו סו"ס נתכוון שתחול עליו הברכה].

והשו"ע כתב ג' הדינים, בס"ג כתב כשבה"ל דלא יפסיק בין הברכה לאכילה, ובס"ה כתב דין הרמב"ם דבעינן שיהיו לפניו. ובס"ו כתב דין דתורמוס דבעינן שיהא דעתו עליה. ובאמת לשבלי הלקט דס"ל לדין דסעי' ג' ליתא לדין סעי' ה', אמנם השו"ע בס"ג לא כתב שצריך לחזור ולברך אלא רק לכתחילה [ויש שפ"י שדין זה הוא מסברא ולא מהירושלמי אמנם בשעה"צ ל"מ הכי אלא משום דספק הוא].

בירך על הפרי ונפל ונטל אחר אם מהני הברכה אף שלא היה לפניו

והנה בדינא דהרמ"א דס"ל כר"ת דבנפל ואוכל פרי אחר אי"צ לברך כשהיה דעתו לאוכלו, כתב במ"ב ס"ק כ"ו ובביאורו"ל דאף אם לא היו לפניו על השלחן חלה הברכה על כולו. וצ"ע מ"ש מהא דסעי' ה' עפ"י הרמב"ם דבעינן שיהא לפניו ולא מהני דעתו לזה וצריך לחזור ולברך. וה"נ כשנפל הפרי שבירך עליו איך תחול הברכה על פירות אחרים שהיה דעתו עליהם דהרי לא היו לפניו. ואכן בשו"ע הגר"ז שם סי"א משמע דבעינן גם שיהיו לפניו כדי שתחול הברכה עליהן ודלא כהמ"ב וצ"ע. ובבימ"ד אמרו דכוונת המ"ב דלא היו לפניו על השלחן אבל היו בחדר, ובזה הרי כתב המ"ב דאף אם היו מונחים בתיבה מהני הברכה. [ויל"ע בלשון הביאורו"ל דכתב בסתם שלא היו לפניו ולא הוסיף על השלחן] וצ"ל דהכא קמ"ל דלא תימא דבזה שהיה דעתו שיאכל תחילה ממה שנפל ורק היה דעתו לאכול מכולם אין חלה עליו הברכה אלא כשהיו לפניו.

והנה כבר עמד במאמ"ר בזה דבהג"מ הנ"ל שהביא בשם ר"ת דבנשפך הכוס **והביאו לו** כוס אחר אי"צ לברך עליו, מדכתב הביאו לפניו משמע דהתם גם לא היה לפניו והרי למבואר בסעי' ה' לא מהני. ועי"ש בכמה אופנים, או דצ"ל דר"ת פליג על דין זה ומפרש דינא דפוגלא משום הפסק כהשבלי הלקט. או נימא דהכא עדיף דחלה הברכה על מה שהיה לפניו ואגב זה חלה גם על מה דהביאו לו אח"כ ואף דמה שבירך עליו נפל. וכוונתו דבשעת הברכה חלה הברכה ואח"כ בטלה ולכך כבר חלה על כל מה שהיה בדעתו לשתות. ולפ"ז י"ל דהכי ס"ל להמ"ב דהכא אף שנפל מ"מ בשעת הברכה חלה הברכה עליו וממילא חלה גם על שאר הפירות. אלא דהמאמ"ר הביא דבכל בו משמע דבאמת שאר הכוסות היו ג"כ לפניו. ולפ"ז לדינא בעינן שיהיו הכוסות לפניו בשעת הברכה. וצ"ע בדעת המ"ב.

שוב ראיתי בספר שערי ברכה סי' כ"ז שהביא דהמ"ב כתב כן גם בס"י ר"ט ס"ב בבירך על היין ונמצא שהוא מים דכשנותה כוס אחר של יין אם היה דעתו עליו אי"צ לחזור ולברך וכתב המ"ב סק"ט דאף שלא היה לפניו בשעת הברכה אי"צ לברך, והתם ליכא למימר דהברכה חלה על הכוס הראשון שהרי היה מים. ובס"י הנ"ל הכריח מזה דכל החסרון בלא היה לפניו הוא משום דליכא סמיכות דעת על מה שאינו לפניו [ע"י בסמוך דכ"מ מאמת המים], ולכן כשהכוס שבירך עליו היה לפניו מהני הברכה גם על שאר הכוסות אף שנתברר שהכוס שבירך עליו היה מים.

ובעיקר דין הרמב"ם דבעינן שיהא הפרי לפניו הקשה הב"י מ"ש מאמת המים שלא היה לפניו. [וכעין קושית הירושלמי על ההיא דתורמוס שנפל מידו, והכא ל"ש ת"י הירושלמי דשאני אמת המים דדעתו עליו, דהרי לדברי הרמב"ם בלא היו לפניו אף שהיה דעתו עליו לא מהני כנ"ל, דאלי"כ תיפ"ל משום דלא היה דעתו עליו. והמ"ב הוכיח כן מקושית הב"י וצ"ב אמאי הוצרך לזה].

והב"י ת"י דאמת המים כיון שעומד ודאי לבוא חשיב כלפניו משא"כ בשאר דברים אין ברור שיבוא. וצ"ב. וע"י בלבוש דטעמא דאינו לפניו הוא משום דאינו ברור שיבוא והיינו דמשו"ה אין הברכה חלה עליו. וע"י בא"ר שם דרך בדבר שתלוי בדעת אחרים איכא חסרון כשאינו לפניו אבל בתלוי בדעתו אף שמונח בתיבה שפיר חל עליו הברכה. וכ"פ המ"ב. [ומשמע כס' הנ"ל דבאמת לא בעינן דווקא שיהא לפניו אלא דאלי"כ אין סמיכות דעת].

עוד ע"י שו"ע הגר"ז שם ס"ח דבאמת המים חשיב הכל כדבר אחד וחשיב כהיו לפניו וכ"כ המאמ"ר ס"ק י"א. וע"י נהר שלום סוף הסי' שרמז לסברא זו ולפ"ז א"ש.

לדעת הרא"ש שפסק בתורמוס לחומרא, מבואר בתו"ד דמירי אף שהיה דעתו לאכול, ונחלקו הפוסקים בכוונתו, ע"י מעיו"ט דגרס שהיה **דעתו לאכול** ור"ל שהיה דעתו לאכול רק ממה שנפל, אבל אם היה דעתו לאכול מכולן חשיב כאמת המים. אמנם הפרישה כתב שאם לא גם לר"ת חוזר ומברך, ולכך פ"י בדעת הרא"ש שהיה דעתו לאכול את כולו ומ"מ אין חל הברכה אלא על מה שכיון לאכול בראשונה [ומשא"כ באמת המים שכיון לשתות תחילה את מה שיבוא אח"כ]. ולדברי המעיו"ט צ"ב מאי קשיא לירושלמי מאמת המים דהתם פשיטא דדעתו על כל מה שיבוא וצ"ל דהא גופא ת"י הירושלמי דהתם נתכוון לכך ודו"ק.

ובשו"ע ס"ו פסק כהרא"ש בתורמוס שצריך לברך, והרמ"א הוסיף דמירי שלא היה דעתו לאכול. והשיג הפרישה שדבריו הם כדעת ר"ת דלרא"ש אף שהיה דעתו לאכול את כולו מ"מ כיון שדעתו היה לאכול תחילה את מה שאחז בידו לא חלה הברכה על האחרים. ולדברי מעיו"ט א"ש דמודה הרא"ש שאם היה דעתו לאכול את כולו אי"צ לברך שוב [ולדבריו צ"ל דלר"ת אף באין דעתו לאכול אי"צ לברך]. אולם ע"י נשמ"א כלל ה' ח' ובביאורו"ל בשם האחרונים שדחו דברי המעיו"ט וכנ"ל, ופי' דהרמ"א לא נתכוון לפרש דברי השו"ע

אלא לחלוק דאין הלכה כהרא"ש אלא כר"ת דאזלין לקולא אלא שגם לר"ת בעינן שיהא דעתו לאכול מהם, אבל בסתמא דעתו לאכול רק ממה שאחז בידו ואם נפל ממנו צריך לברך עליו⁵¹. ועיי"ש דבמ"ב ד"א דאף בסתמא כל שהיו לפניו חל הברכה עליהן ואיי"צ לברך.

והנה הגמ' מייירי כשנפל הפרי או נמאס, ויל"ע באופן שהפרי לפנינו ולא נפל אלא שעכשיו רוצה לאכול פרי אחר יפה ממנו וכדו', והביאו האחרונים משו"ת המבי"ט סי' רכ"ד דאיי"צ לברך, ופי' התהלי"ד דדוקא כשנפל ונמאס דאין יכול לאכול בטלה הברכה וחייב לברך על הפרי השני משא"כ בכה"ג שהפרי שבירך עליו עדיין קיים ויכול לאכול, לא בטלה הברכה. ועיי"ש שהעיר על הא"ר שנסתפק בכוונת המבי"ט. אמנם הפוסקים לא חילקו בזה. ועיי"ש במבי"ט לענין קריאת התורה, ועי' בסמוך.

הבי"ט בסוף סי' ר"ו הביא משו"ת מהרי"ל סי' צ"ב שאם בירך על היין וכיון להוציא את כל מסובים שהיה לפניו יין ונמצא שכוסו היה מים אי"צ לחזור ולברך דהברכה חלה על כוס של המסובים ובדרכ"מ כתב שזה כר"ת והראב"ד. ותמה הפרישה שבה כו"ע מודו כיון שהיה הכוס לפני המסובים. וצ"ל דדעת הרמ"א דאם כלפי המברך לא חלה הברכה לא מהני להוציא את השומעים ועצ"ע. ויל"ע עוד דאם רצה לשתות רק כוס אחד בזה אף לר"ת לא חלה הברכה על הכוס השני.

ברכת המצוות אם שייך דינא דתורמוס שנפל

יל"ע בברכת המצוות אי שייך דינא דתורמוס שנפל, וכן בנמצא שאינו ראוי מתחילה כמו בבירך על הכוס ונתברר שהוא מים, כגון בירך על הלולב ונפסל וכן בציצית או בשופר. והנה בבירך על ס"ת ונמצא פסול ונוטל ספר אחר עי' בשו"ע סי' קמ"ג ס"ד דאיי"צ לברך והמ"ב הביא ד"א שצריך לברך דומיא דפרי שנפל ועי' מ"ב סי' כ"ה סק"ג לענין תפילין שצריך לחזור ולברך דומיא דפרי שנפל. וכן לענין שופר עי' מ"ב סי' תקפ"ה ס"ק ד' ובשעה"צ שם סק"ג.

בירך על קריאת התורה ונתברר שצריך לקרות במקו"א

באבודרהם שם הביא בשם רבינו גרשום בר"ש בר"ח טבת שצריך לקרות קודם של ר"ח ואח"כ של חנוכה והוציאו ב' ס"ת ופתחו קודם את של חנוכה ובירך עליו אם רוצה לקרות בר"ח כדינו. דיש אומרים שצריך לברך שוב מתרי טעמי דהירושלמי חדא משום הפסק וכהשבלי הלקט הנ"ל ועוד משום דנתכוון שתחול הברכה על קריאה אחרת דומיא דתורמוס. ודחה הרגבר"ש דטעמא דהפסק אינו להלכה דקי"ל כרבא וטעמא דתורמוס נמי לא קי"ל וכהראב"ד. ועי' שו"ע סי' ק"מ ס"ג שהביא ב' הדיעות. ואף שבשו"ע סי' ר"ו ס"ו פסק בההיא דתורמוס לחומרא מ"מ כאן הביא גם דעת המקילין, ועי' מ"א וט"ז שם סק"ד.

אמנם גם לדעת הראב"ד ור"ת לכאורה הרי כ"ז כשהיה דעתו לאכול גם מפרי זה דבזה ס"ל דחלה הברכה על כל הפירות, אבל אם לא היה דעתו לאוכלם כלל לא חלה עליהם הברכה ולפי"ז דוקא הכא שהיה דעתו לקרות גם בשל ר"ח אבל באופן שלא היה דעתו לקרות כלל מהמקום השני לכו"ע יצטרך לברך. אמנם בשו"ע סי' ק"מ משמע דאף שאין דעתו לקרות אח"כ במקום השני, להנך שיטות אי"צ לברך אף שלא היה דעתו.

עי' ט"ז סי' ק"מ דבאופן שרצה לקרות קריאה של ר"ח אלא שטעה דכאן הוא מקום הקריאה, בזה אי"צ לחזור ולברך דנחשב שכיון על המקום האמיתי. ועיי"ש בפמ"ג אמנם בדרך החיים הובא בבא"ה"ל שם כתב דאין לחלק בזה והוכיח כן מבירך על הכוס ונמצא שהוא מים אף דדעתו היה לשתות יין וכיון שנמצא דהכוס הראשון אינו יין אלא מים נימא דכוונתו מתפרשת עלהכוס השני וע"כ דלא חשיב שנתכוון לכך.

⁵¹ ובלבוש כתב כהרמ"א דהיה דעתו על זה לחוד ואעפ"כ הביא הקושיא מאמת המים, והנה לדרישה הרי קושיית הירושלמי היא להצד דבתורמוס צריך לברך אבל אי נקטינן לקולא לא קשה מאמת המים, ומשמע כמעיו"ט דס"ל דאף לרא"ש דאזלין לחומרא מייירי בדעתו לאכול רק מזה ואעפ"כ מקשינן מאמת המים. ועיי"ש בא"ר.

עיקר וטפל

דף מ"ד - שו"ע סי' רי"ב

א. טפילות דפת – ובגמ' באוכלי פירות גינוסר עי' צל"ח וכ"ה בפר"ח. לתי' הגמ' מה העיקר עי' רש"י ותוס' תר"י ורמב"ם. ט"ז ס"ק א'. מ"א סי' קס"ח ל' וסי' ר"ב ס"ק ח' ומ"ב שם ס"ק כ"ט.

ב. בביאור תי' התוס' עי' ב"ח נחלת צבי מ"א וט"ז א' רעק"א במשניות ופמ"ג משב"ז א' וא"א א'. ועי' שו"ע הגר"ז סי' רי"ב סק"י דנקט תי' התוס' גם לענין ברכה אחרונה. ועי"ש סי"א. ועי' מ"ב איזה ברכה יברך על הטפל בלא היה דעתו, ותלה בדיון טפל קודם העיקר עי' להלן.

ג. טפל לטפל - עי' מ"א סי' קע"ד סק"ט שהוכיח מתוס' דאיכא טפל לטפל. והו"ד במ"ב כאן ועי' ביאור"ל ריש סי' קע"ד בשם שו"ת חת"ס סי' נ"ז ונשמ"א כלל נ"א. [ועי' פמ"ג פתיחה לברכות דמשמע דהמליח פוטר אף שלא בירך עליו].

ד. אם טפל פטור מברכה או שחייב בברכה אלא שנפטר ע"י העיקר. עי' חזו"א סי' כ"ז מה שהוכיח מתוס' הנ"ל, עמק ברכה ברה"נ סי' ה' אגרו"מ ח"ד סי' מ"ב, ועי' לשון הט"ז ס"ק ז'. ועי' רעק"א בשו"ע סי' קע"ד ס"ז.

ה. כשהעיקר פחות מכשיעור והטפל יותר משיעור אם חייב ברכה אחרונה. עי' אגרו"מ שם, שו"ת משיבת נפש ח"ב סי' ה'. ועי' שעה"צ סי' ר"ח סק"ע.

ו. אכל טפל לאחר העיקר, עי' רשב"א דף מ"א, תוי"ט, רמ"א סי' רי"ב ס"א, וב"ח בביאור דברי התוס'.

ז. טפל קודם העיקר עי' תרוה"ד סי' ל"א הובא ברמ"א ס"א דמברך שהכל, ועי' ב"י דפליג ועי' לבוש וט"ז סק"ז. ועי' מ"א סק"ד ומחה"ש ופמ"ג. לדעת התרוה"ד יל"ע אי חשיב טפל או שאינו טפל כלל עי' ט"ז סק"ה. מ"א קס"ח כ"ב.

ח. לענין נטילת ידים על הפת הטפילה, עי' שו"ת רמ"א סי' א' באוכל לאחר העיקר ולפני העיקר. ועי' שו"ע הגר"ז רי"ב ס"י בסוגריים.

ט. טפל חביב - עי' רמ"א ומקורו באגור בשם האו"ז ועי' מ"א וביהגר"א שהקשו מהגמ' דף מ"א ועי' שעה"צ דלנוסחא שבידינו משמע מהאו"ז כהמ"א.

עיקר וטפל

דף מ"ד ע"א - שו"ע סי' רי"ב

א. מתני' הביאו לפניו מליח תחילה ופת עמו מברך על המליח ופוטר את הפת וכו'. עי' תוי"ט דלשון תחילה משמע לאפוקי דאי אכל הטפל קודם העיקר אין נפטר מברכה וכהתרוה"ד להלן, אך דחה די"ל דכוונת המשנה לרבווי דאף שלא אכל עמו אלא מתחילה מ"מ העיקר פוטר. והו"ד בביהגר"א. [ובנח"צ כתב דלאידך גיסא יש להוכיח מהא דקתני ופת עמו משמע דווקא עמו אבל לאחריו אינו פוטר]. ולדינא הרמ"א סעי' א' כתב דאף שאכל אחר העיקר אי"צ לברך. אמנם הרשב"א דף מ"א ע"ב נסתפק בזה עיי"ש לענין דברים הבאין בסעודה⁵².

⁵² והעירו דיל"פ דלא נסתפק הרשב"א בדיון הנ"ל אלא כוונת הרשב"א דמיירי בחד מתרתי או דכוונתו לאכול הפת רק לצורך המליח ובוזה אף באוכל לאחר המליח הוי טפל או דמיירי דנתכוון גם ליהנות מהפת ובוזה נמי הוי טפל כשאוכל יחד עם המליח ועי' מ"ב ס"ק ו' ושעה"צ ס"ק כ"א. [פקודי הלוי].

ב. שם, זה הכלל כל שהוא עיקר ועמו טפילה וכו' עי' גליון רעק"א במשניות דיל"פ דקמ"ל דלא תימה דרך מליח שברכתו שהכל ושייך בדיעבד גם לפת ובטפל איבד חשיבותו ולכך נפטר בשהכל, אלא אף דבר שברכתו בפה"ע ולא שייך לטפל מ"מ פוטר הטפל. ועי' פמ"ג בא"א. [וביאר זה א"ש רק אם המליח עיקר אבל לרש"י ותר"י בסמוך דהפירות עיקר לא שייך לבאר כן שהרי ה"נ אין ברכתו שהכל].

טפילות דפת

ג. בגמ' מי איכא מידי דמליח עיקר וכו' באוכלי פירות גינוסר שנו. ועי' צל"ח דכוונת הגמ' דפת כיון דחשובה היא אינה חשיבא טפילה דומיא דיין שאינו נטפל לפת כיון שקובע ברכה לעצמו עי' לעיל מ"א ב', ולזה תי' הגמ' דמיירי באוכל פירות גינוסר שהם חשובים כדכתב רש"י ובה הפת טפילה. וכ"כ הב"ח בדעת רש"י. אמנם ביאר זה א"ש רק אי נימא דלתי' הגמ' אין המליח עיקר אלא הפירות, אבל לדעת הראשונים שהמליח עיקר כדבסמוך א"א לפרש כן. ולדבריהם צ"ל דקושיית הגמ' דכל שאוכל המליח כוונתו גם לאכילת הפת. [נשו"ר בשו"ת משיבת נפש למהרא"ל צינץ סי' ה' דהכלל הוא דאם אוכל המליח לרעבון ע"כ דגם הפת אוכלה לרעבון ובכה"ג אין הפת טפילה ורק כשאוכל המליח להנאה בעלמא וכבר שבע איכל"מ דהפת באה רק שלא יזיקנו המליח ולכן לא משכח"ל הגמ' אלא כשאכל פירות גינוסר והטור דלא שיכח גביה פירות לכך מפרש באוכל מליח לאיזה צורך שלא להשביע].

ד. שם באוכלי פירות גינוסר שנו. נחלקו הראשונים בתי' הגמ', ברש"י מבואר דבאמת הפירות עיקר והא דתנן שהמליח עיקר צ"ל דהיינו דהדבר דהמליח בא מחמתו הוא העיקר, ובתר"י משמע דהפירות עצמם אוכלים עם מלח [כן ביאר המ"א דלא כהב"ח]. אולם התוס' נקטו כסתומת המשנה דהמליח עיקר וכדלהלן. והרמב"ם כתב שהיה צריך לאכול מליח ולא הזכיר שאכל פירות, וביותר בטור כתב שאכל מליח ופת עמו שלא יזיקנו המליח. ולדבריהם ודאי דהמליח עיקר ולא הפירות שהרי לא הזכירו כלל את הפירות [ואף אי הרמב"ם מיירי באוכל גם פירות וזהו שכתב שהיה צריך לאכול מליח מ"מ מדלא כתב ד"ז שאוכל הפירות ע"כ דהמליח הוא העיקר ולא הפירות].

ולפי' הצל"ח הנ"ל ודאי דדוקא הפירות עיקר ולא המליח ודבריו נכונים לרש"י ודלא כתוס', ועי' ב"ח שתלה זאת במחלוקתם. אמנם בסו"ד צידד הצל"ח ד"ל דאף כשאוכל לאחר הפירות ואין הפת נפטרת ע"י הפירות מ"מ כיון שעיקר אכילת הפת מחמת הפירות בטלה חשיבות הפת ויל"ע בסברא. [וראיתי לפרש בנוס"א דכיון שהמליח מחמת הפת אית ליה נמי את חשיבות הפירות]. מיהו לשיטת הרמב"ם והטור דלאו דווקא באוכל עם פירות א"א לפרש כהצל"ח, וגם לדברי ר"י דהפירות עיקר מ"מ משמע מדבריו במשנה דמתני' קמ"ל דכל שאין אוכל הפת מצד עצמו אלא בשביל המאכל השני הרי הוא טפל. וכן מבואר בפוסקים לדינא עי' מ"ב ס"ק ה' באוכל פת להפיג חריפות היי"ש⁵³.

ונפ"מ בהנ"ל, דלתוס' והרמב"ם צריך לברך על המליח. ועי' ב"ח דנפ"מ גם להיפך שלשיטת רש"י ותר"י אם לא אכל עם הפירות [עי' להלן דאינו טפל לפירות] אין נטפל למליח אלא צריך לברך על פת. [אמנם עי' מ"א ב' ומחא"ש דס"ל דתר"י לא פליגי לדינא על תוס' וצ"ע].

ה. ועיקר דעת הרמב"ם והטור צ"ע שהרי בגמ' מבואר דבאוכל מליח לחוד הפת עיקר, וכ"ה הב"ח והפרישה, ועי"ש בב"ח שבדעת הרמב"ם איכל"מ דזהו שכתב שהיה צריך לאכול מליח וכוונתו שהיה צריך מאיזה סיבה ולא מחמת עצמו וזהו שכתב שהיה צריך לאכול המליח ולא שהיה רוצה ולכן אין הפת עיקר כיון שאין אוכלו אלא להפיג המליחות, ושוב מסיק שגם לדעת הטור מיירי דאוכל הפת שלא יזיקנו המליח אבל אם אכלו כדי להשביע הפת עיקר. מיהו פשוט הגמ' שהוצרכה לומר שאוכל פירות גינוסר משמע דאם רוצה לאכול המליח בעצמו ע"כ אין הפת טפילה [וכסברת הצל"ח או מטעם אחר], וזה א"ש לדעת רש"י ותר"י שאין הפת טפל למליח אלא לפירות, אבל לדעת הרמב"ם והטור דהוא טפל למליח צ"ע אמאי בעינן למימר דאוכל פירות גינוסר. ובאמת הרמב"ם בפיה"מ פי' דאוכל עם פירות ועי' שעה"צ ט'. ולדבריו צ"ל כנ"ל דאין רגילים לאכול המליח בשביל עצמו ולא בשביל הפת, ועכ"פ לדעת הטור צ"ע. וע"ע ברא"ה כאן דמשמע כהצל"ח, מיהו לעיל ל"ו משמע דס"ל דהפת טפל אף למליח.

שו"ר בפר"ח שהוכיח מהגמ' ומרש"י דפת אינה טפילה אלא לפירות וכהצל"ח. ועוד הוכיח הפר"ח מהגמ' דף ל"ה דלא משכחת לה דפת עיקר לגבי שמן, ועי"ש שתמה על הטור. וכבר עמד כע"ז הב"ח דמהא דשמן חזינן דפת לעולם אינה טפילה, [אלא שהב"ח הקשה בציור דשותה השמן לרפואה והפר"ח הקשה באופן ששותה השמן להנאתו ורק שאוכל הפת כדי שלא יזיקנו דמפורש בגמ' שבזה הפת עיקר]. ועי' עוד

⁵³ הנה הצל"ח כתב דדמי לדין דאינו נפטר ע"י הפת בתוך הסעודה ולפי"ז משמע דאף יין אין לו דין טפל כלל. אולם מצינו דיין נמי משכח"ל דהוי טפל בשורה פת ביין עי' מ"ב סי' קס"ח ס"ק ס"ה. ואולי בתערובת מודה הצל"ח. ולו"ד הצל"ח י"ל דלא דמי לדין בסעודה דהתם טפילותו רק משום דהפת חשוב ולכן יין דחשוב לא נטפל לפת משא"כ בטפל באמת. ואף לרש"י בסוגיין י"ל דכ"ז רק בפת דחשוב טפי. מבי מדרשא.

בב"ח סי' ר"ב, ובנחל"צ ת"י דהתם אינו יכול לאכול השמן בלא הפת כלל הוי הפת מעיקר האכילה ולהכי הוי עיקר [ועי' בשעה"צ סי' ר"ב בשם האבודרהם ושם משמע דמה"ט אף אם אינו פת הוי עיקר מחמת שבא להכשיר השמן] משא"כ הכא דנהנה מהמליח בפ"ע אלא שאח"כ צריך לאכול פת מחמת מליחות המליח הוי הפת טפל ועי"ש במ"א ס"ק ח', ובא"ר שם נקט לדינא דהפת טפל וצ"ע מהגמ' שם ועי"ש במ"ב ס"ק כ"ט דהביא ב' הדיעות.

ה. התוס' נתקשו לשיטתם דאמאי המליח עיקר הרי הפירות עיקר, ותי' בב' אופנים או שלא אכל הפירות באותו מעמד או דבשעה שאכל הפירות עדיין לא היה לו המליח ולא היה יודע שיחלש לבו.

וביאור ת"י א' שלא אכל באותו מעמד, מצינו כמה פ"י. א. הב"ח סי' רי"ב פ"י שאכל אחר הפירות. ב. המ"א ס"ק ב' וכן הרעק"א במשניות פ"י דשינה מקומו, וביאר הרעק"א דטפל לא עדיף מאם היה חלק מהמאכל עצמו דשינוי מקום מחייב ברכה. ג. הפמ"ג במשב"ז א' כתב דנמלך הוא. ולפי' הב"ח נמצא דלתוס' אם לא אכל עמו אין העיקר פוטרו, ודלא כהרמ"א ס"א הנ"ל.

ולתי' ב' אף שאכל המליח עם הפירות מ"מ אם בשעת ברכה על הפירות לא היה דעתו על המליח אין הטפל נפטר ע"י העיקר. ומש"כ גם שהיה לפניו וגם שהיה דעתו ע"י מ"א דמשמע מדהוצרכו להוסיף שלא היה דעתו לדעתו לחוד מהני אף שלא היה לפניו וכדברי הרמ"א סי' ר"ו ס"ה וכ"ש להשו"ע שם. [ובמחל"ש ופמ"ג א"א א' כתבו לפי"ז תלוי רק בדעתו ולכאורה י"ל דאם היה לפניו אף שלא היה דעתו לזה מהנ]. ולתי' א' שלא היה באותו מעמד יל"ע אי פליג ע"ז וכל שאכל עם העיקר נפטר בברכתו, או דלתי' א' מיירי כשהיה דעתו על המליח, ואפי"ה אין נחשב טפל כשלא אכל עם העיקר. והנחל"צ משמע דפליגי אבל המחל"ש וכע"ז בפמ"ג משב"ז א' כתבו דב' התי' לא פליגי ותרתי בעינן שיהא דעתו וגם שיאכל באותו מעמד. ועי' בב"ח דר"י פליג על תוס' ולדבריו אין מברך על המליח וצ"ב כוונתו.

ובעיקר ת"י התוס' יל"ע על המשנה גופא אמאי נקטה בכה"ג ולא כפשוטו דנפטר ע"י הפירות, וכ"ה הב"ח ועי"ש בתי' ונראה מדבריו דהא גופא קמ"ל דבכה"ג אין המליח נפטר, ואיכל"מ עוד דהחידוש דאף שהמליח אינו עיקר כ"כ מ"מ פוטר את הפת.

דין טפל לענין ברכה אחרונה

ו. עי' ב"י דהכל בו נסתפק אם הטפל נפטר גם מברכה אחרונה. והב"י פשיטא ליה דנפטר גם ברכה אחרונה והוכיח כן מהא דפת פוטר את הפרפרת [ולדעת הכל בו י"ל דהתם לאו מדין טפל הוא אלא שזה חיוב ברכתו]. וצ"ב הנידון. וי"ל דכשהעיקר בנ"ר דמעיקר הדין אינו ברכה כלל איך יפטר מעין ג' י"ל דאין פוטר. ועי' להלן באכל טפל פחות מכשיעור. [והגרמ"ק שליט"א ביאר די"ל דברכה אחרונה שכל נוסח הברכה שונה אין יכול לפטור]

האם טפל אינו טעון ברכה או דברכת העיקר חלה עליו

ז. מלשון המשנה דמברך על העיקר ופוטרו את הטפילה משמע דהטפל חייב ברכה אלא שברכת העיקר פוטרנו, ועי' חזו"א סי' כ"ז ט' שהוכיח כן מדברי התוס' שכתבו דבעינן שיהא דעתו על זה בשעת ברכה [ולא ניחא ליה לומר דבכה"ג אינו טפל דמהיכי תיתי לומר כן]. והנה הבעה"מ לעיל במשנה דבירך על הפת פטר את הפרפרת כתב דאע"ג דבמתני' איתא דעיקר פוטר את הטפל הכא קמ"ל דאף דלא היה דעתו על זה פוטר דאין צריך ברכה ובפשוטו מבואר דלא כתוס' וטעמיה משום דס"ל דכל שהוא טפל אי"צ ברכה כדמשמע לשונו וזה דלא כהוכחת החזו"א מהתוס'. אמנם המ"א סק"ב פ"י דבעה"מ נמי מודה דבעינן דעתו אלא דבסתמא חשיב דעתו על זה. ועי' ב"י. ולשון המאור צ"ע. ושו"ר במרומי שדה דפליג על המ"א וס"ל דלהמאור לא בעינן דעתו ודלא כתוס'. ועי' להלן.

ובחזו"א שם כתב עוד דחיובו הוא רק כברכת העיקר והוי ברכותיהן שוות. אמנם א"כ בגוונא דתוס' דאין העיקר פוטרו שלא היה דעתו על המליח יברך עליו כברכת הפירות וזה ודאי אינו. ועי' כוונתו דדינו ליכלל בברכת העיקר אבל כשמברך עליו בעצמו ודאי מברך עליו ברכתו הראויה.

כשהעיקר פוטר מברכה או שאכל מהעיקר פחות מכשיעור

ח. ולדברי החזו"א דחיובו כברכת העיקר, יל"ע באופן דהעיקר אין טעון ברכה אחרונה כגון שאכל פחות מכשיעור אי הטפל נפטר מברכה אחרונה כמו העיקר. אמנם להנ"ל דיש לו גם חיוב עצמי אלא שכשמברך על העיקר דינו רק ליכלל בברכת העיקר א"כ כשאין מברך על העיקר. ועי' אבנ"ז סי' ל"ח ס"ק י"ג שנקט דפוטרו דחיובו כדין העיקר, אלא שכתב דלפי"ז בתערובת דגן עם שאר מינים ואין

צה

כזית דגן כא"פ לא יצטרך לברך כלל כיון ששאר מינים טפלים לדגן ובשו"ע מבואר דלא כן אלא מברך בני"ר. ועי' בשעה"צ סי' ר"ח ס"ק ע', עמק ברכה ברה"נ סי' ה'. ועי' שו"ת משיבת נפש סי' ה' ואגרו"מ ח"ד סי' מ"ב שנקטו דכיון שאכל חצי שיעור מהעיקר מצטרף הטפל לעיקר והיינו שנתחייב גם העיקר בברכה אחרונה ואף במיני דגן דחיובם על המחיה מ"מ כשאין שיעור לעל המחיה נתחייבו בני"ר. ועי' להלן.

עיקר וטפל [ב]

אכל טפל פחות מכשיעור [המשך]

ט. לעיל הובא נידון האחרונים באכל מהעיקר פחות מכשיעור אם צריך לברך ב"א על הטפל. ותלוי בעיקר דין טפל דאי הטפל אין צריך ברכה הי"ג גם באכל מהעיקר פחות מכשיעור, אבל אם צריך ברכה אלא שנפטר בברכת העיקר א"כ באכל פחות מכשיעור דאין מברך על העיקר צריך לברך על הטפל. אולם האבני"ז סי' ל"ח וכן במשיבת נפש סי' ה' הוכיחו דאיי"צ לברך על הטפל דהא כשהעיקר בני"ר וטפל מעין ג' מברך בני"ר כדמצינו במליח ופת והרי בני"ר לא חשיב ברכה ביחס לפת, ועיי"כ דאיי"צ לברך אלא כברכת העיקר והיי"כ כשהעיקר פטור מברכה לגמרי גם הטפל פטור. ואע"ג דכשמברך על העיקר ע"כ דחשיב ברכה גם על הטפל ולא דאיי"צ ברכה וכדמוכח מהא דבעינן דעתו עליו בשעת ברכה [וכהחזו"א] מ"מ כ"ז כשהעיקר צריך ברכה אבל כשאיי"צ ברכה גם הטפל אי"צ ברכה דדינו כהעיקר.

אך נתקשה באבני"ז מהא דתערובת מין דגן כשאיין כא"פ מברך בני"ר והרי הדגן עיקר והוא פטור מברכה. אמנם עיי' במשיבת נפש וכן באגרו"מ ח"ד סי' מ"ב דכשלאכל פחות מכשיעור מהעיקר מצטרף למה שאכל מהטפל והוי כשיעור, ונמצא דגם העיקר צריך ברכה ומעתה גם הטפל צריך ברכה. [ויותר יתבאר ד"ז אי אמרינן דהטפל כחלק מהעיקר]. מיהו לפי"ז כשהעיקר בני"ר והטפל מעין ג' יברך רק בני"ר כהטפל.

אמנם בעיקר דברי האבני"ז דכשהעיקר אינו חייב ברכה גם הטפל פטור, עיי' בהפלאה דף ל"ו דמבואר דלא כן [הו"ד בס' בר אלמוגים סי' ק"ד], עיי"ש שעמד בקושית התוס' אמאי לא יברך על שיכר שעורים במ"מ, והתוס' ב"ב ת"י דהמים עיקר והתוס' בפירקין לא ת"י כן וביאר משום דבשותה מים שלא לצמא דאין המים חייבים בברכה אלא השעורים יברך במ"מ ולכך הוצרכו לתי' אחר. ומבואר דמים שיש בהם טעם אין הברכה על המים עצמם אלא על הטעם, ועוד מבואר דאף דהמים אין צריכים ברכה מ"מ הטפל השיכר הטפל צריך ברכה.

עוד יל"ד באופן שהעיקר חייב ברכה רק מדרבנן והטפל חייב מדאורייתא כגון במתני' שאכל פת כדי שביעה, איך יפטר בברכת העיקר. ובמשיבת נפש צידד דהכא ע"כ אין חייב מה"ת כיון דאין אוכל לשביעה אלא רק עבור המליח שלא יזיקנו. אמנם כ"ז אי"ש בסוגיין דאוכל פת לאחר המליח. ועיי' פמ"ג א"א ריש סי' קע"ז באוכל תאנים בתוך הסעודה והפת אכל רק כזית דאין חייב אלא מדרבנן והתאנים אכל שיעור שביעה איך יפטר בברה"מ דהפת שאין חייב אלא מדרבנן ורק אי בהמ"ז פטור תאנים אי"ש, עיי"ש.

מיהו בתערובת אף כשכוונתו לאוכלו איכא דין טפל ויקשה באוכל כזית בכא"פ לשיטות דאין צריך לברך מעין ג' דאזלינן בתר הרוב ולכאורה זהו מדין עיקר וטפל והרי העיקר אינו חייב אלא מדרבנן. ובצל"ח דף מ"א ב' כתב דבאמת לא יפטר ובראש יוסף בסוגיין נסתפק בזה. אמנם לחזו"א דחיובו בברכת העיקר י"ל דחייב רק מדרבנן. ואף דמליח כשלא היה דעתו עליו ואינו נפטר ע"י הפירות וצריך לברך עליו אין מברך כהפירות, י"ל דהא דחיובו הוא כהעיקר זהו רק לקולא, ודו"ק⁵⁴.

בדין טפילות דפת [השמטה]

י. עיי' לעיל דהב"ח והפרי"ח הוכיחו מהגמ' דף ל"ה דמשמע דבשותה שמן עם פת הפת עיקר ואף דכוונתו בשביל השמן. אמנם עיי' מאירי שתי' דהתם דמייירי בתערובת הפת עיקר. וכוונתו דאחר שעירב עם הפת נעשה הפת חלק מהמאכל ולכן הוי עיקר. וכע"ז ברא"ה דף ל"ז הובא בשעה"צ ד' דלהכי אמרינן כל שיש בו במיני דגן כיון שהם בתערובת. אמנם ברא"ה משמע דזה רק היכא דכוונתו גם בשביל הדגן ורק דהמינין האחרים הם הרוב ובה הפת עיקר משא"כ הכא דכוונת אכילת הפת רק בשביל המליח. ולפי"ז בשמן נמי נימא דכוונתו רק בשביל השמן.

ובדעת המ"ב הבאנו לעיל דפסק דפת נמי משכח"ל דהויא טפילה כגון באוכל פת להפיג חריפות היי"ש עיי' סי' רי"ב סק"ה וכן בסי' קס"ח ס"ק ס"ה בשורה פת בין והפת בא רק למתק השתיה הפת טפל וזה דלא כהצל"ח. אך בשעה"צ ט' משמע דחשש לצל"ח והפרי"ח דהכא לא הוי טפל אלא דאוכל המליח מחמת הפירות. ואולי כוונתו דאם אין אוכל המליח מחמת הפירות ע"כ גם הפת באה לאכילה. ועוד י"ל דבתערובת מודה הצל"ח דהפת טפילה [כנ"ל בהערה לענין יין] וזה להיפך מהמאירי.

⁵⁴ ועיי' פמ"ג א"א ריש סי' רע"ז שנסתפק כע"ז באוכל תאנים בתוך הסעודה ולא אכל פת כשיעור שביעה, אלא דהתם י"ל דאינו טפל גמור ואפי' אי מחמת הסעודה חשיב טפל, הרי תאנים לא חשיבי מחמת הסעודה אלא לקינוח סעודה ורק דאעפ"כ נפטרים בברכת הפת. ואכמ"ל.

טפל לטפל

י"א. בתוס' מבואר דאם היה דעתו בשעת הברכה על המליח והפת וגם אכלם באותו מעמד היו הפירות פוטרים את הפת. ומזה למדו האחרונים דטפל לטפל נמי פטור עיי' מ"א סי' קע"ד ס"ק ט' ומ"ב כאן סק"ד בשתה משקין בתוך הסעודה ואח"כ אוכל האנוסי למתק השתיה אי"צ לברך. ובפשוטו הטעם דחשיב ג"כ טפל לעיקר וכ"מ במ"ב שם דהפת פוטרת. וה"נ בסוגיין הפירות פוטרין גם את הפת. אולם בפמ"ג בפתיחה להל' ברכות אות י"א למד מדברי המ"א דאע"ג דהמשקין אין צריך עתה כלל ברכה מ"מ פטור הכל. ומשמע דאין טפל לעיקר אלא לטפל אלא דהטפל הוי עיקר כלפיו ופוטרו. ויל"פ משום דחשיב שבירך גם עליו וברכתו פוטרת את הטפל אליו, אבל מלשון הפמ"ג משמע דטפל אי"צ ברכה וה"נ טפל לטפל הוי טפל מחמתו ואי"צ ברכה ודלא כנ"ל. וצ"ע מהוכחת החזו"א.

והנה בתוס' כתבו שלא היה המליח והפת לפניו. והעירו אמאי כתבו שלא היה הפת לפניו ומשמע דאם היה הפת לפניו אף דהמליח לא נפטר מ"מ הפת נפטר גם בברכת הפירות. ומשמע דהפת טפילה לפירות ולא רק למליח.

עיי' שו"ת ח"ס סי' מ"ז אי דין טפל לטפל הוא רק בטפל המשמש או גם בטפל מחמת חשיבותו, וכגון ביין פטור משקין אי גם הסוכר ששותה עבור המשקין נפטר. אמנם אי הטפל הוא דפוטור את הטפל השני ה"נ ודאי שיפטר. ועיי' ביאורו"ל סי' קע"ד ב' בשם הנשמ"א דאם אכל הטפל לפני העיקר אינו נפטר והמ"ב כתב משום דאינו טפל ולכאורה כוונתו דטפל קודם העיקר לא חשיב טפל, אך בנשמ"א משמע דאף דהוי טפל אינו נפטר משום דהוא קודם אכילת הטפל הראשון שהוא העיקר ידיה. וצ"ב שהרי אוכלו אחר העיקר הראשון ומשמע דס"ל דאינו טפל להעיקר אלא לטפל והוא זה שפוטרו.

אוכל טפל קודם לעיקר [דברי התרוה"ד]

י"ב. התרוה"ד סי' ל"א כתב דבאוכל הטפל קודם לעיקר צריך לברך שלא יהנה בלא ברכה אלא שכתב בשם מהר"ח או"ז דיברך שהכל דשוב אינו נהנה בלא ברכה. עיי"ש. והב"י חולק ע"ז דלא נשתנה ברכתו והוכיח מהר"ש דף ל"ט דבאוכל פחות מכשיעור אי"א לומר שיברך בונ"ר דאם אינו מברך ברכתו הראויה אינו מברך כלל וה"נ דכוותה וע"כ כתב שיברך ברכתו הראויה. והרמ"א בדרי"מ ובשו"ע הסכים עם התרוה"ד. ועיי' לבוש וט"ז ס"ק ז'. ועיי' פרי"ח שחולק על התרוה"ד. וכ"כ המ"א והגר"א. ועיי' אשר לשלמה סי' י"ד משי"כ בדברי התרוה"ד והב"י. [ושם נראה שהבין דברי הב"י על ברכה ראשונה ולאפוקי מרבינו יונה דבפחות מכשיעור מברך שהכל אך בב"י משמע דקאי על ברכה אחרונה].

אמנם כתב המ"א דכשברכת העיקר שהכל יברך על הטפל ג"כ שהכל כברכת העיקר כיון דמהני בדיעבד על הטפל. ובזה מיירי האו"ז⁵⁵.

ועיי' במ"א סוף ס"ק ב' דה"נ באוכל טפל לאחר העיקר ולא היה דעתו עליו לתרוה"ד אינו מברך אלא שהכל, והו"ד במ"ב ס"ק ד'. [והעירו דהרי המ"א חולק על הרמ"א ואיך לכתב דהכא יברך שהכל. ולהנ"ל דכשברכת העיקר היא שהכל מודה המ"א לרמ"א דיוור מברכתו וברכת הטפל עצמו היא שהכל אי"ש אבל למשי"כ דכוונתו דטעמיה משום דהברכה חלה על העיקר הכא לא שייך זאת].

אם הטפל לפני העיקר חשיב טפל

י"ג. יל"ע כשאוכל הטפל לפני העיקר אי חשיב טפל או לא. ולדברי התרוה"ד בפשוטו דודאי הוי טפל אע"פ שאוכל קודם העיקר דאל"כ יברך ברכתו הראויה, אלא דאעפ"כ אי"צ לברך ברכתו הראויה וע"כ דירד מחשיבותו וברכתו, והיינו דתרתני איכא בטפל דירד מחשיבותו וגם דברכת העיקר פוטרת הטפל, ולכן אף כשאינו נפטר מ"מ ירד מברכתו, ומשו"ה יליף מזה המ"א לאופן דלא היה דעתו עליו. ולפי"ז מבואר כהחזו"א דהטפל טעון ברכה אלא דאין טעון ברכתו הראויה אלא ברכה כללית. [ועיי' להלן אות י"ד באו"א, שגם לתרוה"ד אינו טפל].

⁵⁵ ויל"פ דבריו בכמה אופנים א. דמברך על העיקר ואין הטפל נחשב הפסק כיון שהברכה חלה גם עליו ובכה"ג שפיר חשיב הברכה עליו בתורת חלק מהעיקר כיון שמועילה גם לעיקר. ובזה אינו רק מדין גרירה לעיקר שהרי אוכלו מיד לאחר הברכה אלא חל עליו ממש [ומ"מ צ"ל דנחשב שעיקר הברכה גם על העיקר דאי משום גרירה לטפל אי"כ חייב על הטפל ברכתו הראויה]. ב. הברכה חלה על הטפל דמודה לתרוה"ד שיוור מברכתו אלא שכ"ז כשהיא ברכה שמתאימה לעיקר ומשום שהרי דינו ליפטר ע"י העיקר ובזה שפיר חשיב ברכתו הראויה של הטפל. ג. להאמור בחזו"א דברכת הטפל כברכת העיקר ואף דבפ"ע צריך לברך ברכתו הראויה הכא שברכת שהכל מתאימה לטפל בדיעבד יברך כברכת העיקר. **מבי מדרשא.**

ובפשטות גם לדעת הב"י דמברך ברכתו הראוי מודה דהוי טפל אלא דס"ל דמברך ברכתו הראוי, וכן משמע בביאורו"ל ד"ה ואינו. אמנם בשעה"צ אות כ"ד כתב דס"ל דלא הוי טפל וצ"ע כוונתו. ואפשר דחשיב טפל בעצמותו דירד מדרגתו אלא דאינו טפל לגבי העיקר דיחשב חלק מהעיקר. מיהו בב"י לא משמע הכי וצ"ע.

ועי' שו"ע הגר"ז ס"ט דחילק בזה דיש אופנים דכשאוכל לפני העיקר אינו טפל ובכה"ג יברך ברכתו הראוי ויש אופנים דעדיין הוי טפל ובזה מברך שהכל.

נטילת ידים על פת טפילה

י"ד. והנה בשו"ת הרמ"א סי' א' כתב דהאוכל פת בתורת טפילה כיון שאי"צ לברך עליה אי"צ נטילת ידים. אולם כתב דבאוכל קודם העיקר למה שכתב התרוה"ד שצריך לברך עליו צריך גם ליטול ידיו וצ"ע דלמבואר בדעת התרוה"ד הרי גם לפניו הוי טפל מדמברך שהכל אלא דאין נפטר בברכת העיקר, ומאי נפ"מ לענין נטילה. ועיי"ש ברמ"א דאינו בטל לעיקר.

ובביהמ"ד הוכיחו מזה דלתרוה"ד נמי אינו טפל **לעיקר** אלא דהוא עצמו אין הנאתו חשובה דכיון שאין כוונתו לעיקר הנאת האכילה ירד מברכתו והיינו דקאמר דמברך משום דאסור ליהנות בלא ברכה. ועיקר הדבר מבואר בביאורו"ל שמדמה זאת לאוכל לרפואה [אלא דאין ראוי מהמ"ב דאינו טפל, אלא כלפי דברי התרוה"ד דאף שהוא טפל מ"מ אינו נפטר בברכת העיקר וצריך ברכה אחרת בזה הוא דחידש התרוה"ד דירד לשהכל וזה לא מדין טפילות⁵⁶] וצ"ע בלשוננו ואכמ"ל. ועי' במשיבת נפש סוד"ה ועתה נבאר דמשמע הכי. ובס"ד יתבאר להלן.

דין טפל בדברים הבאים מחמת הסעודה או בתערובת

ט"ו. עי' לעיל אות ז' שבעה"מ פי' הגמ' דף מ"א ב' דדברים הבאים מחמת הסעודה כרש"י שזהו בבאין ללפת הפת ומשום דהווי טפילה, ומה שהקשו התוס' ושא"ר דא"כ מתני' היא דמברך על העיקר ופוסט את הטפילה, תי' בעה"מ דקמ"ל שאף אם אין דעתו לזה פטור. והמ"א פי' כוונתו דסתמא חשיב דאיכא דעתו על זה. אבל לעולם בעינן דעתו. והערנו דלשון המאור משמע דאי"צ דעתו ומשום דטפל אין צריך ברכה. וכ"כ במרומי שדה דף מ"ב ב' דלבעה"מ אי"צ דעתו ודלא כמ"א. ובשו"ע סי' קע"ז ס"ה כתב דאם שלחו לו מבית אחרים צריך לברך בתוך סעודה והיינו כהתוס'. והרמ"א כתב דאין נוהגין כן ונדחק דאפשר דדעת האדם על כל מה שמביאין לו. אמנם במרומי שדה כתב דהמנהג עפ"י בעה"מ. ולפי"ז נמצא דלבעה"מ טפל אי"צ ברכה ודלא כהנ"ל. אמנם המאירי כתב לחלק בדברים הבאין בסעודה אי"צ דעתו. ולכאורה כוונתו דהתם נפטר ממילא ואי"צ ברכה על כל הסעודה ולא דמי למתני' דבעינן שיהא ברכה על זה.

עוד עי' פנ"י שם דתני' קושית התוס' דמתני' ליכא ראוי דמיירי דאינו רוצה לאכול הטפל כלל משא"כ במלפת הפת דרוצה לאוכלו איכא חידוש דחשיב טפל. ולפי"ז איכל"מ איפכא בדברים הבאין בסעודה לא הוי טפל בעצם אלא רק נכלל בברכת הפת. ויתכן נפ"מ לדברי התרוה"ד דטפל קודם העיקר אי"צ לברך אלא שהכל ודלמא בכה"ג שמכוון לאכול גם הטפל לא ירד מברכתו. וכן נפ"מ למש"כ האבנ"ז דטפל חייב בברכת העיקר, די"ל דהכא כיון שרוצה לאוכלו ג"כ אינו כגדר טפל דמתני' וחייב ברכה גמורה.

עוד מצינו דין טפל בתערובת דמברך על הרוב ופוסט את המיעוט דחשיב טפל, עי' שו"ע סי' ר"ד ס"ב, וכן בס"י ר"ב ס"א בין שנערב בשכר בדליכא מזיגה אזלינן בתר הרוב. ועיי"ש בבהגר"א דמקורו ממתני', אך הגר"א חולק דאין ראוי ממתני' דהטפל בשביל העיקר משא"כ התם והיינו כסברת הפנ"י. ומשמעות הגר"א דבא לחלוק על השו"ע, ואפשר דדוקא בין פליג משום דין עיקר וצ"ע. ועי' להלן.

ועכ"פ גם לשו"ע דאיכא דין טפל גם בזה, איכל"מ דלא דמי לדינא דמתני', ובאופן דלא נפטר ע"י ברכת העיקר כגון שלא היה בשעת הברכה [ומשכח"ל שהוסיפו למשקה לאחר הברכה] או כגון דאי"צ לברך על העיקר כנידון האבנ"ז יצטרך לברך על הטפל את ברכתו הראוי. אמנם האבנ"ז מיירי גם בתערובת שאין כזית בכא"פ ויל"ע. וכן לאידך גיסא בהפלאה דף ל"ו [הנ"ל] כתב במים המעורבים עם

⁵⁶ בעיקר דברי התרוה"ד העירו דלפי"ז מליח פוסט את הפת לא משום דעיקר פוסט את הטפל אלא שזה ברכתו של הפת אמנם במשיבת נפש פי' מתני' אף בזית במליח שברכתו בפה"ע [והוכיח מזה דלתוס' מברך בפה"ע דלא כתר"ה"ד] ולפי"ז לק"מ. אך העירו דברע"א במשנה מוכח דמפרש מתני' בדג שברכתו שהכל מיהו לרע"א שם י"ל דדין זה נלמד מהא דזה הכלל עיי"ש. והרה"ג ר"א מאירוביץ הוכיח מזה שגם זה מדין טפל לעיקר דלהכי ירד מברכתו ודלא כהמ"ב, אך עדיין לא נתיישב לגמרי דמ"מ לית לן ראוי לדין דהעיקר פוסט את הטפל.

שיכר דאם אין שותה לצמא אף שהמים עיקר צריך לברך על השיכר ברכתו הראוי לו. ועי' ט"ז סי' ר"ב לענין שמן ואניגרון דכשאניגרון הוא עיקר אם בירך על דבר אחר ופטרו לאניגרון ואח"כ שותה עמו שמן מברך על השמן. ועיי' ש היטיב.

עוד יש לדון איפכא דבתערובת באופן שבא לטעם הרי הוא בטל לעיקר ואי"צ ברכה על הטפל כלל ואף אם אין דעתו על הטפל וכמו"כ אם אין צריך לברך על העיקר מ"מ לא יברך על הטפל. ועיי' ברמ"א סי' ר"ד סי"ב דאם אין ממש במה שנתן לטעם בטלין במיעוטם ואי"צ לברך עליהן, ומשמע אף דלא היה דעתו לזה.

ולפי"ז נפ"מ **בתרופה שנתנו בה סוכר** למתקה לא יצטרך לברך עליה אף שאין מברך על העיקר, ולדינא הביאו דחלקו בזה חכמי הזמן.

עיקר וטפל [ג]

טפל בתערובת [המשך]

ט"ז. בעיקר דין טפל בתערובת דאזלין בתר הרוב, הנה מקור דין זה הוא בגמ' דף ל"ז ב' ריהטא דחקלא דלא מפשי ביה קמחא מברך שהכל משום דדובשא עיקר וכן בדף ל"ו, וכן בגמ' דף ל"ה ב' לענין שמן ואניגרון מבואר דאניגרון עיקר אם הוא הרוב, ורק בחמשת המינים מסקינן דכל שיש בו וכו' הוי עיקר. ועי' שו"ע סי' ר"ד סי"ב וביהגר"א שם דדין זה דהעיקר פוטר נלמד ממתני' דידן. ומשי"כ בביהגר"א סי' ר"ב סי"א לענין יין ושיכר דלשו"ע אזלין בתר הרוב וביאר שם דמקור השו"ע ממתני' והגר"א דחה דאין ראוי דמתני' הוי טפל משום דאינו אוכל הטפל אלא בשביל העיקר, ע"כ אין כוונתו לחלוק על דין דהרוב הוא העיקר דהא בסי' ר"ד מבואר דס"ל כהמ"א דהרוב העיקר. ויל"פ דכוונת הגר"א דאין חשוב ואינו טפל למים ועי' אמר דאין ראוי ממתני' דאף הפת טפילה וה"נ נימא ביין. וכעיי"ז כתב בדמש"א דלשון המשנה כל שהוא עיקר משמע בכל גווני, ולזה דחה הגר"א דהכא מיירי באינו אוכל אלא לצורך העיקר משא"כ בתערובת בעלמא.

י"ז. לעיל נסתפקנו בדין תערובת אם גם בזה הגדר דברכת העיקר פוטרת את הטפל או דממילא נפטר ונפ"מ אי בעינן דעתו בשעת הברכה וכגון שהוסיפו אחר הברכה ומשכח"ל ככוס קפה שהוסיף אח"כ חלב שלא היה בביתו. והנה הקשו אמאי לא מתרצינן התם דמשכח"ל כה"ג דכשבירך על האניגרון לא היה דעתו על השמן ואח"כ עירבו בו את השמן. ומזה משמע דבתערובת בכל גווני חשיב טפל.

אולם ה"ט"ז סי' ר"ב סק"ב כתב דכשבירך על דבר אחר ופטר את האניגרון צריך לברך על השמן ברכתו הראוי. ומבואר דה"נ אין הטפל פטור מברכה אלא דברכת העיקר חלה עליו, לכן כשהעיקר נפטר ע"י דבר אחר אין יכול לפטור את הטפל. וה"נ בעינן נמי שיהא דעתו עליו. ועי' פמ"ג בפתיחה להל' ברכות אות י"א.

בדברי ה"ט"ז סי' ר"ב

י"ח. והנה במה שפ"י ה"ט"ז דהאניגרון נפטר ע"י דבר אחר ולא בירך עליו יעו"ש דבירך על אניגרון אחר, והעירו דאמאי חשיב שלא בירך עליו הרי הברכה חלה על כל האניגרון וצ"ל דלא היה לפניו ואין הברכה חלה אלא על מה שלפניו והשאר נפטר רק מדין גרירה ובכה"ג אין העיקר יכול לגרור הטפל אליו. ועיי' בפמ"ג ובפתיחה להל' ברכות.

י"ט. ובעיקר דברי ה"ט"ז שמברך על השמן ברכתו הראוי יש להקשות דזה דלא כהתרוה"ד והרמ"א סי' ר"ב דטפל ירד מברכתו וכשמברך עליו בפ"ע מברך שהכל, והט"ז שם סק"ז הסכים עם הרמ"א. ומזה משמע דדברי התרוה"ד לא קיימי אלא בטפל דמתני' דהטפל לא נאכל אלא עבור העיקר משא"כ בתערובת עכ"פ שדעתו גם על המיעוט [וכדחילק הגר"א לענין תערובת יין]⁵⁷.

והנה לדברי ה"ט"ז [וכן לב"י בכל טפל] דמברך ברכתו הראויה משמע דגדר הדין דהטפל חייב ברכתו שלו אלא שיכול לפטורו בברכת העיקר, לפי"ז אם ירצה יכול לברך עליו ברכתו הראויה לפני שיברך על העיקר [או שיכוון שלא לפטורו] ולא הוי ברכה לבטלה. אמנם

⁵⁷ ולענ"ד היה נראה דכוונת התרוה"ד דבאמת לא ירד הטפל מברכתו מחויב ברכתו הראויה לו אלא שבזה שפיר מהני ברכה שיברך אח"כ על העיקר לפטור הטפל למפרע וכדמצינו בדברי הראב"ד דאם לא בירך עליו לפני אכילה יברך לאחר אכילה, אלא שמשום דאסור ליהנות בלא ברכה צריך לברך קודם אכילה דהטפל ולזה סגי בברכת שהכל, [וכדברי האשר לשלמה] אבל כשבירכת העיקר לא פוטרתו בעי ברכתו הראויה. ויש משמעות לזה בלשון ה"ט"ז סי' ר"ב שכתב דהכא אין צריך לברך הברכה המיוחדת **שבזה סומך על העיקר** והיינו כנ"ל שלזה מהני ברכת העיקר. ומעתה באופן שברכת העיקר לא מהני לטפל כלל וכגוונא דהט"ז שהאניגרון נפטר ע"י שבירך קודם על דבר אחר והשמן צריך ברכה בפ"ע צריך לברך עליו ברכתו הראויה. מיהו זה דלא כהמ"א והמ"ב דלמדו מהתרוה"ד לגוונא דבירך על העיקר ולא היה דעתו על הטפל דמברך שהכל. ודוק.

ע"י גלהש"ס לרעק"א דף ל"ו ב' דבטפל בתערובת כגון קמח עם שקדים כשהקמח בא לדבק דהוי טפל אין רשאי לברך עליו במ"מ דהרי זה כמברך על השקדים במ"מ והוי ברכה לבטלה. ומשמע דס"ל דברכתו היא כברכת העיקר ולא דרק שיכול לברך על העיקר ולפטור את הטפל דא"כ אמאי הוי ברכה לבטלה. [ואי נימא דהטפל פטור מברכה נמי הוי ברכה לבטלה אך לשון הרעק"א דהוי כמברך על השקדים במ"מ ל"מ הכי וצל"ע]. ובבי מדרשא אמרו דאף לט"ז זהו עיקר דינו לברך כברכת העיקר אלא דכשעומד בפ"ע י"ל דחיובו כברכתו הראוי. וע"ע בשעה"צ סי' ר"ח סק"ע בדין יין פוטר משקין שאם שתה פחות מרביעית יין שספק אי הוי שיעור לברכה אחרונה אין יכול לברך ב"א על המשקין דשמא צריך לברך על היין, ותמהו [אגרו"מ ח"א סי' ע"ד ועמק ברכה] דסו"ס כיון שאין מברך על היין יצטרך לברך על המשקין ואי טפל אין טעון ברכה א"כ אף בודאי שתה פחות מכשיעור אי"צ לברך על המשקין. ומשמע דס"ל דברכתו רק כברכת העיקר.

טפל חביב

באגור הביא מהאוי"ז דכשהטפל חביב יברך עליו קודם לעיקר. והו"ד ברמ"א. ופשטות כוונתו מדין קדימה דחביב קודם אף שהוא טפל. והנה מלבד דהסברא צ"ב הקשו המ"א והגר"א מהגמ' דף מ"א דהצנון עיקר לכונ"ע מברך עליו אף שהזית הוא מין ז' וא"כ ה"נ כשהזית חביב.

עוד ילה"ק דלדברי התרוה"ד בשם מהר"ח או"ז דבטפל קודם העיקר מברך שהכל א"כ הצנון קודם דהוי ברכה מבוררת כמבואר בגמ' דף ל"ט. [ולכא למימר דמיירי בברכותיהן שוות דא"כ לא בעינן לדין עיקר פוטר את הטפל ודוחק לומר דכל הנפ"מ לענין קדימה וע"י שו"ע הגר"ז דשייך דין עיקר וטפל בבר"ש וצל"ע]. וע"י פרי"ח שכנראה נתכוון לזה והוכיח דלא כהתרוה"ד וצ"ע סתירת הרמ"א. ובאמת הט"ז כתב דמברך על החביב ברכתו הראויה וצ"ע מ"ש מדברי התרוה"ד. ומשמע דכשמקדים החביב אינו טפל [וראיתי בשיעורי הגר"ש זצ"ל דמיירי דרוצה את החביב אף בלא העיקר, ולפי"ז ע"כ לא הוי טפל].

עוד הקשה המ"א אמאי יקדים הטפל דאפשי בברכות עדיף דאדרבא הא אסור להרבות בברכות. וע"י אבן העוזר דהכא דיברך ברכה שאינה ברכתו העיקרית עדיף להרבות בברכות כדי לברך ברכתו.

ובשו"ע הגר"ז ס"ק ח' הוסיף [עפ"י דברי האבהע"ז] דאין כוונת האגור משום קדימה דחביב אלא משום דברכת העיקר שפוטרת הטפל אינו לכתחילה כיון שאין מברך עליו ברכתו הראויה ולכן עדיף להקדימו **שלא יהא טפל** ויברך עליו ברכתו הראויה, וזה דווקא באופן דכשאוכל קודם העיקר אינו טפל כלל, עיי"ש. ולפי"ז מיושב כל הקושיות. אמנם ע"י מ"ב דלהלכה נקטינן כהמ"א והגר"א דהכי מוכח בגירסת האוי"ז שלפנינו.

פת הבאה בכסנין

דף מ"ב ע"א מ"א ב' [ל"ח א'] שו"ע סי' קס"ח סעי' ו-ח

א. מהו פת הבאה בכסנין ומהן לחמניות [ע"י תר"י דתרי מילי נינהו] ע"י רש"י כאן ובדף מ"א ב' תוס' רשב"א ותר"י, וע"י ב"י ג' שיטות. וע"י אבהע"ז סעי' י"ג [בא"ד - תו הביא מ"א] אריכות גדולה.

ב. להלכה אם כל המינין הוו פת הבאה בכסנין או דהוי ספק. עיי"ש בב"י וב"ח ומ"א, וע"י מאמ"ר. ואיכא כמה נפ"מ בזה. ע"י ביאור"ל לענין אוכל בתוך הסעודה. וע"ע ביאור"ל סי' קע"ו באוכל פהב"כ קודם הסעודה אם יברך עכשיו מעין ג' וע"י שו"ת אור לציון ח"ב פ"ב ז'. וע"ע שם אות י"א לענין לפטור שא"ד הבאין עמהם כדן דברים הבאין מחמת הסעודה דתלוי בספק הנ"ל [ונפ"מ לאוכל עוגה עם קפה].

ג. ברכה אחרונה על פהב"כ עי' רי"ף תר"י רא"ש ורשב"א, רש"י ותוס' דף מ"א ב' ושו"ע סעי' ו'.

ד. כל שאחרים קובעים סעודה עליהם מברך המוציא אף שהוא לא קבע עי' שהע"צ ס"ק כ' דבזה מיידי הכא [ועי' ריטב"א]. בקבע על דבר שאין אחרים קובעין עליו, עי' רא"ש מחלוקת הרמב"ם וראב"ד ועי' תר"י. ועי' שו"ע ס"ו.

ה. שיעור קביעות סעודה אם הוא על הפהב"כ לבדו או גם בצירוף שא"ד, עי' מ"א סקי"ג.

ו. בעיקר פהב"כ אי חשיב פת או לא. ונפ"מ לענין חלה ולענין לצאת יד"ח סעודת שבת ולענין לצאת יד"ח מצה. עי' לשון הב"י ס"ו ומ"א סקט"ז ואבהעו"ז סעי' י"ג [בא"ד והשתא אין אנו] ורעק"א שם. ועי' לשון הרשב"א דף ל"ח ב' ולשון הריטב"א כאן. וצל"ע היטיב בגמ' דף ל"ח א' לענין טרוקנין.

פת הבאה בכסנין

דף מ"ב ע"א

א. מבואר בגמ' דפת הבאה בכסנין מברך במ"מ ולאחריה מעין ג' אמנם באכל שיעור שקובעין עליה סעודה מברך המוציא. ובב"י סי' קס"ח ס"ו כתב דהוי לחם כדמצינו דחייב בחלה אלא דלא תיקנו חז"ל שיברך עליה המוציא ובהמ"ז אלא בקבע עליה סעודתו. ועי' מ"א ס"ז שהקשה על הרמב"ם דנילוש במי פירות הוי פהב"כ והרי אפשר לצאת בה יד"ח מצה, ובגמ' דף ל"ז ע"ב איתא דכל שיוצאין יד"ח מצה מברך המוציא. וה"נ בנילוש במי פירות. ובאבהעו"ז ס"ק י"ג כתב דלק"מ כדכתב הב"י דאע"ג דהוי לחם מ"מ אין מברך המוציא כיון שלא קבע עליה והגמ' דף ל"ז הנידון אי חשיב לחם או לא ובזה מדמינן למצה. וע"ע במ"א סעי' י"ד. ועי' עוד להלן אות ו'.

אמנם ברשב"א דף ל"ח ב' כתב דכשקבע עליה עשאו כפת, ומשמע דכל זמן שלא קבע עליה לא הוי לחם וכהמ"א. אך זה צ"ב. ועוד עי' רשב"א דף מ"א לענין פהב"כ בתוך הסעודה דפרפרת הוי פת ואילו קבע עליה סעודה מברך המוציא, והלכך כל שבאה בתוך הסעודה הפת פותרתה. ועי' ריטב"א דיש לו תורת דייסא ותורת לחם, ואפשר דכוונתו דכשקבע עליה נהנה מחמת הלחם שבו, משא"כ בלא קבע, ואולי זו גם כוונת הרשב"א דתרתיה אית ביה. ועי'.

אי הקביעות תלוי בו או באחרים

ב. בגמ' אמרינן דכל שאחרים קובעים עליו מברך המוציא ובהמ"ז, וכשהוא קבע ואחרים אין קובעין עליו עי' רא"ש דלרמב"ם לא חשיב קביעות והראב"ד חולק דהוי קביעות וכ"מ בראב"ה סי' קי"ח ובמאירי, והרא"ש מסיק כהרמב"ם דבטלה דעתו. ובפשטות בקבע עליו הרי הוא שבע מזה ולפי"ז מבואר דלרא"ש אף ששבע ובפת מברך המוציא מה"ת מ"מ בפהב"כ מברך במ"מ. ועי' דדן פהב"כ דמברך במ"מ הוא מה"ת, ועי' פמ"ג משב"ז סק"ו. ולפי"ז צ"ל שגם לב"י דאף בפת גמור כל שלא קבעו עליו מברך במ"מ, הוי סברא דאורייתא ואף בשביעה יברך במ"מ, וצל"ע. ועי' להלן בדין ספק פהב"כ.

מהו פת הבאה בכסנין

ג. נחלקו הראשונים מהו פהב"כ, עי' ב"י שהביא ג' שיטות וכ"ה באו"ז סי' קמ"ט. א. להרמב"ם פ"ג ורש"י דף מ"א ב' - העיסה נילושה בדבש או שמן וכדו'. ב. שיטת הר"ח הו"ד בתורא"ש ובתרי"י שם וכן הרשב"א דף מ"א ב' [ד"ה נמצא] ובערוך דהיינו כיסין ממולאים בתבלין ושאי"ד ואף שהעיסה עצמה נילושה במים. ג. הערוך בשם רב האי פ"י דהוא פת דקה יבשה כעין כעכן. ועי' בסמוך.

עוד איתא בגמ' דלחמניות מברך במ"מ ואי קבע מברך המוציא. וכתב רש"י דלחמניות היינו אובליי"ש והתוס' פליגי דאובליי"ש לחם גמור הוא כיון שסופו עיסה והרא"ש כתב דתחילתו וסופו עיסה ועי' מהרש"א שהגיה כן גם בתוס'. ולכן פ"י דלחמניות היינו נילוי"ש

שבילתו רכה. ועי' ב"ח דלרש"י בזה לא הוי לחם ואף בקבע מברך במ"מ. ועי' פמ"ג דמה"ט גס התוס' בשם ר"ש לא הכריעו בזה. ולפי"ז גם באובלי"ש הוי ספק דלמא נקטינן כרש"י, אבל בשו"ע סתם דאובלי"ש הוי לחם ומברך המוציא.

מהו אובלי"ש

ד. ברש"י ותוס' לא נתפרש מהו אובלי"ש, רק פי' דבילתו עבה. ועי' ט"ז ס"ק ט' דאין לשין אותו אלא שמתגבל מאליו. ובאבהעו"ז ס"ק י"ג כתב דברש"י דף מ"א ב' מבואר דהיינו פת שנילושה עם תבלין וכדו' מדכתב שם שלשין אותה **כעין אובלי"ש**, וא"כ מבואר דהיינו אובלי"ש, אלא שלפי"ז נמצא דהתוס' פליגי על דין דנילוש בשמן וס"ל דהוי לחם גמור, ותמה על השו"ע שבסעי' ז' הביא שיטת רש"י בפהב"כ ובס"ח כתב כתוס' דאובלי"ש הוי לחם ומברך המוציא. ובדעת השו"ע צ"ל דמש"כ רש"י בדף מ"א דפהב"כ היא **כעין** אובלי"ש ר"ל שדומה לזה אבל אין זה ממש אובלי"ש ושוב ראיתי כן במגן גבורים סקכ"ג. אולם באו"ז הביא בשם רש"י דנילוש וכו' כגון אובלי"ש ומשמע כהאבהעו"ז. וצ"ע.

דין נייל"ש ושאר דברים שבילתו רכה

ה. מצינו חילוקי דינים בבילתו רכה, לשיטת התוס' דנייל"ש שבילתו רכה הוי פהב"כ ומברך המוציא אם קבע עליה סעודה, אבל בלא קבע מברך במ"מ, וכ"כ השו"ע סעי' ח'. אמנם בתוס' דף ל"ח מבואר דבילתו רכה אם אפאה אח"כ הוי לחם גמור כיון דסופו עיסה ומברך המוציא וכ"כ הרמ"א סעי' י"ד. וצ"ל כמש"כ הרא"ש שנייל"ש עושין אותה דקה⁵⁸ וכ"ה בשו"ע ס"ח ועי' מ"א סק"כ דהכא היא רכה טפי [ולכאורה זהו כעין בלינצ"ס דידן אלא דבלינצ"ס כיון שאין אופן אותן אלא מטגנין י"ל דלאו לחם הוא אף בקבע עליהם סעודתו ויל"ע אי חשיב טיגון בשמן או מעט שמן].

ולעיל ל"ח א' מבואר דטרוקנין חייבין בחלה וטריתא פטורה מחלה וטריתא היינו ששופכין את העיסה על הכירה והיא דקה מאוד. ואמרין עוד בגמ' שם דכובא דארעא מברך במ"מ ואם קבע עליה סעודה מברך המוציא. ובפשטות קאי על טרוקנין דחייב בחלה והיינו דהוי לחם ולכן בקבע מברך המוציא ובלא קבע אף דהוי לחם אין מברך המוציא כדברי הבי"ד דבעינן שרגילים לאוכלו בקביעות, ולפי"ז בטריתא דפטורה מחלה אין מברך המוציא אף בקבע דלא הוי לחם וכ"כ השו"ע סט"ו, וצ"ב מ"ש טריתא מנייל"ש. [ועי' הגהות אשר"י דזהו טעמא דר"י בתוס' שלא רצה לאכול הנייל"ש אף בקבע עליהם כמו בפורים אלא לאחר שבירך על לחם דשמה היינו טריתא]. והב"ח כתב דנייל"ש דסוגיין אינו דק כ"כ אבל אם הוא דק מאוד מברך מזונות אף בקבע עי"ש שמיישב בזה סתירת המרדכי. וי"ל דזה דומה לטריתא.

אמנם עי' לשון הטור ס"ד ופשטות דבריו דטרוקנין מברך המוציא אף בלא קבע וטריתא אם קבע מברך המוציא, דס"ל דכובא דארעא הוא טריתא וכ"מ ברי"ף ובתר"י ועי' ב"ח שם, וכ"כ המ"א ס"ק מ"א דלא כהשו"ע [והב"י נדחק בדברי הטור]. ולפי"ז לחמניות דומה לטריתא. אמנם עי' בתר"י דרקיין דקין ביותר [ובפוסקים הוא ופלטקס] ובהו אף בקבע מברך במ"מ דלאו לחם הוא כלל, ונמצא דיש דבר דק יותר מטריתא ובהו לכו"ע אינו לחם. וכ"כ המ"ב.

נילוש בשמן ודבש

ו. עי' ב"י דמרש"י משמע דעיקר הלישה צריכה להיות בדבש או שמן ולא במים אבל ברמב"ם שכתב שעירב עמהם תבלין משמע דאף שעיקרו מים מ"מ אם עירב דבש וכדו' וטעמם ניכר בעיסה מברך במ"מ. אבל הרמ"א פליג דלכו"ע בעינן שיהא רוב שמן ולא מים. ונפ"מ לחלות מתוקות דלשו"ע מברך במ"מ ולרמ"א מברך המוציא. וכ"כ המ"א והגר"א. והב"ח החמיר עוד דבעינן שיהא הדבש עיקר גם ביחס לקמח, אמנם בזה לא פסקו כמותו. ועי' בסמוך.

פת הבאה בכסנין [ב]

פהב"כ אי חשיב לחם ונפ"מ לענין מצה

⁵⁸ ומש"כ התוס' לעיל כגון נבלי"ש לכאורה צ"ל דאינו נייל"ש, אולם בתור"פ כתב דלחמניות הם נייל"ש וכ"כ בתר"י ואפשר דפליגי וצ"ע.

ז. המ"א ס"ק ט"ז הקשה על הרמב"ם דלענין מצה פסק דמצה שנילושה במי פירות יוצא יד"ח מצה, וא"כ מברך המוציא וכדחזינן לעיל דך ל"ז דמדמינן להו אהדדי. וע"כ כתב דיש לחלק דנילוש במי פירות הוי לחם משא"כ נילוש בדבש וכדו' דלא הוי לחם. אמנם באהעו"ז וכן בגליון רעק"א שם תי' דאע"ג דיוצא יד"ח מצה והוי לחם אין מברכין במ"מ כיון שאין רגילין לקבוע עליו [כיסוד הב"י], וכן הוכיח הפמ"ג כאן וכן בדרך החיים בקו"א מהא דטרוקנין דיוצא יד"ח מצה אף דבלא קבע מברך במ"מ.

אמנם למה שצידד הב"י בדעת הטור דהא דאמרינן דיוצא בהם יד"ח מצה לאפלוגי אתי דהוי לחם גמור ואף בלא קבע חשיב לחם ולכך הוא דיוצא יד"ח מצה א"ש דברי המ"א, מיהו הב"י לא ניחא ליה בהכי ע"ש וכדפסק בסעי' י"ד דטרוקנין בלא קבע מברך במ"מ. וצ"ע דברי המ"א.

והב"ח סוה"ס צידד לדעת הטור דמיירי בקבע עליו [וקאי על טריתא] ומשמע דהקביעות מהני גם לענין מצה ולפ"ז הקביעות משוי לה לחם. ועי' עוד מנ"ח ועוד אחרונים דהמצוה דמצה משוי לה קביעות ולפ"ז מברך גם בהמ"ז. ועי' לשון הראב"י ס' ק"ד דמפרש הגמ' על טריתא [דפטורה מחלה] ואעפ"כ יוצא יד"ח מצה וכתב אע"ג דגמירי לחם לחם מהדדי כיון דע"י קביעות נקרא לחם נפיק ביה נמי בפסח, ולשונו משמע דלא הוי לחם גמור בלא קבע ולכן פטור מחלה. אמנם לאידך גיסא משמע דיוצא יד"ח מצה אף בלא קבע וע"כ דהוי לחם ואפשר דלמצה לא בעינן לחם גמור וצ"ע. ועולה ג' שיטות לאחרונים פהב"כ חשיב לחם אף בלא קבע ולכן יוצא יד"ח מצה. למ"א לא חשיב לחם גם לענין מצה. ולב"ח ודעימיה בקבע הוי לחם לענין מצה או דבכל גווני חשיב קביעות. ועי' חזו"א ס' כ"ו ח'.

והנה מצינו אופנים דפטור מחלה ואעפ"כ בקבע מברך המוציא ומשמע דלא בעינן לחם גמור לברכה. עי' מ"א ס"ק מ"ד דטריתא פטורה מחלה ולר"י ומהטור מברך המוציא בקבע [אמנם הרא"ה כתב דלמ"ד דבקבע מברך ס"ל דחייב בחלה] וכן בנילוש במי פירות לרא"ש פטור מחלה והוי פהב"כ. וביאר שם דלענין חלה בעינן שם לחם בשעת גלגול אבל לברכה תלוי בשעת אפיה ואז הוי לחם. ובפמ"ג דחה הראיה מהרא"ש דהתם חסר בגלגול משום דבמי פירות אינו מתחבר ע"ש.

ועי' בביהגר"א יו"ד ס' ש"ט בדעת הרא"ש דלגבי חלה דרשינן מלחם ולא כל לחם ולפ"ז הוי לחם אלא דלחלה בעינן לחם חשוב. אמנם זהו לדעת הטור אבל לשו"ע דטריתא אין מברך במ"מ אף בקבע היינו משום דתלוי בחלה וכדכתב בביהגר"א כאן ס"ק ט"ו.

ועי' עוד בפמ"ג משב"ז ו' דמחלק בזה בין אם פטור מחלה או דחייב בחלה. דעכין הוי פת גמור אלא שלא תקנו לברך המוציא כיון שאין קובעין עליו וכן פת הממולא הוי פת דהעיסה עצמה היא פת גמור אבל בנילוש במי פירות להרא"ש דפטור מחלה לא הוי לחם מה"ת והא דמברך המוציא בדקבע הוא מדרבנן. וכתב דנפ"מ בזה בשבע אי חייב מה"ת או מדרבנן. ע"ש. [אמנם לבסוף כתב כנ"ל דהא דפטור מחלה אינו משום דאינו פת אלא דליכא גלגול, וצ"ע]. ועי' עוד לשון הרמב"ם בפ"ג ה"ט ולשונו הלבוש בכל הענין. ודוק.

דין פהב"כ להלכה

ח. כתב הב"י דנקטינן בכולהו להקל ומברך במ"מ ומעין ג' דהוי ספיקא דרבנן ובפשטות מבואר דהוי ספק אלא דברבנן אזלינן לקולא. והב"ח תמה דאיך יברך מזונות והרי אם הוא פת דמברך עליו המוציא הרי הוא עובר בלא תשא, ולכך כתב דלא יאכל אלא תוך הסעודה והו"ד במ"א ס"ק י"ח. אמנם כתב הט"ז סק"ו ועוד אחרונים דל"ק דאף אם בירך על הפת מזונות יצא בדיעבד, ומשמע דהב"ח פליג ע"ז.

עוד הקשו האחרונים [עי' אבהעו"ז ועוד] דכיון דלא שרי אלא משום ספק דרבנן א"כ באכל כדי שביעה יהא חייב מספק כיון דהוי ספק דאורייתא. וביותר דכל שקבע עליו הרי הוא שבע מזה. ועי"ש באבהעו"ז ובהגהות רעק"א בשו"ע [ובמ"י נדפס באבהעו"ז] כתב דצ"ל או דמעין ג' פטור בהמ"ז מה"ת או דשביעה תלוי במה שאחרים שבעין ממנו. ועי' דרך החיים בקו"א דפשיטא ליה דתלוי בשביעה דידיה.

ולדברי הב"י כתבו הדגול מרבבה והרעק"א דאם אוכל בתוך הסעודה לא יברך על פהב"כ דשמא ברכתו המוציא וא"כ בתוך הסעודה אי"צ לברך.

אמנם המאמ"ר הובא במ"ב כתב דאין כוונת הב"י דהוי ספק ממש דשמא לא פליגי אהדדי וכל האופנים הם פהב"כ. [מיהו למבואר לעיל לדעת האבהעו"ז בפת שנילושה בשמן פליגי התוס' על רש"י והוי לחם גמור אמנם הב"י לא ס"ל הכי כדכתב האבעו"ז גופיה דהשו"ע סתם כתוס' באובלי"ש]. ועי' בדה"ח בקו"א דנראה ג"כ דליכא פלוגתא אלא כל שרגילים לאוכלו לקינוח הוי פהב"כ ומברך

במ"מ. אמנם מהב"י ל"מ הכי מדכתב דהוא ספק במידי דרבנן. ולדברי האחרונים דהוי ספק יל"ע באוכל גם מזה וגם מזה דיתחייב לברך המוציא ממ"מ ואפשר דמודו דא"י ודאי דפליגי אהדדי, ורק דס"ל דנשאר דין ספק.

ח. ולמבואר כפשטות הב"י דכל פהב"כ הוי ספק, ע"י ב"ח דיר"ש לא יאכל פהב"כ אלא בתוך הסעודה כמו שמבואר בשו"ע סעי' י"ג לענין סופגנין דחייש לדעת ר"ת שמברך המוציא ולכך לא יאכל אלא בתוך הסעודה. וצ"ע אמאי השו"ע לא כתב כן וכ"ה בדה"ח והוכיח מזה דלא הוי ספק. אמנם המ"א הביא את דברי הב"ח וכ"כ הגר"ז שבעל נפש לא יאכל פהב"כ אלא בתוך הסעודה. אמנם אם הוא גם נילוש במי פירות וגם ממולא בפירות ותבלינן יש לסמוך דבזה ודאי הוי פהב"כ. ואף דלשיטת ר"א גאון פהב"כ היינו כעכין בזה סמכין על שא"ר. וע"י בביאור"ל שהביא כן גם לענין לברך בתוך הסעודה דבצירוף ב' אופנים יכול לברך בתוך הסעודה. [וגם י"ל שבה מודה לשא"ר וזה כעין מש"כ לעיל לאבהעו"ז דאובליי"ש הוא נילוש בשמן נמצא דס"ל דהוי לחם גמור אבל ר"א גאון לא פליג על שאר מפרשים ומודה דהוי פהב"כ].

עוד יל"ע אי הוי ספק א"כ באוכל שא"ד מחמתו או ששותה משקין עמו הוי ספק אם צריך לברך דשמה הוי ברכתו המוציא והוי דברים הבאין מחמת סעודה. וכמו"כ יל"ע באכל אח"כ פת לא יצטרך לברך דהוי כבירך כבר על פת אחרת מזונות להני"ל דפוטר המוציא שא"צ שוב לברך על פת אחרת. וע"י ביאור"ל ס"י קע"ו דלא כתב כן וע"י אור לציון ח"ב פ"ב.

פת הבאה בכסנין בתוך הסעודה [ובדין בירך המוציא על מזונות]

ט. עי לעיל דף מ"א ע"ב דפת הבאה בכסנין בתוך הסעודה לתוס' מברך במ"מ ומשום דבאה לקינוח וכ"כ השו"ע סעי' ח' לענין לחמניות וע"י ט"ז דאפי' שלא באו לקינוח צריך לברך והאריך בזה המאמ"ר. אמנם הרשב"א חולק דנפטר בברכת הפת, דכיון שאם היה קובע עליו היה מברך המוציא הוי פת וממילא נפטר בברכת הפת.

והנה יל"ע אם בירך המוציא על פהב"כ אם יצא. וראיתי בעולת תמיד הוכיח מהכא דמזונות לא נפטר בהמוציא, והמאמ"ר דחה דדמי לבפה"א שפוטר פרי העץ וכשבירך על פרי אדמה לא פטר העץ אלא בכיון לפטור וה"ל דכוותה⁵⁹. [וגם העו"ת מסיק דאפשר דבמכוון להדיא לפטור יצא]. אמנם אח"כ הוכיח המאמ"ר מהרמב"ם פ"ח הי"א דלא יצא עיי"ש. וע"י עוד בא"ר שהוכיח דלא יצא מדכתב הב"י שבספק פהב"כ יברך מזונות ואמאי לא יברך המוציא, אמנם ע"י שו"ע הגר"ז סעי' י"ב שמיישב זה בתו"ד.

אמנם ע"י רעק"א בשו"ע ס"י ר"ח סעי' י"ז דבהמ"ז פוטר פהב"כ לכו"ע כיון דאי קבע עליה מברך המוציא הוי פת והיינו דלא חייבו לברך בהמ"ז כל שלא קבע אבל ברהמ"ז שייכא ביה, ולפי"ז ה"ה לענין המוציא. וכן כתב האבהעו"ז סק"יג בפשיטות. וע"י א"ר ס"י ר"ח דברהמ"ז אין פוטר דייסא אע"ג דזיין כיון דאינו סועד הלב והוי שבח יתירא משא"כ יין ותמרים יצא דלא הוי שבח יתירה וא"כ ה"נ כשבירך המוציא על פהב"כ, אך הא"ר גופיה נקט לענין המוציא דלא יצא וכנ"ל, ומשמע דס"ל דלא הוי לחם גמור וצ"ע].

ומה שהוכיח המאמ"ר מהרמב"ם דלא יצא לכאורה יש לדחות בפשיטות דהרמב"ם מיירי במעשה קדירה, משא"כ בפהב"כ למבואר דחשיב פת הוי ברכתו הראויה ורק שלא תיקנו אלא בקבע, וצ"ע דברי המאמ"ר שלא חילק בזה. ולפי"ז לכאורה גם לכתחילה יוכל לסמוך על בהמ"ז כשמברך על פת אחרת דדמי למש"כ תר"י דיין בתוך המזון נפטר בבהמ"ז לכתחילה משום דאי הוי קבע היה מברך בהמ"ז. וכבר כתב סברא זו באבהעו"ז לענין בדיעבד וצ"ע אמאי לא מהני לכתחילה. ונראה דזו כוונת הרשב"א ודעת תוס' והשו"ע דפליגי צ"ב. [וצ"ל דהתוס' פליגי עכ"פ לכתחילה דכיון דלא תיקנו ברכה זו אין לשנות הברכה ולכן בסתמא אין נפטר בהמוציא שעל הלחם אמנם זה דלא כתר"י לגבי יין].

ספק פת הבאה בכסנין בתוך הסעודה

י. ובספק פת הבאה בכסנין כבר הבאנו לעיל מהאבהעו"ז ורעק"א ודגו"מ דלא יברך שמה הוא פת ונפטר בברכת המוציא. ולפי"ז נמצא דאיכא ספק שמה אוכל בלא ברכה אלא דספק ברכות להקל, ולפי"ז כתב המאמ"ר דאין זו עיצה שיאכל בתוך הסעודה כיון דיתכן שאוכל בלא ברכה. מיהו אם מכוון בברכת המוציא להוציא הכסנין יצא אף אם הוי מזונות וכנ"ל דבזה אף לעולת תמיד מהני. אבל המאמ"ר לשיטתו הני"ל דהוי כודאי פהב"כ כתב דבתוך הסעודה יכול לברך במ"מ. וכ"נ כוונת הדה"ח.

⁵⁹ מיהו לכאורה יש לחלק דהכא הוי פת והמוציא היא ברכה הראויה לו אלא דלא תקנו לברך כן אלא בפת חשובה, משא"כ בפרי העץ דפה"א אינו ראוי לו לכתחילה. ועכ"פ להעולת תמיד דאף בדיעבד אינו יוצא צ"ב הטעם בפהב"כ.

קה

מיהו גם לדעת האחרונים הנ"ל דהוי ספק, מ"מ בטרוקנין למבואר בגמ' לגירסתנו וכפסק השו"ע דבלא קבע מברך במ"מ אף בתוך הסעודה יברך במ"מ. [ואף דהרשב"א ס"ל דבכל גווני לא יברך בתוך הסעודה לא קי"ל הכי]. ויש לדון בעוגת טורט אם זה טרוקנין ויהא חייב לברך במ"מ בתוך הסעודה. אמנם שמעתי לדון דזהו כתחילתו סופגנין וסופו עיסה דחשיב לחם גמור ושאני טרוקנין דגם אחר אפיה הוא רך קצת או נימא דהכא הוא מתקשה מחמת הביצים ולא מחמת הקמח וצל"ע.

פת הבאה בכסנין [ג]

בלילתו עבה ובישלה

י"א. עי' לעיל דף ל"ז ב' בתוס' ובראשונים מחלוקת ר"ת והר"ש בבלילתו עבה שלבסוף בישלה דהיינו תחילתו עיסה וסופו סופגנין דלר"ת הוי לחם ולר"ש אינו לחם ומסקנת ר"ת דגם מברך המוציא. והשו"ע חשב לר"ת דיר"ש לא יאכל שלא בתוך הסעודה. והוקשה לפוסקים דתיפול"ל דהוי פהב"כ כמו נילוש בשמן דמברך במ"מ. ומצינו כמה שיטות בזה. א. הט"ז כתב דלק"מ דר"ת מיירי בקבע עליה סעודה ואיה"נ אם לא קבע מברך במ"מ. והאחרונים לא ניחא להו בזה דסתימת דברי ר"ת דהוי לחם גמור וכ"מ מראייתו ממנחות. עי' מאמ"ר והובא בביאור"ל. ועי' חזו"א סי' כ"ז י'. ב. הרמ"א סי"ג כתב דהכא מיירי בנטגנה בשמן ולא ילוש בשמן ובוזה לא הוי פהב"כ. עי' להלן. ג. האבהעו"ז כתב עפ"י שיטתו הנ"ל דאובלי"ש היינו נילוש ור"ת פליג על רש"י דאובלי"ש לחם גמור הוא וא"כ באמת נילוש אינו פהב"כ אלא ממולא הוי פהב"כ. אמנם לפי"ז לא היה לשו"ע להביא דבריו בסתמא, ואפשר דהשו"ע מיירי בקבע. וצ"ע.

ובדברי הרמ"א דיש לחלק בין נילוש בשמן לנטגן בשמן, משמע במ"א שהוא חילוק במציאות דיותר חשיב שאינו עומד לקביעות כשנילוש בשמן. אמנם המ"ב בשם האחרונים פ"י דסברתו משום דעת ר"ת דשם פת נקבע בשעת לישה ותו לא פקע ולכן גם לענין פהב"כ לא פקע שם פת ליחשב פהב"כ ורק בנילוש דלא חל עליו עדיין שם פת חשיב פהב"כ. ולפי"ז אין החילוק מצד דין פהב"כ אלא דאף שמצד מציאותו הרי הוא כנילוש, מ"מ כל שבשעת לישתו היה עיסה רגילה כבר חל עליו שם פת.

אמנם לכאורה זהו רק אי נימא דפהב"כ לאו פת היא אבל אי חשיב פת אלא שלא מחייב ברכה כשלא קבע מה אכפ"ל דכבר חל עליה שם פת. ועי' אבהעו"ז דחולק על הרמ"א מה"ט, וגם הקשה דא"כ גם בכיסין ממולאים אמאי הוי פהב"כ הרי העיסה עצמה כבר חל עליה שם לחם אלא שאח"כ מילאה במיני מתיקה. ועי' שו"ע הגר"ז סט"ז דאיה"נ למ"ד דכיסין ממולאים חשיב פהב"כ. לא ס"ל חילוק זה. וה"ט כנ"ל דאף דהוי פת מ"מ כיון דלא קבעי עליה סעודה אין מברך המוציא. אבל מ"ד דפהב"כ היינו נילוש איכל"מ דפהב"כ דווקא משום שנגרע משם לחם משא"כ בנטגן שכבר חל עליה שם לחם⁶⁰.

שיעור קביעות סעודה

י"ב. מבואר בגמ' דכל שאחרים קובעים עליו מברך המוציא ובהמ"ז, עי' מ"א ס"ק י"ג דאם אחרים קובעים עליו סעודה עם שאר דברים והוא אכל עם שאר דברים הוי קביעות לברך המוציא.

וכתב הגר"ז דמ"מ בעינן שיאכל ג' ביצים מהפהב"כ ואז נחשב הכל כחלק מסעודת פת. אמנם סתימת המ"ב משמע דא"כ ג' ביצים וכ"כ באגרו"מ ח"ג סי' ל"ב.

ובדה"ח בקו"א הקשה לפי"ז כל שאוכל בסעודה הרי הוא אוכל עם עוד דברים והוי קביעות, והכריח מזה שדווקא אם אוכל עם שאר דברים ללפת הפהב"כ אבל לא סגי שיאכל עמהם. ונראה דמ"מ גם בשר וכדו' חשיב מלפת כדין המלפתים בתוך הסעודה והכא אף רש"י שם מודה דצטרפין וא"כ דווקא דבאו ללפת אמנם בעוגות מתוקות שאוכל עמהם בשר וכדו' לא יצטרפו כיון שאין רגילות ללפת בהם דהיינו לאכול עמהם יחד.

והנה הרמ"א בדרי"מ הוכיח מהא דמברכין בסעודת שבת על לחם שמעורב עם מיני מתיקה דלא חשיב פהב"כ אלא כשנילוש בהרבה שמן או דבש. והעירו דלכאורה מאי ראי' הא בסעודת שבת קובע סעודה עליו ואכל שיעור קב"ס לאחרני. וי"ל או דהגר"ז דבעינן ג' ביצים בלחם לבדו ולפעמים אין אוכל בשבת שיעור זה. או כהדה"ח דבעינן דברים שעשויים ללפת אמנם כ"ז אי בעינן מלפתים ממש אבל אי סגי במה שנאכלים עמהם הכא נמי רגילים לאכול עמהם, ופשטות המ"א דכל שנאכל עמו מצטרף כדהוכיח מהא דסעודת פורים דמצרפין והתם לאו דווקא מלפת וצ"ע. דברים אלו עפ"י ס' דרך ישראל סי' ח'.

ועוד צידד המ"א דאף כשאוכל הפת לבדו בשיעור שאחרים קובעים עליו כשאוכלים עם שא"ד המלפתים חשיב ק"ס ומברך המוציא אלא שכתב דא"כ נתת דבריך לשיעורין ומסיים שאם גם שבע בעצמו מברך המוציא. וצ"ב. ועי' מחה"ש שהוא צירוף בעלמא דכששבע

⁶⁰ אך העירו דלפי"ז לדעת הרמ"א כיון דחיישינן בנטגן דחשיב לחם גמור ופסק השו"ע דיר"ש יחמיר שלא לאוכלם אלא בסעודה, ה"נ הו"ל למימר דכל כסנין הממולאים במיני מתיקה לא יאכל אלא בתוך הסעודה משום דלמא לר"ת לא הוי פהב"כ. ואמנם כ"כ ב"ח ומ"א והגר"ז אבל לא נקטינן הכי.

יש לצרף שיטת הראב"ד דאזלין בתריה [ושבע היינו קבע]. וצ"ב. ובלבושי שרד כתב שכשבע ואחרים קובעים עליו בצירוף דברים המלפתיים לא אמרין בטלה דעתו ועצ"ב.

י"ג. האחרונים הביאו בשם הכפות תמרים דבאוכל שיעור ג' או ד' ביצים הוי קביעות סעודה וכדאמרין בעירובין שזהו שיעור סעודה לענין עירוב. וכ"כ בא"ר בשם אור חדש [אלא שלא הביא מהא דעירוב]. ועי' מ"ב שהאחרונים ובכללם הגר"א חלקו ע"ז וס"ל דבעינן שיעור סעודת ערב⁶¹. ומ"מ חשש להחמיר שלא לאכול שיעור זה. ובשעה"צ הוכיח מהמ"א דאין תלוי בשיעור ד' ביצים וכ"כ הגר"ז אמנם עי' דה"ח דהביא דין זה אף שהביא גם לדברי מ"א, וצ"ע.

ויש לעיין אם שיעור ג' ביצים הוא רק מהפת או דגם שאר מינים מצטרפין לשיעור זה ובא"ר כתב דצ"ע אי כוונתו באוכל פת לבדו או עם דברים אחרים ולכאורה נסתפק בהנ"ל בזה ואפשר דכוונתו דאולי בעינן ג' ביצים עם עוד דברים המלפתיים כההיא דעירובין. וע"ע בדה"ח דמצרפים שאר דברים לשיעור ג' ביצים. אמנם בשו"ע הגר"ז הוכיח מהמ"א דאין שיעורו בג' ביצים ולכאורה כוונתו דלשיעור ג' ביצים א"א לצרף דברים אחרים ולמאי נפ"מ בצירוף דהמ"א. וע"ע בהערה דלעיל.

באופן שמתחילה לא היה דעתו לאכול שיעור קביעות סעודה

י"ד. בשו"ע שם אם מתחילה היה דעתו לאכול ממנו מעט ובירך ואח"כ אכל שיעור שאחרים קובעים עליו יברך בהמ"ז אע"פ שלא בירך המוציא תחילה. ועי' מ"א שאם מעכשיו אוכל כשיעור ודאי צריך לברך המוציא. ויש להעיר א. דגם אם רק בצירוף מה שאכל קודם איכא שיעור נמי יברך המוציא על מה שאוכל מכאן ולהבא דהוי כפת לענין ברכה ואם נחשב ב' אכילות ואין מצטרפות אמאי מברך בהמ"ז. ועי' פמ"ג דמחלק בין המוציא לבהמ"ז ומשמעות דבריו דלבהמ"ז לא בעינן צירוף אלא סגי שאוכל שיעור סעודה וצ"ב. ב. עוד עי' במחש"ש דאף דאיי"צ לברך המוציא על מה שאכל מ"מ אם הוא נמלך צריך לברך מזונות ובשעה"צ כתב דלכאורה ודאי נמלך הוא דכיון שמתחילה בירך רק מזונות ע"כ שהיה דעתו לאכול רק שיעור מועט ועכשיו הוא נמלך וא"כ צריך שוב לברך. ואפשר דהמ"א ומחש"ש ס"ל דלאו נמלך גמור הוא, דמתחילה לא היה דעתו לאכול יותר אלא שלא החליט ולכן עדיין לא נחשב קביעות סעודה ורשאי לברך מזונות, עוד יל"ד דמספק מברך מזונות וצ"ע. ג. להנ"ל דאין מה שאכל מצטרף ליחשב הכל כקביעות סעודה יל"ע אמאי מהני בהמ"ז על מה שאכל כבר קודם הרי מה שאכל לא נחשב סעודה, ובפרט להנ"ל דאין זה מגלה למפרע. וצ"ע.

פהב"כ לחובת סוכה בליל ראשון ולסעודת שבת

ט"ו. עי' מ"ב סי' תרל"ט דפהב"כ אין יוצאין בה יד"ח סוכה בליל ראשון. ויל"ע אי בקבע מהני ועי"ש בשע"ת. ובשש"כ פ' נ"ד הקשה דהא ילפינן לה ט"ו ט"ו ממצה והרי בטרקנין יוצאין יד"ח מצה כדלעיל ל"ח [ואי נימא דהתם בקבע א"ש] ותי' בשם הגרש"י זצ"ל דשאני טרוקנין דלחם גמור הוא משא"כ פהב"כ דלאו לחם גמור הוא. [ועי' לעיל מהמ"א סי"ק ט"ז ולפ"ז א"ש קצת. ועי' ט"ז סי"ק י' דלחמניות הוי לחם טפי מכהב"כ]. אמנם עי' רמב"ם פ"ג ה"ט דמשמע איפכא וצ"ע.

ויש לדון עוד לענין סעודת שבת אי יצא יד"ח. ומהמ"א שהוכיח דאין יוצא יד"ח מצה בפהב"כ מהא דבשכח רצה ויעלה ויבוא חוזר וע"כ דאין יכול לאכול דבר שברכתו מעין ג' ולפ"ד גם אין יוצא יד"ח סעודת שבת. ועי' שו"ע הגר"ז בקו"א ד' דלסעודת יו"ט בעינן לחם חשוב. ועי"ש בשש"כ שהביא המקורות לזה.

⁶¹ ופשטות כוונת הכפ"ת שהג' ביצים מהפהב"כ מצ"ע הוי שיעור סעודה, אך צ"ב דהתם מבואר דשיעור זה הוי סעודה רק משום שאוכלו בליפתן וא"כ ה"י רק כשאכל עם דברים המלפתיים הוי סעודה, ואולי כוונתו דכיון שאם אחרים אוכלים שיעור זה עם לפתן הוי קביעות סעודה ה"י לגביה כשאוכל פת לחוד חשיב סעודה כדברי המ"א אלא דלפ"ז דווקא בשבע מזה חייב כמש"כ המ"א הנ"ל. והגר"ז ס"ח הוכיח מהמ"א דאין תלוי בשיעור סעודה דעירוב, וכ"כ בשעה"צ סק"יט ולא נתברר לי כוונתם, ואולי כוונתם כנ"ל דאי משום דזה עצמו שיעור סעודה זה לא שמעינן התם, ואי משום דבצירוף שא"ד קובעים הרי המ"א פסק כן רק בשבע, וצ"ע.

ברכה אחרונה

משנה דף מ"ד ע"א ובגמ' - טושו"ע סימן ר"ט ס"ג, סימן ר"ח ס"י - סט"ז.

א. נוסח הברכה לר"ג – חזו"א ל"ד סק"א ועי' צל"ח דף י"ב לענין יין ותמרים. וחזו"א שם [ועיין קה"י ס"כ בסופו]

ב. לרבנן לפשטות הגמ' חיוב מעין ג' בז' מינים הוא מדרבנן אך בגמ' דף ל"ה משמע דהוא מדאורייתא. [ועי' רי"ף דף מ"ב לענין פהב"כ] ועי' רמב"ן דף מ"ט, רשב"א בסוגיין ובדף ל"ה ודף מ"ו. ועי' תר"י בסוגיין ולעיל דף כ"ח בדפי הרי"ף [ד"ה נמצא] וצ"ע סתירת דבריו ועי' ראש יוסף ריש פרקין.

לדעת הרא"ש עי' פרק שלשה שאכלו סי' כ"א ועי' תורא"ש בסוגיין. ועי' טור סי' ר"ט ס"ג.

בדעת הרמב"ם פ"א ה"ב - עי' כס"מ שם, ועי' חינוך מצוה ת"ל. ועי' ספר המפתח שם מחלוקת הפמ"ג פתיחה להל' ברכות אות ה' וראשון לציון לדף ל"ה ומגילת ספר עשין כ"ז. ועי' שו"ע ר"ט ס"ג ועיין פר"ח שם.

[ובישוב הסוגיא ובביאור הגמ' ל"ה: עיין מנחת ברוך סימן ה' ובחזו"א סימן ל"ד ובנחלת דוד ל"ה:]

ג. האם חילוק ברכות בברכת המזון דאורייתא, עי' דף ט"ז א' ותוס' שם וב"י ושו"ע ומ"א סי' קצ"א ס"א ועי' קו"א להגר"ז סי' קס"ח א' שתמה לפי"ז על המ"א שם ס"ק כ"ה להחמיר בספק דאורייתא, ועי' נשמת אדם מ"ז סק"א רע"א בגליון האבן העוזר סימן קס"ח. ועי' רא"ה וריטב"א בסוגיין דיצא במעין ג'. [ויל"ד גם משום ברית ותורה אי מעכב. ועי' רא"ה וריטב"א וכן בהגהות מלא הרועים בסוגיין אמאי לא תיקנו במעין ג' ברית ותורה].

ד. האם ברכות המזון מעכבות זו את זו – מג"א קצ"ד ס"ג ובמ"ב שם [ועיין זכרון שמואל סימן כ"א].

ה. בירך ברכת הזן במקום מעין ג' – עיין תר"י ותוס"ר בסוגיין שו"ע ר"ח סי"ז ועיין בה"ל שם וחזו"א ר"ח סי"ז ועיין פמ"ג ר"ח מ"ז סק"א הובא בשעה"צ א'.

ו. שיעור ברכת המזון דאורייתא בז' המינים – מ"ב ר"ט סק"י חזו"א ל"ד סק"ה.

ז. בהא דמבואר בגמ' ל"ז. דמספק צריך ג' ברכות – עיין ביאור הגר"א ר"ב בסופו ובשנות אליהו במשנתנו ובשער הציון קס"ח ע"א ועיין קה"י סימן כ'.

ח. כוסס חטה לרבנן – תר"י בסוגיין וברשב"א.

ט. האם מעין ג' פוטר פירות שלא מז' המינים – מג"א סוף סימן ר"ח ובמ"ב תחילת סימן ר"ז [ועיין א"ר סוף סימן ר"ח ובמאמר מרדכי ריש סימן ר"ז]. וכשבירך על ענבים אם נפטרו תפוחים - עי' שו"ע ר"ח י"ג.

י. האם מעין ג' פוטר ירקות – שער הציון ר"ח סקס"ד ועיין מאמר מרדכי סקכ"ט ועיין חידושי הרשב"ץ בסוגיין ובמיוחסות סימן ר"ב בסופו.

י"א. בירך על הגפן על ענבים, והדין כשבירך על היין וכיון להוציא את הענבים – עיין שו"ע סי' ר"ח י"ד ט"ו ב"י וט"ז. ועי"ש במ"ב ובסי' ר"ו ס"ב [בשם השאגת אריה סימן כ"ז].

י"ב. בירך על העץ וכו' על יין – בה"ל ר"ח סי"ח ד"ה מספק. ובבירך על המחיה על תמרים או יין – באר היטב ר"ח סקכ"ג ועיין ט"ז ר"ח סקט"ז ובשו"ת רעק"א ח"ה סימן י"ב ועיין בה"ל סוף סימן ר"ח.

י"ג. בירך על אורז על המחיה – שערי תשובה ר"ח סק"ה.

י"ד. האם יכול לכלול על הגפן בשתה פחות משיעור – חיי אדם כלל נ' ס"כ ובאגרות משה ח"ב סימן ק"ט.

ברכה אחרונה

דף מ"ד ע"א

מעין ג' אם חיובה מה"ת

א. במחלוקת ר"ג וחכמים בפירות מז' מינים לר"ג מברך בהמ"ז ולרבנן מעין ג'. נחלקו הראשונים אם מעין ג' בז' מינים הוא מדאורייתא. שיטת בה"ג [הובא בטור סי' ר"ט] הרמב"ן דף מ"ט ב' רשב"א ריטב"א ורא"ה בסוגיין וכן הרא"ש סי' ט"ז ובפ"ז סוף סי' כ"א דחיוב מעין ג' דאורייתא. וכ"כ הטור סי' ר"ט ס"ג.

ודעת הרמב"ם בפ"א ה"ב משמע דחיובו רק מדרבנן עיי"ש בכס"מ וב"י סי' ר"ט ועיי"ש בכס"מ פ"ח ה"ב וכ"כ השו"ע סי' ר"ט ס"ג. [אמנם מלשון הרמב"ם פ"א שכתב דעל מזון חייב מה"ת משמע דחמשת מיני דגן דזייני חיובם מה"ת ואפשר דגם תמרים, וכ"כ בראשון לציון דף ל"ה. אמנם הפמ"ג פתיחה הל' ברכות סי' ה' כתב דמזון היינו רק לחם עיי"ש]. ועי' פרי"ח סי' ר"ט. ועי' חינוך מצוה ת"ל.

ובדעת תר"י מצינו סתירה דלעיל ריש פירקין [דף כ"ד בדפי הרי"ף ד"ה קודש] ובדף כ"ה [ד"ה ועדיין] כתב דחייב מדאורייתא אולם בסוגיין כתב שהוא מדרבנן [ועי' ח"י אנשי בריש פירקין שהעיר בסתירת דבריו]. והנה רבינו יונה הוכיח דמעין ג' מדרבנן דהא משמע לעיל י"ב דעל תמרים בברכת הזן לחוד נמי יצא. [ועיי"ש שיש שדחו דברכת הזן מהני במקום ברכת על העץ אבל צריך לברך גם על הארץ וכ"כ בתורא"ש אבל ר"י לא נחא ליה בזה]. אמנם הרא"ש פ"א סי' י"ד כתב דברכת הזן יצא ואעפ"כ ס"ל בפ"ז סי' כ"א דז' מינים חייבים ברכה מדאורייתא. ועי' מעיו"ט שם דס"ל דמנין ברכות דרבנן והיינו דאין כוונת הרא"ש דחייב דאורייתא לברך מעין ג' אלא רק ברכה על המזון, אבל מעין ג' הוא רק מדרבנן. [ועיי"ש דמבואר דגם בלחם אין מנין ברכות דאורייתא עי' להלן]. ולפ"ז אפשר דה"ל ס"ל לתר"י ומש"כ בסוגיין דמעין ג' היא מדרבנן היינו הזכרת ג' דברים אבל ברכת הזן היא מדאורייתא ורבנן שתיקנו לדברך על ג' דברים אינו אלא לכתחילה ולכן כשבירך הזן יצא. וצ"ע בלשוננו. שו"ר שכי"כ הראש יוסף ריש פירקין. ועי' ביאור"ל סי' ר"ח סי"ז ואולי יל"פ כוונתו להנ"ל. ועיי"ש שתמה לשיטות דמעין ג' דאורייתא אמאי יצא בברכת הזן. ובחזו"א סי' ל"ד כתב עפ"י הנ"ל דכוונתם דברכה אחת דאורייתא אבל אי"צ מעין ג' ולהנ"ל גם המ"ב ס"ל הכי אליבא דר"י אלא דמקשה לשיטות דבעינן דווקא מעין ג' כמבואר ברשב"א וריטב"א, ובאמת בתר"י הביא ד"א דלא יצא בברכת הזן וכ"כ בתורא"ש כנ"ל.

בסתירת הגמ' אי חייב מה"ת

ב. בגמ' מפרשין דפליגי בקרא דארץ וכו' דלר"ג וברכת קאי על כל הפסוק ולרבנן ארץ הפסיק הענין וקאי רק על לחם. ופשטות הגמ' דלרבנן וברכת לא קאי כלל על ז' מינים אלא על לחם, ולפ"ז אף ברכה אחת מעין ג' הוא רק מדרבנן. ועי' ב"י סי' ר"ט שכן הוכיח הסמ"ג שלרבנן דקרא בלחם הוא ע"כ דמעין ג' מדרבנן ודלא כבה"ג. אמנם בגמ' דף ל"ה משמע דקרא קאי על כל ז' מינים וכל הנידון על ברכה לפניה עיי"ש ברש"י. ועי' תורא"ש שעמד בזה. והרמב"ן דף מ"ט והרשב"א כאן תי' דאע"ג דארץ הפסיק הענין אין הכוונה דלא קאי כלל על ז' מינים אלא דחלוקים בדינם [ובדרישה תי' [לשיטת בה"ג] דלפינן מקרא אחרינא או מהל"מ, ועי' חזו"א סי' ל"ד ומנחת ברוך סי' ה' א' שתמהו ע"ז]. ועי' ביהגר"א סי' ר"ט דלהרמב"ם הכל אסמכתא ואדרבא מדיליף שם לברכה לאחריה מקודש הילולים משמע דקרא דושבעת לא קאי על ז' מינים. [ומש"כ שם לדיעה קמייתא דסוגיין נמי משמע דהוא מה"ת צ"ע כוונתו]. וכע"ז כתב בפרי"ח שם והוסיף דהא גופא השו"ט שם בגמ' אי וברכת קאי על ז' מינים או רק על לחם.

בירך מעין ג' לר"ג או לדידן על לחם אם יצא מה"ת

ג. בגמ' דף מ"ו משמע דמנין ג' ברכות הוא מה"ת, אולם בדף ט"ז מבואר דהפועלים אין מברכין ג' ברכות אלא כוללים ברכת הארץ ובנין ירושלים בברכה אחת, ומשמע דג' ברכות לאו דאורייתא הוא ומה"ת סגי בברכה אחת. וכ"כ הבי"י סי' קצ"א בדעת הרמב"ם. אבל התוס' שם כתבו דיש כח ביד חכמים לעקור דבר מה"ת. ובמ"א סי' קצ"א כתב דרש"י שם בא ליישב זאת, דאמנם צריך לברך על המזון ועל הארץ ועל ירושלים ולא סגי בברכת הזן אבל אין צריך לחתום בברכה על כל אחד מהן אלא מדרבנן. והיינו דמעין ג' נמי סגי מה"ת. [אמנם להב"י בדעת הרמב"ם משמע דמדאורייתא אף בברכת הזן סגי].

ולפייז כתב בגליון רעק"א על אבהעו"ז סי' קס"ח דבפהב"כ גם בשבע מברך מעין ג' כיון דמה"ת יצא, וכ"כ הגר"ז בקו"א שם ותמה על המ"א שכתב שם [ס"ק ל"ד ומ"א] דבספק פהב"כ בשבע צריך לברך בהמ"ז דהוי ספק דאורייתא.

ובמ"א סי' קצ"ד הוכיח מהרי"ף דברכות מעכבות זו את זו, ומי שיודע רק ברכת הזן לא יברך. והוכיח מזה דמנין ברכות הוא מה"ת, דאי מה"ת יצא בברכת הזן יברך הזן לצאת חיוב דאורייתא [ואין לומר דאחר דתקנו ג' ברכות אין לשנות שהרי מדרבנן בעינן ד' ברכות ואפי"ה כיון שברכה רביעית דרבנן כשאנו יודע יברך ג' ברכות]. ועי' אבהעו"ז שחולק דאין מעכבות זו את זו. ופשטות המ"א דלרי"ף בעינן ג' ברכות דווקא וזה כתוס' דף ט"ז אלא דלתוס' אין ראיה דמעכבות זו את זו. אך בעיקר דברי המ"א כבר העיר בדגומ"ר על המ"א דאין ראיה אלא דלא סגי בברכת הזן ובעינן לברך על ג' דברים אבל איכל"מ דמעין ג' נמי סגי. והגיה במ"א דכוונתו **דענין** ג' ברכות מעכב, [וזה דלא כמו שהבין באבהעו"ז]. ולפייז א"ש גם לשיטת הרש"י אליבא דהמ"א סי' קצ"א.

ובפשטות כ"ז רק אי בז' מינים מעין ג' הוא מדרבנן והרמב"ם לשיטתו דהוא מדרבנן ס"ל דבלחם נמי יצא מה"ת בברכת הזן [ואף אי ברכת הזן מדאורייתא מ"מ מעין ג' הוא מדרבנן וכנ"ל] אבל לשיטת הראשונים דלרבנן בז' מינים חייב מה"ת לברך מעין ג' ע"כ דבלחם חייב לברך דווקא ג' ברכות ולא סגי במעין ג' דאל"כ ליכא חילוק בין לחם לז' מינים, וכ"כ החזו"א סי' ל"ד א'. וכ"כ הנשמ"א כלל מ"ז א'. [אמנם עי"ש שהאריך להוכיח מכמה ראשונים דמנין ברכות דאורייתא].

אולם בריטב"א וכן ברא"ה מבואר דבז' מינים נמי ילפינן מקרא דחייב לברך מעין ג' ומ"מ כתבו דכיון דכאיל כולו ז' מינים ביחד, גם בלחם אי בירך עליו מעין ג' יצא, וע"כ מבואר דכל החילוק הוא דבלחם לכתחילה צריך לברך ג' ברכות. ונמצא דשייך מה"ת דין שהוא רק לכתחילה. ועי' זכרון שמואל סי' כ"א שכתב כן מדנפשיה בדעת תוס' דף ט"ז דכתבו דבפועלים עקרו חכמים דין תורה והרעק"א הקשה מהגמ' דמדאין מברכין הטוב והמטיב מוכח דאין זה דבר תורה. ותי' שם דאין כוונתם דיכולים לעקור עיקר חיוב הברכה אלא רק מה שצריך לברך בברכות נפרדות עקרו חכמים, והוסיף ביאור דמה"ת צריך לברך על ג' דברים ומלבד זה צריך לחלק אותם בברכות נפרדות וזה אין מעכב לצאת יד"ח ולכן בפועלים עקרי דין זה, ולמבואר מוכח כן בריטב"א ורא"ה.

ד. בגמ' לעיל ל"ה ב' פרכינן דכיון דיין סעיד אמאי אין מברך בהמ"ז. ובחזו"א סי' ל"ד תמה דהרי מבואר הכא דבז' מינים אין חיוב בהמ"ז מה"ת, ותי' דכוונת הגמ' דמדרבנן יתקנו שיברך בהמ"ז. ועי' מנחת ברוך סי' ה' ב' ג' שביאר בדעת הבה"ג דלהלכה נקטינן דלא אמרינן ארץ הפסיק הענין ובכולהו חייב מה"ת אלא דחייב רק מעין ג' אלא מדרבנן תיקנו בהמ"ז על לחם דסעיד ולזה מקשינן דגם ביין יתקנו כן כיון דסעיד, ועוד האריך בזה שם.